

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Національний університет «Острозька Академія»
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Волинське обласне відділення
Центру українсько-європейського наукового співробітництва

Всеукраїнське науково-педагогічне
підвищення кваліфікації

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ

1 квітня – 12 травня 2024 року

Львів – Торунь
Liha-Pres
2024

УДК 351.862.4(062.552)

Н 35

Організаційний комітет:

Палінчак Микола Михайлович – доктор політичних наук, професор, декан факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Попович Василь Васильович – доктор технічних наук, професор, професор кафедри екологічної безпеки, начальник Навчально-наукового інституту цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності;

Романов Микола Степанович – доктор юридичних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, завідувач кафедри національної безпеки та політології Національного університету «Острозька Академія»;

Стрелков Владислав Володимирович – Ph.D. у галузі соціальних та поведінкових наук, старший викладач кафедри національної безпеки Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Національна безпека: загрози та виклики : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 квітня – 12 травня 2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – 256 с.

ISBN 978-966-397-396-8

У збірнику представлено матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Національна безпека: загрози та виклики» (1 квітня – 12 травня 2024 року).

УДК 351.862.4(062.552)

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2024

© Національний університет «Острозька Академія», 2024

© Львівський державний університет

безпеки життєдіяльності, 2024

ISBN 978-966-397-396-8

© Українсько-польське наукове видавництво

«Liha-Pres», 2024

ЗМІСТ

Соціокультурний аспект регіонального розвитку в контексті національної безпеки Ажажа М. А.	9
Цифровізація як фактор резильєнтності системи публічного управління в умовах війни Акімова О. А.	13
Перспективи розвитку розвідки з відкритих джерел у контексті вдосконалення національного спротиву Александров М. Є.	15
Актуальність підготовки фахівців у сфері міжнародної інформаційної безпеки Безверхнюк Т. М.	18
Гуманітарне розмінування мілководних акваторій України: сучасний стан та шляхи розв'язку проблеми Блінцов В. С.	21
Політичні аспекти реформи церковного календаря в Україні Бокоч В. М.	25
Трудова імміграція в період повоєнного відновлення України: безпекові імперативи Борисенко О. П.	29
Щодо актуальності кримінологічних досліджень злочинів, вчинених проти основ національної безпеки Булгакова Ю. М.	33
Особливості базової загальновійськової підготовки громадян України у закладах вищої освіти Ващук Н. Ф.	35
Виклики і загрози національній безпеці України в контексті посилення дестабілізуючого впливу чинників війни Віничук М. В.	38
Надзвичайні ситуації мирного та військового часу: виклики та загрози Віштак І. В.	40
Інформаційна безпека України в умовах гібридної і відкритої війни Гордієнко В. В.	42

Нормативно-правове забезпечення сектору національної безпеки і оборони України	
Гривнак Б. Л.	46
Тероризм – загроза національній безпеці та глобальна проблема сучасності	
Грушинська Н. М.	50
Дослідження впливу воєнного стану на ефективність вивчення безпекових дисциплін курсантами Національної академії Національної гвардії України	
Данченко Ю. М.	54
Техногенна та екологічна небезпека в Україні під час війни	
Дегтяр Я. Й.	58
Національна безпека України: сутність, цілі, завдання	
Дзвінчук Д. І.	61
Проблемні аспекти додержання депутатської етики в Україні: аналіз громадської думки та антикорупційної практики	
Долгий О. О.	66
Огляд зовнішніх загроз України на сучасному етапі державотворення	
Дрок І. С.	69
Захист критичної інфраструктури як складова частина забезпечення національної та міжнародної безпеки	
Євсєєв В. О.	72
Реалізація трансферу технологій в Україні	
Загрішева Н. В.	73
Науково-практичні питання щодо продовольчої безпеки Одеського регіону	
Згадова Н. С., Атамась Г. П.	77
Особливості розвитку наукової і науково-технічної діяльності у контексті національної безпеки України	
Карпенко В. С.	82
Глобальні екологічні проблеми як системна криза цивілізації	
Клименко Н. Г.	85
Військово-патріотичне виховання молоді як необхідна умова національної безпеки держави	
Константинов В. В.	88

Проблеми забезпечення національної безпеки України Копитко М. І.	96
Дезінформація, маніпуляція та фейки як загрози інформаційної безпеки органів публічного управління в умовах європейської інтеграції Кравцов О. В.	98
Ратифікація додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму: зовнішній запит кримінально-правової політики України Красій М. О.	101
Благодійність у роки воєнного лихоліття: мікроісторичний зріз Кузнець Т. В.	104
Актуальні напрями розвитку Державної прикордонної служби України як суб'єкта забезпечення національної безпеки Купрієнко Д. А.	106
Використання відеоджерел на уроках історії: інструменти для перевірки відеоматеріалів Куценко С. Ю.	110
Цифрова ера та інформаційна безпека: виклики та стратегії захисту національної ідентичності в контексті глобалізації Лісовський В. М.	113
Державна служба захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України: сутність та особливості «бездіяльності» Майданевич Л. О.	117
Воєнна дипломатія як складова національної безпеки Меженська О. В.	120
Законодавчі проблеми у сфері протидії злочинному використанню криптоактивів на шкоду національній безпеці України Метелев О. П.	125
Утворення марамарошського комітату і системи його захисту Міговк Р. Ю.	129
Вплив воєнних дій на екосистеми України Мосов С. П., Чубіна Т. Д.	133
Іранські кібератаки: загроза та виклики національній безпеці Ізраїлю Негіна В. Р.	137

Значення підготовки фахівців спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)» у запобіганні сучасним викликам та загрозам національній безпеці України	
Ніколаєнко Н. О.	140
Функції і повноваження державного управління національною безпекою	
Озьмінська І. Д.	144
Сучасні виклики національної безпеки: роль технологій, геополітичні фактори та стратегії міжнародного співробітництва	
Олексунь Н. О.	147
Національна безпека та теоретичні і прикладні аспекти використання штучного інтелекту	
Остап'як В. І.	150
Економічна безпека закладів вищої освіти України	
Панюк Т. П.	153
Соціальна складова національної безпеки	
Пікуліна О. В.	157
Антикорупційна політика України у сфері державного управління в контексті безпекових інтересів	
Постельжук О. П., Валюх Л. І.	159
Підходи до дослідження складників системи національної безпеки України	
Потеряйко С. П.	163
Consequences of the impact of military aggression on the domestic real sector of the economy	
Pushak Ya.Ya.	166
Україна в контексті трансформації європейської безпеки	
Романюк Н. А., Романюк Р. Й.	168
Особливості викладання основ національної безпеки здобувачам вищої освіти в галузі знань «Публічне управління та адміністрування»	
Рябцев Г. Л.	172
Захист критичної інфраструктури та людського потенціалу як проблема національної безпеки України	
Саричев В. І.	175
Негативний вплив воєнних дій на лісові екосистеми	
Сергієнко Л. Г.	179

Сучасна вища юридична освіта в Україні: проблеми, перспективи та міжнародний досвід	
Серьогіна Н. О.	183
Оборонний потенціал & національна безпека	
Сироватко В. В.	184
Економічна безпека України у воєнні часи: виклики та стратегії	
Сокіл О. Г.	188
Безпека підприємницької діяльності: трансформація підходів сприйняття	
Сонюк О. В.	192
Аналіз стану безпекового середовища та визначення стратегічних орієнтирів у сфері громадської безпеки та цивільного захисту	
Сосюра С. Г.	196
Національна безпека України в контексті сучасної трансформації війни	
Старинський М. В.	201
Міжнародний досвід щодо глобальної проблеми протидії торгівлі людьми	
Стахура І. Б.	205
Роль та місце франчайзингу в міжнародному бізнесі	
Стеблак Д. М.	209
Використання криміналістичних даних для розробки стратегій протидії воєнній агресії в секторі енергетичної безпеки	
Тимчишин А. М.	212
Питання кримінальної відповідальності за погрозу застосування зброї масового знищення в контексті посилення кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки України	
Титаренко О. О.	216
Захист об'єктів залізничної інфраструктури як складова забезпечення національної безпеки України	
Ткаченко П. І.	219
Проблеми уразливості державного кордону України	
Торічний В. О., Тушко К. Ю.	223
Тенденції захисту цивільного населення в умовах воєнного конфлікту	
Трофименко Д. С.	225

Сучасні загрози і виклики національної безпеки України в умовах геополітичних змін	
Трушкіна Н. В.	229
Погляди країн Євросоюзу на роль і місце територіальної оборони в загальній системі оборони держави	
Федорчук А. В., Глуздань О. П.	234
Політичні рішення в системі національної безпеки	
Фещук Т. Л.	238
Нормативно-правова база щодо протидії домашньому насильству	
Чорномаз О. Б.	242
Перспективи розпаду росії в контексті забезпечення національної безпеки української держави	
Чупрій Л. В.	244
Теоретично-правовий аналіз терміну «національна безпека»	
Шамрасва В. М.	248
Щодо законодавчого визначення повноважень окремих суб'єктів сектору безпеки і оборони України	
Шилін М. О.	251

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Ажажа М. А.

*доктор наук з державного управління,
професор кафедри управління та адміністрування
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Дослідження соціокультурного аспекту регіонального розвитку в контексті національної безпеки є надзвичайно актуальним з кількох причин: *по-перше*, дослідження регіональних відмінностей в культурі, мові, релігії, традиціях, історії та розробка стратегій їх гармонійного поєднання є важливими для збереження національної єдності та запобігання сепаратистським тенденціям, що може загрожувати національній безпеці; *по-друге*, розуміння соціокультурних факторів, які суттєво впливають на соціальну стабільність і згуртованість допомагає запобігати соціальним конфліктам, невдоволенню, протестам та іншим формам соціальної нестабільності, які можуть підірвати національну безпеку; *по-третьє*, діагностика соціокультурних аспектів дозволяє виявити корені екстремізму та радикалізації в окремих регіонах, що сприяє розробці заходів протидії, спрямованих на зміцнення толерантності та взаєморозуміння, що є важливим елементом національної безпеки; *по-четверте*, зміцнення соціальної інтеграції різних груп населення покращує не тільки якість життя громадян, а й зміцнює національну безпеку через зменшення конфліктів і напруги в суспільстві; *по-п'яте*, соціокультурний контекст відіграє важливу роль у підтримці демократичних цінностей та інститутів, допомагає зміцнити демократичні традиції та підвищити рівень громадянської участі, що є основою сталого розвитку суспільства; *по-шосте*, дослідження аналізує вплив зовнішніх загроз, таких як пропаганда, дезінформація та зовнішні культурні впливи, які можуть дестабілізувати регіони та поставити під загрозу національну безпеку.

Метою дослідження соціокультурного аспекту регіонального розвитку в контексті національної безпеки є: дослідження культурних, релігійних, мовних, етнічних та інших особливостей, які можуть сприяти або загрожувати стабільності та безпеці в регіонах; визначення рівня соціальної згуртованості в регіонах і виявлення можливих джерел соціальної напруги, конфліктів або розбіжностей, які можуть порушити національну безпеку; розробка практичних рекомендацій для зменшення соціальної напруги, поліпшення міжкультурного розуміння та

зміцнення національної єдності; оцінка впливу соціокультурних факторів на розвиток інститутів громадянського суспільства, демократичних інститутів, партисипації тощо, що сприяють стабільності та безпеці; визначення ролі освіти та ЗМІ у зміцненні соціальної інтеграції; створення умов для сталого регіонального розвитку.

Соціокультурні фактори є ключовими компонентами регіонального розвитку та визначають, як люди у певному регіоні взаємодіють, будують спільноти та реагують на загрози. Основними соціокультурними факторами, які впливають на регіональний розвиток у контексті національної безпеки є:

Національна ідентичність і належність до спільноти, що формують соціальну згуртованість, об'єднуючи людей навколо спільних цінностей (таких як свобода, справедливість, демократія та інші ідеали, що зміцнюють соціальну згуртованість); національних символів (прапор, гімн, герб), традицій, свят, звичаїв, культури та мови, що посилюють почуття єдності та приналежності до нації; спільного досвіду та історії (колективна пам'ять про важливі події: боротьба за незалежність або спільні перемоги).

Соціальна згуртованість – це критичний показник здоров'я та стабільності спільноти та нації; визначає наявність спільних цінностей та ідеалів, які об'єднують людей (цінності демократії, справедливості, толерантності, взаємоповаги тощо); використання соціальних мереж та зв'язків між членами спільноти для співпраці та довіри (участь у громадських заходах, волонтерство, активність у спільноті тощо); включення різних груп населення в суспільне життя та повага до їх прав та ідентичностей (інклюзивність); розвиток критичного мислення, розуміння різноманітності та толерантності; економічну стабільність, яка зменшує соціальні конфлікти, нерівність, бідність та сприяє довірі до інституцій та соціальній гармонії; прозорі та справедливі інституції, які забезпечують дотримання законів та прав людини; громадянську активність та залученість.

Толерантність і міжкультурний діалог сприяють взаєморозумінню, зміцненню соціальних зв'язки, співпраці, обміну ідеями, досвідом, поглядами, та формуванню поваги між людьми різних культур (навіть якщо їх переконання, цінності, релігія, мова, сексуальна орієнтація, ідеологія відрізняються), зменшуючи ризики соціального розділення та радикалізації, конфліктів, дискримінації, соціальної напруженості, насильства, екстремістських поглядів, які загрожують національній безпеці.

Культурна спадщина (історичні пам'ятки, мова, мистецтво, музичні та літературні традиції) відіграє важливу роль у регіональному розвитку в контексті національної безпеки; є джерелом гордості,

національної ідентичності, стимулом для економічного зростання та сприяє соціальній згуртованості; є привабливим ресурсом для туризму та інших галузей економіки, що створює робочі місця, генерує прибуток та стимулює економічну активність; є важливим джерелом знань для освітніх програм, що допомагають передавати культурні цінності та зміцнювати національну свідомість. Водночас, може стати точкою суперечностей і конфліктів, якщо її неправильно використовують, тому захист культурної спадщини має стратегічне значення для забезпечення національної безпеки.

Соціальний капітал як сукупність ресурсів, які виникають внаслідок соціальних зв'язків, довіри, співпраці та взаємодії між людьми у контексті регіонального розвитку та національної безпеки, відіграє стратегічну роль, забезпечуючи згуртованість суспільства у регіонах, створює сприятливе середовище для бізнесу та інвестицій, підвищує залученість громадян до життя громади, допомагає зміцнити стійкість регіонів перед зовнішніми загрозами, зменшуючи ризик конфліктів і сприяючи соціально-економічному розвитку.

Громадянська активність і громадянське суспільство є важливими елементами регіонального розвитку, що: сприяють згуртованості та співпраці серед населення; мобілізують ресурси, включаючи людські, фінансові та матеріальні; створюють механізми громадського контролю та взаємодії для участі у прийнятті рішень, що підвищує прозорість, відкритість, легітимність і ефективність управління; захищають інтереси місцевих громад; є платформою для діалогу між урядом і громадськістю, що зменшує ризики авторитаризму та корупції.

Освітній рівень і просвітництво мають важливе значення для: формування світогляду; розвитку професійних навичок, необхідних для економічного зростання регіону; впровадження інновацій і новітніх технологій для конкурентоспроможності регіону; створення умов для соціальної мобільності, зменшення нерівності та збільшення соціальної згуртованості; формування загального добробуту населення, що впливає на стійкість регіонів і сприяє національній безпеці. Високий рівень обізнаності громадян про загрози національній безпеці та способи їх подолання допомагає запобігати радикалізації та екстремізму, знижує ризики конфліктів, підвищує стійкість, зміцнює соціальну згуртованість, підвищує розуміння демократії та прав людини, пропагує толерантність та міжкультурний діалог, створюючи стійке та безпечне середовище для сталого розвитку.

ЗМІ та інформаційне середовище забезпечують комунікацію між різними секторами суспільства, інформують громадян про важливі регіональні події, плани розвитку, громадські ініціативи; сприяють розвитку суспільної думки, збереженню регіональної культури,

традицій та ідентичності, що зміцнює соціальну згуртованість. ЗМІ інформують громадян про потенційні загрози національній безпеці, попереджаючи конфлікти та загрози. У контексті національної безпеки важливо запобігати поширенню дезінформації, маніпуляції, пропаганди та фейкових новин; сприяти викриттю міфів і надавати достовірну інформацію; проводити інформаційні кампанії, що сприяють медіаграмотності та критичному мисленню; мобілізувати населення для реагування на загрози.

Географічне положення і зв'язки. Регіони, що мають вигідне географічне положення у сферах транспортування, логістики, природних ресурсів, туризму та рекреації, торгівлі (доступ до транспортних коридорів, портів, аеропортів, автомагістралей, природних красот, історико-культурних пам'яток, видобувних галузей промисловості тощо) та міцні зв'язки, зазвичай мають економічну та стратегічну перевагу, яка впливає на їх розвиток і стабільність. У той же час, це може створювати і додаткові загрози, якщо ці фактори використовуються ворожими силами або недостатньо захищені. Регіони, що розташовані вздовж стратегічних транспортних коридорів або в безпосередній близькості до кордонів, є більш вразливими до загроз національній безпеці, зокрема від іноземних вторгнень, транскордонної злочинності, незаконної міграції, контрабанди, тероризму.

Таким чином, дослідження соціокультурного аспекту регіонального розвитку в контексті національної безпеки стосується визначення впливу культури, цінностей, соціальних структур та взаємин у забезпеченні стабільності та стійкості регіонів, а також їх впливу на національну безпеку; полягає в необхідності збереження соціальної стабільності, національної єдності та боротьби з екстремізмом, а також у забезпеченні соціальної інтеграції та підтримки демократичних інститутів.

Література:

1. Соціокультурний розвиток регіонального соціуму в контексті національної безпеки: міждисциплінарний вимір : колективна монографія / за заг. ред. І.А. Мейжис, Л.А. Ляпіна. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. 312 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/35373?locale=uk>

2. Культурна спадщина та національна безпека: аналіт. доп. / [В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін.]; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 58 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-09/ad_kult_spad_nac_bezp_06092023.pdf

3. Сладкий Д. Національна ідентичність як фактор національної та міжнародної безпеки. *Політичний менеджмент*, №2. 2008. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/sladkyi_natsionalna.pdf

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Акімова О. А.

кандидат філософських наук, доцент,

декан факультету соціології і права

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Наскрізна цифровізація, що є визначним трендом не лише в характері розвитку системи публічного управління, але й усіх суспільних відносин, суттєвим чином виявила свій ефект і в період протистояння збройній агресії. Відомо, що прийняття викликів цифрового розвитку різними сферами урядування сприяє підвищенню адаптивності практики управління до змін та оптимізації управлінських процесів. Разом із тим стрімка цифровізація часто розглядається як одна із суттєвих загроз, в тому числі, національній безпеці через зростаючу вразливість багатьох систем щодо несанкціонованого доступу. Так, відповідно до щорічного звіту із глобальних ризиків Світового економічного форуму [1] серед найбільш вірогідних (на часовому горизонті 2 років) на першому місці за результатами опитування експертів визначено ризик введення в оману чи дезінформації (тісно пов'язаний із розвитком технологій штучного інтелекту) та ризики кібербезпеки.

Тим не менше, в період найкритичніших випробувань стійкості системи публічного управління цифрові технології виявили свій потенціал у створенні умов для адекватного реагування на фактори стресу. Зокрема, здатність цифрових технологій сприяти зростанню оперативності та інформаційної забезпеченні управлінських рішень, інтеграція цифрових технологій у процес вироблення управлінського рішення дозволяє агрегувати якомога більше необхідних даних різної природи у визначений часовий відрізок. Зауважимо, що оперативність ухвалення рішень в умовах протистояння повномасштабній агресії з боку рф

часом стає ключовим фактором адекватного реагування всієї управлінської системи на ризики.

Наразі для ухвалення вивірених та справедливих рішень управлінська система часто стикається із викривленими, спорадичними або неповними даними. Наприклад, відсутність адекватної актуальної інформації щодо демографічних показників знижує як якість бюджетування, так і фактично унеможливує адекватне довгострокове планування соціально-економічного розвитку. Беручи до уваги довготривалий процес депопуляції, спричинений низькими показниками народжуваності, високими показниками передчасної смертності, а також масштабними міграційними процесами, більшість програм розвитку та відновлення спирається на дані щодо стану населення, які мають дуже оціночний, узагальнений характер.

За таких умов, коли органи влади чи особа, що ухвалює управлінське рішення, стикається із нестачею надійних даних для його забезпечення, цифрові технології дозволяють компенсувати інформаційний дефіцит (наприклад, у випадку проведення експерименту із так званим “цифровим переписом” населення у 2019 році, який, хоч і був підданий критиці, все ж слугував альтернативним джерелом оновлених демографічних даних).

Світовий досвід демонструє, що подібні практики можуть бути масштабовані і на місцевий рівень. Цифрові технології дозволяють місцевим органам влади збирати та аналізувати великі обсяги даних про свою громаду, такі як демографічна інформація або статистика використання послуг. Це допомагає владі приймати обґрунтовані рішення, адаптуючи політику під реальні потреби населення.

Важливим механізмом розширення доступності адміністративних послуг в умовах, коли значна частка громадян має об’єктивні перешкоди для їх отримання (наприклад, через вимушену міграцію, відсутність належної транспортної інфраструктури чи безпекові перешкоди) є їх цифровізація. Місцева влада може використовувати цифрові платформи для автоматизації та спрощення різних адміністративних процесів, таких як видача документів або надання дозволів. Це скорочує час очікування, підвищує ефективність та знижує ризик корупції.

Насамкінець, досвід майже 2.5 років супротиву України повномасштабній агресії, найважливішим позитивним ефектом цифровізації в системі публічного управління, який убезпечив і саму систему, і суспільство в цілому від крихкості, є оперативно налагоджені канали комунікації. За допомогою цифрових інструментів, таких як соціальні мережі, місцева влада може оперативно інформувати громадян про

зміни у політиці або про нові ініціативи. Це сприяє кращій обізнаності громадян та їх залученості в життя громади.

Тож, цифровізація відіграє ключову роль у зміцненні резильєнтності системи публічного управління в умовах війни, надаючи можливість оперативно реагувати на кризи та адаптуватися до стрімких змін. Використання цифрових технологій дозволяє компенсувати інформаційний дефіцит та оптимізувати процеси прийняття рішень, що забезпечує більшу адекватність управління. Однак, необхідно також звертати увагу на посилення заходів кібербезпеки, аби знизити ризики, пов'язані з несанкціонованим доступом до даних.

Література:

1. World Economic Forum (2024). *Global Risks Report 2024*. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf [03.05.2024p.].

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РОЗВІДКИ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ У КОНТЕКСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ

Александров М. Є.

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник
Державний науково-дослідний інститут
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

Одним із важливих кроків у підготовці населення до ведення воєнних дій стало прийняття у 2021 році Закону України «Про основи національного спротиву» [1]. Відповідно до зазначеного Закону, національний спротив поділяється на три основні складові: територіальну оборону, рух опору та підготовку населення України до національного спротиву[1].

Одним із важливих завдань руху опору в Україні є участь у проведеному спеціальних (розвідувальних, інформаційно-психологічних тощо) операцій [1]. У контексті визначення руху опору, наведеному в зазначеному вище Законі України, такі операції мають проводитись на тимчасово окупованій території, адже головна мета руху опору – відновлення суверенітету та територіальної цілісності держави. Однак,

сучасна війна виходить за межі звичайних театрів воєнних дій. Війна ведеться також у кіберпросторі, психологічній, інформаційній та ідеологічній сферах. Таким чином, на нашу думку, необхідно розширити межі руху опору до здійснення відсічі збройній агресії проти України по всій її території та за її межами.

Одним із засобів проведення розвідувальних операцій є розвідка з відкритих джерел – OSINT (від англ. Open Source INTelligence). Дослідники тлумачать OSINT як комплекс заходів, методів та інструментів, за допомогою яких можна отримувати та аналізувати інформацію про окремих осіб, групи, організації, певні події та процеси із загальнодоступних джерел [2, с. 127]. Перевагами такого засобу розвідки є доступність джерел інформації та відсутність необхідності витрачати великі кошти на проведення розвідувальних операцій. Також очевидним плюсом такого виду розвідки є мінімальні ризики для осіб, що здійснюють розвідувальну діяльність таким чином. Зазначені чинники роблять OSINT ідеальним полем для проведення розвідувальних операцій людьми, які можуть бути залучені до руху опору з різних сфер суспільного життя.

Однак попри всі переваги та доступність такого виду розвідки, OSINT, як і будь-який інший вид розвідувальної діяльності, вимагає проведення певної спеціальної підготовки для залучених осіб. Перш за все це стосується аналітичної роботи з наявним масивом інформації, адже від правильної оцінки отриманих у процесі розвідувальної діяльності даних залежить прийняття правильного рішення щодо власних дій або протидії ворогові на тому чи іншому напрямку. Також важливим елементом підвищення якості OSINT є контрольна перевірка інформації, отриманої з того чи іншого відкритого джерела. Таким чином, до розвідувальної діяльності шляхом OSINT також необхідна серйозна і ґрунтовна підготовка фахівців.

Здійснення такої підготовки вимагає відповідних змін і в організації діяльності руху опору в Україні. По-перше, як було зазначено вище, необхідно розширити межі руху опору, поширивши його охоплення на всю територію України, а також на українську діаспору та біженців, які здатні провадити розвідувальні й інформаційно-психологічні операції закордоном. По-друге, розвідувальні й інформаційно-психологічні операції, які проводяться з метою відсічі збройної агресії на вільній території України та закордоном, мають скеровуватись не Командуванням Сил спеціальних операцій Збройних Сил України, а іншими спеціалізованими розвідувальними й контррозвідувальними органами держави.

У контексті розвитку OSINT, у воєнний і в мирний час має проводитись пошук і підготовка кадрів для ведення такого виду

розвідувальної діяльності, підвищення кваліфікації кадрів. Зауважимо, що на сьогодні в Україні існують дослідження, засновані на застосуванні методів і інструментів OSINT. Наприклад, недержавний аналітичний центр «Українські студії стратегічних досліджень» у 2024 році запустив проєкт Моніторингу регіональних процесів у російській федерації [3]. Метою проєкту є фіксація та визначення динаміки конфліктогенних та дезінтеграційних факторів і процесів всередині рф, що сприятимуть її поваленню й ліквідації як єдиної держави [3]. Дослідження проводиться шляхом аналізу інформаційного простору рф, тобто застосовуються саме методи OSINT. Таким чином, на сьогодні група ентузіастів розвиває національний спротив шляхом проведення розвідувальної й аналітичної діяльності методами OSINT, що сприяє відсічі збройної агресії рф проти України.

Отже, розвиток OSINT має великі перспективи у контексті удосконалення національного спротиву, оскільки дозволяє в умовах збройної агресії здійснювати збір та аналіз необхідної розвідувальної інформації про противника без залучення спеціальних засобів і додаткових коштів. На сьогодні шляхами розвитку OSINT нами вбачаються підбір і підготовка кадрів для такої діяльності, а також координація діяльності осіб, що займаються OSINT, з боку спеціалізованих розвідувальних і контррозвідувальних органів.

Література:

1. Про основу національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
2. Котух Є. В., Калганова О. А. Проблеми забезпечення анонімності у процесі розвідки з відкритих джерел. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : збірник тез Міжнародної науковопрактичної конференції (3 листопада 2023 року) / упор. Р. М. Шехавцов. Львів : ЛьвДУВС, 2023. 224 с. С. 127–130.
3. Моніторинг регіональних процесів у рф / квітень 2024. URL: <https://ussd.org.ua/2024/05/04/monitoryng-regionalnyh-procesiv-u-rf-kviten-2024/> (дата звернення: 06.05.2024).

АКТУАЛЬНІСТЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Безверхнюк Т. М.

*доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри національної безпеки
та управління суспільним розвитком*

*Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
м. Одеса, Україна*

Підготовка фахівців у сфері міжнародної інформаційної безпеки, на сьогодні, як ніколи раніше, набула значної актуальності та практичної нагальності, що обумовлено наступним:

1) новою реалією сучасності стала якісно нова архітектура системи міжнародних відносин у сфері безпеки під впливом спрямованого використання інформаційно-комунікаційних технологій задля досягнення переваг у військовій, суспільно-політичній, економічно-фінансовій сферах; нові доктрини міжнародної безпеки та інформаційна складова стратегій національної безпеки, є пріоритетом діяльності міжнародних безпекових організацій, національних урядів, зовнішньополітичних відомств, неурядових асоціацій;

2) інформаційна безпека належить до тих різновидів безпеки, де національний й міжнародний аспекти нерозривно пов'язані між собою. Концепт міжнародної інформаційної безпеки для України розкривається через розробку та впровадження цілеспрямованої системної політики захисту національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх інформаційних загроз;

3) сучасні виклики та загрози національній безпеці України зумовлюють необхідність професійного використання в системі державного та військового управління дієвого та адекватного інструментарію стратегічних комунікацій [1]; розвиток спроможностей стратегічних комунікацій у сфері оборони та їх узгодження з політико-дипломатичними заходами визначено пріоритетом Стратегії воєнної безпеки [2];

4) найбільшого значення стратегічні комунікації набувають саме у контексті забезпечення національної безпеки, формування національної ідеї та об'єднання навколо неї громадян України, а також вироблення єдиного підходу до формування національних інтересів, які водночас необхідно розглядати як найбільш сучасну та перспективну форму дій в інформаційному просторі.

Вищезазначене обумовило і сформувало стійку потребу для безпекових і державних інституцій у професійній підготовці фахівців,

здатних розв'язувати складні спеціалізовані завдання національної безпеки та практичні проблеми професійної діяльності у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики держави щодо захисту національного інформаційного простору в умовах сучасних невизначеностей та кіберзагроз на основі комплексного використання інструментарію стратегічних комунікацій, безпекових технологій, сучасних наукових методів дослідження інформаційно-комунікаційних і міжнародно-політичних процесів, що обумовлюють стан міжнародної інформаційної безпеки.

В Україні йде планомірна розбудова мережі структур, що мають опікуватися питаннями стратегічних комунікацій – фактично всі безпекові та державні інституції сформували такі підрозділи (органи) у своєму складі:

– у сфері безпеки та оборони: Управління стратегічних комунікацій Апарату Головнокомандувача Збройних Сил України; Директорат інформаційної політики у сфері оборони та стратегічних комунікацій Міністерства оборони України; Відділ стратегічних комунікацій та координації сектору безпеки з питань євроатлантичної інтеграції Міністерства внутрішніх справ України; Головний центр стратегічних комунікацій Державної прикордонної служби України; Служба стратегічних комунікацій відділу організаційно-адміністративної роботи управління організаційно-апаратної роботи Департаменту персонального штабу Головного управління Національної гвардії України; Департамент міжнародної безпеки та військово-технічного співробітництва Міністерства закордонних справ України; Відділ комунікації Головного управління Національної поліції в Одеській області;

– у сфері державного управління: Головне управління стратегічних комунікацій Директорату з питань інформаційної політики Офісу Президента України; Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки Міністерства культури та інформаційної політики України; Відділ стратегічних комунікацій та міжнародної репутації України Департаменту публічної дипломатії та комунікацій Міністерства закордонних справ України; Відділ захисту українського інформаційного простору та міжвідомчої координації Управління інформаційної політики Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України; Експертна група з питань стратегічних комунікацій Директорату розвитку галузі та стратегічного планування Міністерства охорони здоров'я України; Експертна група стратегічних комунікацій Департаменту стратегічного планування та регіональної політики Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України; Департамент стратегічних комунікацій, національностей та

релігій Закарпатської обласної державної адміністрації; Відділ стратегічних комунікацій Департаменту стратегічного розвитку, цифрових трансформацій, роботи із засобами масової інформації, комунікації з мешканцями Івано-Франківської міської ради;

– неурядові організації: Центр стратегічних комунікацій StratCom Ukraine; Overseas Strategic Consulting (OSC); ГО «СТРАТКОМ», грантові установи та організації, що реалізують міжнародні проекти та програми тощо.

Зазначені інституції є реальними роботодавцями, які очікують на фахівців, що володіють знаннями і навичками, необхідними для ефективного використання інструментарію стратегічних комунікацій з метою розв'язання проблем у сфері міжнародної інформаційної безпеки.

У Державному університеті інтелектуальних технологій і зв'язку в 2024 році відкрито міждисциплінарну міжгалузеву освітньо-наукову програму «Міжнародна інформаційна безпека та стратегічні комунікації» підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за галузями знань 29 «Міжнародні відносини», 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за спеціальностями 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації, регіональні студії» та 257 «Управління інформаційною безпекою».

Основний фокус освітньої програми – підготовка фахівців, які здатні до управлінської, експертної, проектної, інформаційно-комунікативної, науково-дослідної діяльності у сфері міжнародно-політичного аналізу, стратегічних комунікацій, управління інформаційною безпекою, прогнозування тенденцій розвитку міждержавних відносин в інформаційній сфері та віддзеркалення цих процесів у стратегічних і програмних документах, розв'язання безпекових завдань та проблем реалізації національних інтересів України на міжнародному рівні. Головною специфікою освітньої програми є логічне поєднання освітніх компонент з різних галузей знань, що забезпечує можливості набуття міждисциплінарного унікального набору спеціалізованих компетентностей за двома спеціальностями 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації, регіональні студії» та 257 «Управління інформаційною безпекою», необхідних для ефективного використання інструментарію стратегічних комунікацій з метою розв'язання проблем у сфері міжнародної інформаційної безпеки.

Для якісного отримання здобувачами програмних результатів навчання, структура освітньої програми передбачає активну практико-орієнтовану дослідницьку складову, що дозволяє оволодіти спеціальними компетенціями з управління кібербезпекою та проектами в сфері стратегічних комунікацій.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України «від 28.12.2021 № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>

2. Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

ГУМАНІТАРНЕ РОЗМІНУВАННЯ МІЛКОВОДНИХ АКВАТОРІЙ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗКУ ПРОБЛЕМИ

Блінцов В. С.

*доктор технічних наук, професор,
професор кафедри електроустаткування та автоматики
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

На протязі 2022–2024 років у територіальних водах Чорного і Азовського морів та у внутрішніх водоймах України накопичилась велика кількість вибухонебезпечних предметів – морських мін, бомб, снарядів тощо [1]. Відновлення використання цих водойм в інтересах територіальних громад вимагає проведення комплексу робіт з їх очищення, тобто їх гуманітарного розмінування [2]. Окреслено потенційне забруднення водних об'єктів, що охоплює 14 тис. км².

На цей час основні завдання щодо гуманітарного розмінування акваторій покладені на Державну службу з надзвичайних ситуацій України (ДСНС). Крім того, в Україні створено низку громадських організацій та недержавних установ, які займаються організацією робіт з гуманітарного розмінування акваторій та безпосередньо виконанням робіт по очищенню акваторій від підводних потенційно небезпечних об'єктів (ППНО) [3, 4]. Основними технологіями, які застосовуються сьогодні для виконання цих робіт, є водолазні обстеження акваторій та ручні операції зі знешкодження ППНО. Одночасно спостерігається тенденція залучення засобів підводної робототехніки для виконання окремих етапів гуманітарного розмінування мілководних акваторій,

зокрема, для роботизованого пошуку ППНО [5]. У зв'язку з цим доцільно розглянути питання переходу технологій гуманітарного розмінування мілководних акваторій на широке впровадження засобів морської робототехніки, які мають підвищити якість робіт та знизити загрози для життя і здоров'я персоналу, задіяного у таких роботах.

Метою дослідження є формулювання множини основних етапів гуманітарного розмінування мілководних акваторій та визначення ресурсного забезпечення, необхідного для реалізації роботизованих технологій гуманітарного розмінування.

За попередніми оцінками, гуманітарного розмінування (ГР) потребують майже 13,5 тис. км² акваторії українських морів і внутрішніх вод, з них 7,3 тис. км² – на вже деокупованих територіях [13].

Першочерговим завданням ГР в Україні є очищення прибережних мілководних акваторій, які найбільш інтенсивно використовуються для господарської діяльності. Гуманітарне розмінування вказаних акваторій доцільно виконувати для прибережних морських транспортних шляхів, рибпромислових районів та рекреаційних приморських зон.

Сьогодні право на виконання робіт з ГР мають біля десяти організацій, які на протязі двох останніх років обстежили прибережні акваторії річок і водосховищ, а також невеликі ділянки Чорного та Азовського морів. У результаті обстежено майже 32 км² водоєм і успішно знешкоджено 1400 вибухонебезпечних пристроїв. Однак, вкрай низька продуктивність вододлазних технологій ГР українських організацій прирікає процес розмінування на багато десятиліть, що є неприпустимим, виходячи з важливої ролі вказаних акваторій.

Магістральним шляхом підвищення продуктивності ГР мілководних акваторій є широке застосування засобів морської робототехніки – підводних, надводних та літаючих апаратів різного призначення, які реалізують концепцію впровадження безлюдних технологій та дають змогу максимально скоротити участь людей (водолазів, саперів тощо) у реалізації процесів ГР акваторій [14].

Розглянемо ключові етапи ГР і проаналізуємо їх з позицій концепції максимально повного впровадження безводолазних технологій.

Для мілководних акваторій ГР доцільно розглядати як єдину технологію $T_{ГР}$ у складі наступних п'яти етапів:

1) пошук, ідентифікація та картографування вибухонебезпечних об'єктів $T_{ГР-SM}$;

2) нейтралізація вибухонебезпечних об'єктів на місці їх виявлення (маркування шляхом встановлення сигнального буя спеціального типу, підрив на місці чи укривання захисною конструкцією) $T_{ГР-N}$;

3) підводне транспортування ЕО до місця тривалого та безпечного підводного зберігання $T_{ГР-UT}$;

4) надводне транспортування ВВП на берег для подальшого транспортування і знищення на спеціальному полігоні $T_{ГР-ST}$;

5) документальне обстеження очищеної акваторії для її безпечної подальшої експлуатації $T_{ГР-D}$.

Тобто, множина основних етапів ГР може бути представлена у формі:

$$T_{ГР} = \{T_{ГР-SIM}; T_{ГР-N}; T_{ГР-UT}; T_{ГР-ST}; T_{ГР-D}\}. \quad (1)$$

Множина (1) містить базовий перелік етапів гуманітарного розмінування мілководних акваторій і утворює теоретичне підґрунтя для розробки роботизованої технології їх реалізації.

Для кожного етапу морських робіт пропонуються відповідні засоби морської робототехніки, які максимально вивільняють людський персонал.

Для першого етапу робіт, в залежності від глибини та стану акваторії пропонується застосування безпілотних літальних апаратів, оснащених протонними магнітометрами, надводних безекіпажних катерів, оснащених гідроакустичними пошуковими приладами, та автономних ненаселених підводних апаратів, оснащених радіобуями для оперативного зв'язку з центром управління гуманітарним розмінуванням.

Для другого, третього, п'ятого і, частково, четвертого етапів пропонується застосування автономних ненаселених підводних апаратів з радіобуями, оскільки вони забезпечують дистанційне керування роботою у реальному часі, та «ефект присутності водолаза» при виконанні підводних операцій.

Для четвертого етапу пропонується застосування безекіпажних надводних катерів та буксируваних і самохідних платформ, оснащених маніпуляторами та електрифікованими підйомними засобами для безлюдних вантажних і транспортувальних робіт з вибухонебезпечними об'єктами.

Отримані результати утворюють теоретичну основу для організації робіт з переходу від водолазних технологій до роботизованих технологій гуманітарного розмінування мілководних акваторій. Такий перехід буде сприяти суттєвому зменшенню ризиків для життя і здоров'я персоналу, що виконує завдання гуманітарного розмінування, а також підвищує продуктивність робіт з гуманітарного розмінування.

Література:

1. Секторальна робоча група «Гуманітарне розмінування». Протокол засідання 7 грудня 2023 року. file:///C:/Users/SLpro/Downloads/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB_%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_2-2.pdf
2. Закон "Про протимінну діяльність в Україні" від 06.12.2018 N 2642-VIII.
3. Які програми з гуманітарного розмінування доступні для громад. <https://intent.press/expert/humanrights/2023/yaki-programi-z-gumanitarnogo-rozminuvannya-dostupni-dlya-gromad/>
4. Як в Україні працює організація з гуманітарного розмінування Hallo TRUST. <https://armyinform.com.ua/2021/11/16/yak-v-ukrayini-praczuuye-organizacziya-z-gumanitarnogo-rozminuvannya-hallo-trust/>
5. Кравченко О. ДСНС отримала дрони для підводного розмінування. https://lb.ua/society/2022/10/31/534362_dsns_otrimala_droni_pidvodnogo.html
6. A Guide to survey and clearance of Underwater Explosive Ordnance. Geneva, April, 2016. <https://core.ac.uk/download/pdf/323031189.pdf>
7. Наказ ДСНС України N 68 від 21 січня 2020 р.. «Про реалізацію основних заходів з протимінної діяльності у 2020 році та проведення спеціальних вибухових робіт». <https://dsns.gov.ua/nakazi-z-osnovnoyi-diyalnosti/103879>
8. Carolay Camacho-Sanchez, Ruben Yie-Pinedo, Gina Galindo. Humanitarian demining for the clearance of landmine-affected areas. *Socio-Economic Planning Sciences*. 88(2023) 10161.
9. Strengthening Ukraine's capacity in Humanitarian Demining (Посилення потенціалу України в гуманітарному розмінуванні). January 24, 2023. <https://www.jica.go.jp/Resource/ukraine/english/office/topics/230124.html>
10. Соловйов І. І. Математична модель підводного розмінування водолазами-саперами ДСНС України. *Комунальне господарство міст*, 2021, том 6, випуск 166. С. 175–183. DOI 10.33042/2522-1809-2021-6-166-175-183
11. Грицаєнко М. Г. Управління проектами гуманітарного розмінування акваторій України: завдання формування організаційних структур. *Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування*. 2017. № 3. С. 87–99. DOI 10.15589/jnn20170311
12. Грицаєнко М. Г. Концептуальна модель управління проектами роботизованого очищення акваторій від підводних потенційно небезпечних об'єктів. *Shipbuilding and Marine Infrastructure*. № 1(9).

2018. P. 15–20. Індукується в світових наукометричних базах даних і системах (Index Copernicus, Google Scholar, WorldCat).

13. More than 13,000 km² of Ukraine's sea and inland waters need demining – Emergency Service. <https://euromaidanpress.com/2023/05/30/more-than-13000-km%C2%B2-of-ukraines-sea-and-inland-waters-need-demining-emergency-service/>

14. Volodymyr S. Blintsov, Maksym H. Hrytsaienko. Special features of management of the joint projects of water zone clearing by subdivisions of the state emergency service of Ukraine and organizations developing marine robotic vehicles. *Shipbuilding and Marine Infrastructure*, 2017. № 1(7). P. 141–151.

ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМИ ЦЕРКОВНОГО КАЛЕНДАРЯ В УКРАЇНІ

Бокоч В. М.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародної політики
Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна*

Серед взаємопов'язаних між собою елементів релігійного комплексу важливе місце належить культурі, невід'ємною частиною якою є церковні свята. Християнський церковний календар являє собою доволі розгалужену систему різних за змістом та значенням релігійних свят.

Останнім часом в Україні проблема реформування церковного календаря значно актуалізувалася. Після повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну вона суттєво загострилася. Особливу увагу ця проблема привертала до себе напередодні одного із найбільших релігійних свят – Різдва Христового, яке відповідно до юліанського календаря відзначалося 7 січня.

З 1582 р. у країнах заходу, де сповідувався католицизм, почав активно впроваджуватися григоріанський календар, згідно з яким Різдво Христове святкувалося 25 грудня.

З часом, у 1923 р. на базі юліанського календаря з'явився новий церковний календар – новоюліанський, яким теж встановлювалася дата святкування Різдва Христового 25 грудня. Згодом на цей календар, окрім католиків, перейшла більшість православних церков світу. Лише

Російська православна церква, а також декілька інших православних церков, що знаходилися під її впливом, продовжували відзначати це свято за старим юліанським календарем.

Протестантські релігійні організації у різних країнах світу різдвяне свято відзначають за новим стилем, тобто 25 грудня. У деяких країнах утвердилася практика подвійного святкування Різдва Христового – 25 грудня і 7 січня. Таким чином, християни не змогли дійти згоди у визначенні єдиної дати святкування Різдва Христового. Це призвело до того, що нині 75 відсотків католиків, православних та протестантів у світі відзначають Різдво Христове 25 грудня, а 25 відсотків – 7 січня [1].

В Україні становлення церковної календарної системи мало свої особливості. Після прийняття християнства на українських теренах почав впроваджуватися юліанський календар. В період перебування українського православ'я у складі Російської православної церкви, воно також тривалий час послуговувалося юліанською календарною системою. Цей самий календар використовували й українські греко-католики. Спроби зміни в Україні юліанського календаря на григоріанський були невдалими.

У радянський період, коли проводилася антирелігійна політика, відзначення церковних свят всіляко обмежувалося. Суттєві зрушення у відносинах церкви і держави розпочалися наприкінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ століття. Прийнятими 20 березня 1991 р. Верховною Радою Української РСР доповненнями до статті 73 Кодексу законів про працю Української РСР православні релігійні свята Різдво Христове, Пасха (Великдень) та Трійця нарівні з державними святами були офіційно включені до переліку святкових і неробочих днів. Днем святкування Різдва Христового визначалося 7 січня. Крім того, послідовники інших зареєстрованих в Україні неправославних конфесій отримали можливість відзначати великі свята своїх релігій [2].

Зважаючи на визрівання в українському суспільстві ідеї переходу на нову дату святкування Різдва Христового, Верховна Рада України 16 листопада 2017 р. прийняла чергові зміни до статті 73 Кодексу законів про працю України, відповідно до яких, окрім 7 січня – дня Різдва Христового за юліанським календарем, святковим і неробочим днем оголосила й 25 грудня – Різдво Христове за новоюліанським та григоріанським календарями. Таким чином, у переліку святкових і неробочих днів в Україні з'явилися дві дати Різдва Христового – 7 січня і 25 грудня [3].

14 липня 2023 р., за ініціативою Президента України В.Зеленського Верховною Радою України було ухвалено закон, яким 7 січня як одна із дат подвійного святкування Різдва Христового скасовувалося і встановлювався єдиний день його відзначення – 25 грудня [4].

Серед релігійних організацій в Україні, які ще до прийняття цього закону переходили на новий церковний календар, були протестантські церкви та громади.

Слідом за ними календарну систему почали реформувати також Православна церква України та Українська греко-католицька церква. До цього їх підштовхували громадська думка, практика зарубіжних церков, а також необхідність розриву з російською церковною традицією.

На своїх найвищих церковних форумах вони прийняли рішення про впровадження з 1 вересня 2023 р. нового церковного календаря, яким передбачалося перенесення дати святкування Різдва Христового із 7 січня на 25 грудня.

Зважаючи на неоднозначне ставлення своїх прихильників до календарної реформи православна та греко-католицька церкви пішли по шляху не прискореного, а поступового її впровадження. Парафіянам та релігійним громадам, які відразу не виявили бажання переходити на новий церковний календар, певний час надавалася можливість відзначати релігійні свята за старим стилем [5].

Церковна календарна реформа мала наблизити Православну церкву України до Помісних православних церков світу, які використовують новоюліанський календар, а Українську греко-католицьку церкву – до Ватикану та католицького світу, які здавна жили за григоріанським календарем.

Українська православна церква, яка й досі перебуває в юрисдикції Московського патріархату, щодо зміни церковного календаря зайняла особливу позицію. Вона не сприйняла закріплення на законодавчому рівні дати святкування Різдва Христового 25 грудня, заявивши, що, як і раніше, відзначатиме його за старим стилем – 7 січня [6].

Церковна календарна реформа, яка активно проводиться в Україні, має не лише суто релігійний зміст, а й політичний підтекст. У ній задіяні не тільки церкви та релігійні організації, а й вищі органи державної влади, зокрема Президент України та Верховна Рада України. Окрім зміни дат відзначення релігійних свят вона послаблює вплив Російської православної церкви на Україну, а також сприяє реалізації закріпленого у Конституції України політичного курсу української держави на євроінтеграцію, цивілізаційне зближення з європейським співтовариством.

Література:

1. Лише ті Церкви, на яких впливала Москва, користуються «старим» календарем – Владика Діонісій. ГЛАВКОМ. 24 грудня, 2020. URL: <https://glavcom.ua/news/pereyti-na-noviy-stil-vimoga-zdorovogo-gluzdu-726639.html>

2. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки УРСР «Про зміни і доповнення до Кодексу законів про працю Української РСР при переході республіки до ринкової економіки». *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991. Ст. 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/871-12#Text>

3. Закон України «Про внесення змін до статті 73 Кодексу законів про працю України щодо святкових і неробочих днів». *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50, ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2211-19#n2>

4. Закон України «Про внесення змін до статті 73 Кодексу законів про працю України». *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50, ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3258-20#n2>

5. Постанова Православної церкви України «Про врегулювання календарного питання в Православній церкві України». Постанови Архієрейського собору від 24 травня 2023 р. Православна церква України. Документи. 24 травня 2023 р. URL: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/202245/>; Постанови Помісного собору УПЦ (ПЦУ). Православна церква України. Документи. 27 липня 2023 р. URL: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/postanovu-pomisnogo-soboru-upts-ptsu/>; Декрет проголошення переходу УГКЦ на новий стиль для нерухомих свят. Офіційні документи Української греко-католицької церкви. 9 лютого 2023 року. URL: <https://docs.ugcc.ua/1639/>

6. В УПЦ МП заявили, що після рішення Зеленського щодо Різдва «нічого не зміниться». Українська правда. 29 липня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/07/29/7413387/>

ТРУДОВА ІМІГРАЦІЯ В ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: БЕЗПЕКОВІ ІМПЕРАТИВИ

Борисенко О. П.

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та митного адміністрування
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

За даними ООН, з початку війни нашу країну залишили майже 7 мільйонів громадян, з яких близько 4 мільйонів українців зареєструвалися для тимчасового проживання в країнах ЄС. І хоча відтоді частина громадян повернулася додому, експерти оцінюють ці тимчасові втрати трудового ресурсу щонайменше у 6 мільйонів людей. Для України найкращим вирішенням проблеми вимушеної міграції громадян було б повернення переважної їх більшості на Батьківщину.

Проте існують небезпеки того, що велика частка українських емігрантів все ж не повернуться додому. Передовсім, це стосується родин з тимчасово окупованих та зі зруйнованих прифронтових територій, які втратили майно і роботу. Люди почали вивчати мови країн перебування, їхні діти пішли там у школи. У підсумку може виявитися так, що сотні тисяч українців після закінчення війни так і залишаться закордоном. І тоді, якщо не одразу, то вже за кілька років, Україна може стикнутися вже не з проблемою безробіття, а з протилежним явищем – нестачею робочої сили через складну демографічну ситуацію й трудову міграцію за кордон. Це, своєю чергою, вестиме до гальмування економічних процесів та невідворотного краху системи соціального захисту (державні дотації на підтримку Пенсійного фонду рік до року непомірно ростуть) [2].

Питання повернення українців в Україну потребує особливого вивчення. І для цього необхідно, залучаючи міжнародну допомогу і підтримку партнерів, створити правильну систему нових робочих місць та модель ефективної реінтеграційної політики. Також необхідно побудувати виважений й ефективний діалог з самими країнами Євросоюзу щодо гармонійного й без тиску з будь якого боку максимально можливого повернення українців в Україну [2]. Й масштабна повоєнна відбудова дасть неабиякий для цього шанс. Але, поміж іншого, нам треба буде думати і про забезпечення роботою тих громадян, які повертатимуться з-закордону, і тих, хто прийде із фронту, демобілізованих військових. На думку учасників експертної дискусії, однією з умов участі іноземних держав і компаній у відбудові можуть бути саме квоти

на залучення українського персоналу. Також важливим буде обсяг реальних інвестицій у проекти з українського відновлення. Важливим питанням залишаються розміри заробітних плат не лише в номінальному вимірі, а і в реальному [3].

Разом з трудовим аспектом міжнародної міграції і повоєнної відбудови України слід звернути увагу й на вкрай загрозливу демографічну ситуацію в нашій країні, адже за експертними висновками фахівців Українського інституту майбутнього в країні проживає лише 29 млн осіб, з яких працює лише 9 млн. [24]. До міграційної кризи додалась низька народжуваність у країні. Фахівці зазначають, що сумарний коефіцієнт народжуваності вже впав нижче 1, у той час як для зростання чисельності населення повинен бути більше 2. Може скластися ситуація, коли пенсіонерів в Україні буде вдвічі більше, ніж працюючих. Ситуація є критичною через те, що основний контингент, що покинув країну є люди молодого віку (25–49 років), переважно жінки з дітьми. Загалом, виїзд громадян України закордон, особливо жінок, супроводжується стрімким бажанням вийти заміж за іноземця, зниженням показників народжуваності, соціальним сирітством, підвищенням захворюваності внаслідок виснажливої праці на чужині. За таких умов постає потреба у дослідженні основних напрямів зовнішньої трудової міграції, чинників, які спонукають громадян України до неї, а також наслідків трудової міграції. Зростання обсягів трудової міграції з України сприяє збільшенню кількості проблем, що пов'язані з виїздом працездатного населення. Відтік інтелектуальної та висококваліфікованої частини працездатного населення призводить до якісного погіршення складу населення України, оскільки в першу чергу виїжджають більш активні та освічені громадяни. Нерідко міграція та працевлаштування не за фахом призводять до втрати професійної кваліфікації, що, у свою чергу, робить людину менш конкурентоздатною вже в українських умовах, і, як наслідок, спонукає таких громадян знову мігрувати. Також перепорою для повернення українців в Україну може стати можливість воз'єднання українських сімей після війни не дома, а в ситій та комфортній Європі, що теж матиме суттєвий вплив на національну економіку, яка може втратити від 2,55 до 7,71 відсотка свого ВВП [1]. Саме тому питання демографії має бути пріоритетним на сьогодні і потребує невідкладних заходів.

Ключовим фактором повернення українців буде безпека, але для суттєвої частки біженців також буде важливим і наявність житла, інфраструктури та робочих місць в Україні. Тож державі необхідно сфокусуватися не тільки на стратегії повернення людей в Україну, а й розробити стратегію підвищення продуктивності економіки і її трудового потенціалу.

Отже, влада вже зараз має думати над стратегією повоєнного повернення українців на Батьківщину, а також про залучення у майбутньому іноземного трудового ресурсу. Без припливу робочої сили, навіть некваліфікованої, ми програємо світову конкуренцію.

Директорка Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Елла Лібанова зазначає, що економіка України потребуватиме 300 тис. мігрантів щороку. З яких країн можуть приїхати «шукачі кращої долі»? Скоріше за все це будуть вихідці з Іраку, Йорданії, Непалу, Пакистану, Афганістану, Сирії, В'єтнаму, Індії та інших менш розвинених країн, які переважно влаштовуються у сфері торгівлі, послуг тощо, у той час як українці, що виїжджали за кордон, залишали робочі місця у промисловості, будівництві, сільському господарстві, державному управлінні, освіті тощо. Це проявляється у нових проблемах: незабезпеченість працевдатними і кваліфікованими виробничими кадрами галузей української економіки (особливо науковців і фахівців), що призводить до уповільнення темпів науково-технічного прогресу; вкладання державою коштів у підготовку фахівців для потреб власної економіки, які, в результаті, створюють додану вартість за межами країни; зростання злочинності та соціальної напруженості у суспільстві через міжнаціональні, міжетнічні, міжрелігійні конфлікти та інші.

Отже можна стверджувати, що нашій державі, в першу чергу, треба удосконалювати соціально-економічну політику з метою ефективного управління міграційними процесами з користю для економіки держави. Водночас, держава має формувати дієві механізми міграційної політики. Основним фактором, що спричиняв відтік українців за кордон був незадовільний рівень оплати праці та, як наслідок, низькі соціальні гарантії держави за наявності вакансій та потребі підприємств у спеціалістах. Саме з цих причин в Україні був і низький рівень імміграції. Зі створенням сприятливих умов для працівників на територіях інших країн, а саме більші доходи та значно вищий рівень оплати праці, підвищився рівень еміграції українців, створивши певну напруженість в виробничій і соціальній сферах. Тож міграційні процеси вже потребували політики стабілізації та підняття економічних і соціальних стандартів життя.

По мірі відновлення економіки України та підвищення економічних показників та покращення соціальних умов, рівень еміграції має скорочуватися, проте може підвищитися привабливість країни для іммігрантів. Тому виникне необхідність трансформації політики стабілізації міграційних процесів в політику державного регулювання міграційного контингенту з позицій протекціонізму, лібералізації візових режимів, лобізму щодо певних категорій громадян. Перехід до

трансформаційного етапу стане можливим за умов формування відповідного економічного й соціального підґрунтя, правового, організаційного, інформаційного, фінансового забезпечення тощо.

Ну і по мірі наближення умов та якості життя громадян до рівня розвинутих країн виникне необхідність у формуванні політики протекціонізму національних інтересів в міграційній сфері й створення території комфортного життя. На цьому етапі еміграція буде неістотною, проте важливим буде утримання імміграції в межах некритичних параметрів, оскільки може значно збільшитися бажання іммігрантів з інших країн потрапити на територію України та західних розвинутих країн поділитися з Україною контингентом біженців-іммігрантів.

По мірі зміцнення соціально-економічного стану країни, трансформації політики у сфері міграції та наближення до очікуваних результатів, сила й обсяги дії механізмів та інструментів державного регулювання стримуючого та захисного впливу на процеси еміграції зменшуватимуться, поступаючись механізмам і інструментам стримування імміграції. Поступовий і почерговий вплив політики протекціонізму, політики лібералізації дозволяє підібрати найбільш дієві, взаємно неконфліктні, взаємодоповнюючі й адаптивні інструменти державного регулювання у сфері міграції, а зміна інтенсивності різних форм політики підвищить гнучкість механізмів державного регулювання адекватно динаміці міграційних трансформацій.

Література:

1. Нас 29 мільйонів, вертаймося: чи буде кому відновлювати Україну після війни. УНІАН. 15.06.2023 URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/nas-29-milyoniv-vertajmosya-chi-bude-komu-vidnovlyuvati-ukrajinu-pislya-vijni-12294672.html> (Дата звернення: 11. 05.2024).

2. «Нерайдужний» стан ринку праці та перспективи його відновлення після війни. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3574736-nerajduznij-stan-rinku-praci-ta-perspektivi-jogo-vidnovlenna-pisla-vijni.html> (Дата звернення: 11. 05.2024).

3. Чому Україні потрібен мільйон мігрантів щороку. Українська правда. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/17/699148/> (Дата звернення: 11. 05.2024).

ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Булгакова Ю. М.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Дніпровський гуманітарний університет
м. Дніпро, Україна*

На жаль, новітня історія України вже містить у собі жакливі сторінки про війну. Остання ж чинить вплив на всі сфери нашого життя. Неминучим і є вплив війни на структуру та динаміку злочинності в Україні.

У 2014 році Україна тимчасово втратила контроль над Автономною Республікою Крим та окремими районами Донецької та Луганської областей [1], а з 24 лютого 2022, – тимчасові територіальні втрати, на жаль, продовжилася [1]. Активізація злочинної діяльності проти нашої держави отримала своє відображення, у тому числі, у зростаючих показниках злочинів, що були вчинені проти основ національної безпеки.

Варто зазначити, що під час воєнного стану питання національної безпеки у кримінологічному та кримінально-правовому аспектах активно досліджують В. Батиргарєєва, С. Пузирьов, Н. Геркула, . Мисливий, М. Рубашенко та інші. Проте, актуальність проведення кримінологічних досліджень з метою розробки сучасних заходів запобігання такого роду злочинам зростає.

Підкреслимо, що законодавець у розділі першому Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) [2], всі кримінально карані діяння визначає саме як злочини, що свого роду становлять найбільшу небезпеку, відповідно до класифікації кримінальних правопорушень, вказаних у ст. 12 КК України.

Так, Відповідно до Особливої частини КК України [2], злочинами проти основ національної безпеки є:

- дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст.109 КК України) [2];
- посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст.110 КК України) [2];
- фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади,

зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК України) [2];

- державна зрада (ст. 111 КК України) [2];
- колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України) [2];
- пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України) [2];
- посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України) [2];

– диверсія (ст. 113 КК України) [2];

– шпигунство (ст. 114 КК України) [2];

– перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК України) [2];

– несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2 КК України) [2].

Нами була досліджена звітність, що міститься у публічному доступі на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора. Аналізуючи показники, що стосуються обліку вчинених кримінальних правопорушень за звітні роки, прослідковується різке збільшення кількості злочинів проти основ національної безпеки. Так, у 2013 р. обліковувалося 8 злочинів, проти основ національної безпеки [3], у 2014, – 527 [4], а у 2022, – 17 422 [5]. Також, варто зазначити, що у вищевказану статистику не потрапляють ті злочини, проти основ національної безпеки, що об'єктивно є вчиненими у реальному житті, проте правоохоронним органам з певних причин про них невідомо.

Також, варто наголосити на тому, що зростання кількості облікованих злочинів проти основ національної безпеки чинить додаткове навантаження на Службу безпеки України, Офіс Генерального прокурора, судову гілку влади, а це, в свою чергу, впливає на якість проведення досудового розслідування та, в подальшому, на розгляд таких справ у суді.

Таким чином, підводячи підсумки, можна зробити висновок, що на разі є актуальним здійснення активних кримінологічних досліджень з метою розробки заходів запобігання злочинам, що вчиняються проти основ національної безпеки. Наукові здобутки у цій площині знань будуть тривалий час актуальними не тільки для України, але і для світової спільноти.

Література:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014

р. (зі змінами і доповн.) №1207-18. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. Ст. 892.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.05.2024).

3. Статистична інформація Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2013 рік. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.05.2024).

4. Статистична інформація Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2014 рік. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.05.2024).

5. Статистична інформація Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2022 рік. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.05.2024).

ОСОБЛИВОСТІ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ващук Н. Ф.

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
начальник відділу розроблення та вдосконалення форми одягу
науково-дослідної лабораторії спеціального транспорту
та форменого одягу
Державний науково-дослідний інститут України
м. Київ, Україна*

Базова загальновійськова підготовка громадян України до національного спротиву призначена для набуття особами первинних знань, умінь та навичок, необхідних для виконання обов'язків військової служби. Тому на часі є запровадження зобов'язання проходження базової військової підготовки студентами з початку вересня наступного року. Ця норма передбачена Законом № 10449 "Про внесення змін

до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку" [1]. Ідеться про загальновійськову та фахову підготовку, яка у воєнний час триватиме три місяці. Ті, хто пройшли таку підготовку, не будуть призвані до лав ЗСУ під час мобілізації, поки не досягнуть 25 років [2].

Значимо, що Законом удосконалено процедури проведення заходів мобілізації, військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, соціального захисту військовослужбовців, а також окремі питання проходження військової служби для покращення якості підбору особового складу під час доукомплектування бойових підрозділів для відсічі збройної агресії проти України. Тобто для цього вищезазначеним Законом внесено зміни до Кодексу законів про працю України, Кодексу адміністративного судочинства та законів України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей", "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про місцеві державні адміністрації", "Про правовий режим надзвичайного стану", "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", "Про військовий обов'язок і військову службу", "Про військово-цивільні адміністрації", "Про правовий режим воєнного стану", "Про державну службу", "Про прокуратуру", "Про Національну поліцію", "Про виконавче провадження".

Згідно з текстом закону, базова загальновійськова підготовка, визначена статтею 10¹ Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу":

- для громадян, які здобувають вищу освіту, – в закладах вищої освіти всіх форм власності, а також закладах освіти зі специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських;

- для громадян, які планують вступити вперше на державну службу, службу в органах місцевого самоврядування, зайняти посади в органах прокуратури, а також інших громадян (за бажанням), – у навчальних частинах (центрах) ЗСУ.

- Зауважимо, що Закону України № 10449 вводить поняття базової військової підготовки замість строкової служби. Окрім вищу, її можна пройти в тренувальних центрах ЗСУ. Вона триватиме:

- у мирний час – до п'яти місяців, із яких до трьох місяців здійснюється базова загальновійськова підготовка, до двох місяців – фахова підготовка;

- під час дії воєнного стану – до трьох місяців, із яких не менш ніж один місяць здійснюється базова загальновійськова підготовка, до двох місяців – фахова підготовка.

Проходити базову військову підготовку можуть і жінки, але виключно добровільно. Для цього вони повинні бути придатні за станом здоров'я і досягти 18-річного віку [1].

Загальні засади Закону України "Про основи національного спротиву" визначають складовим завдання, що полягають у готовності та здатності громадян України до виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України [3]. Цей Закон визначає правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених цим Законом суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву.

Відтак збереження життя залежить від модернізації базової загальновійськової підготовки в системі вищої освіти, яка в свою чергу відіграє важливу роль у забезпеченні професійної підготовки компетентних і конкурентоспроможних фахівців для всіх галузей економіки України. Адже після завершення курсу базової загальновійськової підготовки, громадянин України повинен засвоїти основні навички володіння особистою зброєю, дії в різних видах ситуаціях, визначення координат та орієнтування на місцевості, опанувати первинні знання з мінної безпеки, інженерної підготовки та тактичної медицини, захисту, розвідки та зв'язку, вивчити основні зразки озброєння та військової техніки та способи їх застосування тощо.

Зазначимо що, в процесі проходження курсу базової загальновійськової підготовки громадянин України буде спроможний долучитись до реалізації своїх конституційних прав по захисту суверенітету і територіальної цілісності держави, шляхом вдосконалення особистої навченості у військовій справі.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку: Закон України № 10449/Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/248328.html> (дата звернення: 11.05.2024).

2. Хам'як О. Закон про мобілізацію: базова військова підготовка обов'язкова для студентів із 2025 року. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/640668-zakon-pro-mobilizaciyu-bazova-viyskova-pidgotovka-obov-yazkova-dlya-studentiv-iz-2025-roku> (дата звернення: 10.05.2024).

3. Про основи національного спротиву: Закон України № 1702-IX від 16.07.2021 (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 10.05.2024).

ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ ДЕСТАБІЛІЗУЮЧОГО ВПЛИВУ ЧИННИКІВ ВІЙНИ

Вінічук М. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-поведінкових, гуманітарних наук
та економічної безпеки*

*Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Трансформаційна перебудова світогосподарського порядку та динамічність геополітичних змін, які на сучасному етапі інтенсифікувалися під впливом міжнародної нестабільності та виникнення збройних військових конфліктів у різних країнах світу, обумовлюють розбалансування усталених механізмів управління світовою економікою та спричинюють виникнення вагомих ризиків і загроз національній безпеці України. Очевидно, що повномасштабне вторгнення російської федерації на територію незалежної та суверенної України стало каталізатором трансформаційних змін світового порядку та новим викликом для глобальних і регіональних інституційних структур. Варто визнати, що спроби вибудувати глобальну систему безпеки з урахуванням інтересів усіх країн світу не увінчалися успіхом, а спроможність політичних еліт вчасно протидіяти існуючим та потенційним загрозам глобальній національній безпеці є надзвичайно низькою. Зазначені тенденції доводять вагомість визначеної проблематики дослідження викликів і загроз національній безпеці України в контексті посилення дестабілізуючого впливу чинників війни, адже, в умовах сьогодення Україна опинилася у центрі формування нового світового порядку.

Виходячи із визначення національної безпеки, яке подане у Законі України «Про національну безпеку України» [1], її сутність передбачає формування комплексу спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення захищеності державного суверенітету, конституційного й демократичного ладу, територіальної цілісності та інтересів держави від реальних і потенційних загроз. Забезпечення національної безпеки України під впливом дестабілізуючих чинників воєнного характеру істотно залежить від перебігу війни та від наслідків, які вона спричинює, а також визначається позицією західної антиросійської коаліції щодо надання військової, технічної та фінансової підтримки,

адже крім глобальних загроз національній безпеці в Україні постійно загострюються й внутрішні виклики, зокрема, вагомий вплив на забезпечення національної безпеки має політична й соціально-економічна кризи, неефективність публічної політики та здійснення управлінських заходів, фрагментарність реформ й посилення корупційних ризиків із гучними корупційними скандалами, зокрема й в секторі безпеки і оборони країни.

Не менш вагомою загрозою національній безпеці України є системна криза середнього класу, яка дедалі частіше проявляється у поглибленні різкої диференціації доходів населення та у зростанні частки бідного населення на фоні збагачення незначної частки багатого. У поєднанні із посиленням процесів неконтрольованої міграції, перманентної соціально-гуманітарної кризи та зростання соціальної напруги дані загрози стають все більше непередбачуваними

Стає очевидним, що протидія зарозам і викликам національній безпеці України в сучасних умовах невизначеності та нестабільності першочергово передбачає вирішення складного завдання щодо стримування збройної агресії російської федерації по відношенню до України й розв'язання збройного конфлікту, а також, відповідно до основних засад реалізації Стратегії національної безпеки України [2], забезпечення розвитку оборонних і безпекових спроможностей, стійкості й здатності держави і суспільства швидко адаптуватися до динамічних змін безпекового середовища із урахуванням можливостей мінімізації вразливостей, а також налагодження стратегічних відносин й співробітництва із іноземними партнерами, іншими державами та міжнародними організаціями.

Таким чином, проведені дослідження викликів і загроз національній безпеці України в контексті посилення дестабілізуючого впливу чинників війни дають підстави стверджувати, що в Україні існують вагомі проблеми забезпечення національної безпеки, від вирішення яких залежить стан функціонування держави і суспільства.

Література:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>

НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ МИРНОГО ТА ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

Віштак І. В.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна*

Сьогодні Україна стикається з тисячами серйозних загроз, які часто призводять до втрат людських життів і значних матеріальних збитків. Ці ситуації спричинені не тільки природними катаклізмами, аваріями або іншими негативними подіями але й військовими діями, які відбуваються на території держави. Вони стають серйозною загрозою для безпеки людей, суспільства і довкілля, а також для стабільності економіки країни.

Руйнівна сила природних катастроф і лих подібна до військових дій, і кількість постраждалих залежить від багатьох факторів, таких як масштаби події, її розвиток і місце виникнення. На підготовку і проведення рятувальних операцій не має часу через нестабільний хід подій, що ускладнює їх проведення.

Такі надзвичайні ситуації суттєво впливають на всі аспекти життя, соціально-психологічний стан суспільства і економіку країни. Особливо вразливі регіони, де зосереджено багато людей або об'єктів з підвищеною небезпекою, можуть стати особливо уразливими перед такими небезпеками.

Надзвичайну ситуацію (далі НС) визначають порушення нормальних умов життя та діяльності людей на території або об'єкті, яке спричинено аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, великою пожежею, з застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до людських і матеріальних витрат.

Загальними ознаками НС є: наявність або загроза загибелі людей або значне порушення умов їхнього життєдіяльності; завдання економічних збитків; вагоме погіршення стану довкілля.

За масштабом можливих наслідків усі НС поділяються з урахуванням територіального поширення, характеру сил і засобів, що залучаються для ліквідації наслідків, на наступні рівні: загальнодержавного рівня, регіонального місцевого та об'єктового [1].

Проблема забезпечення безпеки населення та територій в Україні стає все більш актуальною через зростання ризиків, пов'язаних

з природними катастрофами, промисловими аваріями і військовими діями. Традиційна система цивільної оборони, орієнтована на воєнний час, потребує перегляду, оскільки не відповідає сучасним потребам. Політичні зміни та велика кількість катастроф на території країни, зокрема дії військового характеру, змусили переосмислити підхід до цивільного захисту, звертаючи увагу на захист населення від небезпек мирного часу. Ключовим кроком є схвалення Концепції захисту населення і територій, яка визначить стратегічні напрями та засоби вирішення проблеми, а також створить систему запобігання та реагування на НС.

Питання забезпечення безпеки населення і територій, спричинена як природними катастрофами, так і техногенними аваріями, набуває все більшої актуальності через постійне зростання втрат та шкоди. Ризики НС, які мають природний або техногенний характер, постійно збільшуються [2].

Традиційна спрямованість системи цивільної оборони на розв'язання завдань, що стосуються лише воєнного часу, не дозволяла створити постійну організаційну структуру, необхідні органи управління, сили та засоби, які б забезпечували ефективні заходи для захисту населення в сучасних умовах, зокрема наземного прикриття основних регіонів країни.

Політичні трансформації та серія значних катастроф вплинули на зміну парадигми цивільної оборони в Україні. Тепер пріоритетом стало не лише вирішення військових завдань, але й захист населення та територій від загроз мирного часу. Це призвело до пошуку нової моделі захисту, яка ґрунтується на переході від галузевого до функціонального принципу реагування на НС.

Забезпечення безпеки населення, об'єктів економіки та національного добра стало невід'ємною складовою державної політики з національної безпеки та державного будівництва. Це відображається у функціях центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів рад.

Першим важливим кроком у цьому напрямі є прийняття Концепції захисту населення і територій. Ця концепція визначає стратегічні напрями та засоби вирішення проблеми, а також передбачає створення територіальних і функціональних підсистем Єдиної державної системи запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного і природного характеру та реагування на них [3, 4].

Основна мета і завдання концепції полягають у захисті громадян, що перебувають на території України, земельного, водного та повітряного простору в межах держави, а також об'єктів виробничого і соціального призначення, а також довкілля від надзвичайних ситуацій.

Концепція включає основні принципи побудови, завдання, склад сил і засобів захисту населення і територій, а також регулює основні питання функціонування цієї системи в умовах виникнення НС.

Література:

1. Охорона праці та цивільний захист : підручник / О. Г. Левченко, О. І. Полукаров, В. В. Зацарний, Ю. О. Полукаров, О. В. Землянська ; за ред. О. Г. Левченка. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 472 с.
2. Копанчук В. О. Інформаційна безпека як складова національної безпеки України: сучасні виклики та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам URL: 035.pdf (nuczu.edu.ua)
3. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» № 392/2020. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
4. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ І ВІДКРИТОЇ ВІЙНИ

Гордієнко В. В.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Черкаська область, Україна

Екзистенційний виклик, який постав перед українським народом у зв'язку із широкомасштабним вторгненням військ РФ 24 лютого 2022 р., піднімає питання національної безпеки на якісно новий рівень. Нині ворог застосовує всі засоби задля втілення своїх загарбницьких планів як на полі бою, так і поза ним; поряд з прямою відкритою агресією триває й гібридна війна. Болісні поразки від ЗСУ російські правителі намагаються всіляко компенсувати економічними, дипломатичними, інформаційними та іншими засобами. Ядерний шантаж України і всього вільного світу для новітнього агресора став вже ледь не буденним способом самоствердження. Власне, агресія кремлівської кліки проти України, яка вже триває понад десять років, зумовила

необхідність перегляду й уточнення категорії «гібридна війна». Вперше в історії людства країна зі значним ядерним потенціалом почала перекроювати визнану світовим співтовариством політичну карту Європи, ведучи конвенційну і водночас гібридну війну проти суверенної держави. Гібридну війну московський режим розгорнув також і проти всіх країн, які вирішили надавати допомогу жертві агресії.

Особливе місце в системі національної безпеки України займає інформаційна безпека. Закон України «Про основи національної безпеки України» визначає її як окрему безпекову сферу, яка органічно включена в інші сфери захисту нашої держави. Законодавством передбачено проведення заходів «... прогнозування, виявлення та оцінку можливих загроз, дестабілізуючих чинників на національні інтереси та конфліктів в інформаційній сфері, причин їх виникнення, а також наслідків їх прояву; запобігання та усунення впливу загроз та дестабілізуючих чинників на національні інтереси в інформаційній сфері; локалізацію, деескалацію та розв'язання інформаційних конфліктів; ліквідацію наслідків інформаційних конфліктів або впливу дестабілізуючих чинників...» [3, с. 24].

Інформаційна зброя є небезпечним засобом впливу на противника, оскільки її дуже важко локалізувати. Вона впливає на свідомість людей, зачіпає емоції, діє на підсвідомість. Крім цього, досить складно передбачити наслідки застосування інформаційної зброї. Спецслужби агресора, як правило, володіють об'ємним арсеналом засобів цього виду, ослаблення здатності протистояти нападнику. Комп'ютерні технології епохи глобалізації розширюють можливості інформаційної зброї. Ця зброя економна, не потребує великих капіталовкладень; вона універсальна і, водночас масштабна. Потрібне освоєння сучасних спеціальних методів її виявлення і встановлення джерела поширення.

Варто зазначити, що значення інформаційного впливу на противника розуміли ще в давнину. Зокрема, знаменитий Сунь-цзи головними причинами поразки у війні вважав емоції. На його думку, запорукою перемоги є здатність зберігати спокій й уникати психологічної залежності від протистояння. Китайський військовий теоретик навчав: слід перебувати над протистоянням. Бо тільки той, хто не дозволить собі гніватися, мстити, проявляти жадібність і марнославство, може розраховувати на перемогу в боротьбі. «Викликай розбіжності», – закликав Сунь-цзи полководців, а коментатори китайського мислителя конкретизували це положення, пропонуючи засилати красномовних і здатних входити у довір'я провокаторів у стан противника, руйнувати згоду між правителем і його найближчими радниками, між правителем і його підданими, зрештою, між союзниками, а коли це не вдається, застосовувати прямий підкуп. Сунь-цзи вказував, що тоді, коли

з'являються різноманітні чутки і розмови про них, а обов'язки у війську не виконуються, то відданість підлеглих до полководця як у війську, так і в державі до правителя щезає, що веде до поразки [4, р. 181]. Знали про силу інформаційної зброї і в середньовічній Франції. З допомогою проведення інформаційно-психологічних операцій, використання патріотичних, релігійних почуттів і нагнітання страху уряд короля Філіпа IV Вродливого зміг подолати серйозного противника – папу римського Боніфация VIII [3, с. 87].

Нині в розпорядженні вітчизняних безпекових структур є значний досвід захисту власного інфопростору від гібридних атак противника. Проте, ситуація екзистенційного виклику, в якій опинилася наша країна після 24.02.2022 р. вимагає активізації створення власних інформаційних продуктів, спрямованих на різні соціальні групи противника з метою руйнування усталених під впливом ворожої пропаганди інтерпретаційних та смислових матриць сприйняття дійсності. Інфопростір агресора з допомогою сучасних технологій слід наповнити інформаційним продуктом, який би містив правду про реалії війни і повсякдення населення РФ. Нездатність управлінських структур РФ вирішити проблеми бідності, подолати наслідки стихійних лих, які прокотилися по просторах цієї країни останнім часом можна використати задля формування потужного інформпродукту. Потребує удосконалення розробка нашими безпековими структурами, які займаються інформаційною війною, проблеми соціальних контрастів у країні-агресорі, висвітлення олігархічно-кланової системи управління, злиття організованої злочинності зі спецслужбами. Особливу увагу слід звернути на мультинаціональність РФ, де проживають представники понад 190 народів. Слід відзначити наявність численної української діаспори в цій країні. Водночас, об'ємний обсяг історичних знань про драматичні і, часто, трагічні обставини міжнародних стосунків у РФ варто частіше використовувати для розробки інформаційного продукту і спрямування його на відповідні етнічні спільноти.

Серйозною суспільною проблемою країни-агресора є релігійний екстремізм. На початку гібридної агресії проти України у 2014 р. спецслужби ерефії намагалися розігрувати карту релігійного екстремізму як компоненту доктрини «руської весни». Населенню східних регіонів нашої країни підступний напад подавався як конфлікт «руського міра» із «загниваючим Заходом», конфлікт «правильного» і «скрепного» православ'я з «відступниками» від істинного християнства «унітатами», «розкольниками», «сектантами» [1, с. 172]. 27 березня 2024 р. кремлівська кліка організувала так званий «Руський народний собор», на якому глава РПЦ Кіріл (Гундяєв) назвав «СВО»,

тобто війну проти України, «священною війною». Саме це дійство і документ, який був на ньому ухвалений, є унікальним матеріалом для формування потужного інформпродукту для населення країни-нападника. Адже це не стільки відхід від основ християнського віровчення і відверта ересь, але й цілковите ігнорування і навіть зневага численної мусульманської громади, яку закликають на «священну війну» за «істинне православіє», тобто йдеться про перетворення послідовників ісламу в новітніх «хрестоносців».

Отже, сфера інформаційної безпеки набуває особливого значення в умовах відкритої конвенційної війни РФ проти суверенної України. Всі структури, які займаються безпековими питаннями мають активно переходити від захисту вітчизняного інформаційного середовища до активних дій, розробляючи інформаційний продукт для населення РФ на основі реальних глибоких соціальних, економічних і релігійних проблем країни-агресора.

Література:

1. Гібридна війна: сутність, виклики та загрози: зб. матер. круглого столу (Київ, 8 липня 2021 р.). [Електронне видання]. Київ : НА СБУ, 2021. 189 с.
2. Гордієнко В. В., Гордієнко Г. М. Елементи інформаційно-психологічної війни у протистоянні короля Філіпа IV і папи Боніфация VIII. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка* № 4 (352), 2022. С. 74–90.
3. Жарков Я. М., Дзюба М. Т., Замаруєва І. В., ін. Інформаційна безпека особистості, суспільства, держави : підручник. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 274 с.
4. Sun Tzu. *The illustrated ART OF WAR* (Translated by Thomas Cleary). Boston: Shambhala Publication, 1998. 224 p.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Гривнак Б. Л.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук*

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

Сьогодні, у складний для нашої держави час, важливість розвитку сектору національної безпеки та оборони є надзвичайно великою. Для того, щоб протидіяти агресору, необхідно, щоб механізм державної безпеки функціонував чітко та злагоджено. Саме тому мають бути прописані чіткі та зрозумілі правила, на основі яких і будуть організовані заходи безпеки, а це можливо лише у випадку наявності сучасної та продуманої нормативно-правової бази.

Нормативно-правове забезпечення сектору національної безпеки та оборони України має відповідати вимогам часу та чітко регламентувати дію тих чи інших органів влади, силових структур та інших установ чи організацій у відповідних питаннях. Це дозволить нашій державі вистояти та перемогти у боротьбі з російським агресором.

Україна в питаннях національної безпеки керується як міжнародними, так і національними нормативними документами. Ці правові акти регулюють та забезпечують захист інтересів української держави, прав і свобод людини та суспільства загалом перед потенційними зовнішніми чи внутрішніми загрозами.

Як зазначають В. Абрамов, Г. Ситник та В. Смолянюк: «З урахуванням загальноєвропейських принципів формування і розвитку системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, існує ряд законодавчих актів, документів і матеріалів, що регулюють організацію та діяльність суб'єктів сектора безпеки і оборони України, порядок здійснення демократичного цивільного контролю, міжнародні правові акти з питань захисту прав і свобод людини, а також рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо організації цивільного контролю над службами внутрішньої безпеки і воєнною організацією держави [2].

Зважаючи на обмеженість за обсягом наукової праці, у цій публікації ми зосередимося на вітчизняному законодавстві, а норми міжнародного права розглянемо у подальших наукових дослідженнях, що стосуватимуться нормативно-правового забезпечення сектору безпеки та оборони нашої держави.

Загалом вітчизняне законодавство містить досить значний перелік законів та підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють досліджуване питання. Наведемо тільки деякі з них. Зокрема, це Закони України: «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про збройні сили України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про національну гвардію України», «Про національну поліцію України», «Про оборону України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Службу безпеки України», «Про національну безпеку України» та ін.

Також назвемо деякі з указів Президента України, що стосуються цього питання, зокрема: «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення національної безпеки України» та ін..

Безперечно головним документом у сфері безпеки та оборони держави є Конституція України. Зокрема, у статтях 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції, визначено основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству, а також кожній людині і громадянину захист від загроз [4].

У ст. 2 Закону України «Про національну безпеку України» зазначено, що: «...правову основу державної політики у сферах національної безпеки і оборони становлять Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання Конституції та законів України інші нормативно-правові акти» [5].

Загалом, відповідно до цього ж нормативно-правового документу: «Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо» [5].

У законі сказано: «Загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються

указами Президента України. Діяльність суб'єктів сектора безпеки і оборони перебуває під демократичним цивільним контролем. Система цивільного контролю складається з контролю, що здійснюється: Президентом України, Верховною Радою України, Радою національної безпеки і оборони України, Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, судового контролю та громадського контролю та ін.» [5].

Цивільний контроль же контроль, відповідно до законодавства нашої держави: «...здійснюється за принципами верховенства права, законності, підзвітності, прозорості, ефективності та результативності. Предметом цивільного контролю є:

- дотримання вимог Конституції і законів України у діяльності органів сектору безпеки і оборони, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина;

- зміст і стан реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів у сферах національної безпеки і оборони;

- стан правопорядку в органах сектору безпеки і оборони, їх укомплектованість, оснащеність сучасним озброєнням, військовою і спеціальною технікою, забезпеченість необхідними запасами матеріальних засобів та готовність до виконання завдань за призначенням у мирний час та в особливий період;

- ефективність використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів, органами сектору безпеки і оборони» [5].

Як зазначає О. Власюк: «Розгляд положень законодавства, норм міжнародного права й досвіду країн-членів ЄС і НАТО свідчить, що в Україні сформовано розгорнуту систему демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, а також реалізовано базові положення рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо демократичного контролю за внутрішніми службами безпеки» [1].

На думку ряду українських науковців: «За період незалежності України феномен демократичного цивільного контролю набув активного розвитку, конституюювавшись як невід'ємний атрибут діяльності сектора безпеки і оборони. Його основою стала розбудова цивільно-військових відносин, як однієї з рушійних сил демократизації та розбудови громадянського суспільства. Визначальним у цьому процесі був і продовжує залишатися громадський чинник, який фактично формує цивільно-військову політику держави і створює умови для подальшого нарощування сутнісно-змістовної складової контролю» [3].

На думку Г. Ситника: «Державне управління національною безпекою здійснюється відповідно до прийнятих в установленому порядку законів, концепцій, стратегій, програм та інших керівних документів

з питань забезпечення національної безпеки, які й визначають цілеспрямованість та основні завдання вказаного управління. За будь-яких умов оцінку ефективності та результативності державно-управлінських рішень стосовно забезпечення національної безпеки необхідно приймати на основі результатів системного аналізу стану та динаміки розвитку суспільства і держави, внутрішнього та зовнішнього середовища їх функціонування, які доцільно зокрема, характеризувати такими показниками як: якість перехідних процесів із одного рівня на інший, стабільність, керованість, адекватність реакції на впливи зовнішнього середовища [7].

Згідно з Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України подальше вдосконалення системи демократичного цивільного контролю, посилення парламентського контролю, а також розвиток системи управління сектором безпеки і оборони мають здійснюватися на таких принципах:

- налагодження співпраці та ефективних стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони;
- залучення громадянського суспільства до ухвалення найважливіших стратегічних рішень з питань забезпечення національної безпеки;
- чітка регламентація діяльності в секторі безпеки і оборони, що гарантує стабільний розвиток держави;
- застосування адаптивних стратегій управління, які передбачають залучення незалежних експертних організацій [6].

Таким чином, можна зробити висновки, що головною особливістю нормативно-правового забезпечення сектору національної безпеки і оборони України є те, що воно має комплексно врахувати політичні, економічні, ідеологічні та інші аспекти діяльності суспільства і держави, інтенсивно застосовувати наукові досягнення, зокрема у сфері юриспруденції та публічного управління та адміністрування. Головним же викликом для національної безпеки залишається функціонування галузі в умовах бойових дій та забезпечення максимально безпечного середовища для усіх членів суспільства.

Література:

1. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці. К. : НІСД, 2016. 528 с.
2. Глобальна та національна безпека : підручник / авт. кол.: В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянук та ін. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.
3. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони: теорія і практика : навчальний посібник / В. А. Яценко, В. Г. Пилипчук, П. П. Богущкий, О. Д. Довгань, І. М. Доронін,

О. В. Петришин ; за заг. ред. В. Г. Пилипчука ; Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ ; Одеса : Фенікс, 2020. 224 с.

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254k/96-вр> (дата звернення 09.05.2024).

5. Про Національну безпеку: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 10.05.2024).

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення 10.05.2024).

7. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник К. : НАДУ, 2011. 730 с.

ТЕРОРИЗМ – ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Грущинська Н. М.

*доктор економічних наук, професор
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

Тероризм в усіх його конфігураціях та локальних конфліктах становить загрозу для всієї міжнародної спільноти. Визначення тероризму є найбільш неоднозначною складовою в дослідженні тероризму. У 1983 році Державний департамент США (DOS) сформулював одне з найбільш широко використовуваних визначень тероризму. Згідно з цим визначенням, тероризм – це «умисне, політично вмотивоване насильство, здійснене проти некомбатантних цілей субнаціональними групами чи підпільними агентами, зазвичай призначеним для впливу на аудиторію». Як частина цього визначення, термін "некомбатант" включає цивільних та військових, які є беззбройними або не несуть чергування [2].

Термін «міжнародний тероризм» позначає тероризм, «пов'язаний з громадянами або територією більше ніж однієї країни» [3], а термін

«терористична група» трактується як «будь-яка група, яка практикує, або яка має значні підгрупи, які практикують, міжнародний тероризм» [4].

Визначення DOS є корисним з правового боку, оскільки забезпечує правову основу для арешту та винесення обвинувачення у винних осіб. Разом з тим, у своєму звіті про боротьбу з тероризмом у лютому 2005 р. Підкомітет з питань соціальних, поведінкових та економічних наук Національної ради з питань науки та технологій (ННТЦ) стверджує, що використання терміна «тероризм» може «надто спростити різні типи суб'єктів, ведення війни та мотивації, об'єднуючи їх в одну групу» [8]. Мається на увазі діяльність, яка опускається нижче порогу насильства, наприклад підтримка радикальної субкультури певної групи, надання соціальних послуг, підтримка веб-сайтів.

Визначення поняття «тероризм» в теоретичних дослідженнях науковців, наводиться під різними кутами, наприклад, Є. Кожушко пропонує наступне: «Тероризм – це тактика політичної боротьби, що характеризується систематичним застосуванням ідеологічно мотивованого насильства та виражається у вбивствах, диверсіях, саботажах, викраденнях та інших діях, які становлять загрозу життю і безпеці людей». Ізраїльський експерт Б. Ганор подає своє бачення наступним чином: «Тероризм – це інтенсивне застосування або загроза застосування насильства стосовно цивільних осіб або цивільних об'єктів з метою досягнення політичної мети». Вчений М. Коржанський зазначає, що метою тероризму є досягнення політичних цілей – примусити уряд, установи або організації вчинити дії, вигідні для політичних інтересів терористів. Алекс Шмідт, аналізуючи 109 визначень тероризму зазначив, що більшість з них включають такі елементи, як: «використання насильства або сили» (83,5 % випадків), «політична вмотивованість» (65 %), «створення обстановки страху та жаху» (51 %), «загроза» (47 %), «розрахований на психологічний ефект або передбачувану реакцію» (41,5 %), «використання насильства стосовно одних осіб (невинних жертв) або майна з метою примусу до певної поведінки інших осіб (суб'єктів впливу)» (37,5 %), «цілеспрямована, спланована, систематична, організована діяльність» (32 %), «бойовий метод, стратегія, тактика» (30,5 %), «з порушенням прийнятих правил, без гуманітарних обмежень» (30 %), «примус, вимагання» (28 %), «публічний характер» (21,5 %), «свавілля; безособовий, випадковий, нерозбірливий характер» (21 %), «цивільні особи, мирні суб'єкти як жертви» (17,5 %), «заякування» (17 %), «невинність жертв» (15,5 %), «група, рух, організація як злочинець» (14 %), «символічний аспект, демонстрація іншим» (13,5 %), «непередбаченість, несподіваність виникнення насильства» (9 %), «підпільний, прихований характер» (9 %) тощо.

Найбільш розповсюдженим визначенням тероризму в світовій та вітчизняній літературі є: «тероризм – це застосування крайнього насильства або загроза його застосування з метою залякування для досягнення публічних або політичних цілей».

«Війна і тероризм являють собою повний занепад людяності; вони підривають і обмежують цінності, що лежать в основі прав людини, а разом з ними і правову систему, що має їх захищати» [10].

Літератури з тероризму є достатньо, але пригадалась фраза з курсу про тероризм професора Єльського університету: «Терорист здійснює агресію для задоволення своїх страхів, і ніяких раціональних пояснень чи економічних вигід тут може і не бути». Тероризм – це цілеспрямована й добре продумана політична боротьба, в якій насильство намагаються виправдати ідеологічними цілями. В основі тероризму закладені відчуття несправедливості і пригнічення, їх і використовують для маніпуляцій та виправдання свого насильства.

З 2014 року з анексією Криму, окупацією Східних регіонів України, а згодом вибухом широкомасштабної війни 24 лютого 2022 року росії проти Українського народу, проблема тероризму набула в Україні особливої актуальності. На підставі аналізу міжнародних статистичних даних, в Україні в 2013 році було зареєстровано 10 терористичних злочинів, протягом 2014 року – 2088, в 2015 році – 1717, статистика на 2024 рік осягне кількість загиблих і постаржалих від військовій агресії росії.

Чинним законодавством України, зокрема статтею 24 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», передбачені санкції щодо організації, яка відповідальна за вчинення терористичного акту й визнана за рішенням суду терористичною, а статтею 258-3 Кримінального кодексу України передбачена кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації.

Як зазначав в своїй книзі ізраїльський історик Ной Харарі – «станом на 2022 рік «успішність» війни під великим сумнівом в цивілізованому світі, і країни не наважуються ризикувати, тим більше враховуючи можливості отримати збагачення цивілізованим шляхом». Але, не зважаючи на абсолютну здравість його суджень, війна в ХХІ столітті іде і нищить. Певно сучасні прогресивні погляди і негативний досвід війн або не знають або не аналізують в сусідній державі під назвою «росія». З 2014 року вибухнули і проявили своє справжнє обличчя та наміри, а з 24 лютого 2022 року нагадали всім та агресували. Безпрецедентне втручання і анексія росією українського півострова Крим, військові дії на Сході України стали лише початком безумств росії. У війні росії проти України можна констатувати тероризм в різних проявах.

Станом на сьогодні, в статусі держав – спонсорів тероризму перебувають Куба, КНДР, Судан, Сирія. Куба оголошена державо-спонсором тероризму через надання «безпечної гавані» для переховування терористів, а саме прихисток на Кубі знайшли члени колумбійської Національної визвольної армії (ELN), яку США визнали терористичною організацією. Крім того, кубинський режим переховував розшукуваних терористів, які вчинили криваві акти на території США. КНДР, де тероризм був і залишається головним інструментом політики лідерів, поряд з ядерною зброєю, голодом, залякуванням і катуванням свого населення. Як невеликий додаток, нагадаю, що КНДР у 2022 році визнала «ДНР» та «ЛНР». Судан – за утиск прав людини, свободи релігії та преси, доведення до гуманітарної кризи та розширення контртерористичного співробітництва. Сирія – одна з насичених держав з тисячолітньої історією, союзник росії, поставачальник зброї, і в той же час її ж жертва.

Під такі характеристики підпадають дії росії на території України. Страти безневинних мирних жителів, масові похованнями по всій Україні, постійне нехтування всіма законами, домовленостями, правилами, ідеями. Гуманний шлях боротьби з таким тероризмом можливий по відношенню до тих, хто здатен розуміти та розпізнати гуманність, або його цілі носять, хоч якийсь елемент людяності. Україна стикнулася з терористом, який не має цінностей, не бачить чіткої далекої мети, а лише знищення людей, майна, території, постійне порушення домовленостей на будь-яких рівнях.

Література:

1. Justin Rowlatt, Le Monde, 23 March 2018, Russia 'arming the Afghan Taliban', says US. <https://www.bbc.com/news/world-asia-43500299>
2. П. Р. Нойман, “Загальна кількість винищувачів в Сирії / Іраку зараз перевищує 20 000; Перевершує конфлікт в Афганістані у 1980-х роках”, Міжнародний центр з вивчення радикалізації та політичного насильства (ICSR), Кінг-коледж Лондона, 26 січня 2015 року, http://icsr.info/2015/01/foreign-fighter-total-syriairaq-нині_перевищує-20000-перевершує_Афганістан-конфлікт-1980-х/
3. Bakker, E. and J. de Roy van Zuijdewijn. “Jihadist Foreign Fighter Phenomenon in Western Europe: A Low-Probability, High-Impact Threat”, The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague 6, no. 9 (2015).
4. Coolsaet, Rik. "Facing the fourth foreign fighters wave: what drives Europeans to Syria, and to IS? Insights from the Belgian case." Egmont Paper 81(2016). Pp. 29–42.

5. Malet, David. 'Foreign Fighters Playbook: What the Texas Revolution and Spanish Civil War Reveal about Al Qaeda', Foreign Affairs, April 8, 2014.

6. Roy van Zijdewijn, Jeanine de and Edwin Bakker. 'Returning Western foreign fighters: The case of Afghanistan, Bosnia and Somalia', ICCT Background Note, June 2014.

7. Byman, Daniel, and Jeremy Shapiro. "Be afraid. Be a little afraid: The threat of terrorism from Western foreign fighters in Syria and Iraq." Foreign Policy at Brookings no. 34 (2014).

8. Roy van Zijdewijn, Jeanine de. "Terrorism and Beyond: Exploring the Fallout of the European Foreign Fighter Phenomenon in Syria and Iraq", Perspectives on Terrorism, vol. 10, no. 6 (2016).

9. United States Department of State, Patterns of Global Terrorism 2003 (Washington, DC: Office of the Secretary of State, Office of the Coordinator for Counterterrorism, April 2004), p. xii.

10. Війна і тероризм. Інформаційний бюлетень. <https://www.coe.int/uk/web/compass/war-and-terrorism>

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИВЧЕННЯ БЕЗПЕКОВИХ ДИСЦИПЛІН КУРСАНТАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Данченко Ю. М.

*доктор технічних наук, професор,
професор кафедри фундаментальних дисциплін
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна*

В умовах воєнного стану, який був запроваджений в Україні з початком повномасштабної російської агресії, опанування здобувачами вищої військової освіти в Національній академії національної гвардії України (НАНГУ) дисциплін безпекового спрямування здійснювалось у дистанційному форматі протягом 2022/2023 навчального року та продовжується дотепер. У зв'язку з цим з'явилась потреба у дослідженні ефективності вивчення безпекових дисциплін в умовах воєнного стану з використанням дистанційних технологій.

Навчальні дисципліни «Безпека військової діяльності» та «Безпека професійної діяльності» входять до циклу загальної підготовки або

циклу обов'язкових дисциплін усіх освітніх програм підготовки бакалаврів денної форми навчання та викладаються на 1 курсі протягом одного або двох семестрів. До структури цих дисциплін входять модулі з екологічної безпеки, безпеки праці, безпеки життєдіяльності та окремі питання з заходів безпеки під час здійснення професійної діяльності військовослужбовця. Основними формами навчання є лекції і групові заняття, формами контролю – модульний контроль у вигляді тестів з використанням Google-форм. Для встановлення ефективності вивчення безпекових дисциплін в умовах воєнного стану зі здобувачами було проведено опитування щодо сприйняття дистанційного формату та впливу воєнного стану на отримані результати навчання [1, с. 69].

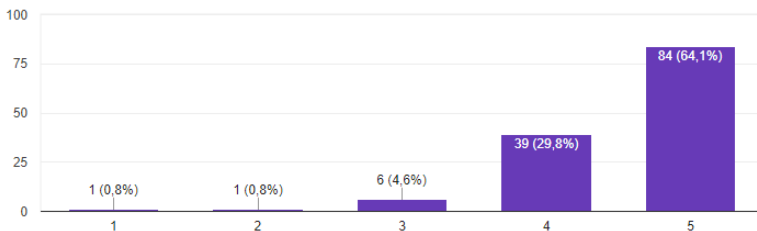
Опитування проводилось наприкінці вивчення дисципліни в онлайн-форматі. Курсанти відповідали на питання за власним бажанням анонімно. Пропонувались 14 запитань щодо навчання в дистанційному онлайн-форматі, в умовах воєнного стану, впровадження нових онлайн-форм навчання і контролю в навчальний процес тощо. В опитуванні прийняли участь 131 здобувач.

В результаті проведеного онлайн-опитування можна зробити декілька висновків. Активна участь курсантів щодо відповідей на поставлені запитання свідчить про небайдужість та проявлений інтерес до процесу та результатів навчання в нових умовах. Практично всі респонденти (близько 95%) вважають вивчення безпекових дисциплін «важливим і актуальним» в даний воєнний час:

1. Визначте за 5-бальною шкалою важливість та актуальність вивчення дисципліни "Безпека військової діяльності" для курсантів і слухачів НАНГУ:
5 - дуже важливо та актуально; 1 - не важливо та не актуально.

 Копіювати

131 відповідь

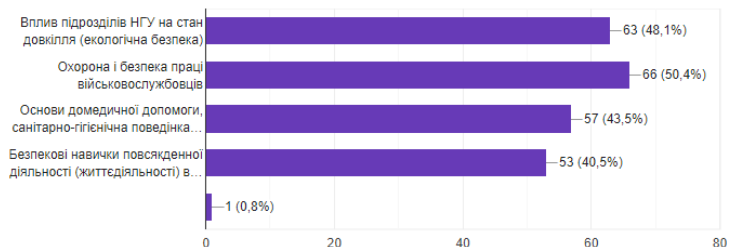

При визначенні більш актуальних безпекових категорій, яким має приділятися більше уваги при вивченні дисциплін, респонденти віддали приблизно однакову прихильність до всіх, що вже запропоновані для вивчення:

2. З якої з безпекових категорій Ви б хотіли мати більше інформації під час вивчення дисципліни "Безпека військової діяльності" (можна обрати декілька):

 Копіювати

131 відповідь

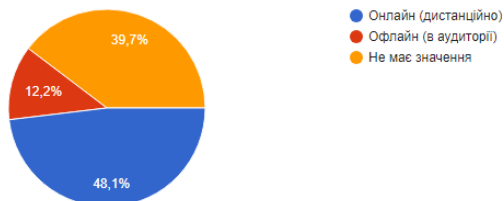

Майже половина курсантів (48%) вважають дистанційний формат вивчення дисципліни найбільш прийнятним, для 40% формат навчання з дисципліни не має значення і тільки для 12% респондентів бажаним є навчання в аудиторії з викладачем

4. Який формат вивчення дисципліни "Безпека військової діяльності" для Вас є найбільш прийнятним:

 Копіювати

131 відповідь

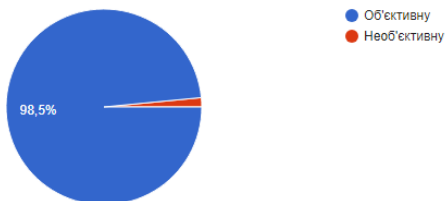
При цьому 98,5% зазначили, що в 2022/2023 навчальному році отримали об'єктивну оцінку з дисципліни, а 34,4% вважають, що могли б отримати кращу оцінку, якщо б навчалися в аудиторії:

8. Як Ви вважаєте, яку Ви отримали оцінку з дисципліни "Безпека військової діяльності"?

[Копіювати](#)

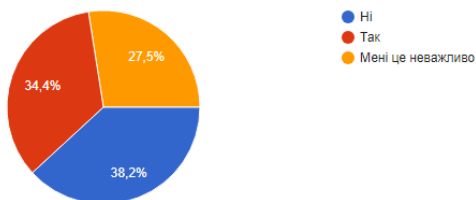
131 відповідь

9. Як Ви вважаєте, чи отримали б Ви кращу оцінку з дисципліни "Безпека військової діяльності", якщо б навчались офлайн (в аудиторії), а не дистанційно?

[Копіювати](#)

131 відповідь

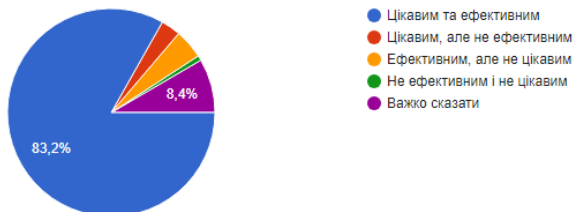

Більше 83% курсантів вважають, що опанування безпекових дисциплін в дистанційному форматі є «цікавим та ефективним», а інші розподілені між думкою, що це є або не цікавим, але ефективним (4,6%), або не ефективним, але цікавим (3,1%). При цьому 8,4% утруднились з відповіддю:

5. Як Ви вважаєте, опанування дисципліни "Безпека військової діяльності" в дистанційному форматі є:

[Копіювати](#)

131 відповідь

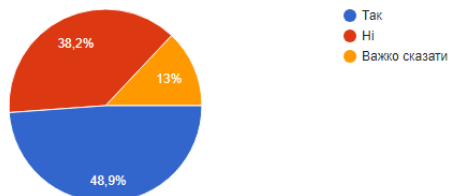

Майже половина курсантів (48,9%) відмітили, що воєнний стан суттєво впливає на опанування ними дисциплін навчального плану:

12. Як Ви вважаєте, чи впливає воєнний стан в Україні на опанування Вами дисципліни "Безпека військової діяльності"?

[Копіювати](#)

131 відповідь

Література:

1. Данченко Ю. М. Результати онлайн-опитування курсантів НАНГУ щодо ефективності вивчення безпекових дисциплін в умовах воєнного стану. *Безпека людини у сучасних умовах* : збірник доповідей XV Міжнародної науково-методичної конференції Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» та Міжнародної наукової конференції Європейської Асоціації наук з безпеки (EAS), 7–8 грудня 2023 р., НТУ «ХПІ», Харків, 2023. С. 69–71.

ТЕХНОГЕННА ТА ЕКОЛОГІЧНА НЕБЕЗПЕКА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Дегтяр Я. Й.

*старший науковий співробітник
Державний науково-дослідний інститут
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

Українське суспільство вже давно стикається з екологічними та техногенними загрозами, такими як високий рівень радіаційної небезпеки в деяких регіонах, забруднення повітря та водойм тощо. На сьогодні з'явилась величезна кількість нових, раніше невідомих для України небезпек пов'язаних з широкомасштабною війною. Значна

кількість екологічно чутливих та техногенно-небезпечних об'єктів опинилися в регіоні конфлікту та зонах активних бойових дій [1].

Техногенна небезпека відрізняється від природної причиною, а саме: частковим або повним виходом з ладу чи руйнуванням технічних засобів. До техногенних катастроф належать: вибухи, пожежі, руйнування інфраструктури, забруднення довкілля та водою токсичними, радіоактивними, хімічними речовинами, аварії транспорту (наземного, повітряного, водяного) або аварії на підприємствах [2]. На сьогодні основною причиною небезпеки як техногенних, так і екологічних катастроф є бойові дії. Техногенні та екологічні катастрофи можуть мати різні форми та наслідки. Підриг росіянами Каховської ГЕС спричинив масове затоплення значної частини території, через яке загинуло тонни риби, а земля стала непридатною для засаджування на кілька років. Повний обсяг наслідків цієї трагедії мають встановити спеціалісти.

На сьогодні в зоні ризику опинилась велика кількість об'єктів, руйнування яких може спричинити техногенну та екологічну катастрофи. Розглянемо деякі приклади.

1. Велика кількість хімічної промисловості де знаходяться такі речовини як: хлор, аміак, фенол.

2. З початком ведення бойових дій більшість шахт, які зосереджені на сході України, припинила свою діяльність, деякі шахти було затоплено. Основна небезпека, яку несуть шахти, це забруднення підземних вод токсичними речовинами, обвал пустот з подальшим руйнуванням прилеглих об'єктів, забруднення прилеглої території, забруднення річок та водосховищ, екологічна катастрофа районного масштабу. Можлива поява техногенних землетрусів.

3. Діючі об'єкти водопостачання не тільки забезпечують регіон водою але і містять хлор для очищення питної води. При руйнуванні цих об'єктів крім припинення постачання питної води можливі жертви серед цивільного населення та довготривале забруднення значної частини території внаслідок витоку хлору.

4. Об'єкти електрозабезпечення. У випадку пошкодження чи руйнування існує ризик енергетичної та гуманітарної катастроф. Крім електростанцій об'єктами нападу можуть бути електропідстанції та лінії електропередач [3]. Прикладом можуть бути атаки рф критичної інфраструктури восени-взимку 2022 р. та ракетні удари навесні 2024 року.

5. Газотранспортна система є однією із вразливих енергетичних систем, руйнування яких може спричинити техногенну та екологічну катастрофи. Атака на газотранспортну систему, особливо в зимовий період, спричинить також гуманітарну катастрофу серед мирного

населення і повністю паралізує роботу промисловості. Також атаки на газові сховища будуть мати катастрофічні наслідки [3].

Таким чином, потенційно-небезпечними об'єктами нашої держави є вся критична інфраструктура, яка може бути ціллю противника. Техногенні та екологічні катастрофи, які можуть статися внаслідок ураження об'єктів критичної інфраструктури, можуть призвести до ситуації зі значними збитками. Виникне необхідність захисту людей від дії шкідливих та небезпечних факторів, проведення рятувальних, невідкладних медичних та евакуаційних заходів, а також ліквідації негативних наслідків. Для визначення шляхів запобігання техногенних аварій і екологічної катастрофи та оптимального розподілу ресурсів для їх усунення виникає необхідність в науковому дослідженні рівнів загроз та створенні науково-методологічного апарату оцінки ризиків та загроз для потенційно-небезпечних об'єктів критичної інфраструктури.

Література:

1. Сприйняття екологічних і техногенних ризиків громадянськістю в умовах війни. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41115/2/MCTD_2023_Kaznacheev_M-Public_perceptions_of_145-147.pdf (дата звернення 06.05.2024).

2. Техногенна катастрофа: що це таке та які трагедії світ вже пережив. URL: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/shho-take-tehnogenna-katastrofa-i-yaki-tragediyi-bachyv-svit/> (дата звернення 06.05.2024).

3. Теоретико-методологічні основи інформаційного аналізу еколого-техногенних загроз для потенційнонебезпечних об'єктів критичної інфраструктури в умовах збройного конфлікту на сході України. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/184f5975-36f7-4590-9bec-210949d9bb1b/content> (дата звернення 06.05.2024).

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ, ЦІЛІ, ЗАВДАННЯ

Дзвінчук Д. І.

доктор філософських наук, професор

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

Національна безпека – це багатогранна концепція, яка стосується не лише держави в цілому, але й окремих людей та соціальних груп. Її мета – гарантувати стабільне життя, задоволення життєво важливих потреб, можливість для саморозвитку та прогресу. Це досягається шляхом запобігання та нейтралізації загроз, які можуть виникати як ззовні, так і зсередини країни.

Національна безпека – всеохоплюючий термін, котрий має відношення до національної оборони, до міжнародних відносин, до різних соціальних груп, держави, де існує велика чисельність зв'язків та відносин, за яких забезпечується стабільне існування, задоволення та реалізація життєво важливих потреб, саморозвиток, прогрес, успішне запобігання і додання загроз різного рівня і природи. Національна безпека характеризує стан держави при якому відсутні або подолані реальні внутрішні і зовнішні загрози її національним цінностям та інтересам, способу життя.

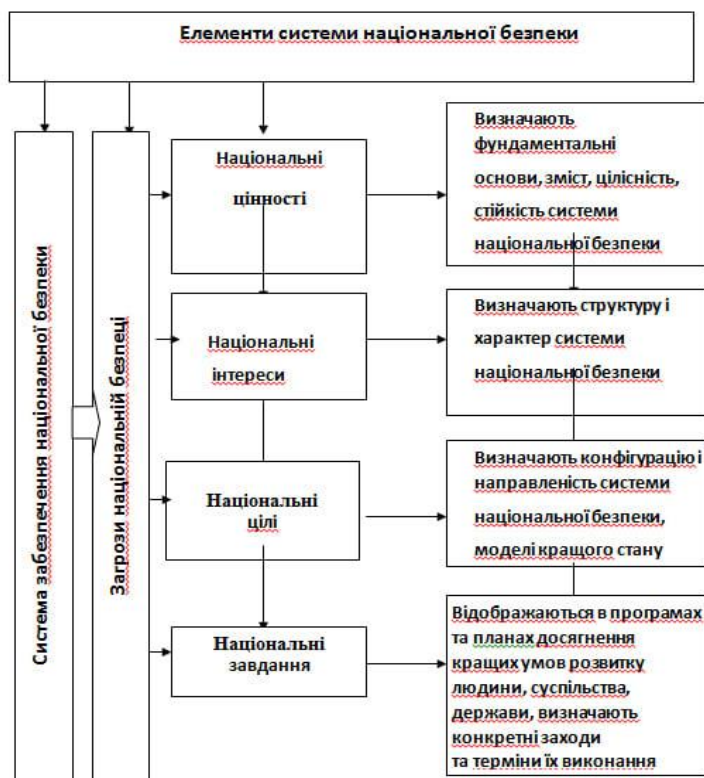
У сучасному світі поняття "національної безпеки" набуло нового значення. Це не просто захист кордонів та армії, а й комплекс заходів, спрямованих на збереження територіальної цілісності, підтримку міцних економічних зв'язків з іншими країнами, захист державних інституцій та системи управління від зовнішнього втручання, контроль кордонів та ін.

Національна безпека – динамічний стан, який постійно змінюється. Він залежить від багатьох факторів, таких як геополітична ситуація, рівень розвитку економіки та технологій, соціальна згуртованість та інші.

Національна безпека – категорія, яка характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави.

Важливо розуміти, що національна безпека – це спільна справа. Кожен громадянин може зробити свій внесок у її зміцнення, будучи свідомим, пильним та відповідальним.

Об’єктивне існування і вплив на безпеку особи, суспільства, держави та людської цивілізації природних і суспільних явищ зумовлює можливість розподілу цінностей на природні й соціальні, про що і говорилось раніше: Професор Г.П. Ситник у своєму дослідженні щодо взаємодії різних структурних елементів системи забезпечення національної безпеки прийшов до висновку, що саме національні цінності визначають сутність (зміст), цілісність і стійкість, національні інтереси – структуру і характер, а національні цілі – конфігурацію та спрямованість формування та функціонування системи національної безпеки [1] (Рис. 1).

Рис. 1. Взаємодія національних цінностей, інтересів, цілей та завдань та їх вплив на функціонування системи забезпечення національної безпеки

Щоб гарантувати національну безпеку, держава має чітко розуміти та реалізовувати свої національні інтереси. Це стосується як внутрішнього, так і міжнародного рівня.

Національні інтереси – це те, що важливо для країни та її народу. Вони ґрунтуються на різних факторах, таких як:

- Рівень розвитку країни: економічний, соціальний, культурний.
- Географічне розташування: доступ до ресурсів, сусідні країни.
- Історія та традиції: цінності, які поділяють люди.
- Потреба в захисті: суверенітет, територіальна цілісність.

Всі ці фактори впливають на політику, яку проводить держава. Саме через політику держава намагається реалізувати свої національні інтереси. Важливо розуміти, що національні інтереси не є статичними. Вони можуть змінюватися з часом, залежно від обставин. Тому держава має постійно переглядати свою політику, щоб вона відповідала актуальним потребам країни.

Національні інтереси та загрози їм пронизують усі сфери життя суспільства і держави. Національна безпека, національні інтереси та політика – це тісно пов'язані поняття. Без чітко визначених національних інтересів неможливо забезпечити національну безпеку. А без ефективної політики неможливо реалізувати національні інтереси.

Отже, для успішного розвитку країни важливо, щоб її керівництво чітко розуміло зв'язок між цими трьома поняттями.

Особливо чітко це видно, коли виникає потреба нейтралізувати загрози життєво важливим національним інтересам. В таких ситуаціях стає очевидно, що управління у сфері національної безпеки має низку особливостей:

Міжгалузевий характер. Рішення з питань національної безпеки потребують комплексного підходу, що охоплює різні сфери життєдіяльності.

Функціональний характер. Управління зосереджується на виконанні конкретних функцій та завдань, спрямованих на реалізацію національних інтересів.

Неперервність. Це динамічний процес, який постійно адаптується до нових викликів та загроз.

Суб'єкт-об'єктні відносини. В процесі управління відбувається взаємодія між суб'єктами (органами державної влади, силовими структурами тощо) та об'єктами (національні інтереси, загрози їм).

В законі "Про Національну безпеку України" національна безпека визначається як *захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз*. Загрозами національній безпеці України виступають явища, тенденції

і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [2]. Так, у статті 1 вказується, що:

– громадська безпека і порядок – це захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз;

– державна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру;

В Законі України "Про Національну безпеку України" в розділ 2 статті 3 вказано, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист:

– людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності;

– суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку;

– держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій. проголошено принципи державної політики у сферах національної безпеки і оборони [2].

Проголошено, що основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, є:

1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили;

2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки;

3) розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

У цьому ж Законі наголошується, що важливим виступає демократичний цивільний контроль – як комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектору безпеки

і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, сприяння їх ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України [2].

Особливе місце присвячено питанню воєнної безпеки – як захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз. Комплексний огляд сектору безпеки і оборони – процедура оцінювання стану і готовності складових сектору безпеки і оборони до виконання завдань за призначенням, за результатами якої розробляються та уточнюються концептуальні документи розвитку складових сектору безпеки і оборони та визначаються заходи, спрямовані на досягнення ними необхідних спроможностей до виконання завдань за призначенням у поточних і прогнозованих умовах безпекового середовища.

У Законі "Про Національну безпеку України" [2] визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони.

Література:

1. Ситник Г.П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика). К. : Вид-во НАДУ, 2004. 408 с.

2. Про Національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 року № 2469-VIII // База даних Законодавство України / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19_9

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОДЕРЖАННЯ ДЕПУТАТСЬКОЇ ЕТИКИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ТА АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ

Долгий О. О.

*провідний науковий співробітник
науково-дослідного відділу впровадження стандартів доброчесності
Науковий центр проблем виховання доброчесності
та запобігання корупції
у сфері безпеки та оборони
Національного університету оборони України
м. Київ, Україна*

У теорії обґрунтовано, що «серед деструктивних явищ, які потребують комплексної протидії з боку суспільства, визначне місце посідає корупція ... Протидія корупції є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, вирішення якої для багатьох країн є надзвичайно важливим і складним завданням. Це повною мірою стосується України, для якої корупція стала чинником, що реально загрожує національній безпеці і конституційному ладу держави» [1], а її поширеність в нашій державі потребує додаткової розробки та запровадження у вітчизняну антикорупційну практику більш дієвих заходів державно-владного реагування.

Потреба в таких заходах сьогодні формується, зокрема, і запитом громадянського суспільства, свідомих громадян України. Це, серед іншого, підтверджується результатами соціологічних досліджень.

До прикладу наведемо дані Ключових висновків 7-го етапу Загальнонаціонального опитування «Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення» [2], яке проведене 2023-го року, вже після повномасштабного вторгнення росії. Вони свідчать, що 89 % опитаних громадян вважають корупцію найсерйознішою проблемою для України. 94 % респондентів все ще вважають, що корупція є широко розповсюдженою по всій Україні. Відсоток тих, хто впевнений, що рівень корупції зріс від початку повномасштабної війни, перевищує відсоток тих, хто вважає, що він зменшився. При цьому 81 % опитаних вважають головним і найсерйознішим проявом корупції – політичну корупцію.

У юридичному сенсі політична корупція розглядається як «... здійснювані високопосадовцями держави корупційні діяння, за які нормами права передбачені санкції» [3, с. 126]. Серед її рис виділяють юридичні чинники протидії, що «... є найбільш дієвою і жорсткою

вершиною піраміди боротьби з нею...» [3, с. 126]. З останнім не можна не погодитись. Але в нашій країні, на жаль, ані дієвість, ані жорсткість поки що не досягли, так би мовити, вершини піраміди боротьби як з корупцією взагалі, так і з політичною корупцією.

Суб'єктами політично-корупційних діянь є політично значущі особи. Чинне законодавство – п. 47 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 361-IX – відносить до таких осіб національних публічних діячів. Ними, відповідно до п. 37 ч. 1 ст. 1 зазначеного Закону, є також і народні депутати України.

Правила депутатської етики, а поняття «етика» в загальному сенсі тлумачиться як «норми поведінки, сукупність моральних правил певної соціальної групи» [4, с. 434], визначені у ст. 8 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII. Саме етика – і в теорії, і в антикорупційній практиці – вважається одним із вагомих засобів протидії корупції.

Аналіз останніх результатів роботи антикорупційних органів і соціологічних досліджень, які стосуються додержання народними депутатами норм поведінки і моральних правил, свідчить про досить невтішну ситуацію, що склалася в нашій країні відносно народних обранців у зазначеній сфері.

Так, оприлюднена на початку 2024 р. в соціальних мережах інформація [5; 6], зокрема, з посиланнями на Національне агентство з питань запобігання корупції та Національне антикорупційне бюро України, свідчить про те, що, принаймні, 54 народних депутата України IX скликання отримали підозри у кримінальних злочинах. Окрім того, НАЗК склало щонайменше 70 протоколів про адміністративні правопорушення, вчиненні народними депутатами України IX скликання, та підготувало відносно них 34 обґрунтованих висновки через імовірні корупційні правопорушення. 42 (60 %) адмінпротоколи були складені за фактами порушення народними депутатами вимог щодо врегулювання конфлікту інтересів.

Як на це сьогодні реагує українське суспільство?

У лютому 2024 р. Соціологічною групою «Рейтинг», від імені Центру аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту, було проведено опитування громадян України [7], результати якого засвідчили, що загалом 77 % з опитаних не схвалюють діяльність депутатів Верховної Ради України (взагалі не схвалюють – 40 %, і скоріше не схвалюють – 37 % опитаних).

Наведені дані в черговий раз засвідчують вкрай негативний стан результативності протидії в Україні проявам корупції взагалі, порушенням правил депутатської етики зокрема.

Щодо народних депутатів України, то, на наш погляд, серед іншого, позитивну роль тут має відіграти – у разі його прийняття – проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правил етичної поведінки народних депутатів України (Етичного кодексу)» (реєстраційний номер № 8327 від 30 грудня 2022 р.) [8].

Цей законопроект суттєво упорядковує правила депутатської етики та посилює відповідальність народних депутатів за їх порушення. Постановою Верховної Ради України від 6 лютого 2024 р. № 3562-ІХ він включений до Порядку денного одинадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання.

На завершення зазначимо, що в якості однієї з головних умов підвищення результативності протидії корупції в Україні залишається наступна: це реальне забезпечення неухильного додержання чинних норм закону, встановлених етичних правил та невідворотності покарання за їх порушення.

Література:

1. Клименко Д. Політична корупція в державному управлінні: наукові дефініції. Демократичне врядування. *Науковий вісник*. 2010. Вип. 5. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26603/klymenko.pdf>

2. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення. Висновки 7-го етапу Загальнонаціонального опитування. URL: <https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/>

3. Галуцько В., Бугляк Ю. Юридичний зміст політичної корупції в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 122–126.

4. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. К. : Довіра, 2000. 1018 с. (Б-ка держ. службовця. Держ. мова і діловодство). 1018 с.

5. Лазарова Софія. Доторканні нардепи: які підозри отримали депутати цього скликання ВРУ. Інтернет-видання «Лівий берег». URL: https://lb.ua/news/2024/04/04/606698_dotorkanni_nardepi_yaki_pidozri.html

6. Мазуренко Альона. НАЗК склало понад сотню адмінпротоколів та висновків про корупційні злочини нардепів – «ЧЕСНО». URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/03/18/7446990/>

7. Всеукраїнське опитування. Лютий 2024 р. Соціологічна група «Рейтинг» від імені Центру аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту. 96 с. URL: https://iri.org.ua/sites/default/files/editor-files/%D0%92%D1%81%D0%B5%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%96%CC%88%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20IRI_0.pdf

8. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правил етичної поведінки народних депутатів України (Етичного кодексу)», реєстраційний № 8327 від 30.12.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41099> (дата звернення: 17.03.2024 р.).

ОГЛЯД ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Дрок І. С.

*кандидат юридичних наук, доцент,
т.в.о. завідувача навчально-наукової лабораторії
з дослідження проблем превентивної діяльності
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Збройний конфлікт на території України безсумнівно впливає на характеристики зовнішніх загроз у державі. Однак з часом увага дослідників та громади звертається до виявлення та подолання другорядних, на перший погляд, загроз, які мають значення після двох років запровадження воєнного стану в Україні, і на які варто звернути увагу представникам державної влади. Традиційно виділяють такі види пріоритетних загроз національній безпеці України: військові; інформаційні; екологічні; економічні. Види загроз від збройного конфлікту можуть бути і іншими, наприклад, соціальні, тектонічні, інфекційні, демографічні, психологічні та інші види загроз. Але в рамках даного наукового дослідження ми зупинилися на тих із них, які є найбільш явними у даний період розвитку українського суспільства.

Наприкінці 2023 року – початку 2024 року відбувалися факти блокування польського кордону України через аграрні розбіжності. Блокада державного кордону України сприяє припиненню польсько-української торгівлі, загостренню економічним взаємин між держа-

вами, а також має негативний вплив на економіку України. Вважаємо, що вирішення конфліктних ситуацій має відбуватися в рамках міжнародного права з державами-партнерами України. Партнерські торговельні стосунки з зарубіжними державами – є запорукою економічної безпеки України.

Безпосередні загрози державному кордону України відбуваються сьогодні не тільки з боку рф, а й з боку Білорусі, Придністров'я. Укріплення державних кордонів України шляхом залучення більшої кількості особового складу державних силових структур, засобів активного та пасивного захисту кордонів – це заходи, які сприятимуть недопущенню порушення державного кордону України та оперативне припинення таких спроб.

Наступною загрозою, яка потенційно існує, це загроза масових заворушень. Нестабільна політична ситуація в державі, кадрові зміни у Збройних Силах України, відсутність успіхів на фронті, оприлюднення фактів вчинення корупційних правопорушень та інші фактори в комплексі з інформаційно-психологічними операціями рф щодо громадян України сприяють створенню підґрунтя для масового незадоволення громадянами діями політичної влади, що може втілитися у масових заворушеннях, протестах. Заходами протидії таким явищам можуть бути: обґрунтування політичних рішень громадянам України; інформаційно-роз'яснювальна робота серед населення України; притягнення винних осіб у вчиненні особливо тяжких корупційних злочинів до відповідальності публічно; реалізація принципу прозорості прийняття політичних рішень, законодавства України; застосування заходів протидії інформаційно-психологічним операціям та дезінформації з боку рф та колобарантів на території України; припинення масштабних конфліктних ситуацій серед населення на початку їх зародження; припинення масових заворушень на початковому етапі мирним шляхом (переговори з організаторами; охорона публічного порядку; робота круп комунікації Національної поліції, та інші заходи), тощо. Недопущення масових заворушень на території України – це завдання державних органів влади та запорука

Некерований відтік за кордон інтелектуальних і трудових ресурсів вже є фактором, який загрожує безпеці держави в довгостроковій перспективі. На нашу думку, розробка та реалізація програм для повернення громадян України з-за кордону; створення лояльних умов для малого та середнього бізнесу в Україні; створення безпечних умов на території України (припинення бойових дій, підвищення рівня роботи ППО, тощо); запровадження програм для психологічної реабілітації родин, які тривалий термін проживали окремо; підвищення рівня життя в Україні – всі ці заходи сприятимуть мінімізації відтоку за

кордон інтелектуальних і трудових ресурсів, повернення з-за кордону працездатних громадян України.

Актуальною проблемою сьогодення також вважаємо імпорту залежність України з багатьох видів продукції, включаючи стратегічні товари, енергоносії, комплектуючі вироби для машинобудування, продовольчі товари. Наполягаємо на активній реалізації таких заходів: запровадження політики імпортозаміщення в Україні; започаткування або розвиток вже існуючих власних або у партнерстві з представниками зарубіжних держав виробництв; запровадження традицій ресурсозбереження на території України; створення позитивного іміджу українським товарам. Орієнтування державної політики на українських виробників, а також створення умов, за яких населення України може самостійно забезпечити себе більшістю видів продукції, включаючи стратегічні товари, енергоносії, комплектуючі вироби для машинобудування, продовольчими товарами сприятиме подоланню наслідків, які можуть настати у випадку виникнення загрози.

Ускладнення санітарно-епідемічної ситуації знову стає актуальним питанням для країни. В Україні коронавірусну інфекцію Covid-19 (пневмонію нового типу) вперше було діагностовано 3 березня 2020 року в Чернівцях. 13 березня було зафіксовано перший летальний кінець у результаті коронавірусної інфекції. На 19 березня 2024 року в Україні налічується 5557995 (13,5% населення) тих, хто заразився, з них померлих – 112418 (2%). За даними експертів мутації вірусу відбуваються постійно, з'являються нові штами. Саме тому вважаємо за потрібне застосування таких заходів: розробка нових та оновлення вже існуючих вакцин; застосування заходів профілактики коронавірусу на державному рівні – запровадження у разі необхідності заходів карантину; роз'яснювальна робота через засоби масової інформації про симптоми хвороби, шляхи зараження, заходи попередження, першої допомоги, тощо; відновлення обов'язкового щеплення населення України. Ефективна реалізація цих заходів має привести до зменшення кількості хворих, зведення до мінімуму кількості загиблих від інфекції Covid-19, а також розвиток досліджень в Україні у сфері протидії інфекції Covid-19.

Підтримуємо думку про те, що втрати України під час збройного конфлікту є величезними, вони торкнуться кожного громадянина. З метою мінімізації та подолання зазначених загроз пропонуємо вітчизняним державним управлінням разом із зарубіжними партнерами розробити та впровадити в життя стратегічний антикризовий план подолання загроз національній безпеці України, розрахований також і на післявоєнний період.

ЗАХИСТ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Євсєєв В. О.

*кандидат військових наук, доцент,
начальник центру перепідготовки
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна*

У багатьох країнах світу захист критичної інфраструктури (далі-КІ) визнано одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері забезпечення національної безпеки та захисту національних інтересів [1].

В Україні захист КІ, тобто всі види діяльності, що виконуються перед або під час створення, функціонування, відновлення і реорганізації об'єктів КІ, спрямовані на своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію загроз безпеці об'єктам КІ, а також мінімізацію та ліквідацію наслідків у разі їх реалізації, також є одним з основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки [2].

Відтак, захист КІ є складовою частиною державної політики із забезпечення захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз, і життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [3].

Варто зазначити, що провідні країни світу здійснюють заходи із забезпечення своєї національної безпеки та захисту своїх національних інтересів, не обмежуючись національними кордонами. Крім національних КІ, розглядаються зарубіжні об'єкти КІ, безпека яких має важливе значення для тієї чи іншої держави [4].

Це викликано тим, що окремі об'єкти КІ утворюють складні інфраструктурні мережі, а взаємозалежність зазначених об'єктів не обмежується кордонами держав [5].

Взаємопов'язаність об'єктів КІ, технологічних, транспортних, телекомунікаційних, фінансових та ін. систем збільшує вразливість КІ. Наслідки інцидентів безпеки КІ можуть виходити далеко за межі кордонів держав і мати глобальний характер [6].

Отже, проблема захисту взаємозалежних об'єктів КІ, які розташовані на території різних держав, виходить за межі забезпечення національної безпеки, а лежить у площині забезпечення міжнародної безпеки.

Література:

1. Бобро Д. Г., Іванюта С. П., Кондратов С. І. та ін. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України: аналітична доповідь. К. : НІСД, 2019. 224 с. ISBN 978-966-554-258-2.

2. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1882-ІХ. Дата оновлення: 18.10.2022. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <http://surl.li/hiumc> (дата звернення: 19.03.2024).

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Дата оновлення: 24.02.2023. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <http://surl.li/rtdnw> (дата звернення: 19.03.2024).

4. Nadav Morag. Does Homeland Security Exist Outside the United States? *Homeland Security Affairs*. 2011. Vol. 7. 5 p.

5. The protection of critical infrastructures against terrorist attacks: Compendium of good practices. UN Counter-Terrorism Committee Executive Directorate. 2018. 167 p.

6. Good Governance for Critical Infrastructure Resilience: OECD Reviews of Risk Management Policies. Paris : OECD, 2019. 110 p. ISBN 978-92-64-53346-2.

РЕАЛІЗАЦІЯ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Загрішева Н. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права*

*ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
м. Київ, Україна*

Юридичне поняття трансферу технологій виокремлюється в трьох пов'язаних між собою галузях: міжнародному праві, цивільному праві та господарському праві. Враховуючи незначний вік інституту трансферу технологій, перше визначення датуються 1962 роком, в сфері

міжнародного права напрацьований значний обсяг конвенцій, договорів та інших нормативно-правових актів наддержавного рівня. Також, більшість досліджень науковців пов'язана саме з міжнародною реалізацією передачі технологій. Національне законодавство в 2006 році поповнилося спеціальним законодавчим актом, який заклав фундамент в розбудову системи трансферу технологій. В Україні, крім міжнародно-правового аспекту, дослідження інституту трансферу технологій розвивається двома паралельними шляхами: за рахунок реалізації через систему норм господарського та цивільного права. В працях учених цивілістів підкреслюється роль та значення трансферу технологій через відповідність технології як такої, ознакам інтелектуальної власності, зазначається, що технологія може бути передана в рамках договорів розпорядження майновими правами інтелектуальної власності та ще ряд положень, які не витримують критики при більш детальному їх дослідженні. Наприклад, не береться до уваги, що: 1) трансфер технології як такий – це процес, який виникає завжди між особами, що є суб'єктами господарювання, а в деяких випадках ще й суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; 2) технологія є системоутворюючим критерієм тощо.

Реалізація трансферу технологій в системі норм господарського права є більш досконалою за рахунок врахування інтересів, які були сформовані на рівні міжнародно-правовому і мають бути імплементовані до національного законодавства. Мова йде про обороноздатність країни при використанні технологій подвійного призначення, створення законодавчої бази для захисту об'єктів інтелектуальної власності тощо. Господарсько-правовий напрям дослідження трансферу технологій в Україні почав розвиватися порівняно недавно і, на жаль, незначне коло авторів (Ю. Атаманова, О. Давидюк, М.Д.Василенко) спрямували свої дослідження за цим вектором.

Міжнародний досвід трансферу технологій реалізується через договірні відносини договорів відчуження та використання майна: договори про купівлю-продаж, оренду, фінансовий лізинг, найм тощо є основою для передачі технологій. Жодний вид зобов'язань не іменується «трансфер». Постає питання правової природи договору трансферу технологій. В цьому випадку ми зустрічаємося з нестандартним юридичним явищем. Договори про трансфер технологій групуються не за змістом правових відносин, а за об'єктом. А сенсом дефініції «трансфер» стають різні види договорів: купівлі-продаж, інжиніринг, фінансовий лізинг, надання послуг тощо. Тому договір про трансфер технологій – це не один інститут господарського права, а сукупність декількох правових інститутів, що регулюють один і той самий об'єкт правовідносин.

Це явище стає можливим за умови специфічного, багатогранного предмету договору – технології. Через унікальну правову природу технологія потребує більш пильного правового регулювання. За часів практики, договори трансферу технологій набули все більш специфічних рис, які притаманні лише їм (порядок розрахунків, передачі прав тощо). Вони відрізняються не тільки за об'єктом відносин, але й за змістом. Стає справедливим виокремлення договорів з передачі технологій в окрему групу, яка повинна мати більш ретельне правове регулювання. Зазначені договори конкретні і за об'єктом, і за видами зобов'язань, і мають бути об'єднані під однією назвою.

В Пленумі Вищого Господарського суду України № 11 від 29.05.2013 р. зазначено, що якщо в законі прямо не передбачено вид договору, то господарюючі суб'єкти вправі самостійно визначати свої взаємовідносини через угоди, що вміщують елементи різних видів угод, і навіть таких, що не передбачені чинним законодавством, але оптимально регулюють їх права і обов'язки. У таких випадках господарському суду необхідно дати оцінку усім умовам договору, з'ясувати законність застосування актів законодавства, елементи яких складають зміст угоди, та обставини їх виконання, і приймаючи рішення застосувати законодавства, яке відповідає умовам договору та діям сторін й вирішити питання щодо законності частини угоди за правилами, що стосуються визнання угод недійсними [1].

Міжнародна передача (трансфер) технологій розглядається у трьох аспектах: як взаємовигідний обмін технологіями, міжнародний розподіл праці у галузі створення та практичного освоєння інтелектуальних цінностей. Як вирішальний фактор економічного розвитку країни. Як засіб економічної експансії, технологічної залежності однієї країни від іншої. Історично формування трансферу технологій почалося в другій половині 90-х років. В програмі економічних реформ Уряду України від 18.10.1996 р., Концепції державної промислової політики України від 29.02.1996 р. та в Концепції науково-технологічного і інноваційного розвитку України, схваленою Верховною радою України 13.07.1999 р. сформульовано засади щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму міжнародної передачі технологій. При цьому залишилися не вирішеними питання експортно-імпорتنих операцій щодо трансферу технологій та ввезення на митну територію України технологій у вигляді інвестицій. Законом України "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій" дефініція «трансфер технологій» тлумачиться як: передача технологій, що оформляється шляхом укладення двостороннього або багатостороннього договору між фізичними та/або юридичними особами,

яким установлюється, змінюється або припиняються майнові права і обов'язки щодо технології та/або її складових.

ВОІВ виокремлює три основні юридичних метода, які можуть бути використані для комерційної передачі та купівлі технології. До першого методу відноситься продаж володільцем всіх виключних прав на запатентований об'єкт промислової власності, юридичним шляхом передачі патентовласником своїх прав іншій особі є документ у письмовій формі, що має назву договором «уступки» патенту. Другий метод передачі та набуття технології – ліцензування. Воно полягає у наданню патентовласником іншій фізичній або юридичній особі дозволу на здійснення у визначеній країні у визначений період часу однієї або декількох дій, на здійснення яких має виключне право патентовласник об'єкта промислової власності., що запатентоване в цій країні. Юридичний документ, що є підставою на дозвіл використання об'єкту промислової власності – ліцензійний договір. Третій спосіб передачі та набуття технологій відноситься до ноу-хау. У випадку, якщо ноу-хау відноситься до запатентованого винаходу, чи іншого об'єкту промислової власності, що охороняється, умови передачі звичайно включаються до ліцензійного договору, але можуть бути зафіксовані окремим документом – договорі, контракті про передачу ноу-хау. Результатом цього договору є надання реципієнту ноу-хау в матеріальній або нематеріальній формі за грошову винагороду, що визначається угодою між сторонами договору [2, с. 65–68].

Враховуючи вищевикладене, доцільно щоб національне законодавство у сфері трансферу технологій передбачало положення:

- цілей та порядку регулювання імпорту/експорту технології;
- підтримки та сприяння продажу ліцензій на внутрішньому та міжнародному ринках;
- контроль за експортом високих технологій и дотримання міжнародних обов'язків з трансферу технологій;
- надання прав державі в частині оцінки корисності технології подвійного призначення, що пропонується для імпорту/експорту;
- встановлення порядку обов'язкової реєстрації договору, що пов'язан з трансфером технології і/або отримання дозволу з боку органів державної влади;
- перевірка органами державної влади договорів у сфері трансферу технологій з економічної, технологічної, соціальної та політичної точок зору з метою визначення дійсної корисності договору для процесу розвитку країни.

Література:

1. Пленум Вищого Господарського суду України № 11 від 29.05.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13#Text> (дата звернення 11.05.20123).

2. Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс И. Право інтелектуальної власності: торговельні аспекти. Київ : Видавничий дім «Ін Юре». 2000. 164 с.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ

Згадова Н. С.

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Одеський національний технологічний університет*

м. Одеса, Україна

Агамась Г. П.

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Одеський національний технологічний університет*

м. Одеса, Україна

Продовольча проблема супроводжує людство на усіх етапах його розвитку тому залишається і в умовах сьогодення актуальною. Населення планети зростає, що актуалізує важливість наукового пошуку шляхів досягнення фізичної та економічної достатності продуктів харчування. Поруч із цим проблема продовольчої безпеки є важливою сьогодні внаслідок військових дій на території нашої країни, жертвами яких стали понад 4,4 мільйона цивільних осіб, які зазначають суттєвих труднощів не лише щодо місця постійного безпечного проживання, але й отримання доступу до необхідної кількості якісних харчових продуктів.

Актуальні питання щодо продовольчої безпеки розглядаються в публікаціях багатьох науковців, як О. Білорус, В. Геєць, К. Голівкова, Л. Дейнеко, В. Єрмоленко, С. Кваша, В. Ковальов, Л. Міляр, Я. Пушак, Р. Трінько, В. Шлемко та інші.

Метою дослідження є визначення основних наукових підходів до трактування поняття «продовольча безпека» та окреслення аспектів її забезпечення в сучасних умовах на регіональному рівні.

Вивчаючи наукову літературу можна констатувати той факт, що до сих пір відсутня узгоджена позиція щодо суті поняття «продовольча безпека». Але, узагальнюючи наукову літературу з теми дослідження можна виділити декілька основних підходів щодо категорії «продовольча безпека та дати їх коротку характеристику (рис.1).

Різні підходи щодо визначення суті поняття «продовольча безпека»			
В основі першого підходу лежить орієнтація на вирішення проблем продовольчої безпеки у глобальному вимірі	В основі другого підходу лежать гарантії держави (це спроможність держави за будь-яких обставин гарантувати і забезпечувати потреби населення в продовольстві на рівні науково обґрунтованого споживання за умов їх платоспроможності)	Третій підхід формується теж за рахунок держави, але на основі самозабезпечення національними силами	Четвертий підхід передбачає вирішувати проблему за рахунок комбінації внутрішнього продовольства та імпорту продуктів харчування

Рис. 1. Основні підходи щодо визначення поняття «продовольча безпека»

В основі першого підходу лежить орієнтація на вирішення проблем продовольчої безпеки у глобальному вимірі, що повинно забезпечити виживання не громадян окремої країни чи регіону, а людства загалом. Здебільшого прихильниками такого підходу є представники наукових кіл економічно розвинутих держав.

В основі другого підходу лежить доступність для громадян необхідних їм для підтримання своєї життєздатності продуктів харчування. Прихильником такого підходу є Р. Тринько, який визначає продовольчу безпеку як «спроможність держави за будь-яких обставин гарантувати і забезпечувати потреби населення в екологічно чистому продовольстві на рівні науково обґрунтованого споживання за платоспроможності за умов, коли третина доходу витрачається на харчування» [1, с. 252].

Третій підхід сформований на основі наукових праць, де доводиться важливість самозабезпечення держави. Так, А. Бабенко наполягає на пріоритетності забезпечення продовольчої безпеки «внутрішніми,

національними силами для забезпечення громадян продуктами харчування на медично обґрунтованому рівні» [2, с. 12].

Четвертий підхід ризниться від попереднього тим, що науковці допускають для забезпечення продовольчої безпеки як стимулювання внутрішнього виробництва, так і сприяння збільшенню імпорту продуктів харчування, визначаючи пріоритетним споживання. Г. Прунцева обґрунтовує необхідність розуміти під продовольчою безпекою «сукупність державних інструментів регулювання стану продовольчого ринку, за якого досягається фізична та економічна доступність населення до продовольства у кількості, необхідній для активного здорового життя» [3, с. 35].

Узагальнюючи, доцільно підкреслити, що кожен із підходів відображає певний важливий аспект, який заслуговує на увагу, оскільки проблема забезпечення продовольчої безпеки є комплексною і вимагає пошуку оптимальних у певних умовах шляхів вирішення, які можуть ризнитися залежно від політичних, економічних та соціальних процесів у кожній окремій країні та регіону.

Заважають реалізувати забезпечення продовольчої безпеки України такі чинники як військові дії, за яких ми позбавлені трудових та земельних ресурсів, низька купівельна спроможність населення, технологічне відставання у розвитку сільськогосподарських і переробних підприємств та ін. Так, проблеми існують, але не забезпечивши продовольчу безпеку, неможливо успішно вирішувати економічні та соціальні завдання і відстоювати державні інтереси країни. Це викликає необхідність подальшого вивчення питань забезпечення продовольчої безпеки з урахуванням сучасних тенденцій.

У вирішенні питань щодо підвищення рівня економічної безпеки держави велику роль відіграють регіони, які мають специфічні особливості: природно – кліматичні умови, соціально – економічне становище, розвиток агропромислового виробництва і продовольчого ринку та ін. Оцінюючи Одеський регіон можна відмітити, що територія області за станом на 1 січня 2021 року має загальну площу території 33,3 тис.км² [4]. В області понад 2,6 млн. га сільськогосподарських угідь, у тому числі 2,1 млн. га ріллі, більше 82 тис. га виноградників і садів. В економіко-географічному плані область відноситься до зони інтенсивного степового землеробства. Природно-кліматичні умови області сприятливі для культивування озимої пшениці, ячменя, сої, проса і соняшника. Чисельність постійного населення (на кінець 2020 р.) складала 2357,1 тис. осіб. В 2020р. Одеська область отримала продукції сільського господарства у постійних цінах 2016 року на суму 17240,3 млн. грн., у тому числі рослинництва -14296, 2 млн. грн., а тваринництва – 2944,1 млн. грн.

Рис. 2. Динаміка індексу обсягів сільськогосподарської продукції, виробленої усіма видами господарств Одеської області (2010–2020 рр.)

Аналізуючи за Даними державної служби статистики в Одеській області (рис. 2) обсяги сільськогосподарської продукції в аграрному секторі за десятирічний період (2010–2020 рр.) ми бачимо, що не вдається сільгосптоваровиробникам зберегти позитивну динаміку щодо його зростання. Це обумовлено рядом причин: в рослинницької галузі скороченням посівних площ, а в тваринницької – скороченням поголів'я та зменшенням їх продуктивності. Сучасні сільськогосподарські організації до того ж не мають достатньої кількості фінансових ресурсів для оновлення матеріально – технічної бази підприємств. Ускладнено аграріям і доступ до обігових коштів. Спостерігається важкодоступність до кредитів банків та відсутність фінансових інструментів залучення інвестицій саме через кредитний механізм.

Проблеми в аграрному секторі Одеської області прямо впливають на значення індикаторів достатності споживання різних груп продуктів населенням регіону (табл. 1).

Таблиця 1

**Оцінка індикаторів достатності споживання різних груп продуктів
в Одеській області**

Групи продуктів	Раціональна норма споживання (РНС) (за даними МОЗ)	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. (%) до	
					РНС	2018 р.
М'ясо і м'ясо-продукти, кг на 1 особу	80,0	48,5	48,0	50,1	62,6	103,3
Молоко і молочні продукти, кг	380,0	190,3	185,8	180,2	47,4	94,7
Яйця, шт.	290,0	266	264	263	90,7	98,9
Риба і рибопродукти, кг	20,0	15,4	16,0	15,1	75,5	98,1
Цукор, кг	38,0	28,1	27,0	26,3	69,2	93,6
Олія, кг	13,0	13,9	14,3	14,0	107,7	100,7
Картопля, кг	124,0	107,5	102,1	96,7	77,9	89,9
Овочі, кг	161,0	158,2	160,5	165,3	102,7	104,5
Плоди, ягоди та виноград, кг	90,0	65,5	64,3	59,5	66,1	90,8
Хліб та хлібні продукти, кг	101,0	104,4	99,5	98,2	97,2	94,1

Оцінка стану індикаторів достатності споживання різних груп продуктів Одеського регіону (табл. 1) дає підстави зробити висновок, що свої потреби у їжі населення Одещини не задовольняє. Особливо це стосується продуктів харчування тваринного походження. Індикатор достатності споживання з молока і молочних продуктів складає лише 47,4% від раціональної норми споживання, а з м'ясопродуктів 62,6%. Оптимального рівня споживання досягнуто лише по двох позиціях: олії (107,7%) та овочам – 102,7%. Поліпшити рівень продовольчої безпеки на регіональному рівні можна лише за рахунок розвинутого на інноваційній основі агровиробництва. Для цього потрібна підтримка з боку держави у оптимальному використанні фінансових інструментів щодо залучення інвестицій через кредитний механізм сучасних банківських установ.

Висновки. Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що його основні положення можуть бути використані як концептуальна

основа подальшого комплексного дослідження системи продовольчої безпеки, пошуку нових підходів до визначення ролі держави в розробці системи заходів забезпечення продовольчої безпеки регіонів. Практична значущість дослідження дозволила об'єктивно сформулювати основні чинники, які прямо впливають на низький рівень більшості індикаторів достатності споживання різних груп продуктів населенням Одеського регіону та визначити шляхи їх доведення до оптимального рівня.

Література:

1. Тринько Р.І. Соціально-економічна сутність та основні шляхи ре-алізації продовольчої безпеки в Україні. Науковий вісник ЛДУВС. 2006. № 2. С. 246–260.
2. Бабенко А. А. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах реформуванні і регулювання аграрного сектору економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Луганськ, 2005. 24 с.
3. Прунцева Г. О. Економічна сутність поняття «продовольча безпека» країни. *Інноваційна економіка*. 2016. № 1–2. С. 34–37.
4. Офіційний сайт Головного управління статистики в Одеській області. URL: www.od.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 09.05.2024).

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ І НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Карпенко В. С.

доктор філософії,

провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу

проблем наукової і науково-технічної діяльності

Національний університет оборони України

м. Київ, Україна

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на території нашої незалежної держави, військові щодня стикаються із необхідністю бути на крок попереду від ворога. В умовах сьогоденної війни дієвим показником для переваги на полі бою відіграє застосування новітніх технологій. Як показав досвід, застосування сучасної обчислювальної техніки, стійкого програмного забезпечення та зв'язку у поєднанні із новітнім озброєнням та військової техніки

значно підвищує ефективність підрозділів Збройних сил та інших складових сил оборони України.

Розвиток наукової і науково-технічної діяльності у контексті національної безпеки України регламентуються законом “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, щодо наукових досліджень – законом “Про наукову і науково-технічну діяльність”. Паралельно із науковою і науково-технічною діяльністю здійснюється розвиток інноваційної діяльності України. При цьому основні напрямки подібні та потребують комплексного підходу щодо реалізації державної політики у зазначених сферах [2, с. 4].

Слід пам’ятати, що уся військово-технічна підтримка яка надходить від закордонних партнерів не була розроблена у зв’язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на території України, а тим паче, – виготовлена за короткий проміжок часу. У США переглянута Стратегія національної оборони спрямована на зміцнення переваги у військових технологіях яка передбачає три основні напрямки: спільні операції, короткострокове створення прототипів і розвиток наукової і науково-технічної діяльності (далі – НіНТД) [4].

У загальному, в арміях провідних країн світу наукові дослідження у військовій сфері зосередженні на моделюванні:

- варіантів дій та способів застосування збройних сил;
- політичного та економічного стану держави;
- воєнної сили вірогідного противника;
- можливостей виробництва оборонно-промислового комплексу;
- впровадження новітніх технологій та штучного інтелекту, та ін. [3].

Уся військово-технічна продукція проходить довготривалий процес від початку її розроблення до постачання у війська. На жаль, на початку постачання закордонного озброєння до Збройних сил України, тільки не значна частини наших військовослужбовців була спроможна застосовувати озброєння та військову техніку за призначенням у взаємодії з тією яка перебувала на озброєнні у Збройних силах. Що зумовлює переглянути форми та умови підготовки військовослужбовців, а також особливості застосування іноземного озброєння і техніки.

Щодо тенденції розвитку НіНТД в Україні доречним є щорічний аналіз який проводиться в Українському інституті науково-технічної експертизи та інформації. Науковцями висвітлено рейтинг України серед країн світу за динамікою різних показників [1].

На розвиток НіНТД впливає конкурентоспроможність економіки країни та національна безпека, а також:

- виявлення та знищення корупційних схем у сфері НіНТД у системі національної безпеки і оборони України;

– перегляд обсягу фінансування наукових досліджень за військовим напрямком;

– запровадження штрафних санкцій за не відповідну військову продукцію та постачання не якісної продукції до складових сил оборони та доступність у відкритому доступі відповідної інформації (хоча б в обмеженій інформації);

– якість підготовки висококваліфікованих наукових кадрів з практичним досвідом;

– рівень ефективності регулювання, організації та оцінювання НІНТД, а також практичних результатів наукових досліджень, стан їх реалізації на практиці у системі національної безпеки і оборони України;

– запровадження конкурсу проектів прикладних наукових досліджень у системі Міністерства оборони України та складових сил безпеки;

– відновлення конкурсного відбору наукових кадрів до наукових установ у системі Міністерства оборони України;

– готовність підприємницького сектору брати активну участь у створенні та розробці військової продукції для потреб сил оборони України з урахуванням викликів;

– створення групи військових науковців для доопрацювання продукції цивільного напрямку з метою застосування у військовій сфері (наприклад, підвищення живучості виробленої продукції у бойових умовах);

– об'єднання наукових установ для виконання спільних досліджень які зосередженні на потреби Сил оборони, та ін.

Не можливо розробити якісно та швидко військово-технічну продукцію без належного фінансового забезпечення, відповідної дослідницької інфраструктури, без залучення кваліфікованого наукового і науково-технічного потенціалу та інших умов. Отже, політичний, економічний та воєнний стан в нашій державі потребує звернути особливу увагу на розроблення не просто перспективних досліджень, а тих, які сприятимуть підвищення спроможностей сил безпеки України з урахуванням загроз. При цьому, удосконалення наявного нормативно-правового забезпечення що призведе до змін у плануванні наукових досліджень у системі національної безпеки і оборони України є першочерговим кроком щодо розвитку НІНТД у контексті національної безпеки України.

Література:

1. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2022 році : науково-аналітична доповідь / Т. В. Писаренко, Т. К. Куранда та ін. Київ : УкрІНТЕІ, 2023. 94 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2023/07/25/Nauk-analit.dopov.Naukova.ta.nauk-tekhn.diyaln.v.Ukr.2022-25.07.2023.pdf> (дата звернення: 25.03.2024).

2. Про схвалення Стратегії розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року. Проект Розпорядження КМУ від 10 липня 2019 № 526-р. URL: https://winwin.gov.ua/assets/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82_%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B8%CC%86%D0%BD%D0%BE%D1%96%CC%88_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%96%CC%88.pdf?upd=1 (дата звернення: 25.03.2024).

3. Military Reports 2023. URL: <https://www.globalsecurity.org/military///library/report/2023/index.html> (дата звернення: 21.03.2024).

4. Pentagon science and tech strategy expected 'very shortly', focus on joint ops, rapid prototyping. URL: <https://breakingdefense.com/2023/04/pentagon-science-and-tech-strategy-expected-very-shortly-focus-on-joint-ops-rapid-prototyping> (дата звернення: 20.03.2024).

ГЛОБАЛЬНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЯК СИСТЕМНА КРИЗА ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Клименко Н. Г.

*доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри глобальної та національної безпеки
Навчально-науковий інститут публічного управління
та державної служби*

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Кінець ХХ сторіччя відзначився всеохоплюючою світовою екологічною кризою: усі природні екосистеми (біосфера, атмосфера, гідросфера, літосфера) зазнали негативного антропогенного впливу. Його наслідком стали руйнування озонового шару та забруднення повітря і водного середовища, деградація ґрунтів (виснаження, ерозія, засолення та опустелювання), знищення лісів, кислотні дощі, загроза зміни енергетичного балансу планети, вичерпність невідновлюваних корисних

копалин, безповоротне зникнення видів тварин та рослин. Техногенні аварії та катастрофи різного характеру і масштабу призвели до хімічного, радіоактивного та іншого забруднення довкілля, наслідком якого стали різноманітні, подекуди невиліковні захворювання, незворотні зміни в генетичній структурі клітин, що ведуть до зростання народжуваності неповноцінного покоління [5, с. 5]. Зазначені проблеми вже набули такого масштабу, за якого біосфера втрачає свою можливість до самоорганізації та самовідновлення.

Додатково варто відзначити інтенсивну урбанізацію і пов'язані з нею проблеми, зокрема висока щільність населення та неефективність існуючих заходів щодо забезпечення його санітарно-епідемічного благополуччя. Особливо масштабно проблема виявила себе під час світової пандемії COVID-19.

Проблема утворення відходів теж набула глобального характеру і стала невідкладним питанням для міжнародної спільноти. Зростаюча кількість відходів і підвищення пов'язаної з ними небезпеки здійснює значний вплив на глобальну екологію і місцеве навколишнє середовище, на стан здоров'я населення, на місцеву економіку і умови життєдіяльності, призводячи до зростання суперечності з Цілями сталого розвитку [2, с. 5].

Ще однією з масштабних загроз глобального характеру є збройні конфлікти, які забруднюють та руйнують довкілля, залишаючи за собою спустошення ландшафтів, зниження біорозмаїття, масштабні забруднення територій внаслідок ведення активних бойових дій на них та свідомого знищення великих промислових об'єктів, що працюють з небезпечними хімічними речовинами. В ході таких конфліктів знищуються землі сільськогосподарського призначення; зростає ймовірність виникнення епідемій внаслідок масових стихійних поховань без дотримання санітарно-гігієнічних норм. Сюди слід додати шкоду, спричинену розливами нафти в морському середовищі, токсичним хімічним забрудненням від покинутих боєприпасів [4].

Характерною рисою війни проти України є масові знищення військами РФ міської, енергетичної та промислової інфраструктури (яка зазвичай є частиною міських агломерацій) [1]. Наслідком цього є забруднення довкілля в результаті руйнування очисних споруд, масштабні пожежі під час горіння нафтопродуктів та обладнання електромереж з викидами забруднюючих речовин в навколишнє середовище. Все це робить очевидним стає той факт, що найбільша з часів Другої Світової війни в Європі вже стала причиною глобальної мілітаризації. Це означає додаткове екологічне навантаження на всю планету та зниження пріоритетності екологічних цілей для значної

кількості країн та значні ризики масштабних техногенних катастроф для довкілля [1].

Тож екологічні наслідки військових конфліктів та війн для навколишнього природного середовища мають спонуками світове співтовариство сформувати нову систему глобальної безпеки, яка має поширюватися і на біосферу, а екологічна безпека стане розглядатися не лише як «складова національної безпеки, процес управління системою національної безпеки, за якого державними і недержавними інституціями забезпечується екологічна рівновага і гарантується захист середовища проживання населення країни і біосфери в цілому, атмосфери, гідросфери, літосфери і космосфери, видового складу тваринного і рослинного світу, природних ресурсів, збереження здоров'я і життєдіяльності людей і виключаються віддалені наслідки цього впливу для теперішнього і майбутніх поколінь» [3], а у глобальному масштабі і буде спрямована на подолання наслідків глобальної екологічної кризи з метою зменшення негативного антропогенного впливу на довкілля, збереження біорозмаїття та існування людської цивілізації на планеті.

Література:

1. Ангурець О., Хазан П., Колесникова К., Куц М., Чернохова М., Гавранек М. Україна, шкода довкіллю, екологічні наслідки війни. 2023. 84 с.
2. Борисовська О.О. Інвентаризація та облік відходів : навч. посібник / Дніпро : Літограф, 2017. 168 с.
3. Всеукраїнська екологічна ліга на захисті довкілля: екологічна безпека України. URL: <https://www.ecoleague.net/pro-vel/tematychni-pariamy-diialnosti/ekolohichna-bezpeka>
4. Качурінер В. Л. Вплив збройних конфліктів на стан екологічної безпеки та навколишнє середовище. *Альманах міжнародного права*. 2022, № 28. С. 52–59. DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.28.06>
5. Хилько М. І. Екологічна безпека України. Київ, 2017. 267 с.

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Константинов В. В.

*аспірант кафедри джерелознавчих студій та суспільних комунікацій
факультету історії та міжнародних відносин
Запорізький національний університет,
член Робочої групи з питань патріотичного виховання молоді
при Апараті РНБО України (2006-2015),
військовослужбовець за контрактом
Корпус морської піхоти ЗСУ*

Оскільки проблема військово-патріотичного виховання є відносно новою і особливо у вимірі російсько-українського протистояння, необхідно загальними рисами означити її співвідношення і взаємозв'язок як з історичною традицією, так і з сучасними категоріями в системі національної безпеки України.

На цьому тлі вбачається за доцільне розглянути спершу традиційні та правові джерела військово-патріотичного виховання в Україні, потім його послідовність та стан протягом саме 2014–2024 років, а також наслідки та історичне значення напрацювань за означений період.

Попередньо – декілька положень щодо місця військово-патріотичного виховання в системі національної безпеки України.

Національна безпека України – комплекс законодавчих та організаційних заходів, спрямованих на постійну захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз. Складовою частиною національної безпеки України є її воєнна безпека. Воєнна безпека держави визначає стан захищеності національних інтересів, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності держави від посягань із застосуванням воєнної сили.

Зі змісту статей 17, 65 Конституції України вбачається, що захист держави, забезпечення її безпеки є найважливішими функціями всього Українського народу. Військова служба – це конституційний обов'язок громадян України, який полягає у забезпеченні оборони України, захисті її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності.

Закріплений у Конституції України обов'язок громадян України потребує тривалого багаторічного підготовки у загальнодержавному

вимірі, моральної, професійної та фізичної готовності громадян до військової служби.

Закон України "Про національну безпеку України": відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз.

Закон України "Про військовий обов'язок і військову службу".

Закон України "Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності" визначає мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації, визначає повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Відповідно до статті 10 названого Закону України військово-патріотичне виховання здійснюється за такими напрямками: 1) формування оборонної свідомості; 2) популяризація військової служби; 3) залучення громадян до сприяння безпеці і обороні України; 4) розвиток військово-прикладного і службово-прикладного спорту, технічної творчості та інновацій; 5) широке залучення школярів до загальнодержавних, регіональних та місцевих заходів військово-патріотичного виховання; 6) обов'язкове викладання предмета "Захист України" під час здобуття профільної середньої освіти; 7) підготовка кваліфікованого кадрового потенціалу з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності з подальшим їх залученням до організації та здійснення освітньої діяльності з початкової військової підготовки, реалізації програм, проектів та заходів військово-патріотичного виховання.

Також правову основу державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності Закони України "Про освіту", "Про закордонних українців", "Про волонтерську діяльність", "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті", "Про основи національного спротиву", інші нормативно-правові акти України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

В цілому, на сьогодні в Україні створено досконалу нормативно-правову базу військово-патріотичного виховання, реалізація якої дає можливість успішно протистояти агресії росії і становить правову

платформу для подальшого розвитку військово-патріотичного виховання в Україні.

Першою і необхідною умовою такої підготовки є військово-патріотичне виховання молоді. Особливого значення цей напрямок набуває в умовах відсічі збройної агресії російської федерації, необхідності захисту територіальної цілісності і суверенітету України.

Військово-патріотичне виховання молоді – наскрізний виховний процес, спрямований на формування у громадян України оборонної свідомості, готовності стати до лав Збройних Сил України та інших формувань сектору безпеки та оборони України, готовності до національного спротиву.

Важливе значення для військово-патріотичного виховання має історична українська військова традиція – сукупність символів, образів, звичаїв, обрядів, церемоніалів, уявлень, цінностей тощо, що стосуються війська, захисту Батьківщини, які в історичній ретроспективі формувались на нашій землі і в наших предків, зберігались протягом всього періоду становлення та розвитку українського етносу, а потім нації, в умовах власної державності чи боротьби за неї.

За останній період стан військово-патріотичного виховання можна прослідкувати на прикладі концептуальних положень навчально-методичного посібника "Військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації" Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, на основі процесуальної схеми, розробленої Іваном Дмитровичем Бехом, доктором психологічних наук, професором, дійсним членом (академіком) НАПН України, директором Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України.

Узагальнюючи напрацювання вчених і практиків з проблеми військово-патріотичного виховання старшокласників та визначених структурних компонентів військово – патріотичного виховання особистості, Інститутом проблем виховання було визначено критерії та показники військово-патріотичної вихованості старшокласників в умовах ідейно-світоглядної конфронтації а саме: когнітивний критерій (усвідомлення учнями цінності поняття "військово-патріотичне виховання, як важлива складова життєдіяльності людини", розуміння учнем змісту історії і традицій рідної школи, місцевості, історії України, ролі українського війська у відстоюванні ідеалів свободи та державності України; обізнаність із формами військово-патріотичної роботи (спортивні, військово-патріотичні ігри, змагання з військово-прикладних видів спорту); емоційно-ціннісний критерій (інтерес до традицій та історії Збройних Сил України, історії України), позитивне ставлення до різних форм позакласної роботи з військово-патріотичного виховання

(туристські походи, змагання, військово-патріотичні спортивні ігри "Сокил" ("Джура"), "Хортинг-Патріот", прагнення до самовдосконалення в процесі військово-оборонної діяльності; мотиваційний критерій (компонент довільного імпульсу) (готовність до військової служби та захисту України як морально-етична мотивація особистості виконання військового обов'язку; прагнення до самовдосконалення у процесі діяльності спрямованої на підготовку до військової служби та захисту України; вольове прагнення брати участь у різних формах діяльності спрямованої на підготовку до військової служби та захисту України); діяльнісно-практичний критерій (активність у проведенні пошукової роботи, вивченні історії і традицій Збройних Сил України, історії України, проявленні поважного ставлення до національних символів України, ветеранів Другої світової війни, людей похилого віку, учасників ООС (АТО), дітей війни; активність у туристських походах, змаганнях з військово-прикладних та військово-патріотичних спортивних іграх.). У результаті теоретичного дослідження зазначеної проблеми визначено ключове поняття: військово-патріотичне виховання старшокласників в умовах ідейно-світоглядної конфронтації – це система методологічних підходів, педагогічних цілей, форм, методів, способів та прийомів, виконання яких забезпечує особистість від впливу агресивного інформаційного середовища та забезпечує формування у зростаючої особистості високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, готовності до захисту України зі зброєю в руках, розвиток мотивації здобувати військову професію та проходити службу в Збройних Силах України.

Найважливішим осередком військово-патріотичного виховання є загально-освітня школа. Саме тут починається формування патріота, майбутнього воїна, захисника Батьківщини.

Стан військово-патріотичного виховання на шкільних теренах, його форми і методи є дуже різноманітними як за кількістю, так і за результатами.

На уроках юнакам постійно пояснюється внутрішня й зовнішня політика України, зміцнення обороноздатності країни.

Саме на уроках Захисту України учні усвідомлюють необхідність з честю виконувати громадянський обов'язок, бути гідними патріотами, захисниками своєї держави. Тому з учнями організуються зустрічі учасників бойових дій, Революції Гідності, ООС (АТО). Учні мають можливість почути реальні, а не відтворені факти, задати питання, які їх хвилюють.

На заняттях з вогневої підготовки надається можливість показати переваги нашої стрілецької зброї. Вивчення військової присяги дозволяє розкрити важливі вимоги до морально-бойових якостей

воїнів, формує почуття національної гордості за Збройні сили України, за Батьківщину.

Набуті в школі військові знання та навички визначатимуть рівень спроможності виконання конституційного обов'язку громадянином України щодо її захисту. На сьогодні школа є єдиним центром з підготовки всіх без винятку юнаків до захисту України. В цій ситуації надзвичайно зростає роль предмета Захист України як складової частини військово-патріотичного виховання, спрямованої на підготовку юнаків у теоретичному, практичному, фізичному і психологічному плані до майбутньої військової діяльності.

Національно-патріотичне та громадянське виховання учнів – стержень цієї навчальної дисципліни. Від того, які умови зуміємо створити для вивчення цього предмета, залежить те, яких захисників України зможемо підготувати. Від цього, зрештою, залежить і обороноздатність нашої Батьківщини, її майбутнє.

Досвід роботи показує, що військово-патріотичне виховання учнів у дусі постійної готовності до захисту своєї Вітчизни необхідно проводити систематично, цілеспрямовано і наполегливо.

Військово-патріотичне виховання не повинно обмежуватись лише вивченням предмету Захист України. Слід використовувати міжпредметні зв'язки, доповнюючи зміст курсу вивченням історико-культурних традицій українського народу, його історії, духовної спадщини, символики, звичаїв та побуту тощо.

Організуючи виховну роботу з військово-патріотичного виховання, потрібно враховувати, що в Україні історично склався широкий спектр регіонально-політичних та регіонально-культурних відмінностей, існує неоднозначне ставлення населення до багатьох подій минулого та сучасності. Саме патріотизм, громадянськість повинні об'єднувати українців, зберегти те, що протягом століть було нашою метою – незалежну державу.

Розглядаючи механізми реалізації виховного ідеалу, треба так будувати виховний процес, щоб учні не були пасивним об'єктом, щоб вони брали активну участь у ньому під керівництвом педагогів. Навчальний заклад мусить стати для них маленькою Батьківщиною, яку вони люблять і честю якої вони дорожать, яку вони разом з педагогами розбудовують, а в лиху годину готові захистити.

Однією з продуктивних форм роботи зі школярами щодо формування патріотичних цінностей є участь юнаків у Всеукраїнській військово-патріотичній спортивній грі "Сокіл" ("Джура"), яка присвячується Дню захисника України, вивченню героїчних сторінок історії українського народу.

Традиційні військово-спортивні змагання "Козацькі розваги", що проводяться між командами 9–11-х та 5–8 класів, розвивають в школярів дух колективізму. Програма змагань розширює знання учнів з історії українського війська, дає можливість проявити свої знання з розділів Захисту України, свої найкращі риси характеру: кмітливість, винахідливість, психічну та фізичну підготовку.

Для активізації військово-патріотичного виховання слід звертатися до гурткової роботи відповідного напрямку. При проведенні даної роботи вчитель повинен керуватися Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, програмою предмету Захист України.

Однією з основних форм військово-патріотичного виховання є військово-шефська робота, яка полягає у встановленні та підтриманні зв'язків з працівниками військової частини з метою проведення спільних заходів з військово-патріотичного виховання молоді, виховання у неї громадянських почуттів та якостей.

Хотів би навести декілька прикладів із особистої багатолітньої практики з військово-патріотичного виховання молоді.

Це участь у розробці Концепції з питань патріотичного виховання громадян України у складі Робочої групи з питань патріотичного виховання молоді при Апараті РНБО України. Участь у створенні Всеукраїнської громадської козацької дитячої організації "Дніпровська Січ", дитячої громадської організації "Юний прикордонник", прикордонного класу на базі ліцею ім. Т.Г. Шевченка у с. Підвисоке Новоархангельського р-ну Кіровоградської області, козацької застави ім. Дмитра Фартушняка на базі ЗОШ I–II ступенів у с. Покотилове Голованівського р-ну Кіровоградської області. Проведення військово – спортивних заходів та уроків мужності на базі Київського лицей-інтернату з посиленою військово – фізичною підготовкою № 23 "Кадетський корпус" імені Володимира Великого, Бердянських СШ № 16 та ЗОШ № 4 I–III ступенів Запорізької області, Центру соціально – психологічної реабілітації дітей № 1 у м. Києві, а також Бердянської школи – інтернату Запорізької області. Вихованці вищезгаданих громадських організацій та закладів освіти на сьогодні вже є випускниками та курсантами вищих військових інститутів та академій, героїчними учасниками по захисту Батьківщини за часів ООС (АТО) та бойових дій під час військової агресії РФ проти України.

Говорити про наслідки військово-патріотичного виховання можна в широкому, загальнодержавному аспекті, і в більш конкретному, прикладному вимірі.

У першому випадку можна впевнено констатувати, що на сьогодні в Україні склалася загальнодержавна структура і практика військово-

патріотичного виховання, яка чітко вписалася у систему національної безпеки України.

З огляду на історичний перебіг подій у цій сфері за роки незалежності, і особливо за період десятирічної війни з РФ, приходимо до висновку, що в цілому система військово-патріотичного виховання виправдала покладені на неї завдання, що, врешті, дало можливість зупинити агресію росії і сьогодні впевнено тримати оборону з послідовним нарощуванням як внутрішнього, так і міжнародного потенціалу, для отримання остаточної перемоги.

Разом з тим, накопичений досвід військово-патріотичного виховання слугує тією історичною основою, яка у своєму розвитку буде надійною гарантією національної безпеки України. Відтак, співвідношення і взаємозв'язок категорій національної безпеки України та військово-патріотичного виховання молоді в умовах відсічі агресії РФ проти України потребує подальшого системного наукового дослідження, як у контексті української військової традиції, історичної ретроспективи, так і в плані сучасної теорії і практики.

Вбачається, що подальший розвиток названої теми матиме не тільки доктринальне значення, але і певною мірою стане практичним внеском у втілення визначених законодавством завдань військово-патріотичного виховання молоді України.

І саме головне на сучасному етапі – це сприяння скорішому розгрому російського агресора, досягнення перемоги і реалізація формули миру, запропонованої Україною для справедливого закінчення війни, яку розв'язала росія проти України.

Слава Україні! Героям слава!

Література:

1. Конституція України.
2. Закони України "Про національну безпеку України", "Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності", "Про Збройні Сили України"; "Про загальний військовий обов'язок і військову службу"; "Про освіту".
3. Постанова Верховної Ради України "Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді".
4. Укази Президента України "Про вшанування подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні"; "Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді".

5. Положення про допризовну підготовку, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2000 р. № 1770.

6. Накази Міністерства освіти і науки "Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді", "Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді".

7. Військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації : навчально-методичний посібник / Остапенко О. І., (ред.), Тимчик М. В., Зубалій М. Д., Журба К. О., Бінецький Д. О., Касіч Н. П., Кузора І. В. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. 165 с. Інтернет ресурс: https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/Ostapenko_O.I._Navch.-etod._pos._2022.pdf

8. Досвід роботи вчителя Олександра Савельєва з теми "Впровадження системи військово-патріотичного виховання учнів на уроках з предмету Захист України, фізичної культури та в позаурочний час"; Інтернет ресурс: <https://naurok.com.ua/dosvid-roboti-z-temi-vprovadzhennya-sistemi-viyskovo-patriotichnogo-vihovannya-uch-niv-na-urokah-z-redmetu-zahist-ukra-ni-fizichno-kulturi-ta-v-pozaurachniy-chas-317745.html>

9. Українська військова традиція в діяльності виховних організацій та національно-патріотичного виховання загалом / Бігус Микола ; Інтернет ресурс: https://plastova_banka.org.ua/dumka/ukrayinska-viyskova-tradytsiya-v-diyalnosti-vyhovnyh-organizatsij-ta-natsionalno-patriotichnogo-vihovannya-zagalom/ ; <https://www.facebook.com/scoutmaster.bigus>

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Копитко М. І.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри соціально-поведінкових, гуманітарних наук
та економічної безпеки*

*Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Забезпечення сталого розвитку держави потребує захисту її національних інтересів та розбудови національної стійкості, оскільки складне безпекове середовище України та наявність вагомих викликів і загроз не сприяють зміцненню національної безпеки та досягненню цілей сталого розвитку. Війна росії проти України надзвичайно поглибила соціально-економічну та суспільно-політичну нестабільність в країні, внаслідок чого захист національних інтересів держави, демократичних засад її розвитку, прав, свобод людини і громадянина та збереження суверенітету й територіальної цілісності трансформується на передній план та виявляється пріоритетним напрямком реалізації державної політики. Однак, швидко досягнути позитивного соціально-економічного ефекту надзвичайно важко, оскільки ризики і загрози національній безпеці України постійно інтенсифікуються та видозмінюються. Стає очевидним, що дослідження проблем забезпечення національної безпеки України надзвичайно актуалізується та потребує різностороннього вивчення.

З точки зору економіко-правового аналізу національна безпека України розглядається як забезпечення захищеності національних інтересів держави, її суверенітету, територіальної цілісності та збереження конституційного ладу від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз [1]. В умовах запровадження спеціального правового режиму воєнного стану виникла низка суттєвих проблем забезпечення національної безпеки України, більшість із яких знаходиться у площині формування ефективних засобів обороноздатності країни, а також у фінансовій сфері, що обумовлено необхідністю здійснення перерозподілу фінансування з урахуванням потреб оборонно-промислового комплексу. Очевидно, що в системі національної безпеки України економічна безпека посідає одне із домінуючих місць, а забезпечення її оптимального рівня є передумовою зміцнення національної безпеки, адже в умовах воєнного стану розподіл, перерозподіл та використання

фінансових ресурсів потребує стабільності, прозорості та підзвітності. З іншої сторони, неоптимальність розподілу й використання наявних грошових коштів провокує виникнення ще однієї проблеми, яка чинить дестабілізуючий вплив на забезпечення національної безпеки України, та пов'язана із корупційними ризиками. Масштаби поширення корупції в період війни мають зростаючі тенденції та охоплює усі сектори економіки, поширюється на політику та суспільство. Також загрози корупції знижують темпи розвитку воєнно-промислового комплексу, становлять перешкоди для запровадження інновацій у сфері розроблення і випробування зброї та новітніх технологій.

Водночас, значною проблемою забезпечення національної стійкості та національної безпеки виявляється діяльність законодавчої гілки державної влади, яка в умовах війни переформатовує свою діяльність на розроблення законодавчих та нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання і протидію реальним і потенційним загрозам незалежності країни, розвитку демократії у ній та забезпеченню державного суверенітету. Однак, як не прикро, органи законодавчої влади позиціонують достатньо низький рівень ефективності своєї діяльності, що провокує суспільний резонанс та знижує довіру громадськості до них і, як наслідок, рівень національної безпеки України.

Отже, підсумовуючи можна сказати, що в Україні проблема забезпечення національної безпеки стоїть надзвичайно гостро та потребує формування комплексу ефективних заходів для зміцнення її національної стійкості, захисту територіальної цілісності і державного суверенітету.

Література:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ, МАНІПУЛЯЦІЯ ТА ФЕЙКИ ЯК ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Кравцов О. В.

*кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
НТУ «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна*

В умовах війни та зростаючої інтенсивності ІПСО в контексті збільшення інформаційної відкритості та міжнародного співробітництва, спричиненого європейською інтеграцією, органи публічного управління стикаються зі зростаючою кількістю інформаційних загроз. Окрім кіберзагроз, серед основних викликів є дезінформація та фейкові новини, що підривають довіру громадян, ефективність управлінських рішень та стабільність політичних систем.

Дезінформація означає поширення недостовірної інформації з метою оманити або впливу на публічну думку. Маніпуляція часто використовує дезінформацію для формування певних переконань чи поведінки. Фейкові новини – це повідомлення або матеріали, сфабриковані з метою обману, які імітують формати реальних новин.

Серед наслідків для публічного управління в сучасних умовах можна виділити наступні основні загрози:

- ерозія довіри: дезінформація підриває довіру громадян до органів влади, що знижує ефективність управлінських рішень та може спричинити політичну нестабільність;
- політичне маніпулювання: фейкові новини можуть використовуватися для маніпулювання виборчими процесами, особливо в періоди перед виборами;
- конфлікт і поляризація: систематичне поширення дезінформації може спричинити соціальний розкол, заснований на неправдивих відомостях, що підсилює суспільну поляризацію.

Дезінформація, маніпуляція та фейки є значними загрозами для інформаційної безпеки, особливо в контексті публічного управління та європейської інтеграції.

В процесі Європейської інтеграції Україна має можливість використовувати досвід та напрацювання країн-членів ЄС для забезпечення високого рівня інформаційної безпеки. Це стосується також захисту інформаційних систем від зовнішнього втручання та спроб дезінформації.

Серед основних напрямків протидії наразі визнані:

- законодавчі ініціативи: Європейський Союз активно розробляє законодавчі рамки для боротьби з дезінформацією, включаючи директиви та регуляції, які зобов'язують медіа та платформи соціальних мереж до прозорості та відповідальності;

- технологічні рішення: використання штучного інтелекту для ідентифікації та фільтрації дезінформації. Розробка та впровадження алгоритмів, що можуть розпізнавати фальсифіковані матеріали;

- освітні програми: підвищення обізнаності громадськості про природу та наслідки дезінформації, програми медіаграмотності, які навчають критично аналізувати інформацію;

- міжнародне співробітництво: співпраця на міжнародному рівні для обміну інформацією про загрози та спільна розробка стратегій протидії.

Забезпечення ефективної реалізації стратегій протидії дезінформації, маніпуляції та фейкам вимагає комплексного підходу, який об'єднує політичну волю, технологічні інновації, а також активну участь громадськості.

Сприяння активній участі громадян у процесах виявлення та протидії дезінформації значно підвищує ефективність та можливість протидіяти негативним інформаційним впливам. Це може включати:

- спільноти спостерігачів: тренування добровольців для моніторингу медійного простору і соціальних мереж на предмет дезінформації;

- партнерства з технологічними компаніями: залучення провідних ІТ-компаній для розробки та впровадження інструментів, що допомагають користувачам самостійно ідентифікувати неправдиву інформацію.

Також важливим є створення та впровадження стандартів і протоколів для медіа та інтернет-платформ для формування фундаменту для забезпечення прозорості та відповідальності. Важливо забезпечити, щоб ці стандарти:

- вимагали розкриття інформації: наприклад, маркування контенту, створеного штучним інтелектом, або контенту з підозрілими джерелами;

- підтримували конфіденційність: захист даних користувачів має залишатися пріоритетом навіть у процесі боротьби з дезінформацією.

Для забезпечення ефективності діяльності в сфері боротьби з дезінформацією та фейками і коригування політик та стратегій надзвичайно важливим є оцінка ефективності відповідних заходів:

– аналіз даних та звітність: використання аналітичних інструментів для вимірювання зміни суспільної думки, рівня обізнаності та впливу освітніх програм;

– зворотній зв'язок від громадськості: інтеграція відгуків від громадян та експертів у процес планування та вдосконалення стратегій.

Забезпечення інформаційної безпеки в умовах європейської інтеграції вимагає не тільки реакції на існуючі виклики, але й прогнозування майбутніх загроз та адаптація стратегій згідно з еволюцією інформаційного простору.

При розробці політик інформаційної безпеки треба забезпечити їх гнучкість для адаптації до швидкозмінних технологій та методів дезінформації. Основні аспекти включають:

– технологічне оновлення: безперервне впровадження новітніх технологій для виявлення та блокування шкідливого контенту;

– навчання персоналу: регулярне оновлення знань та навичок працівників, особливо тих, що відповідають за інформаційну безпеку.

Наступною важливою складовою діяльності в сфері інформаційної безпеки є прогнозування та раннє виявлення нових форм дезінформації, що може включати:

– аналіз великих даних: використання алгоритмів машинного навчання для аналізу поведінкових паттернів, що можуть вказувати на поширення дезінформації;

– міжнародний моніторинг: слідкування за міжнародними тенденціями та співпраця з іноземними установами для обміну важливою інформацією.

Таким чином, дезінформація, маніпуляція та фейки продовжують бути значними викликами для інформаційної безпеки в умовах європейської інтеграції. Протидія цим феноменам вимагає комплексного підходу, що включає законодавчі, технологічні, освітні та міжнародні заходи. Тільки через спільні зусилля можна забезпечити стабільність, безпеку та довіру в публічному управлінні та суспільстві в цілому.

В умовах Європейської інтеграції та цифрової трансформації важливість адаптивності інформаційних стратегій стає особливо актуальною. Ефективність будь-якої стратегії інформаційної безпеки залежить від її здатності передбачати зміни в загрозах і технологіях, а також від міцності правових і інституційних механізмів.

Національні органи влади та міжнародні організації повинні бути готові до непередбачуваних викликів, які приносить глобалізація інформаційного простору. Серед основних викликів – необхідність захисту персональних даних у контексті зростання міжнародного обміну інформацією та збільшення кількості кібератак. Однак, ці ж виклики створюють унікальні можливості для розвитку новітніх

технологій та підходів до інформаційної безпеки, що можуть значно підвищити ефективність публічного управління і загальну стабільність суспільства.

Подолання дезінформації, маніпуляції та фейків вимагає не тільки сильних технологій та законодавства, але й залучення кожного громадянина до процесу забезпечення інформаційної безпеки. Ключ до успіху лежить у поєднанні інновацій, освіти та міжнародної співпраці, що дозволить ефективно протистояти сучасним і майбутнім інформаційним загрозам.

РАТИФІКАЦІЯ ДОДАТКОВОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАПОБІГАННЯ ТЕРОРИЗМУ: ЗОВНІШНІЙ ЗАПИТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Красій М. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

Боротьба з тероризмом на міжнародному рівні є надзвичайно актуальною у зв'язку з постійною загрозою, яку представляють терористичні організації. Тероризм не знає кордонів і може впливати на стабільність, мир і безпеку усіх країн. Міжнародне співробітництво в цій сфері є надзвичайно важливим для обміну інформацією, координації заходів та спільної реакції на терористичні загрози. Тільки шляхом спільних зусиль ми можемо забезпечити ефективну протидію тероризму та зберегти безпеку та стабільність у світі. Тероризм є глобальною проблемою, яка становить загрозу мирному співіснуванню. Незалежно від місця або країни, терористичні дії можуть мати серйозні наслідки для життя та безпеки людей, економічного розвитку та соціальної стабільності. Тому боротьба з тероризмом вимагає спільних зусиль та міжнародного співробітництва всіх країн у вирішенні цієї проблеми.

Формуванню запиту до кримінально-правової політики кореспондує певний процес аналізу проблеми. Варто також зазначити, що цей процес є справедливим і дієвим щодо будь-яких питань, які повинні завершитися формуванням відповідного запиту для подальшого його обробки та вирішення.

Зовнішні запити виникають у ході реалізації зовнішньої кримінально-правової політики. Вони, зазвичай, тісно пов'язані з глобалізаційними процесами у сфері протидії злочинності та виникають, як правило, у результаті міжнародної активності нашої держави, як-от підписання та ратифікація відповідних міжнародних конвенцій, що містять кримінально-правові норми, підписання міждержавних та міжнародних договорів про співпрацю тощо [1, с. 204]. Ратифікація Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму є важливим зовнішнім запитом кримінально-правової політики України. Цей протокол має на меті посилення міжнародного співробітництва у сфері протидії тероризму та встановлення стандартів щодо визначення, запобігання, розслідування та переслідування терористичних злочинів. Ратифікація цього протоколу може допомогти Україні посилити свої зусилля у боротьбі з тероризмом та сприяти міжнародній координації у цій сфері.

Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму» [2] № 2589-IX від 20 вересня 2022 року та набрав чинності 28 квітня 2023 року на підставі набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму» [3] № 2997-IX від 21 березня 2023 року, метою якого є імплементація в національне законодавство положень Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також всебічне посилення спроможностей загальнодержавної системи боротьби з тероризмом з урахуванням європейських та загальносвітових практик у сфері протидії терористичній діяльності [4]. Як бачимо зовнішній запит кримінально правової політики виражається у меті прийняття законопроекту.

Задля досягнення поставленої мети Кримінальним кодексом України (далі – КК України) [5]:

1) передбачено кримінальну відповідальність за «проходження навчання тероризму» (ст. 258-4 КК України), «перетинання державного кордону України з терористичною метою» (ст. 258-6 КК України), а також за фінансування цих діянь (ст. 258-5 КК України);

2) визначено підстави для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру в разі вчинення її уповноваженою особою злочинів передбачених ст. 258-258-6 КК України (ст. 96-3 КК України);

3) передбачено можливість ліквідації юридичної особи судом у разі вчинення її уповноваженою особою злочинів передбачених ст. 258-258-6 КК України (ст. 96-9 КК України);

4) із ч. 1 ст. 258-3 КК України виокремлено відповідальність за участь в терористичній групі чи терористичній організації та вкладено як окремих склад злочину у ч. 2 цієї ст.;

5) ст. 258-3 КК України доповнена новою ч. 3, що передбачає таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення відповідних злочинів службовою особою з використанням свого службового становища.

Боротьба з тероризмом є важливим напрямом кримінально-правової політики України. Це не лише зовнішній запит, але й внутрішня необхідність для забезпечення національної безпеки та захисту громадян. Україна приділяє велику увагу розробці та вдосконаленню законодавства, спрямованого на боротьбу з тероризмом з урахуванням європейських та загальносвітових практик у сфері протидії терористичній діяльності. Успішна боротьба з тероризмом на внутрішньому рівні допомагає забезпечити стабільність та безпеку на міжнародному рівні, що важливо для економічного розвитку та міжнародних відносин.

Література:

1. Козич І. В. Кримінально-правова політика: функції та функціонування : монографія. Івано-Франківськ, Супрун В. П., 2020. 300 с.

2. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму: Закон України від 20.09.2022 р. № 2589-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2589-20#Text> (дата звернення: 04.04.2024).

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом: Закон України від 21.03.2023 р. № 2997-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2997-20#n2> (дата звернення: 04.04.2024).

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом» № 8146 від 21.10.2022. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/94c2ecd0-564f-4fe9-897c-020a4bef29e7> (дата звернення: 04.04.2024).

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.04.2024).

БЛАГОДІЙНІСТЬ У РОКИ ВОЄННОГО ЛИХОЛІТТЯ: МІКРОІСТОРИЧНИЙ ЗРІЗ

Кузнець Т. В.

*доктор історичних наук, професор,
в. о. зав. кафедри історії України*

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Черкаська область, Україна*

Звернення до задекларованої теми в умовах російсько-української війни є цілком умотивованим. Вивчення історичного досвіду благодійництва, яке, практично, у традиційних формах проявлялося у роки воєнних дій у ХХ ст., покликане усвідомленню уроків з метою недопущення помилок у майбутньому. Мікроісторичний підхід до висвітлення історичного досвіду уможлиблює деталізацію, персоналіфікацію, виокремлення особливостей, що загалом, розширює знання локальної історії. В сучасному науковому просторі уже міцно утвердилась думка, що локальна історія є формою збереження української самоідентичності.

У полі нашого наукового інтересу уже перебувало питання благодійності у роки Першої Світової війни у висвітленні газети «Киевлянин». На основі виявленої в газеті та систематизованої інформації були висвітлені джерела благодійницьких ініціатив та форми їх реалізації – це перерахунок коштів з платні, добровільні пожертвування від різного роду товариств та приватних осіб, підготовка одягу для бійців діючої армії та збір продовольства, створення благодійницьких організацій [1, с. 93–103]. Продовження вивчення матеріалів київських губернських газет ХІХ – початку ХХ ст. уможлиблює висвітлення благодійності і у роки російсько-японської війни 1904–1905 рр.

Систематизація інформації з кореспонденції до газети «Киевское слово» (1886–1905 рр.) лише з одного Уманського повіту Київської губернії показує, що до благодійності долучалось православне духовенство, органи місцевої влади та приватні особи. Газетні публікації на військову тематику тих років просякнуті державним патріотизмом і їх поширення мало на меті підтримку рівня патріотизму.

За прикладом священства міста Києва, сільське духовництво теж відгукнулося на військовій події благодійництвом. Так, духовенство 6-го благочинницького округу Уманського повіту, з ініціативи свого благочинного, на з'їзді ухвалило таке рішення: одноразово за підписним листом пожертвувати 115 руб. До того ж, виявили бажання 2 % від своєї платні відраховувати щомісячно аж до завершення війни, а від кожної церкви виділити не менше 5-ти руб. Окрім того, в церквах віряни жертвували «на кружку» для поранених учасників бойових дій. Газета «Киевское слово» 21 березня 1904 року писала, що простий народ, який цікавиться війною не менше освіченого, просить газет і із завмиранням серця вислуховує читця. Навіть мало уваги звертають на почорнілі від морозів посіви озимих культур, говорячи: війна більша біда, ніж голод [2, с. 3].

В одній з кореспонденцій до губернської газети «Киевское слово» повідомлялося, що події на Далекому Сході викликали в місті Умань патріотичне піднесення. Миська дума ухвалила рішення про пожертвування 300 руб. Червоному Хресту на потреби хворих і поранених в російсько-японській війні. Службовці уманського казначейства вирішили щомісячно відраховувати від своєї платні 1 % у фонд допомоги сім'ям загиблих. Щоденно з 7-ї до 10-ї год. вечора в приміщенні Уманської жіночої гімназії жіночий гурток шив білизну для солдатів діючої армії. А на пошті щоденно збиралися великі натовпи мешканців міста, які очікували привозу газет зі свіжими новинами [3, с. 8].

Повідомляла київська газета і про ставлення до мобілізації придатного до війни населення. У номері «Киевского слова» від 25 жовтня 1904 року вміщена така інформація: з 10-го жовтня почалась в Уманському повіті мобілізація запасних нижчих чинів. Зібрано було 6 500 осіб, але сімейних поки що не мобілізували, то призвали до служби тільки 1 000 осіб. Звістка про мобілізацію, – повідомляв дописувач газети, – була зустрінута у багатьох селах з особливим задоволенням, у всіх було бажання побувати на війні і «помірятися силами з японцем». Не обходилося, звичайно, і без сліз, але вони зникли відразу після виходу майбутніх вояків з села. Так як артилеристів не мобілізували, то вони заздрили піхотинцям, яких брали на війну [4, с. 3].

Таким чином, традиції благодійності мають глибоке коріння і досвід такої діяльності потрібно вивчати. Поширення губернською газетою інформації про прояви благодійності та патріотичні настрої мало на меті підтримання патріотичного настрою. І саме періодична преса, як історичне джерело, передає детальну інформацію та дух епохи.

Література:

1. Кузнець Т. Благодійність у роки Першої Світової війни: висвітлення газетою «Киевлянин» регіонального контексту. *Veda a perspektivy*. 2023. № 6. С. 93–103.
2. Уманский уезд. *Киевское слово*. 1904. 21 марта. С. 3.
3. Г. Умань. *Киевское слово*. 1904. 25 марта. С. 8.
4. Уманский уезд. *Киевское слово*. 1904. 25 октября. С. 3.

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Купрієнко Д. А.

*доктор військових наук, професор,
начальник відділу забезпечення якості освіти –
головний науковий співробітник
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна*

Доповідь присвячено висвітленню актуальних напрямів розвитку Державної прикордонної служби України (ДПСУ) як суб'єкта забезпечення національної безпеки.

Матеріали доповіді розроблено за інформаційної підтримки Департаменту організації роботи, планування та контролю Адміністрації ДПСУ.

У доповіді стисло представлено опис проблемних ситуацій та шляхів їх подолання, які систематизовано за конкретними стратегічними цілями, завданнями та очікуваними результатами.

У дійсному історичному контексті Українські народ і держава стійко протистоять збройній агресії росії.

При цьому, загрози, спричинені збройною агресією, істотно доповнюють перелік так званих «традиційних» загроз прикордонній безпеці, таких як нелегальна міграція та різні види контрабанди.

Натомість, результати аналізу діяльності прикордонного відомства в умовах воєнного стану зумовлюють необхідність удосконалення системи захисту та охорони державного кордону (ДК), що безпосередньо пов'язано із подальшим розвитком ДПСУ з урахуванням:

- реалій і перспектив воєнно-політичної обстановки;
- інтеграційних прагнень України до європейського та євроатлантичного безпекового простору;
- а також положень Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України та Стратегії інтегрованого управління кордонами.

Зважаючи на вказані аспекти, Адміністрацією ДПСУ опрацьовано проєкт Стратегії розвитку у сфері захисту та охорони ДК України до 2030 року, у якій консолідовано основні ідеї, положення та погляди щодо реалізації обов'язків, завдань та принципів діяльності прикордонного відомства, а також їх трансформації у систему оборони держави.

Так, у проєкті Стратегії поставлено 15 цілей, визначено конкретні завдання та очікувані результати.

Розглянемо найбільш важливі аспекти реалізації стратегічних цілей:

Ціль 1. Використання для відсічі російської агресії прикордонного потенціалу – зокрема досягається підвищенням рівня боєздатності бойових підрозділів зі створенням спроможностей щодо вогневого ураження противника, застосування безпілотної розвідувальної і ударної авіації та засобів РЕБ, а також сумісністю з іншими складовими сил оборони.

Ціль 2. Трансформація охорони ДК в збройну відсіч агресора – передбачає підготовку, апробацію та подальше запровадження штатів воєнного часу.

Ціль 3. Застосування усіх форм і способів збройної боротьби – досягається розвитком спроможностей бойових підрозділів і підрозділів швидкого реагування, їх взаємодії з підрозділами сил оборони; переоснащенням сучасним високотехнологічним озброєнням, військовою та спеціальною технікою.

Ціль 4. Розбудова ДК як безпечного середовища – здійснюватиметься комплексом заходів з побудови: на українсько-російській та українсько-білоруській ділянках ДК – організованої системи на основі прикордонних загонів бригадного типу; на ДК з державами-членами ЄС – спільного несення служби (під координацією Агенції Європейської прикордонної та берегової охорони FRONTEX); на українсько-молдовській ділянці ДК – комбінованим способом з урахуванням обстановки.

Ціль 5. Розвиток ефективності прикордонного та митного контролю у пунктах пропуску – досягається: модернізацією інтегрованих інформаційно-комунікаційних систем «Гарт» та міжвідомчої системи «Аркан»; доступом до баз даних правоохоронних

та інших державних органів, попередньої обробки інформації про пасажирів; запровадженням спільного контролю у пунктах пропуску; обміном інформацією з державним вебпорталом «Єдине вікно для міжнародної торгівлі».

Ціль 6. Розвиток спроможностей Морської охорони ДПСУ – передбачається досягти: відновленням та розбудовою системи висвітлення надводної обстановки в морських і річкових акваторіях; новою організаційною структурою Морської охорони ДПСУ.

Ціль 7. Відновлення прикордонної інфраструктури та формування дієвої системи управління матеріальними ресурсами – досягається: створенням базових опорних пунктів підрозділів охорони ДК на українсько-російській та білоруській ділянках; технічним переоснащенням сучасними зразками; ефективним використанням земель оборони.

Ціль 8. Підвищення спроможностей у формуванні та реалізації державної політики у сферах безпеки ДК, охорони суверенних прав України в морській акваторії – передбачає удосконалення правового регулювання діяльності та оптимізацію структури Держприкордонслужби, а також розвиток національної системи охорони ДК, системи стійкості та підвищення рівня спроможності щодо виконання завдань за призначенням.

Ціль 9. Відновлення та створення ефективної системи охорони та оборони ДК на деокупованих ділянках ДК – передбачає: формування угруповання сил і засобів Держприкордонслужби для прикриття ДК після звільнення територій; зміну прикордонних загонів бригадного типу на організаційно-штатні структури лінійних прикордонних загонів.

Ціль 10. В контексті інтеграції прикордонної охорони в європейський прикордонний простір – необхідно врегулювати проведення спільних заходів з Агенцією FRONTEX, консультативною місією ЄС в Україні.

Ціль 11. Подальший розвиток інтегрованого управління кордонами – досягається: створенням суцільної автоматизованої системи нагляду за прикордонним простором з використанням новітніх технологій; залученням співробітників Агенції FRONTEX до організації спільних прикордонних операцій, розширення географії їх проведення; подальшим впровадженням провідних європейських практик.

Ціль 12. Інтеграція прикордонного середовища України в європейський безпековий простір – здійснюється за рахунок налагодження інформаційного обміну між інформаційно-комунікаційними системами ДПСУ та міжнародних правоохоронних систем; реалізацією ефективних антикорупційних програм.

Ціль 13. Автоматизація і цифровізація системи управління ДК – передбачає: створення єдиного інформаційного простору в системі управління та міжвідомчої взаємодії; впровадження системи управління інформаційною безпекою та протидії кіберзагрозам; створення безпечного, якісного та зручного доступу громадян до електронних послуг.

Щодо удосконалення системи роботи з особовим складом – передбачається законодавче унормування соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, а також військовослужбовців, звільнених з полону, безвісти зниклих та загиблих.

Ціль 14. В контексті посилення протидії терористичним загрозам – необхідно створити та забезпечити функціонування Національного центру обробки попередніх даних про пасажирів.

Отже, досягненням стратегічних цілей передбачається забезпечити:

- створення розвиненої, гнучкої та високоефективної системи управління ДПСУ в умовах воєнного стану;
- оперативну трансформацію від охорони ДК до захисту держави в складі сил оборони України;
- надійне функціонування органів та підрозділів охорони ДК;
- своєчасне та функціонально повне логістичне, інформаційне, кадрове, фінансове, розвідувальне та інше забезпечення оперативно-службової та службово-бойової діяльності ДПСУ;
- створення цілісної системи взаємодії між державними органами, органами сил безпеки і сил оборони, видовими органами іноземних держав та міжнародними організаціями.

Таким чином, констатуємо двовекторний розвиток сучасної прикордонної політики, який спрямований, по-перше, на відбиття збройної агресії РФ, і, по-друге, на впровадження європейських підходів в охороні ДК з державами-членами ЄС та Республікою Молдова.

З повним переліком стратегічних цілей, завдань та очікуваних результатів ви зможете ознайомитися після схвалення Стратегії розвитку у сфері захисту та охорони ДК.

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОДЖЕРЕЛ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ: ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ

Куценко С. Ю.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Черкаська область, Україна

Використання відеоджерел на уроках історії стає все більш поширеним явищем у сучасній освіті. Завдяки доступності технологій та швидкому розвитку мультимедійних засобів, вчителі мають можливість залучати відеоматеріали для збагачення навчального процесу, що зробить його більш цікавим і ефективним.

Проте, разом з ростом популярності використання відеоджерел з'являються певні проблеми, серед яких ключовими є відбір якісних та відповідних відеоматеріалів для конкретних тем історичного курсу та оцінка їхньої відповідності навчальним цілям і завданням. Брак методик перевірки відеоматеріалів може призвести до неправильного їхнього використання та втрати часу на навчальному занятті.

Тому актуальним стає питання розробки і впровадження інструментів для перевірки відеоматеріалів, які б дозволяли вчителям об'єктивно оцінювати якість та відповідність цих матеріалів навчальним цілям, а також ефективно інтегрувати їх у навчальний процес [1].

Історики розрізняють історичні джерела за типами, видами, підвидами тощо. Одним із сучасних типів історичних джерел є аудіовізуальні – відео-, фото- та аудіодокументи (фонодокументи) [4].

Серед різних видів електронних джерел (тексту, відео, зображення, фотографії, аудіофайлів) найскладніше визначити першоджерело, і, відповідно, достовірність отриманої інформації представленої у відеоматеріалах. Декілька нескладних змін або монтажних прийомів у програмах для відеомонтажу роблять неможливим перевірити відео на оригінальність.

У першу чергу недостовірність інформації у відео можна визначити за допомогою аналітичних інструментів. Наприклад, якщо розглядати відеохостинг YouTube, аналітична діяльність передбачає перегляд інформації про акаунт користувача, які відео він поширює, хто і як їх коментує та наявність відповідей автора каналу на коментарі. Одним із факторів, що вказує на потребу в додатковій перевірці відео на його оригінальність є наявність великої кількості подібних коментарів залишених із бот-акаунтів (неіснуючих користувачів) із схвальним

спрямуванням. Боти також можуть використовуватися в інформаційній боротьбі для блокування перевіреної інформації із офіційних джерел.

Наприклад, на YouTube двічі блокувався канал полтавського телеканалу РТВ UA, а трансляції каналу у Facebook видалялася через свігнення широкомасштабного вторгнення рф на територію України [5].

Одним із найпростіших способів для перевірки відеоматеріалів на їх автентичність є перегляд метаданих файлів. Хоча перевірка метаданих відео не завжди є достовірною для спростування або підтвердження інформації у відео. Але важливо пам'ятати, що перевірка достовірності контенту з мережі Інтернет – це завжди процес, за якого вся інформація, що «збирається» з різних джерел завжди має перевірятися за допомогою різних інструментів. І чим більше інструментів задіяно в цьому процесі, тим більшою є вірогідність того, що інформація є достовірною.

Метадані відео містять інформацію про ім'я, розмір файлу, час створення, ім'я обробника. У разі перевірки фотографій до метаданих додається ще інформація від пристроїв (так звані EXIF-дані), якими вони були зроблені.

Перевірити метадані файлу досить просто. Насамперед це можна зробити засобами операційної системи Windows.

Необхідно завантажити відео на комп'ютер потім натиснути на ньому правою клавішею миші для обрання пункту «Властивості» у спливаючому меню. У пункті «Властивості» для перевірки метаданих відео необхідно вибрати вкладку «Докладно».

Наприклад, досліджуючи метадані відеозвернення ватажків «ЛДНР» Дениса Пушиліна та Леоніда Пасічника щодо евакуації до росії жителів тимчасово непідконтрольних територій України журналісти вказали, що відео було записано завчасно, а саме 16 лютого. Хоча Пушилін у своїй промові акцентував на тому, що він говорить це «сьогодні, 18 лютого».

Журналістка телеканалу «Настоящее время» Ірина Ромалійська на своїй сторінці у Facebook опублікувала відповідні скріншоти метаданих відео [3].

Але для більш швидкого і ефективного аналізу метаданих необхідно використовувати спеціальні онлайн-ресурси. Одним з таких ресурсів є metadata2go.com. Для перевірки метаданих відео необхідно перетягнути або завантажити файл і потім натиснути кнопку «Розпочати аналіз файлу».

Наприклад, журналістам видання «Фокус» скориставшись сервісом перевірки метаданих Metadata2go вдалося викрити черговий фейк російських журналістів про мінування мосту українськими військовими, яким переміщатимуться біженці з ОРДЛО [2].

Перевірити першоджерело інформації представленої у відео можна використовуючи можливості плагіну InVID (In Video Veritas). Як стверджують його автори, плагін був розроблений як перевірочний «швейцарський армійський ніж, що за якістю та мультифункціональністю є найкращими у сегменті військових ножів», який допомагає журналістам та іншим фахівцям із медіа заощадити час і є досить ефективним засобом для перевірки фактів у соціальних мережах, особливо під час перевірки відео та зображень [6]. Інтерфейс плагіну представлений лише англійською, французькою, іспанською та грецькою мовами, що може створювати труднощі для тих, хто не є носієм цих мов. Розширення доступне для браузерів Firefox та Chrome. За його допомогою можна перевіряти відеоконтент не тільки з YouTube, але й з соціальних мереж Facebook або Twitter. Додатково для визначення автентичності відео плагін розбиває відео на кадри та проводить зворотній пошук у Google та інших пошукових системах, що дозволяє знайти першоджерело зображення. Одним з обмежень цього плагіна є те, що якщо відео за тривалістю більше тридцяти хвилин, система не розпочинає обробляти і видає помилку «Тривалість відео долає обмеження».

Отже, мережа Інтернет перестала бути просто сховищем для зберігання і передавання великих обсягів інформації, а стала невід'ємною частиною наукового простору і, відповідно, розширила можливості для реалізації інноваційних процесів у цій сфері. Ефективний пошук та відбір електронної інформації для проведення дослідження у професійній діяльності історика має стати невід'ємною складовою для формування його інформаційно-цифрової компетентності.

Література:

1. Генслер Геннадій Євгенійович Прийоми використання відеоматеріалів на уроках історії. URL: <https://vseosvita.ua/library/prijomi-vikoristanna-videomaterialiv-na-urokah-istorii-278238.html> (дата звернення: 02.04.2024).

2. Відео про мінування мосту на шляху евакуації біженців з ОРДЛО зняли у 2019 році. Офіційний сайт – Інтернет-видання «Фокус». URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/507170-video-o-minirovanii-mosta-na-puti-evakuacii-bezhencev-iz-ordlo-bylo-snyato-v-2019-godu> (дата звернення: 02.04.2024).

3. Звернення про «евакуацію» ватажки «ДНР» і «ЛНР» записали ще 16 лютого – на це вказали метадані. Офіційний сайт – «5 канал» – український інформаційно-просвітницький телеканал. URL: <https://www.5.ua/regiony/zvernennia-pro-evakuatsiiu-vatazhky-dnr-i-lnr->

zapysaly-shche-16-liutoho-na-tse-vkazaly-metadani-268610.html (дата звернення: 02.04.2024).

4. Историчне джерело. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5_%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE (дата звернення: 02.04.2024).

5. Через скарги російських ботів YouTube двічі блокував акаунт полтавського телеканалу PTV UA. Офіційний сайт – Інституту масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/news/cherez-skargy-rosijskyh-botiv-youtube-dvichi-blokuvav-akaunt-poltavskogo-telekanalu-ptv-ua-i44534> (дата звернення: 02.04.2024).

6. InVID Verification Plugin [Electronic resource]. Official site –inVID-project. URL: <https://www.invid-project.eu/tools-and-services/invid-verification-plugin/> (дата звернення: 02.10.2022).

ЦИФРОВА ЕРА ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Лісовський В. М.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та конституційного права
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

В епоху цифрової революції, коли доступ до інформації стає миттєвим і всеосяжним, світ стикається з небувалими викликами у сфері інформаційної безпеки. Цифрові технології, які обіцяли об'єднати народи, несуть у собі й потенційні загрози для національної ідентичності та культурної спадщини в контексті глобалізації. Від кіберзлочинності до масового поширення дезінформації, суспільства шукають способи захистити свої дані, приватність та культурні цінності. Суспільство досліджує ключові виклики, з якими стикається сучасний світ у цифрову еру, і розглядає стратегії захисту національної ідентичності та інформаційної безпеки. Цифрова ера, характеризуючись швидким поширенням інформаційних технологій, відкриває нові горизонти для комунікації, освіти та бізнесу. Проте, ця ж ера несе

в собі значні виклики для інформаційної безпеки, зокрема: кіберзлочинність.

В умовах глобалізації та цифровізації суспільства, кіберзлочинність стає все більш розповсюдженою. Це охоплює широкий спектр незаконних дій в інтернеті, від шахрайства та крадіжки особистих даних до кібератак на урядові веб-сайти та критичну інфраструктуру. Кіберзлочини можуть мати серйозні наслідки для індивідуальної та національної безпеки, вимагаючи розробки та імплементації ефективних заходів безпеки та кіберзахисту.

Швидке поширення інформації в цифрову еру сприяє також розповсюдженню дезінформації та фейкових новин, які можуть маніпулювати громадською думкою, підірвати довіру до інституцій, спричинити соціальну невизначеність або навіть дестабілізувати політичні системи. Боротьба з дезінформацією вимагає комплексного підходу, що включає підвищення медіаграмотності населення, регулювання контенту в соціальних мережах та співпрацю між урядами та технологічними компаніями.

Цифровізація життя супроводжується збором та аналізом величезної кількості персональних даних, що ставить під загрозу приватність індивідів. Великі дані (Big Data), штучний інтелект (AI) та інші технології дають можливість компаніям і урядам отримувати доступ до інтимних аспектів особистого життя громадян, що викликає занепокоєння щодо нагляду та контролю. Захист персональних даних та забезпечення конфіденційності вимагає розробки законодавчих та технологічних заходів, які гарантуватимуть захист прав і свобод індивідів в цифровому просторі. Це означає не тільки створення та застосування передових методів кібербезпеки, але й розвиток правових норм, що регулюють збір, зберігання та обробку особистих даних, а також забезпечення прозорості дій компаній і урядових органів щодо використання цих даних.

Натомість, є необхідність розробки і реалізації комплексного підходу до забезпечення інформаційної безпеки та захисту приватності в цифрову еру. Це вимагає активної участі усіх сторін суспільства: від індивідуальної обізнаності та відповідальності кожного громадянина до координованих дій державних структур, освітніх закладів та приватного сектору. Тільки такий підхід може забезпечити реалізацію права кожного на безпечний цифровий простір, де поважаються особисті свободи та захищається національна ідентичність у контексті глобалізованого світу.

В умовах стрімкого розвитку глобалізації та цифровізації суспільства, кіберзлочинність стає однією з найбільших загроз для індивідів, корпорацій, а також національної безпеки держав. Спектр

кіберзлочинності широкий та різноманітний, охоплюючи дії від фінансового шахрайства, крадіжки ідентичності, несанкціонованого доступу до особистих даних до організованих кібератак на урядові системи, критичну інфраструктуру та корпоративні мережі.

Однією з вирішальних битв у цифровій ері є війна Росії проти України, де кіберпростір став полем бою як ніколи раніше. Кібератаки, спрямовані на урядові веб-сайти, національну інфраструктуру, а також спроби дезінформації та впливу на громадську думку через соціальні мережі, стали частою тактикою. Це не тільки демонструє новий вимір сучасних конфліктів, але й підкреслює критичну важливість кіберзахисту для забезпечення національної безпеки.

Зростаюча кіберзлочинність вимагає від держав розробки та впровадження комплексних стратегій кібербезпеки, які включатимуть не тільки технічні рішення, але й правове регулювання, міжнародну співпрацю та освітні програми. Важливою складовою цих стратегій є розвиток національної кібероборони, зокрема створення спеціалізованих підрозділів, спроможних ефективно протидіяти кібератакам, а також проведення регулярних тренувань та навчань.

У контексті російської агресії проти України, кіберзахист набуває особливої актуальності. Українська держава та громадянське суспільство проявили значну стійкість та креативність у протидії кіберзагрозам, використовуючи інноваційні підходи та міжнародну підтримку. Водночас, конфлікт підкреслив необхідність подальшого розвитку кібероборонних можливостей та підвищення кібергігієни серед громадян, щоб мінімізувати вразливість перед лицем кіберзагроз. Це також вимагає підвищення рівня освіти та свідомості населення в галузі кібербезпеки, розробку національних програм з кібероборони, активізацію міжнародного співробітництва для обміну досвідом та ресурсами у боротьбі з кіберзагрозами.

Розвиток подій навколо війни Росії проти України підтверджує, що кіберпростір стає ключовим арендом геополітичних конфліктів у XXI столітті, а забезпечення кіберзахисту вимагає комплексного підходу та постійної уваги з боку урядів, бізнесу та громадянського суспільства. Втім, ефективна протидія кіберзагрозам та забезпечення інформаційної безпеки стають можливими лише за умови злагодженої взаємодії на національному та міжнародному рівнях, а також застосування передових технологій та інноваційних підходів у сфері кібербезпеки.

У сучасному світі, де доступ до інтернету стає майже універсальним, швидкість поширення інформації досягла небачених раніше масштабів. Ця доступність інформації є двосічним мечем, оскільки така ж швидкість характеризує і розповсюдження дезінформації та

фейкових новин. Ці недостовірні дані можуть бути використані для маніпулювання громадською думкою, підриву довіри до інституцій, створення соціальної невизначеності та дестабілізації політичних систем. Вони можуть спричинити реальні соціальні, політичні та навіть фізичні наслідки. Враховуючи ці загрози, боротьба з дезінформацією та фейковими новинами стає пріоритетним завданням для багатьох країн. Ефективна стратегія протидії цьому явищу передбачає комплексний підхід, що включає кілька ключових аспектів.

Перший і, можливо, найважливіший крок – це підвищення рівня медіаграмотності населення. Люди повинні навчитися критично ставитися до інформації, яку вони споживають в інтернеті, вміти відрізнити достовірні дані від фальсифікованих. Це передбачає розробку та впровадження освітніх програм, які б навчали громадян основам фактчекінгу, допомагали розпізнавати ознаки фейкових новин та дезінформації.

Другий напрямок – регулювання контенту в соціальних мережах. Уряду та регуляторним органам необхідно співпрацювати з великими технологічними компаніями для розробки ефективних механізмів виявлення та блокування дезінформації. Це може включати в себе алгоритмічне видалення фейкового контенту, маркування неперевіре-них чи суперечливих матеріалів та забезпечення прозорості джерел інформації.

Третім важливим елементом є співпраця між міжнародними організаціями, технологічними компаніями, ЗМІ та громадськістю. Це передбачає обмін інформацією про поточні загрози, розробку спільних стратегій протидії дезінформації, а також спільні ініціативи щодо підвищення обізнаності громадськості щодо цієї проблеми. Ключовим фактором успіху є створення стійких мереж співробітництва, що дозволять оперативно реагувати на поширення фальшивих новин та зменшити їх вплив на суспільство.

Але слід пам'ятати про необхідність збалансування між захистом від дезінформації та забезпеченням свободи слова. Разом з тим, ефективна боротьба з дезінформацією вимагає від кожного з нас відповідальності за поширювану інформацію, усвідомлення можливих наслідків фейкових новин та активної участі в процесі верифікації фактів. Тільки спільними зусиллями можливо створити суспільство, стійке до впливу дезінформації.

Отже, перспективи розвитку цифрової ери та інформаційної безпеки обіцяють бути багатогранними, оскільки обидва напрямки тісно переплетені у сучасному світі. Цифрова ера продовжує невпинно розвиватися, пропонуючи нові технологічні рішення та інновації, що трансформують бізнес-процеси, освіту, медицину та повсякденне життя

людей. В той же час, це розвиток вимагає зміцнення інформаційної безпеки, щоб ефективно протистояти зростаючим кіберзагрозам та забезпечити захист даних.

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ «БЕЗДІЯЛЬНОСТІ»

Майданевич Л. О.

*кандидат філософських наук,
асистент кафедри захисту інформації
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна*

Стратегією національної безпеки України (яка затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392) стійкість визначено однією з основних засад, на яких ґрунтується зазначена Стратегія, а також надано таке визначення: *стійкість* – це здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стає функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей.

Надалі в пункті 48 Стратегії національної безпеки України зазначається, що держава створить ефективну систему безпеки та стійкості критичної інфраструктури, засновану на чіткому розподілі відповідальності її суб'єктів та державно-приватному партнерстві [1].

12.07.2022 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 787 про утворення Державної служби захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України. А також, цією постановою було затверджено Положення про Державну службу захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України (надалі – Положення).

Так, згідно Положення визначено, що Державна служба захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України (надалі – ДЗКІ) *є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом*, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра Кабінету Міністрів України. ДЗКІ є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує

державну політику у сфері захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості [2].

До основних завдань Державної служби захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України віднесено:

1) формування та реалізація державної політики у сфері критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості (це завдання включає розробку стратегій та політик, які визначають, як країна ідентифікує, захищає і відновлює свою критичну інфраструктуру в умовах різних загроз; розробка комплексних планів, що включають заходи щодо підвищення стійкості систем, зменшення ризиків та швидке реагування на інциденти);

2) здійснення функціонального управління національною системою захисту критичної інфраструктури та національною системою стійкості (це означає нагляд та координацію роботи всіх залучених організацій та служб, що входять в систему захисту критичної інфраструктури; впровадження та моніторинг виконання стандартів і процедур, які допомагають забезпечити безперервність функціонування критично важливих систем);

3) забезпечення координації діяльності міністерств та операторів критичної інфраструктури з питань забезпечення стійкості та захисту об'єктів критичної інфраструктури (це забезпечення взаємодії та співпраці між різними державними органами і приватними компаніями, які є операторами критичної інфраструктури; це включає обмін інформацією про загрози, спільне планування заходів безпеки та координацію дій у випадку кризових ситуацій).

Водночас, аналіз статусу постанови Кабінету Міністрів України № 787 від 12.07.2022 року «Про утворення Державної служби захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України» – на веб-сайті Верховної Ради України вказана постанова зазначається як така що не набрала чинності.

Такий стан речей захисту об'єктів критичної інфраструктури має негативні наслідки щодо забезпечення ефективної оборони країни, безпеки громадян, суспільства, держави і правопорядку, насамперед: для реалізації життєво важливих функцій та надання життєво важливих послуг.

Власне, внаслідок «не чинності» постанови Кабінету Міністрів України № 787 від 12.07.2022 року «Про утворення Державної служби захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України» нині «декларативними» залишаються спеціальні норми чинного законодавства в сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури, наприклад: частина третя статті 4 Закону

України «Про критичну інфраструктуру» [3] яка визначає, що державна політика у сфері захисту критичної інфраструктури спрямовується на формування комплексу організаційних, нормативно-правових, інженерно-технічних, ресурсних, інформаційно-аналітичних та методологічних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки критичної інфраструктури.

А також, є недосяжним одне із завдань державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури, яке передбачене в пункті 3 частини другої статті 5 Закону України «Про критичну інфраструктуру» [3] щодо створення, впровадження, розвиток та забезпечення функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури, у тому числі шляхом визначення уповноваженого органу у сфері захисту критичної інфраструктури України, а також визначення повноважень у сфері захисту критичної інфраструктури інших суб'єктів національної системи захисту критичної інфраструктури.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України" : Указ Президента України; Стратегія від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/392/2020>

2. Про утворення Державної служби захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2022 № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/787-2022-%D0%BF>

3. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1882-20>

ВОЄННА ДИПЛОМАТІЯ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Меженська О. В.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології та міжнародних відносин

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

Національна безпека виступає як важлива функція кожної держави, що покликана гарантувати здатність країни зберігати цілісність, суверенітет, політичні, економічні соціальні та інші основи суспільного життя і виступати як самостійний суб'єкт міжнародних відносин.

Державна політика у сферах національної безпеки і оборони, як зазначено у ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України», спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій» [3].

Втілення в життя засад національної безпеки полягає у реалізації національних інтересів, що виступають як реалізація природного права народу на самостійне існування та включеність його у світову цивілізацію [2].

Система національної безпеки включає широкий спектр державних і недержавних інститутів, що діють в інтересах досягнення необхідного рівня захищеності від загроз і небезпек у різних сферах життєдіяльності.

Головними структурними компонентами цієї системи є національні цінності, інтереси та цілі; загрози національним інтересам; політика забезпечення національної безпеки.

Вагому роль у зміцненні міжнародних відносин, створенні атмосфери безпеки в регіоні та підвищенні іміджу, бренду держави на міжнародній арені відіграє дипломатія.

В рамках сучасної міжнародної системи, військові дії з підтримання миру (миротворчі операції) або примушення до миру є однією з найбільш вживаних форм реалізації зовнішньої політики. Як зазначає Міхай Марсель Ніг (Mihai Marcel Neag) професор Академії сухопутних військ «Ніколае Белческу» Румунії, зростання кількості багатонаціональних місій експоненціально збільшує дипломатичну складову

військової сфери, що стосується способу та обставин, в яких використовується армія безпосередньо або опосередковано, як інструмент для ширшої зовнішньої політики [4, с. 161].

Звісно, в умовах війни дипломатія адаптується, трансформується та пристосовує свої норми, правила та практики, додаючи нові, а подекуди, специфічні напрями своєї діяльності при цьому не замінюючи традиційні

У підручниках з дипломатії поняття воєнна дипломатія тлумачиться, як організаційний воєнно-політичний інструмент реалізації зовнішньополітичного курсу держави, сукупність прийомів і методів досягнення воєнно-політичних цілей, механізм відносин між суверенними державами на рівні їхніх збройних сил, оснований на взаємному обміні аташе з питань оборони, військовими, військово-морськими і військово-повітряними аташе.

Щодо оборонної дипломатії, то вона є своєрідним доповненням до національної оборони і здійснюється цивільними чиновниками, політиками та спеціальними фахівцями у військовій сфері, а також військовими командирами операцій, які є визначальними у реалізації та просуванні зовнішньої політики держави.

Поняття «оборонна дипломатія» ввійшла у військовий та дипломатичний обіг з середини 90-х років з подачі військових стратегів країн НАТО вплинувши на всі компоненти системи національної безпеки. Як цілеспрямований напрям діяльності, дипломатія оборонного типу передбачає розробку співробітництва у межах міждержавної безпеки та військових угод.

Основними завданнями оборонної дипломатії є: зміцнення інститутів, побудова стратегічного діалогу та обмін інформацією, забезпечення стабільності через співпрацю та заходи підвищення довіри та безпеки, покращення демократичного цивільного контролю за впровадженням військових реформ, удосконалення та розвиток військової підготовки.

Суб'єктами оборонної дипломатії є військові організації, громадянське суспільство, яке може бути залученим до вирішення питань, пов'язаних зі сферою освіти, науково-технічні інститути та конструкторські бюро які займаються дослідженнями та розробкою нових програм. Елементами оборонної дипломатії є військове партнерство та співпраця, навчання, участь у багатонаціональних структурах, військова допомога, обмін інформацією, діяльність військових аташе, дії, пов'язані з контролем за озброєнням, обміном персоналу тощо .

Військова дипломатія є тим різновидом специфічної (галузевої) дипломатії, яка здатна переломити хід війни та змусити політичне і військове керівництво країни агресора змінити власну політику та

відмовитися від подальших агресивних дій, які несуть загрозу регіонального та світового масштабу.

Військова дипломатія – це авторитет та імідж держави у світі, яка відстоює національні інтереси. Сучасна військова дипломатія зазвичай може бути здійснена за допомогою різних форм внутрішньої взаємодії суб'єктів діяльності військової дипломатії, в яку входять військові органи державного управління та висококваліфіковані дипломати, що спеціалізуються суто на військовій сфері. Фахівці світової дипломатії виділяють форми публічної, конфіденційної та змішаної військової дипломатії, які органічно поєднуються між собою і діють відповідно до тієї ситуації, яка склалася в міжнародній практиці дипломатичних відносин.

Військова дипломатія є розвинутою в багатьох країнах світу, оскільки інститут військових аташе підтверджує тверду стійкість армії, а також спроможність захистити власні національні інтереси та територіальну цілісність держави.

Якщо ж говорити про реалії російсько-української війни, то можна сказати, що Україна в плані військової дипломатії має найбільш вагому підтримку з боку міжнародної спільноти за всі роки своєї незалежності. Стратегічні зустрічі з партнерами, представниками різноманітних міжнародних організацій на офіційному рівні, а також дипломатичні контакти з оборонними відомствами дають змогу нарощувати військову допомогу та відстоювати національні інтереси.

Щодо воєнної дипломатії (саме української, яка сформувалася та розвивається) цікавими є положення, які пролунали 12 квітня 2024 року на I Форумі дипломатії воєнного часу, ініційованого та організованого Мережевим аналітичним центром в сфері зовнішньої політики і міжнародної безпеки за підтримки Представництва Фонду імені Фрідріха Еберта.

У своїй програмній доповіді міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба чітко провів паралелі між дипломатією мирного та воєнного часу:

- 1) воєнна дипломатія завжди повинна мати в собі союзників, які підтримують зусилля в цій війні;
- 2) у воєнній дипломатії, на відміну від дипломатії мирного часу, повинно бути переконання для пошуку тез та аргументів;
- 3) воєнна дипломатія враховує всі можливі зміни поведінки, що відбувається між миром та війною.

Дмитро Кулеба сформулював наступні принципи сучасної воєнної дипломатії:

- 1) впертість: «почувши негативну відмову, дипломат воєнного часу б'ється до тих пір, поки не буде позитивного результату»;

2) вміння не боятися ставити друзів у незручне становище: «якщо потрібно витягнути друзів із зони комфорту, то обов'язково потрібно це робити»;

3) непотрібність іншого «плану Б»: «або йде досягнення певного результату, або всім настане кінець»;

4) максимальне стиснення часу для прийняття рішень: «під час війни ти не маєш часу на затримку важливих рішень»;

5) гнучкість рішень у стилі «меню»: «військова дипломатія – це поєднання жорсткості, принциповості та гнучкості»;

6) «усі говорять з усіма» та чіткість у прямові висловлювань, що є доречними у конкретній ситуації [1].

Згідно з вищенаведеними положеннями, можна виділити такі особливості військової дипломатії в умовах збройної агресії РФ проти України (яка набула активної форми з 24 лютого 2024 року):

1) злагоджене використання каналів зв'язку між оборонними відомствами, особливо між командуванням військового комітету НАТО для проведення подальших консультацій;

2) створення низки міжнародних коаліцій, які надають досить гарні результати і перспективи використання різних видів зброї (особливо у форматі «Рамштайн»);

3) досягнення відповідних двосторонніх чи багатосторонніх угод, які містять в собі підкріплені гарантії безпеки та всеохоплюючої підтримки, особливо у військовій сфері.

Такі особливості воєнної дипломатії, на наш суб'єктивний погляд, дозволяють підтримувати контакти між Україною та партнерами задля недопущення ескалації цієї війни, створюючи своєрідний бар'єр для Росії.

Отже, можна зробити такий висновок, що особливості воєнної дипломатії в умовах збройної агресії стають все більш актуальними та важливими, оскільки вони вимагають ретельного аналізу ситуації, оперативного реагування на загрози та пошуку способів розв'язання конфлікту, залучивши відповідні засоби військової публічної, інформаційної, культурної дипломатії.

З точки зору національної безпеки, воєнна дипломатія виконує наступні функції:

1. Відстоювання та забезпечення життєво важливих національних інтересів.

2. Виступає головним інструментом зовнішньої політики, є ключовим елементом зовнішньої політики.

3. Є інструментом розумної сили.

4. Впливає на формування думок цільової аудиторії за кордоном. Ефективна діяльність військової дипломатії (дипломатії воєнного часу) базується на комунікації та діалозі з цільовою аудиторією за кордоном.

5. Просуває ідеї створення та/або розширення, переформатування альянсів, блоків, союзів та розвитку міжнародного співробітництва у безпековій сфері.

6. Виступає своєрідним мостом спілкування з громадянами, які проживають за кордоном.

7. Воєнна дипломатія, в тому числі закрита дипломатія, ефективно працює в контексті обмінного процесу і повернення полонених.

Незважаючи ні на які зміни та коригування, дипломатія, як політичний процес та інститут під впливом глобалізації, має всі шанси вижити та, адаптуючись до нових умов, вийти на новий рівень розвитку

Якщо порівнювати національну безпеку держави із комп'ютером, то дипломатія – це програмне забезпечення, а армія – це сам пристрій комп'ютера. Причому один без одного комп'ютер працювати не буде [4, с. 161].

Література:

1. Жорстко, без правил та без "плану Б": сім принципів української дипломатії воєнного часу від Дмитра Кулеби, Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/04/15/7183772/> (дата звернення: 18.04.2024).

2. Євроатлантичний вектор України: національна доповідь / ред. кол. : С. І. Пирожков, І. О. Кресіна, А. І. Кудряченко, Ю. С. Шемшученко та ін. ; Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ : Національна академія наук України, 2019. 328 с.

3. Про національну безпеку України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2018. № 31, ст 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 30.04.2024).

4. Neag M-M. Promoting Security Through Public Diplomacy / M-M. Neag. *Revista Academiei Fortelor Terestre*. 2014. № 2. P. 160–167. URL: https://www.armyacademy.ro/reviste/rev2_2014/NEAG.pdf (дата звернення 17.04.2024).

ЗАКОНОДАВЧІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОМУ ВИКОРИСТАННЮ КРИПТОАКТИВІВ НА ШКОДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦИ УКРАЇНИ

Метелев О. П.

*доктор філософії у галузі права,
завідувач кафедри організаційно-правових засад державної безпеки
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Активний розвиток цифрових технологій сформував особливий та якісно новий ринок – ринок криптоактивів, які існують виключно у цифровій (нематеріальній) формі та істотним чином впливають на суспільно-економічні і правові відносини. При цьому, рівень популярності криптовалют серед українців постійно зростає. Україна, наразі, знаходиться у першій десятці країн за рівнем використання криптоактивів населенням. Криптовалюти, які є віртуальними активами, як явище існують вже довготривалий час і активно використовуються громадянами України.

Фактично ринок криптоактивів вже сформований та існує більше п'яти років, однак, він знаходиться повністю поза межами правового поля держави. Так, Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX, який мав би здійснювати регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів (у тому числі криптоактивів) в Україні, визначати права та обов'язки учасників ринку віртуальних активів, засади державної політики у сфері обороту віртуальних активів, так і не набрав чинності, оскільки перехідними положеннями даного законодавчого акту передбачено, що цей Закон набирає чинності з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами [1]. І хоча у Верховній Раді України ще у листопаді 2023 року зареєстровані два законопроекти «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні», розроблені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (№ 10225 від 07.11.2023) та Міністерством цифрової трансформації України (№ 10225-1 від 17.11.2023), вони і досі знаходяться в процесі обговорення [2, 3].

Слід зазначити, що в Законі України від 06.12.2019 № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення» існує визначення для віртуальних активів, яке наразі є застарілим та таким, що не дає можливості ефективно його використовувати в правозастосовній діяльності [4]. В експертному середовищі він відомий як AML-Закон (від англ. Anti-Money Laundering – протидія відмиванню коштів). Саме цей нормативно-правовий акт відповідає за імплементацію в законодавство України та фінансову сферу держави AML-політики, яка є комплексом заходів та процедур, що призначені для запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей, тобто легалізації коштів (у тому числі криптоактивів), отриманих злочинним шляхом.

В існуючому законодавчому вакуумі обіг криптоактивів дає широкі можливості для відмивання «брудних» коштів і тісно пов'язаний з тінговою економікою, фінансуванням тероризму і колабораціонізму, торгівлею зброєю та наркотичними речовинами тощо. При цьому цілком очевидно, що під час активної фази військової агресії з боку російської федерації щодо України, криптоактиви – це інструмент, який активно використовується не тільки криміногенними колами всередині країни задля задоволення злочинних інтересів, а й з метою підризу національної безпеки ззовні.

Саме тому, ефективність проведення заходів щодо запобігання та протидії терористичній діяльності і розповсюдженню зброї масового знищення особливо залежить від своєчасного виявлення і блокування злочинних криптоактивів, що, відповідно, є одним із ключових напрямів реалізації порядку денного міжнародної та національної антитерористичної стратегії, а також важливим чинником у роботі органів та підрозділів Служби безпеки України, Міністерства Національної поліції України, інших суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції, згідно ст. 4 Закону (далі – уповноважені органи). На думку автора, ефективне виконання уповноваженими органами щодо протидії злочинам, що вчинені з використанням криптоактивів, залежить від таких основних факторів:

1. Законодавче регулювання обігу криптоактивів та визначення повноважень правоохоронних органів у цій сфері, забезпечення безпеки якої є важливою складовою національної та державної безпеки.

2. Належна реалізація повноважень правоохоронних органів у сфері протидії злочинного використання криптоактивів, яка неможлива без ефективних методик та інструментів їх розслідування і виявлення, набуття чи використання яких пов'язані з фінансуванням тероризму, фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення тощо.

3. Належна теоретична і практична підготовка співробітників правоохоронних органів у сфері обігу криптоактивів та набуття ними необхідних компетентностей у застосуванні методик та опанування основних інструментів розслідування злочинного використання криптоактивів.

Необхідно наголосити, що відповідно до статті 20 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII (далі – Угода про асоціацію), Україна має забезпечити імплементацію відповідних міжнародних стандартів у сфері запобігання та боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму, зокрема стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму (далі – FATF) [5]. Крім того, у зв'язку із повномасштабною військовою агресією РФ проти України необхідно постійно вживати координовані заходи, які направлені на ізоляцію РФ у сфері фінансового моніторингу та її санкціонування, зокрема спрямовані на виключення РФ із членів FATF та включення РФ до списку юрисдикцій високого ризику, на які поширюється заклик до дій («чорний список» FATF).

Значимо, що деякі законодавчі зміни щодо врегулювання віртуальних активів, все ж таки відбуваються. Так, відповідно до Закону України від 10.08.2023 № 3320-IX «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав» віртуальні активи наразі визнаються в законодавстві цифровими речами, тобто є об'єктами цивільних прав [6]. Та це лише перші кроки. З урахування того, що навесні 2023 року Європейський парламент все ж таки прийняв єдиний регламент регулювання криптовалютного ринку в Європі, який охоплює регулювання багатьох складових криптоіндустрії у Євросоюзі – Регламент MiCA (від англ. Markets in Crypto-assets – ринки криптоактивів). Україна, взявши на себе зобов'язання, має зробити наступний крок на євроінтеграційному шляху та поступово імплементувати норми Регламенту MiCA у національне законодавство [7]. Саме тому, перед законодавцем постало нагальне питання щодо прийняття нового Закону України «Про віртуальні активи», який би по суті відповідав Регламенту MiCA.

Отже, відсутність правового регулювання обігу криптоактивів та невизначеність повноважень уповноважених органів у сфері протидії їх злочинного використання змушує шукати дієві рішення не тільки для здійснення розвідки та пошуку злочинних криптоактивів, але й для

здійснення належного управління замороженими (заарештованими) криптоактивами та їх подальшого повернення до держбюджету.

Література:

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 01.05.2024).

2. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні від 07.11.2023 № 10225. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43132> (дата звернення: 01.05.2024).

3. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні від 17.11.2023 № 10225-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43232> (дата звернення: 01.05.2024).

4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 04.05.2024).

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угоду ратифіковано із заявою Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 05.05.2024).

6. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав: Закон України від 10.08.2023 № 3320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-IX#Text> (дата звернення: 07.05.2024).

7. Markets in Crypto-assets (MiCa): European Parliament legislative resolution of 20 April 2023 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets and amending Directive (EU) 2019/1937 (COM(2020)0593 – C9-0306/2020 – 2020/0265(COD)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0117_EN.html (дата звернення: 07.05.2024).

УТВОРЕННЯ МАРАМАРОШСЬКОГО КОМІТАТУ І СИСТЕМИ ЙОГО ЗАХИСТУ

Міговк Р. Ю.

*старший викладач кафедри історії Угорщини
та європейської інтеграції
Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна*

Історичні дослідження комітату Марамарош можна датувати 1900 роком. Саме в цей час з'явилося робота – збірка/хрестоматія джерел назвою "Дипломи Марамароша", опубліковані Яношем Міхаєм [6], які відтоді вважаються фундаментальною працею. Наступну справді всеосяжну працю можна пов'язати з іменем Вільмоша Бейлаі, який опублікував свою працю з історії комітату в 1943 році [2], яка також стала темою його докторської дисертації. За час, що минув відтоді, ранній історії повіту не було присвячено жодної окремої праці, вийшли лише незначні публікації та навчальні праці.

На території Марамарош перші поселення, підтвержені свідченнями, лише в XIV ст. вони з першої половини століття, але цікаво, що два, XIII. ст. документи, видані наприкінці ст. Перший документ, датований 19 лютого 1299 року [7, 213], повідомляє, що єпископство Егера незаконно придбало церковну десятину Марамароша від єпископства Трансильванії. Згідно з документом, церковна десятина збиралася в районі Марамароша, що означає, що тут повинна була бути встановлена система поселення. На мою думку, ці поселення існували в долинах Тиси та Вішеу, серед інших міст, які через 30 років отримали велику кількість привілеїв, і поселень, розташованих між ними, або принаймні не на великих відстанях. Другий документ також має на меті підтвердити це, оскільки документ, опублікований 23 липня 1300 р. [7, 248], говорить про госпів, які оселилися в Марамароші, для захисту яких король Ендре III. конфіскує замок Вишкова у його власників на ім'я Миков (Міклош) і Чепан і компенсує їм землі в Угочі. Документ свідчить про те, що кількість народів, а точніше *hospes* (королівських гостей), що проживають на території Марамарошу, значно зросла, для захисту яких і зміцнення королівської влади був побудований центр і фортеця.

Створення державного управління області Марамарош чи комітату Марамарош можна датувати 1300 роком. Населення, яке проживало в цьому теритрії, отримало свої перші привілеї 14 травня 1326 року [3, 137], коли архієпископ Естергома залишив церкви Марамароша,

щоб отримувати 1 пондус (вага) від зібраної церковної десятини щороку. повинні бути сплачені в денарах. Крім того, жодна світська влада не може відібрати це в них, інакше церква відлучить їх від церкви. 17 травня того ж року король Роберт Карой підтверджує привілей Болесло, архієпископа Естергома, адресований церквам Сигіт (Sighetu Marmăției), Довге Поле (Câmpulung la Tisa), Тячів, Вишк та Хуст [3, 140].

У результаті можна встановити, що в 1326 році ми вже можемо говорити про адміністративну одиницю на території Марамарош, оскільки і церква, і королівська влада визнають діючу в даному території церковну структуру, яка також має право збирати податки.

Між 1300 і 1329 рр. населення території Марамарош прискорилося, і, ймовірно, велику роль у цьому зіграли битви проти Роберта Каролі, які відбувалися на території країни, оскільки найдовше битви затягнулися на території Півн.-Східної Угорщини. У сусідньому повіті Угоча Беке Борша захопив замок Канко в Севлюш (Виноградів) та Ньялаб у Кіраліхазі (Королево). Беке Борша протистояв Роберту Карла в 1314 році, і облога замку Ньялаб відбулася навесні 1315 року [8, 160]. Ймовірно, саме тоді частина саксонського хоспеського населення даної території мігрує до так званих спокійних територій Марамарошу. Це, мабуть, підтверджується тим фактом, що в 1329 році жителі Довге Поле (Câmpulung la Tisa), Тячів, Вишк та Хуст звернулися до короля Роберта Кароля з проханням отримати привілеї, подібні до привілеїв громадян Севлюша [1, 131]. Ми знаємо, що хоспіси Угочи мали свої привілеї у другій половині в XIII ст. він був придбаний, тому що регіон, де стояв *domus regalis* (королівський будинок), а потім був побудований замок Нялаб, був улюбленим місцем полювання угорських королів, і під час їх перебування там багато на мешканців покладалися додаткові завдання [8, 160]. У випадку з Марамарошем ми не можемо цього довести, тому ймовірно, що сім'ї Угочи, які емігрували під час повстання Борша, хотіли відновити свої старі привілеї, також у своїх нових резиденціях. У 1329 році король Роберт Карой надав привілеї містам Довге Поле (Câmpulung la Tisa), Тячів, Вишк та Хуст посилаючись на те, що територія Марамарош є дуже непродуктивним.

Привілеї записані в 17 пунктах, які можна коротко підсумувати таким чином: вільне в'їзд і виїзд, вони можуть обирати собі чиновників і священників, вони вільні від влади верховного жупан (ішпан), вони можуть обирати суддів з-поміж себе, вони можуть обробляти нові площі, які ніхто не може в них забрати, вони можуть зберігати справедливість, їм не потрібно платити мито, вони зобов'язані платити лише орендну плату за землю [1, 131–132].

Сігет через кілька десятиліть отримує королівські привілеї. Бейлої каже, що: «Він отримав привілеї міста пізніше, ніж інші чотири (1351), але незабаром захопив лідерство саме через своє вигідне географічне розташування» [2, 197]. Але чому Сігет отримує королівський привілеї на 22 роки пізніше, ніж інші чотири міста? Ми повинні шукати Сігет і королівську/церковну опозицію після 1326 року, коли він перейшов під владу єпископства Трансільванії. Ми знаходимо це в документі від 11 липня 1346 р., коли острівний священник на ім'я Бенедек присягається, що він буде вірним підданим єпископа Егера і не визнає єпископа Трансільванії своїм настоятелем [6, 23]. Отже, подальше отримання привілею пов'язане з питанням юрисдикції єпископства Егера та Трансільванії. Сігет отримав ті самі права, що й чотири коронні міста Марамош у 1351 році [2, 197].

Що теж стосується до комітату Марамарош, то тут також важливо згадати про замки на його території. Вище я вже згадував про замки Хусту та Вишкова, невідомість навколо будівництва яких ми зараз намагаємося прояснити.

Щодо замку можна з цілковитою впевненістю сказати, що XIV ст. він не міг бути побудований раніше середини століття, оскільки не згадується в жодному документі. У праці Комаромі (Komáromi) ми можемо знайти невелику частину, де згадується, що він був побудований десь близько 1350 [5, 25] у зв'язку з замком Хуст. Автор посилається на документ, знайдений в архівах родини Уйгеї (Ujhelyi), який з тих пір невідомий історикам. Крім того, правду Комаромі підтверджує той факт, що під час повстання Борса Беке 1315 р. в Угоці [8, 161] ми не чуємо ні про замок у сусідньому повіті, ні про будь-які згадки про нього. Вищезазначена дата підтверджується результатами розкопок 2019 р. [9, 207]. Найперший відомий досі документ датований 18 лютого 1413 р., у якому згадується якийсь Дьєрдь як капітан хустського замку [6, 189].

Дослідження замку Вишкова є ще більшим викликом для дослідника, ніж Хустського замку. Найдавніший документ про існування поселення датується 1281 роком [7, 168], але тоді воно ще згадувалося як частина комітату Угоча. Вище я вже згадував документ, який повідомляє, що поселення було передано Марамарошу разом із замком. Звідси починається проблема, оскільки після цього немає жодного документа про замок. Також дуже важко визначити час руйнування замку. У документі від 7 грудня 1406 року повідомляється, що на Марамарош напали з боку Молдавії, де було завдано великої шкоди [6, 143]. За словами С. Tóth: «...у другій половині листа ніхто не звернув уваги на частину, що стосується руйнування королівських замків у Марамароші. Залежно від останнього виникає питання,

скоріше, чому існуючі замки потрібно було зміцнювати, реконструювати та забезпечувати продовольством. Зазвичай це відбувається, коли територія знаходиться під загрозою або вже була атакована» [4. 150].

Як ми бачили, рання історія комітату сягає XIV ст. починається зі ст. Ми не можемо довести, а фактично, згідно з нашими теперішніми знаннями, ми можемо лише спростувати припущення Яноша Міхая, який датує ранню історію комітату XIII ст. століття і Тевтонські лицарі. Більш гідний нашої уваги XIV. збережені документи першої третини століття, які будуть перекладені для експертизи. Особливі труднощі викликає середньовічне дослідження знайдених на території повіту укріплень, проблеми яких я вже окреслив вище.

Література:

1. Almási Tibor. Anjou–kori Oklevéltár. XIII. 1329. Budapest–Szeged. 2003. 580 old.
2. Bélay Vilmos. Máramaros megye társadalma és nemzetiségei: A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig. Budapest : Sylvester Nyomda. 1943. 224 old.
3. Blazovich László, Géczzi Lajos. Anjou–kori Oklevéltár. X. 1326. Budapest – Szeged. 2000. 504 old.
4. C. Tóth Norbert. Szász vajda utódainak felemelkedése és bukása. Erdélyi tudományos füzetek, 277, 2012. 135–167. old.
5. Komáromy András. Ugocsa vármegye a történelemben. Válogatott írások. Szerk : Kobályné-Homoki Ilona. Ungvár. 2001. 136 old.
6. Mihályi János. Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból. Máramaros-Sziget. 1900. 686 old.
7. Szentpétery Imre, Borsa Iván. Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke II. kötet 4. füzet 1290–1301 (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 13.). Budapest. 1987. 532 old.
8. Мігюк Ріхард. Королівський замок «Ньолаб» у дзеркалі джерел (1262–1515). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія*. Ужгород, 2013. Вип. 30. С. 159–163.
9. Прохненко Ігор Анатолійович. Питання датування хустського замку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія*. Ужгород, 2019. Вип. 41. С. 206–220.

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА ЕКОСИСТЕМИ УКРАЇНИ

Мосов С. П.

*доктор військових наук, професор,
професор кафедри авіації та авіаційного пошуку і рятування
Інститут державного управління та наукових досліджень
з цивільного захисту
м. Київ, Україна*

Чубіна Т. Д.

*доктор історичних наук, професор,
завідувачка кафедри суспільних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
м. Черкаси, Україна*

Тема впливу воєнних дій на екосистеми набула особливої актуальності для України з початком війни, оскільки широкомасштабні воєнні дії спричинили значні та часом незворотні зміни навколишньому середовищу та обумовили як короткострокові, так і довгострокові негативні наслідки для екосистем країни.

Під *воєнними діями*, як правило, розуміється організоване застосування сил і засобів видів збройних сил, стратегічних і оперативних угруповань для досягнення політичних і воєнних цілей, зброї масового ураження або звичайних засобів ураження, під час чого виникають вторинні фактори ураження, що викликають втрати населення і різного ступеня та масштабу руйнування й втрати в природних і штучних екосистемах [1]. При цьому слід зазначити, що застосування зброї масового ураження призводить до масових втрат населення та руйнувань, а також до незворотних змін у природних і штучних екосистемах, наявним прикладом чому стали результати атомних бомбардувань збройними силами США Хіросіми та Нагасакі на завершальному етапі Другої світової війни.

Під *екосистемою* слід розуміти структурно-функціональну одиницю біосфери, що включає в себе як організми, так і біотичне середовище, які впливають на властивості один одного та необхідні для підтримки життя [2]. При цьому також розуміється, що система, яка виникає в природі та розвивається через постійну взаємодію між біотичними й абіотичними факторами навколишнього середовища, визначається як природна екосистема (ліси, гори, океани, пустелі, тощо). У той же час, система, що побудована людиною і складається

з рослин, тварин, людей і технологій для її власного блага, визнається як штучна екосистема (міста, села, електростанції, трубопроводи тощо).

За весь час повномасштабної війни (з 24 лютого 2022 року) воєнні дії вже завдали шкоди екології України, що сягає \$40 млрд. Це забруднення атмосферного повітря, ґрунтів, збитки лісовим ресурсам, забруднення Чорного та Азовського морів. Унаслідок війни під загрозою зникнення опинилося майже 700 видів тварин і понад 800 видів рослин, частина з яких занесена до Червоної книги [3]. Серед існуючих природних екосистем України від впливу інтенсивних бойових дій страждають лісові екосистеми, повне відновлення яких вимагає досить тривалого часу – у середньому 20–30 років.

Масоване застосування ракетно-артилерійських боєприпасів, а також ударної авіації по військових та інфраструктурних об'єктах у лісах і поблизу них, спричиняє лісові пожежі, які в несприятливих умовах посухи можуть призвести до знищення тисяч гектарів лісу. Так, наприклад, це сталося протягом весни 2022 року в Чорнобильській зоні відчуження та на її околицях, де згоріло понад 10 тис. га лісу. Значно постраждали від пожеж ліси Херсонщини, особливо на Кінбурнському півострові, а також ліси Луганщини, Харківщини та Донеччини на лівому березі Сіверського Дінця. Загалом на території України вже постраждало 3 млн га лісів, що становить майже третину існуючого лісового фонду. Треба зазначити, що деякі з них втрачені назавжди.

Гучні звуки вибухів завдають тваринам сильного стресу, а у вогні спричинених обстрілами пожеж гинуть десятки тисяч хребетних тварин, не кажучи вже про незліченну кількість безхребетних і рослин. Водночас, ґрунти та ґрунтові й підземні води забруднюються великими кількостями токсичних металів та іншими хімічними сполуками – продуктами детонації ударних боєприпасів, вплив яких на лісові екосистеми хоч і не такий сильний, як від ударних хвиль вибухів, але буде тривати не один десяток років. Будівництво окопів та фортифікаційних споруд знищує рослинний покрив і посилює ерозію ґрунту, а сміття та військові відходи забруднюють ґрунти і ґрунтові води. У лісах у Чернігівській, Сумській, Луганській, Донецькій і Херсонській областях залишається багато нерозірваних боєприпасів. Наявність значних площ замінованих лісових територій, повне розмінування яких буде вкрай дорогим і тривалим, означає, що певні ділянки лісу на десятиліття будуть вимушено виведені із будь-якого господарського використання [4, 5].

Широкий спектр воєнних дій на суходолі та в морі ставить під загрозу морські екосистеми України, тоді як вразливі та екологічно

чутливі прибережні оселища зазнають безпосереднього фізичного впливу від цих дій. Пошкоджені об'єкти промисловості та населені пункти стають джерелами хімічного забруднення прибережного й морського середовища. Розливи палива з уражених суден ставлять під загрозу заповідні водно-болотні угіддя, а широке використання морських мін збільшує ризик для суден і подальші ризики викидів у навколишнє середовище в разі їхнього підриву на мінах. Активність надводних кораблів і підводних човнів у Чорному морі під час війни вже призвела до загибелі сотень морських ссавців, більшість з яких афаліни [6].

Забруднюються екосистеми прісноводних водойм, з яких населення користується питною водою. Руйнування водогонів та іншої водної інфраструктури під час обстрілів, очисних споруд і неможливість швидко їх полагодити, впливає на якість і кількість води, що доступна українському населенню, а також призводить до забруднення прісноводних водойм унаслідок попадання в них неочищених каналізаційних вод. Руйнування інфраструктури та промислових об'єктів також призводить до потрапляння у прісноводні водойми забруднюючих речовин. Унаслідок таких дій зворотні води без будь-якого очищення вже потрапляють до рік Дніпро і Сіверський Донець [7]. Через потрапляння хімічних речовини до водойм гине велика кількість риби.

Під час бойових дій забруднюються сільськогосподарські екосистеми. Так, детонація ракет, артилерійських снарядів і мін утворює низку хімічних сполук – чадний і вуглекислий газ, водяна пара, оксид азоту, азот та інша токсична органіка. Також випаровується низка токсичних елементів, наприклад, оксид сірки й азоту, які під час окислення можуть призвести до кислотних дощів. Це може спричинити опіки рослин, слизових тканин дихальних органів людини, птахів тощо. Хімікати можуть проникати у ґрунт разом із опадами. Небезпеку становлять уламки боєприпасів – отруйні речовини потрапляють у ґрунт, потім до ґрунтових вод, згодом – до харчових ланцюгів тварин і людей [7, 8].

Знищується український чорнозем, утворення якого займає не менше 10 тис. років. Бойові дії відбуваються саме на тій території, де поширений цей унікальний і дуже родючий ґрунтовий шар. Сірка, що осідає у ґрунті після вибуху, під час реакції з росуою чи туманом перетворюється на сірчану кислоту, яка випалює рослинність, бактерії та хробаків, тобто усе, що формує ґрунт [7].

Наслідки ударів по місцям зберігання нафтопродуктів, нафтоперобним підприємствам, хімічним підприємствам, промисловим складам призводять до потрапляння розливої нафти та хімічних речовин у ґрунт, потім до підземних вод, через що гине все живе у землі. Пожежі, що є наслідком ударів, призводять до забруднення повітря

та погіршення умов для дихання населення. Великі обсяги військових відходів, включно зі знищеною військовою технікою, у подальшому створять складнощі під час утилізації та очищення місцевості [9].

Через пошкодження інфраструктури водопостачання приблизно 1,4 млн українців зараз не мають доступу до безпечної води, а ще 4,6 млн мають обмежений доступ.

Наразі в Україні здатні попередньо оцінювати шкоду, завдану екосистемам від негативного впливу воєнних дій, на територіях, уже вільних від окупації. На тимчасово окупованих територіях і територіях, де відбуваються воєнні дії, оцінювання можливо здійснювати на теперішній час лише за допомогою супутникових знімків [10].

Література:

1. Словник основних військових термінів для використання в навчальному процесі та науковій і науково-технічній діяльності Національної академії оборони України ; за ред. проф. С. П. Мосова. Київ : НАОУ, 2006. 140 с.

2. Гандзюра В. П. Системний аналіз якості навколишнього середовища. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2020. 180 с.

3. Янковський О. Випалена земля. Як війна впливає на екологію півдня України? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovyua-viyna-pivden-ekolohiya-spalena-zemlya/32191731.html> (дата звернення: 11.04.2024).

4. Вплив війни на ліси України. URL : <http://epl.org.ua/about-us-posts/vplyv-vijny-na-lisy-ukrayiny> (дата звернення: 11.04.2024).

5. Собенко Н. Від війни постраждали 20% природоохоронних територій України. РФ завдала збитків на 1,35 трлн. грн. URL: <https://suspilne.media/310936-vid-vijni-postrazdali-20-prirodoohoronnih-teritorij-ukraini-rf-zavdala-zbitkiv-na-135-trln-grn> (дата звернення: 11.02.2024).

6. Яценю О. Війна в Україні призвела до непоправних наслідків для довкілля – екологи. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekologi-zasteregli-pro-gujnivnij-vplyv-vijni-na-prirodu-ukraini> (дата звернення: 11.04.2024).

7. Мигал М. Війна та екологія: чому природа стає жертвою збройного конфлікту? URL: <https://iaa.org.ua/articles/vijna-ta-ekologiya-chomu-priroda-staye-zhertvoyu-zbrojnogo-konfliktu> (дата звернення: 11.04.2024).

8. Овсяний К. До і після. Наслідки повномасштабної війни для екології України. Погляд з супутника. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-ekolohiya-viyna/32284610.html5> (дата звернення : 11.04.2024).

9. Кепова Д. Екологи б'ють на сполох, війна буквально стає токсичною для України – ООН. URL : <https://zn.ua/ukr/WORLD/ekolohi>

bjut-na-spolokh-vijna-bukvalno-staje-toksichnoju-dlja-ukrajini-oon.html
(дата звернення : 11.04.2024).

10. Shevchuk S. A., Vyshnevskiy V. I., Bilous O. P. The use of remote sensing data for investigation of environmental consequences of Russia-Ukraine war. *Journal of Landscape Ecology*. 2022. Vol. 15. No. 3. P. 36–53. DOI: 10.2478/jlecol-2022-0017.

ІРАНСЬКІ КІБЕРАТАКИ: ЗАГРОЗА ТА ВИКЛИКИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ІЗРАЇЛЮ

Нєгіна В. Р.

Ph.D. у галузі міжнародні відносини

Після нападу терористичної організації ХАМАС 7 жовтня 2023 року кібератаки на Державу Ізраїль зросли утричі. Це пов'язано з тим, що верховний лідер Ірану аятолла Алі Хаменеї наказав здійснювати цілодобові кібератаки на Ізраїль. У щорічному звіті Національного кіберуправління за 2023 рік відзначається зростання кібератка у 2,5 рази, порівняно з попередніми роками, за перші три місяці після початку наземної військової операції «Залізні мечі» («Харавот Барзель») у Секторі Газа. Усього було зареєстровано 3 380 випадків, з яких приблизно 800 – це ті, що класифіковані як «мають потенціал для нанесення значної шкоди» [5].

Протягом 2023 року Національне кіберуправління отримало 13 040 від громадян та організацій з позначкою «кібератака» – це на 43% більше, ніж у 2022 році. 68% цих повідомлень надійшли після початку наземної військової операції «Залізні мечі» («Харавот Барзель») у Секторі Газа. Найбільше повідомлень пов'язано з атаками на соціальні мережі (41%) [5].

Під час конференції «Cybertech Global Tel Aviv», яка проходила у квітні 2024 року, Генеральний директор Національного кіберуправління Габі Портной, зазначив про посилення співпраці між Іраном та терористичним угрупованням, іранським проксі – «Хезболла» [2]. Також Генеральний директор зазначив, що за здійсненою кібератакою на медичний центр Зів у місті Цфат наприкінці листопада 2023 року, стоїть іранське угруповання «Black Shadow» (інші назви: «Malek Team» та «Agius») пов'язане з Міністерством розвідки Ірану. Атака здійснювалася за сумісної участі кіберпідрозділу «Lebanese Cedar» «Хезболли»,

яке очолює Мохаммед Алі Мехрі. «Lebanese Cedar» останніми роками тісно співпрацює з Силами «Кудс» (підрозділ КВІР) [3].

Старший науковий співробітник INSS (Інститут досліджень національної безпеки), колишній заступник радника з національної безпеки, професор Чак Фрейліх, автор аналітичної доповіді «Іранська кіберзагроза», наголошує: «на сьогоднішній день Іран сформував національну кіберстратегію з розвиненими державними інститутами та технологічними можливостями, що дає змогу для здійснення кібератак, інформаційних операцій та кібершпигунства. Основними цілями залишаються Сполучені Штати Америки та Ізраїль» [1]. Чак Фрейліх деталізує іранські кібератаки на Ізраїль та аналізує наслідки, до яких вони призвели, а також кіберструктуру та внесок росії і Китаю у зміцнення кіберможливостей Ірану.

Перші кібератаки на критично важливу національну структуру Іран здійснив під час ізраїльської військової операції «Непохитна скеля» («Мівца Цук Ейтан») 7 липня – 26 серпня 2014 року у Секторі Газа. Широкомасштабна атака на цивільну систему зв'язку та спроба «покласти» ізраїльську DNS-систему – успішно відбита. У 2019 році та 2020 році атакували систему управління шістьох станцій водопостачання та очищення стічних вод, що могло спричинити підвищення рівня хлору у водопостачанні, таким чином це призвело б до смерті ізраїльського населення. Кібератака 2022 року була направлена на енергетичні компанії, зокрема на нафтопровід, газопроводи та електростанції, що призвело до кількогодинної відсутності світла у сотен тисяч громадян. За участі російської розвідки, на початку 2023 року було здійснено широкомасштабну атаку на урядові та комерційні об'єкти і ізраїльські університети. Російсько-українська повномасштабна війна посилює співробітництво між росією та Іраном.

Під час передвиборчої кампанії до Кнесету у 2022 році Іран намагався дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію в Ізраїлі, посилюючи розкол між електоратом «лівих» та «правих» партій. Для цього було створено 40 фейкових аккаунтів у соціальній мережі Twitter з закликами до розколу «правих» партій. Тисячі користувачів, профілі яких нібито належали ізраїльтянам, публікували записи з ненависними закликами до харедім. А у день виборів активність зросла з метою зриву явки виборців.

Починаючи з січня 2023 року, зросли суперечки та протести, які виникли в ізраїльському суспільстві через судову реформу. У цей період Іран, здійснюючи насильницькі заклики у соціальних мережах Twitter, Facebook та в месенджерах Telegram і WhatsApp, а також в Instagram, через іранське хакерське угруповання «Hunters No Voice» публікував фотографії та конфіденційні дані поліцейських, залучених

з міркувань безпеки та контролю громадського порядку на протестах. Іран посилював інформаційну кампанію, щоб спровокувати насилля у середині ізраїльського суспільства та підірвати відчуття безпеки у ізраїльських громадян.

Іранське проксі «Хезболла» також постійно здійснює кібератаки на Ізраїль. Лідер «Хезболли» Хасан Насралла вважає інформаційні кіберкампанії інколи навіть більш ефективними, аніж військові операції. Оскільки інформаційні кампанії є складовою асиметричної війни «Хезболли» проти Ізраїлю протягом останніх десятиліть. Іранські хакерські угруповання, «Хезболла» та ХАМАС з початком наземної військової операції «Залізні мечі» («Харавот Барзель») у Секторі Газа продовжували використовувати соціальні мережі для загострення та посилення розколу в ізраїльському суспільстві, провокуючи на обговорення тем, які могли б у подальшому дестабілізувати ситуацію та створити труднощі для ЦАХАЛ під час просування на території Сектору Газа.

Перший керівник Національного кіберуправління Евіатар Матанія вважає Іран однією з 5 найефективніших кібердержав у світі, тому що Ірану вдається проводити свої кібератаки та інформаційні кампанії не лише у розвідувальних цілях, а й з деструктивною метою. У 2021 році Іран одним із перших створив інститути, необхідні для реалізації національної кіберстратегії. У період з 2013 року по 2021 рік кібербюджет збільшився у 12 разів. З 2020 року по 2025 рік цифрова економіка Ірану має збільшитися з річних 6,5% ВВП до 10% ВВП. Ірансько-російське та ірансько-китайське співробітництво значно вплинули на кіберрозвиток. Система захисту КВІР розроблена у 2015 році за підтримки росії та Китаю. У щорічній скоординованій кібератаці на Ізраїль під назвою OpIsrael, приймають участь також і російські хакери. У 2021 році Іран та Китай підписали 25-річну угоду про стратегічну співпрацю, яка передбачає допомогу Китаю Ірану у встановленні більшого контролю над власним кіберпростором [1].

На сьогоднішній день, Ізраїль працює над посиленням власних спроможностей відрізати кібератаки. Разом зі Сполученими Штатами Америки Ізраїль розробляє аналог «Залізного куполу» («Кіпат барзель») у кіберпросторі – «Кіберкупол». Виконавчий директор міжнародного співробітництва Національного кіберуправління Авірам Ацаба зазначає: «з 2022 року Ізраїль розробляє «кіберкупол», який працює проти кібератак, як «Залізний купол» («Кіпат барзель») проти ракет. Національне кіберуправління працює над створенням централізованої системи в режимі реального часу, що дозволить працювати на випередження та нівелювання загроз в ізраїльському кіберпросторі. Маючи різноманітні сканери, існує можливість постійного відстежу-

вання ізраїльського кіберпростору на уразливість. На кіберпотужність Ізраїлю впливає тісна співпраця між державними, приватними та академічними секторами, і залучення ізраїльських «білих» хакерів, які виявляють слабкі сторони» [4].

Література:

1. Freilich Ch., The Iranian Cyber Threat. URL: <https://www.inss.org.il/publication/iranian-cyber/>
2. Head of the Israel National Cyber Directorate Gaby Portnoy at the Cybertech Conference: The intensity of cyber attacks has increased threefold during the war. URL: https://www.gov.il/en/pages/cyber_tech_2024
3. Iran and Hezbollah behind an attempted cyber attack on an Israeli Hospital. URL: <https://www.gov.il/en/pages/ziv181223>
4. Israel's 'Cyber Dome' Defends Against Iranian Hackers. URL: <https://www.cybersecurityintelligence.com/blog/israels-cyber-dome-defends-against-iranian-hackers-7644.html>
5. Kabir O., Israel confronts sharp rise in cyber attacks from Iran and Hezbollah amid war. URL: <https://www.calcalistech.com/ctechnews/article/skkphyk0>

ЗНАЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 256 «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА (ЗА ОКРЕМИМИ СФЕРАМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ)» У ЗАПОБІГАННІ СУЧАСНИМ ВИКЛИКАМ ТА ЗАГРОЗАМ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Ніколаснко Н. О.

*доктор політичних наук, професор,
гарант ОПП «Внутрішньополітична безпека»*

*Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Російсько-українська війна, наростаючі конфлікти у світі, гібридні війни та терористичні акти вимагають підготовки фахівців, здатних ефективно протистояти новим викликам і загрозам національній безпеці України.

Російська агресія впродовж 11 років актуалізувала проблему пошуку інструментарію докорінних змін у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України та обумовила необхідність створення

системи підготовки фахівців для забезпечення національної безпеки України. Ключовим фактором зазначеного процесу повинно стати підготовка фахівців, які спроможні вирішувати невідкладні завдання в сфері захисту національних інтересів.

З огляду на це, на сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні особлива увага приділяється розробці та вдосконаленню системи підготовки висококваліфікованих фахівців для соціально-політичної, оборонної, контрольної, аналітичної та дослідницької діяльності в галузі національної безпеки) та сформувати нове покоління фахівців, які мають глибокі знання, уміють системно й інноваційно мислити, спроможні вирішувати в умовах сучасних викликів.

Значення підготовки фахівців спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)» важко переоцінити насамперед тому, що однією з умов забезпечення конкурентоспроможності нашої держави є наявність кваліфікованих кадрів, здатних швидко і правильно реагувати на всі зміни. Спеціальність спрямована на підготовку кваліфікованих фахівців із питань державної, політичної та інформаційної безпеки. Навчання охоплює широкий спектр проблем – від політичних, економічних, правових, соціальних та інших аспектів національного й міжнародного вимірів безпеки до їх практичного застосування в державному та приватному секторах (в органах державної влади, економіці тощо).

Незалежній Україні, що сьогодні будує демократичну державу, необхідні фахівці, що однаково вільно знають українську та світову історію, орієнтуються в політичному розвитку держав, розуміють специфіку світових соціальних та культурних процесів, володіють знаннями про процеси, що відбуваються в системі сучасного світового господарства в контексті їхнього впливу на формування політичної, економічної та культурної самодостатності. Державі потрібні особистості з незалежним мисленням, визначеним світоглядом, активною життєвою позицією.

Таким чином, своєчасне відкриття спеціальності має вирішальне значення у запобіганні сучасним викликам та загрозам національній безпеці України, їх виявленні та реагуванні на них.

Перелік ЗВО України, які за наявності науково-педагогічного потенціалу впродовж 2021–2024 рр. здійснювали набір на спеціальність 256 «Національна безпека»:

1. Національна академія Служби безпеки України.
2. Державний університет «Житомирська політехніка».
3. Національний університет «Острозька академія».
4. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
5. Волинський національний університет імені Лесі Українки.

6. Поліський національний університет.
7. Університет митної справи та фінансів.
8. Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
9. Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова.
10. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

НУК імені адмірала Макарова першим в Україні відкрив набір на освітньо-професійну програму «Внутрішньополітична безпека» в 2021 р. Програма підготовки бакалаврів спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)» спрямована на забезпечення фундаментальної, практичної та науково-методичної підготовки висококваліфікованих кадрів, які б отримали глибокі знання для виконання професійних завдань науково-дослідницького, експертно-консультаційного, інноваційно-прогностичного характеру у сфері національної безпеки.

На ринку праці бакалаври зі спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)», кваліфікуються як фахівці, які здійснюють професійну діяльність у сфері національної безпеки. Потреба у бакалаврах з національної безпеки обумовлена не тільки об'єктивними факторами, а також великим попитом на них органів безпеки та місцевих органів управління. Також потреба у фахівцях з національної безпеки наявна у військових частинах. Зокрема ВЧ А0224 тривалий час співпрацює з Національним університетом кораблебудування імені адмірала Макарова, для проведення занять з військової та спеціальної підготовки використовуватиметься матеріально-технічна база військової частини А0224, а саме: тактичне поле; стрілецьке вогневе містечко військової частини; військове стрільбище.

Актуальність та нагальність підготовки НУК ім. адм. Макарова бакалаврів спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)» також пов'язана із необхідністю дослідити характер і вектори міжнародних відносин та безпекових процесів в країнах Чорноморського регіону, сформулювати висновки щодо шляхів підтримки стабільності в регіоні, розвитку співробітництва як на міждержавному так і багатосторонньому рівнях, виробити рекомендації відносно оптимізації взаємодії України з причорноморськими державами, формування ефективної моделі забезпечення національної безпеки України в регіоні.

Передбачений програмою перелік освітніх компонентів, методичне та ресурсне забезпечення їх реалізації, а також наявні позитивні відгуки

здобувачів щодо рівня освіти, свідчать про створення освітньої програмою «Внутрішньополітична безпека» необхідних передумов для досягнення її мети – підготувати бакалаврів з національної безпеки, які володіють компетентностями, достатніми для розуміння базових категорій, теорій, концепцій, технологій та методів у сфері національної безпеки, а також застосування професійно-профільованих знань й практичних навичок з фундаментальних дисциплін у процесі вироблення раціональних управлінських рішень у сфері національної безпеки.

Характеризуючи основні передумови професійного розвитку здобувача Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова зі спеціальності 256 «Національна безпека», потрібно зазначити, що ступінь співвідношення теоретичних та практичних дисциплін, відповідає європейським стандартам, також методи та техніки викладання лекційних та семінарських занять враховують актуальність матеріалу та особливості подачі матеріалу та сучасні професійні вимоги, що і визначає підвищений рівень студентства інтересу до професії, задоволеність нею, прагнення до професійного самовдосконалення. Розвивати професійне самовдосконалення у майбутніх фахівців з національної безпеки можна, спираючись на системний підхід у процесі навчання, а саме: логічний підбір базових предметів, якісна складова вибіркових дисциплін, організація інтерактивних заходів, проведення онлайн-лекцій та семінарів.

В контексті зазначеного процесу, НУК ім. адм. Макарова та ВНУ ім. Л.Українки започаткували дует-курси, в процесі яких студенти ЗВО паралельно навчалися в найкращих фахівців зазначених вишів. Амбітний проєкт, який отримав схвальні відгуки від здобувачів, завдяки якому мотивовані студенти отримала змогу навчатися у найкращих викладачів. Також студенти спеціальності «Національна безпека» долучаються до найкращих практик гостьового формату лекції, як ефективного освітнього формату взаємодії.

Підписання меморандуму про співпрацю між НУК імені адмірала Макарова та Національного університету оборони України стало продовженням співпраці, розпочатої університетами в межах підготовки офіцерського складу на військової кафедрі, яка інтегрується до структури НУК та у відповідь на загрози в Україні від російського вторгнення. Меморандум спрямований на встановлення партнерських відносин між зазначеними університетами України та створення довгострокових програм розвитку спеціальності 256 «Національна безпека».

Таким чином, якісна підготовка фахівців в контексті забезпечення національної безпеки на підставі осмислення раціональних механізмів підвищення їх дієвості сприятиме реалізації реформи національної

безпеки держави. Це дасть змогу підвищити рівень державної координації та взаємодії органів і структур України, набути спроможностей з виконання завдань із протидії зовнішній агресії та відновлення територіальної цілісності України, сформувавши довіру українського суспільства до воєнної політики держави, підтримки курсу з набуття Україною членства в НАТО.

Література:

1. Закон України від 05.09.2017 р. «Про освіту» URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII «Про національну безпеку України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
3. Концепція освітньої діяльності зі спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти в Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова URL: <https://nuos.edu.ua/vstup/>
4. Національна безпека: усе про спеціальність 256. URL: <https://www.education.ua/news/2024/04/12/natsionalna-bezpeka-use-pro-spetsialnist-256/>

ФУНКЦІЇ І ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Озьмінська І. Д.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

Національна безпека стає однією з найбільш важливих проблем у сучасному світі. Зростання глобальних загроз, військові конфлікти, кібер атаки, екологічні проблеми та економічна нестабільність, тероризм, міграція – це ті кілька факторів, що являються загрозливими для безпеки націй у всьому світі. Під терміном «національна безпека» розуміють комплекс заходів спрямованих на захист інтересів держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Вона охоплює заходи щодо забезпечення безпеки людини, суспільства та держави. Ефективність цих заходів визначається спроможністю держави чітко визначати

національні інтереси (те, що важливо для країни та її народу); прогнозувати небезпеки щодо реалізації національних інтересів (те, що може зашкодити досягненню цих інтересів) та реалізовувати можливості держави (тобто державні ресурси та інструменти для захисту національних інтересів).

Оскільки завданням державної політики є створення умов для захисту національних інтересів, збереження цілісності суспільства, здатності держави відстоювати свої інтереси, то державним органам необхідно постійно оцінювати ситуацію та адаптувати свою політику, щоб відповідати новим викликам та загрозам. Характер функціонування та сфера критичних питань національної безпеки залежить від форми державного устрою, політичної системи та державної політики з питань національної безпеки [1].

Державне управління національною безпекою виступає як специфічний вид державного управління, що охоплює економічну, соціальну, гуманітарну та політичну сфери життєдіяльності суспільства та держави безпеки [2]. Це цілеспрямована діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки, які згідно з чинним законодавством, використовуючи можливості держави (дипломатичні, воєнні, економічні, інтелектуальні, тощо), здійснюють розробку та реалізацію регулюючих, координуючих та контролюючих державно-управлінських впливів на об'єкти національної безпеки.

До системи державного управління національною безпекою України входять суб'єкти управління національною безпекою (посадові особи, органи державного управління, органи місцевого самоврядування, державні інститути, діяльність пов'язана із забезпеченням національної безпеки). Законодавство України чітко регламентує функції та повноваження складових сектору безпеки і оборони та визначає суб'єктів, які входять до його складу [3].

Сфера національної безпеки охоплює ряд аспектів, що включають захист конституційних прав, свобод та територіальної цілісності, збереження політичної стабільності, духовних, морально-етичних, культурних, історичних, інтелектуальних і матеріальних цінностей суспільства, забезпечення конституційного ладу, суверенітету, безпеки громадян та їхніх прав, боротьбу з тероризмом та злочинністю, ефективне використання ресурсів та збалансований економічний розвиток. У сучасному світі ці інтереси дедалі більше переплітаються та взаємозалежні.

До ключових функцій державного управління національною безпекою відносять: своєчасний аналіз і прогнозування можливих загроз сталому розвитку людини, суспільства і держави в цілому [4], розробку та впровадження комплексних стратегій безпеки. Так як система

суб'єктів національної безпеки є досить розгалуженою, то для ефективного забезпечення національної безпеки необхідно також здійснювати координацію діяльності різних відомств та структур цієї системи. Будь-яке рішення, ухвалене суб'єктом, має державний характер і визначає підґрунтя для виникнення, зміни або припинення управлінських відносин у політичній, економічній або інших сферах. У зв'язку з цим владні відносини, які виникають у процесі забезпечення національних цінностей у сфері державної безпеки, базуються на різноманітних засобах і методах, що мають гарантувати прийняття цих цінностей всіма членами суспільства.

Однак, не всі питання національної безпеки є рівноцінними і переважно залежать від характеру та ступеня загроз національній безпеці. Наприклад, у випадку воєнного або внутрішнього суспільно-політичного конфлікту, який може перетворитись у збройний, пріоритет надається державній безпеці над безпекою суспільства чи окремої людини. Саме тому завдання національної безпеки кожна країна визначає як життєво важливі національні інтереси й відповідно здійснює підготовку сил і засобів сектору безпеки.

Щоб належно оцінити якість рішень державного управління національною безпекою, необхідно взяти до уваги низку факторів, до яких відносять соціально-економічні фактори, демографічні тенденції, природно-географічні, науково-технічні та політичні умови, а також накопичення суспільством матеріальних і духовних цінностей. Зрозуміло, що від ефективності управлінських рішень, які приймаються суб'єктами національної безпеки, залежить не лише безпека держави, а й розвиток суспільства. Однак на сьогодні складно чітко визначити наскільки цілісними, збалансованими та узгодженими є ці рішення, особливо зважаючи на щоденні нові виклики і загрози, спровоковані масштабною російською агресією.

Сучасні інтереси національної безпеки вимагають комплексного підходу та глибокого розуміння сучасних викликів та загроз. Вони включають в себе заходи на всіх рівнях – від законодавства та політики до технологій та міжнародного співробітництва. Тільки шляхом спільних зусиль нації можуть забезпечити безпеку та процвітання у сучасному світі.

Література:

1. Ларін С. В. Захист національних цінностей у сфері національної безпеки України: державно-управлінський аспект : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Івано-Франківськ. 2019. 20 с. URL: <http://elar.nung.edu.ua/handle/123456789/8498>

2. Ситник Г. П. Основи теорії управління у сфері національної безпеки: курс лекцій. Київ : ТОВ «САК Лтд.», 2023. 174 с.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

4. Ларін С. В. Активізація взаємодії держави і суспільства щодо захисту національних цінностей у сфері національної безпеки. *Держава та регіони*. Вип. 3. Запоріжжя : КПУ. 2017. С. 16–20.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЙ, ГЕОПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ТА СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Олексунь Н. О.

*аспірант, асистент кафедри міжнародних відносин
і політичного менеджменту*

*Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна*

Сьогодні перед національною безпекою держави стоїть безліч викликів, що потребують значної уваги, особливо в умовах війни. Зростання поточних загроз з боку новітніх технологій, а саме кіберзагроз, терористичних організацій та гібридної війни ставить під сумнів традиційні підходи до безпеки. Перед державою стоїть завдання не тільки щодо вдосконалення внутрішньої оборонної стратегії, але й активне налагодження співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями. Тільки шляхом спільних зусиль та обміну інформацією можна ефективно протистояти сучасним загрозам та забезпечити стабільність та безпеку на національному та глобальному рівнях.

Міжнародна співпраця є важливим компонентом національної безпеки України і визначається низкою факторів, які підкреслюють її актуальність та необхідність, зокрема: геополітичне положення України; економічна підтримка та інвестиції; запобігання конфліктам і розв'язання криз; спільна боротьба з транскордонними загрозами; виконання міжнародних стандартів тощо.

Одним із викликів сьогодення, як у цивільній, такі і в оборонній сферах є швидкий розвиток технологій та безпосередньо штучного інтелекту. З одного боку, технологічні інновації надають нові можливості для підвищення ефективності оборонних систем та захисту

критичної інфраструктури. З іншого боку, зростає загроза кібератак та кібершпигунства, що може серйозно підірвати національну безпеку. Тому важливо розробляти та впроваджувати передові технологічні рішення, які б забезпечили ефективний захист від кіберзагроз та інших форм атак.

Жодна організація не має ідеального захисту від кібератак. Навіть система Пентагону час від часу зламається хакерами. Уряд США нещодавно проводив хакатон "зламай Пентагон", на якому 1400 хакерів шукали вразливості у системі й знайшли їх більше 100 штук. Україна опинилася між двох вогнів. З одного боку атакують звичайні кібершахраї, з іншого – російські хакери. Компанії та державні органи можуть відсіяти більшість загроз, якщо серйозно підійдуть до захисту. Захист українського кіберпростору має базуватися на захисті кожного комп'ютера у кожній компанії [2].

Для протидії ворожій кіберактивності головними учасниками забезпечення кібербезпеки держави Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку активно взаємодіє з державними органами та представниками критичної інфраструктури. Вони спільно розробляють забезпечення інструкцій для користувачів з наданням передавання та виявлення кібератак, а також забезпечення захисту та ліквідації їх наслідків. Варто усвідомлювати, що кіберзагрози вже давно не є абстрактними, а поточна ситуація вимагає, щоб кожна особа, насамперед військовослужбовці, працівники державних установ та підприємств критичної інфраструктури, приділяла належну увагу власній кібербезпеці та пам'ятали, що вони можуть стати точкою входу для подальших атак ворога.

Україна активно розвиває співпрацю зі своїми партнерами. Досвід країни у протистоянні кібератакам російського агресора виявляється корисним не лише для нашої країни, а й для наших міжнародних партнерів у впровадженні ефективних систем захисту. Підтвердженням цього є зацікавленість міжнародної спільноти в інформації, наданій українськими експертами на міжнародних заходах з кібербезпеки, таких як недавні конференції FIRST і Black Hat-2022. Україна постійно обмінюється інформацією про кіберзброю, яку використовують російські хакери. Влітку 2022 року укладено «Меморандум про взаємодію між Державною службою спеціального зв'язку та Урядовим офісом Республіки Словенія з інформаційної безпеки у сфері кіберзахисту» та відповідний документ щодо співпраці з Агентством з кібербезпеки та інфраструктури безпеки Департаменту національної безпеки Сполучених Штатів Америки (CISA). Також у серпні 2022 року був укладений «Меморандум про взаєморозуміння у сфері кіберзахисту» з Республікою Польща [3].

Очевидно, що наведені міжнародні акти сприяють посиленню спільних дій щодо боротьби зі злочинами в кіберпросторі та роблять обмін досвідом та інформацією про кіберінциденти швидшим і ефективнішим.

Ще одним із сучасних викликів є геополітичні фактори, які має великий вплив на національну безпеку. Зміна розподілу сил, конфлікти між країнами та геостратегічні інтереси можуть прямо впливати на безпеку. Наприклад, конфліктні ситуації в різних частинах світу можуть призвести до зростання напруги та загрози військового конфлікту, що вимагає адекватного реагування від держав та міжнародних організацій.

Так, російсько-українська війна показала слабкі сторони не тільки в нашій національній безпеці, а й в прогалини в європейській системі безпеці. Війна продемонструвала, що існуючі механізми та міжнародні угоди не завжди здатні ефективно запобігти агресії та захистити територіальну цілісність країни. Крім того, існує потреба в удосконаленні системи колективної безпеки в Європі, а також активізації співпраці між країнами та міжнародними організаціями для регулювання існуючих конфліктів до початку їх ескалації.

Загальна стратегія міжнародного співробітництва має вирішальне значення для забезпечення національної безпеки. У світі де багато з викликів є глобальними за власною природою, ефективне співробітництво між країнами та міжнародними організаціями стає ключовим фактором успішного протидії загрозам. Спільні стратегії у боротьбі з тероризмом, контроль над поширенням масового знищення зброї та інші форми співпраці можуть сприяти запобіганню конфліктам та забезпечувати стабільність.

Отже, у світі, що швидко змінюється, необхідно постійно оновлювати підходи до забезпечення національної безпеки, враховуючи нові виклики. Потрібна активна співпраця між країнами, обмін досвідом та інформацією, а також спільні стратегії для ефективного вирішення глобальних проблем. Тільки таким чином можна створити стабільне та безпечне міжнародне співтовариство, яке забезпечить мирне та процвітає майбутнє для всіх людей.

Література:

1. Войтюк О. С. Міжнародна співпраця України в оборонній галузі в умовах сучасних геополітичних загроз. *Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття»*, 7–8 грудня 2023 року. Житомир : Житомирська політехніка, 2023. С. 460–464.

2. Кібератаки на український бізнес тривають: як захиститися. Економічна правда. URL: https://www.epravda.com.ua/cdn/cd1/2024/kiberataky_na_biznes/ (дата звернення: 10.05.2024).

3. Як забезпечити захист кіберпростору України на тлі збройної агресії рф. АрміяInform – Інформаційне агентство АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/09/10/yak-zabezpechyty-zahyst-kiberprostoru-ukrayiny-na-tli-zbrojnoyi-agresiyi-rf/> (дата звернення: 05.05.2024).

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Остап'як В. І.

доктор політичних наук,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

У сучасному глобалізованому світі технологічний прогрес розвивається надзвичайно стрімко, питання інтеграції штучного інтелекту (ШІ) в систему національної безпеки стає все більш актуальним і вимагає глибокого розуміння та виваженого підходу. ШІ має потенціал радикально трансформувати засоби забезпечення безпеки держави, проте така інтеграція також несе в собі певні виклики та ризики. На перше місце виходить необхідність адаптації національних стратегій безпеки України в контексті війни з росією. Світ змінюється і відповідь на ці зміни повинна бути гнучкою та відображати сучасні реалії. ШІ може стати ключовим елементом у забезпеченні оперативного реагування на загрози, аналізу великих обсягів даних для прогнозування потенційних криз та автоматизації процесів, які раніше вимагали значних людських ресурсів. «У майбутньому штучний інтелект може замінити людей-експертів у виконанні деяких функцій, розв'язуючи складні завдання і надаючи точні та швидкі рішення» [1].

Посилення обороноздатності через використання ШІ є ще одним важливим аспектом. Автономні системи можуть забезпечувати підтримку в прийнятті рішень на полі бою, здійснювати моніторинг та розвідку без безпосереднього втручання людини, що зменшує ризики для життя військовослужбовців і підвищує швидкість та точність військових операцій. Інтеграція ШІ в національну безпеку вимагає

розробки чітких правил та етичних норм. Такий підхід стосується, зокрема, використання автономних озброєних систем: світова спільнота повинна визначити, в яких випадках застосування таких систем є припустимим, а в яких – ні. Питання прозорості алгоритмів і контролю за їхнім використанням стоїть особливо гостро, адже без належного регулювання існує ризик зловживань та помилок, які можуть мати серйозні наслідки.

Не менш важливим є і питання збереження приватності та захисту персональних даних. Масовий збір даних, необхідний для тренування і функціонування ШІ, має відбуватися з дотриманням прав громадян та під жорстким контролем з боку держави та незалежних організацій. Важливо розуміти, що інтеграція ШІ у національну безпеку не є панацеєю і не може вирішити всі проблеми в один момент. Цей процес повинен бути частиною ширшої стратегії, яка включає в себе не тільки технологічний розвиток, але й зміцнення міжнародної співпраці, розвиток освіти і науки, а також створення механізмів реагування на нові виклики та загрози.

У підсумку, інтеграція ШІ в систему національної безпеки є складним і багатограним завданням, яке вимагає злагоджених зусиль усіх зацікавлених сторін. Вирішення цього завдання відкриває великі можливості для зміцнення безпеки та стабільності, але також вимагає від нас відповідального підходу та глибокого розуміння потенційних ризиків і викликів. Отже, інтеграція ШІ у національну безпеку порушує важливі етичні питання, зокрема стосовно використання автономних озброєних систем. Важливо розробити міжнародні норми та правила, які забезпечать етичне використання ШІ, враховуючи необхідність захисту цивільного населення та дотримання міжнародного гуманітарного права. Інтеграція ШІ у системи національної безпеки несе в собі ризики, зокрема щодо можливості неправомірного використання технологій, зламу та маніпуляції з боку зловмисників. Також важливим є ризик втрати контролю над автономними системами, що може призвести до непередбачуваних наслідків.

Вирішення питань безпеки, пов'язаних з ШІ, вимагає глобальної співпраці та розробки міжнародних стандартів і договорів. Такий підхід допоможе уникнути гонки озброєнь у сфері ШІ і забезпечить спільне використання переваг, які пропонує технологія, для зміцнення міжнародної безпеки та стабільності. Дослідження міжнародних документів підкреслює акцент на етичних принципах у сфері розробки та застосування штучного інтелекту (ШІ), що підтверджується самими назвами цих документів. Серед прикладів можна назвати резолюцію Ради Європи «Технологічна конвергенція, штучний інтелект і права людини» [2], яка висвітлює зв'язок технологій та прав людини; директиву

Організації економічного розвитку та співробітництва «Рекомендації Ради зі штучного інтелекту» [3], що стала першим урядовим стандартом, який охоплює захист даних, цифрову безпеку та відповідальність у бізнесі та документ Організації з безпеки та співробітництва в Європі «Штучний інтелект і свобода слова»[4], що зосереджує увагу на впливі ШІ на свободу вираження думок.

Освіта і підвищення обізнаності щодо ШІ та його впливу на національну безпеку є ключовими для формування інформованого суспільства, здатного розуміти та взаємодіяти з новими технологіями. Важливо забезпечити доступ до знань про ШІ для всіх верств населення, а також для фахівців у сфері безпеки, щоб вони могли ефективно використовувати потенціал технології.

Для забезпечення безпеки в умовах інтеграції ШІ необхідно розробити комплекс національних і міжнародних нормативних актів, які регулюватимуть використання технологій у сфері оборони та безпеки. Такі норми повинні враховувати як технологічні особливості ШІ, так і потребу захисту прав людини та дотримання міжнародного права. Завдання інтеграції ШІ у систему національної безпеки вимагає від нас не тільки технічного розуміння потенціалу та обмежень цих технологій, але й глибокого осмислення етичних, правових та соціальних вимірів їх використання. Перед країнами стоїть складне завдання знайти баланс між використанням переваг, які надає ШІ, та захистом основних прав та свобод громадян.

Література:

1. Кузьомко В., Бурангулова В., Бурангулова В. Можливості використання штучного інтелекту в діяльності сучасних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2021. № 32. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-67>

2. Council of Europe. Technological convergence, artificial intelligence and human rights. Committee on Culture, Science, Education and Media. Mr Jean-Yves Le Deaut. France, SOC 10 April 2017. Doc. 14288. URL: <https://pace.coe.int/en/files/23531/html>

3. OECD. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence OECD/LEGAL/0449. 2019. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>

4. 20. OSCE. Spotlight on Artificial Intelligence and freedom of expression. D. Wagner and J. Haas (eds) Office of the Representative on Freedom of the Media Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). Austria. Vienna. 2021. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/8/f/510332_0.pdf

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Панюк Т. П.

*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економічної теорії,
член кореспондент Академії економічних наук України
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Стрімкому розвитку економічної безпеки закладів вищої освіти (ЗВО) на початку XXI ст. сприяли кілька факторів: глобальне усвідомлення важливості освіти і зростання ролі ЗВО у процесах соціально-економічного розвитку; вироблення і ухвалення на загальноєвропейському та міжнародному рівнях низки документів, що спонукають держави і ЗВО до посилення економічної безпеки та соціальної відповідальності

Конкурентна боротьба, а саме університетське лідерство внаслідок глобалізаційних процесів, отримання закордонного досвіду та зміни в свідомості молоді призвели до зміни моделі освіти. Сучасні ЗВО виступають драйверами соціально-економічного розвитку територіальної громади чи регіону, промислової галузі чи соціально-гуманітарної сфери, генераторами новітніх технологій чи інноваційних технічних рішень використовуючи практичний досвід.

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні позначений реформаторськими зусиллями, спрямованими на приведення змісту освіти у відповідність до індивідуальних потреб здобувачів та міжнародних стандартів. Кризові явища, що спостерігаються сьогодні у сфері освіти, нерозривно пов'язані зі становленням України як незалежної держави, змінами в соціальній динаміці, реформуванням політичної та економічної систем на принципово нових засадах. Після адаптації до жорстко регламентованого середовища в попередні роки, система освіти сьогодні пристосовується до нових, більш гнучких і суворіших вимог, що висуваються до неї з боку суспільства [2].

Мережа закладів вищої освіти є важливою ланкою у процесі формування та розвитку суспільного інтелекту, підготовки та перепідготовки кадрів, набуття та поширення нових знань. Залежно від того, який саме аспект публічної освіти розглядається, допустимим і доцільним є його аналіз з різних точок зору. Її можна розглядати як цілісність, що охоплює аспекти, пов'язані з суспільством, державою та економікою країни.

Розглядаючи економічну безпеку закладу вищої освіти, як сукупність дій, що охоплюють захист як самого закладу, так і інтересів його стейкхолдерів від зовнішніх і внутрішніх загроз, зазначимо, що ефективна реалізація дозволяє закладу ефективно підтримувати та використовувати свої економічні ресурси, виконуючи при цьому свою основну місію. Слід зазначити, що фінансово-економічне управління у сфері вищої освіти складається з двох взаємозалежних підсистем: фінансового забезпечення та фінансового регулювання. Ці підсистеми передбачають постійну взаємодію між фінансовими показниками та фінансовими інструментами [1].

Серед науковців доволі поширеною є думка про те, що існуючий підхід до державного фінансування освіти є нежиттєздатним, а необхідність підвищення його економічної ефективності вимагає комплексного реформування фінансового механізму.

Освітні заклади вже зараз стають свідками розширення потоків надходжень від різних видів діяльності, з помітним акцентом на наукову та інноваційну діяльність, що свідчить про зростання та диверсифікацію їхніх підприємницьких функцій. Регулювання фінансових надходжень з альтернативних джерел має включати механізми, що передбачають як обмеження, так і стимули. Держава повинна проводити активну стимулюючу політику щодо залучення додаткових джерел фінансування [5].

Місія закладу вищої освіти як елемента системи освіти та суб'єкта, який розпоряджається фінансовими коштами, окреслюється його роллю у задоволенні освітніх та дослідницьких потреб здобувачів, у тому числі фізичних осіб, а також підприємств та організацій, зокрема за наявності потужної інфраструктури та висококваліфікованого персоналу. Це досягається шляхом створення та надання інтелектуальних продуктів. Економічна перспектива системи вищої освіти України сформувалася як відповідь на імперативи модернізації, зумовлені глобалізацією, інформатизацією та багатогранними інноваційними тенденціями. Це передбачає значну інтеграцію зарубіжного досвіду та впровадження ринкових принципів у діяльність навчальних закладів [4].

При такому підході кількісна оцінка ризиків, пов'язаних з появою нових або посиленням існуючих загроз, має здійснюватися в рамках підходу до управління освітою, який буде здійснюватись на основі ймовірностей. Відповідно до цього підходу, з огляду на заплутаність структури освітньої галузі та складність взаємозв'язків між її складовими, досягнення заздалегідь визначених управлінських цілей в освіті набуває характеру ймовірнісної події. Здійснення такого управління можна уподібнити до ймовірнісного процесу. Зважаючи на

це, їх формальне представлення може бути здійснене за допомогою традиційних інструментів теорії ймовірностей та математичної статистики.

Системний аналіз свідчить про те, що прогнозування виникнення або виявлення зовнішніх загроз задля забезпечення економічної безпеки навчального закладу доцільно буде здійснювати в рамках системно-кібернетичного підходу. Ця перспектива ґрунтується на здатності гарантувати ефективне поширення теоретичних, практичних і наукових знань, а також оптимальне здійснення економічної, фінансової, інформаційної та управлінської діяльності в освітній сфері. Досягненню цього сприяє реалізація освітніх, інформаційних та управлінських процесів, параметри яких визначаються їх змістом, масштабами, наявними ресурсами, контекстуальними умовами та обмеженнями. При цьому такий підхід може забезпечити найбільш повне задоволення потреб особистості в освітніх послугах, одночасно забезпечуючи економіку і суспільство висококваліфікованими фахівцями [3].

На думку автора, використання надійного ймовірнісного підходу слугує міцним теоретичним підґрунтям для комплексного вирішення проблем, пов'язаних із загрозами, які можуть спричиняти труднощі для навчальних закладів про які детальніше йшла мова у попередньому розділі. Слід зазначити, що внутрішні загрози економічній безпеці системи освіти можуть суттєво перешкоджати виконанню її основних функцій. Ці загрози переважно спрямовані на внутрішні процеси системи для досягнення заздалегідь визначених кількісних показників ефективності в різних аспектах, таких як технічна, структурна, методологічна, інформаційна та поведінкова безпека.

Зовнішні загрози спрямовані насамперед на зниження ефективності ресурсних, фінансових, енергетичних, інформаційних обмінів із зовнішнім середовищем або навіть на їх повне припинення. Система освіти, як і її численні складові елементи, організовані в складну ієрархічну структуру, за своєю природою є відкритою. Абсолютна ізоляція або повна закритість практично недосяжні, оскільки це призвело б до дезінтеграції або інтеграції окремих елементів в альтернативні системи.

З економічної точки зору, розгляд економічної безпеки закладу вищої освіти передбачає визнання держави як інституції, що встановлює регуляторні рамки для навчальних закладів у сфері генерації та комерціалізації нових знань. Дотримання цих правил дозволяє продуктам інтелектуальної, інноваційної та іншої діяльності навчальних закладів отримати доступ до відповідних ринків, таких як освітні послуги та інноваційні продукти. У цьому контексті кожен заклад освіти повинен проактивно протидіяти загрозам у межах своїх компетенцій, ресурсів і можливостей, виходячи з того, що держава

втручається лише тоді, коли загрози набувають системного характеру, ставлячи під загрозу національну систему освіти в цілому або навіть національну безпеку країни. Крім того, розгляд навчальних закладів у подвійних рамках традиції, що підтримується державою, і традиції, що підтримується приватним сектором, підкреслює важливість оцінки безпеки системи вищої освіти не тільки для самої системи, а й для національної безпеки в цілому.

Першочерговим і найсуттєвішим викликом для діяльності українських навчальних закладів, який, по суті, перетворився на небезпеку, слід визнати конкурентне середовище на ринку освітніх послуг. У своїй нинішній конфігурації ця конкуренція має обмежений потенціал для творчості, позитивної еволюції та інновацій. З такої точки зору українські навчальні заклади розглядаються як економічні суб'єкти, що функціонують подібно до корпорацій. Їх основна діяльність охоплює генерування та комерціалізацію знань у різні способи, такі як надання освітніх послуг з урахуванням уподобань споживачів, продаж патентів, ліцензій, виконання індивідуальних проєктів тощо. Процвітання закладу освіти як суб'єкта господарювання залежить від його здатності не лише генерувати нові знання, але й ефективно їх продавати та монетизувати.

Управління економічною безпекою навчальних закладів являє собою складну структуру, що охоплює як нематеріальні, так і матеріальні процеси. Людський фактор займає центральне місце як основний компонент навчального закладу з точки зору соціальної системи.

Підрезюмуючи зазначимо, що економічна безпека та управління нею у закладах вищої освіти є багатограним процесом, який включає в себе різні взаємопов'язані складові. Ядро цієї системи складають підсистеми фінансового забезпечення та фінансового регулювання, однак абсолютна більшість фінансування в Україні здійснюється через бюджетну сферу, що є обмежуючим фактором.

Література:

1. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку освіти і науки в трансформаційний період : монографія. Київ : Міленіум, 2006. 508 с.
2. Гаман П. І., Гаман Н. О. Економічна безпека навчального закладу як процесу державного управління освітою. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2018. № 2. С. 29–38.
3. Луговий В. Управління освітою : навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спец. «Держ. упр.». Київ : УАДУ, 1997. 302 с.
4. Яблочников С. Педагогічна кібернетика: системно-кібернетичний підхід до управління в освіті : монографія. Вінниця, 2009. 406 с.

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Пікуліна О. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку та психології
Український державний університет науки і технологій
м. Дніпро, Україна*

В будь-яких умовах перебування країни, соціальна складова відіграє першочергове значення. Від рівня задоволеності громадян власним життям залежить не лише їх власний добробут, а й перспективи розвитку держави загалом. Відповідність соціального захисту населення його потребам забезпечує сталий суспільний розвиток країни. Проте найбільшого загострення даний аспект набуває під час економічних криз, спаду виробництва, підвищення безробіття, масових епідемій, на кшталт COVID-19, і звісно військових дій, що наразі відбуваються в Україні

Національна безпека – це сукупність складних взаємопов'язаних елементів, злагоджена дія яких створює ефективну систему захисту інтересів усіх ланок: соціальної, екологічної, економічної, політичної, інформаційної, територіальної тощо.

Одним із найважливіших аспектів національної безпеки є соціальна складова, яка визначається станом взаємовідносин між різними соціальними групами та індивідами у суспільстві, і саме останніми роками, вона набула піку свого значення, що пов'язано зі всесвітньою епідемією та військовими діями в Україні.

Соціальна складова національної безпеки базується на різноманітних аспектах, таких як соціальна стабільність, взаємодія між етнічними та культурними групами, рівень соціальної справедливості та доступ до ресурсів та послуг. Стабільність соціального середовища є ключовим фактором у забезпеченні національної безпеки, оскільки конфлікти та напруга між соціальними групами можуть призвести до загострення суспільно-політичної ситуації та загрози для державної безпеки.

Крім того, важливим аспектом забезпечення соціальної складової національної безпеки є забезпечення всебічного доступу до освіти, охорони здоров'я, житла та інших соціальних послуг для всіх верств суспільства. Рівний доступ до ресурсів та можливостей сприяє зменшенню соціальних нерівностей та підвищенню загального рівня добробуту нації.

Умови військового стану створюють надзвичайні виклики для соціальної складової національної безпеки, оскільки суспільство стикається зі значними напруженнями та обмеженнями. В таких умовах головним завданням є забезпечення стабільності та спокою серед населення, а також збереження соціальної та економічної інфраструктури.

Одним із основних аспектів соціальної складової в умовах військового стану є забезпечення безпеки та захисту прав громадян. Це включає заходи з мобілізації та забезпечення безпеки громадян, збереження прав людини та основних свобод, і забезпечення доступу до необхідних соціальних послуг та ресурсів.

Підтримка соціальної складової в умовах військового стану також включає в себе розвиток системи екстреної медичної допомоги, психологічної підтримки та реабілітації для постраждалих осіб. Крім того, важливо забезпечити надійний доступ до інформації та засобів зв'язку для забезпечення координації дій в умовах кризи.

Наголос на підтримці соціальної складової в умовах військового стану допомагає забезпечити збалансований підхід до вирішення надзвичайних ситуацій, що виникають у суспільстві. Важливою частиною цього підходу є збереження довіри громадян до владних структур та підтримка громадської єдності під час важких часів.

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКОВИХ ІНТЕРЕСІВ

Постельжук О. П.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри політичних наук
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Валюх Л. І.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри політичних наук
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

В Україні створені правові інструменти для реалізації механізму щодо запобігання та поширення корупції в державному секторі. Проте, політичний істеблішмент країни наразі не демонструє рішучості щодо запровадження результативної діяльності антикорупційних органів. Відсутність стійкого політичного інтересу щодо реалізації масштабних антикорупційних реформ, пов'язана не лише з російсько-українською війною та надскладною економічною ситуацією в державі, але й з по-боюваннями з боку чинної влади (як і західних партнерів України водночас), втрати стійкості державно-управлінського апарату у зв'язку з відтоком хоч і корумпованих, проте все ж кваліфікованих керівних кадрів.

Кадровий голод (враховуючи масштаби української еміграції до країн Європейського союзу (ЄС), Великобританії та США) критично відчутний у сфері державного управління й сприймається чинною владою як екзистенціальна загроза. Тому, очікувані результати антикорупційної політики є значно нижчими від «гіперболізованих» соціальних очікувань, про що й свідчить статистика. На таких позиціях стоять й українські вчені, наукова рефлексія яких побудована на аргументації того, що в останнє десятиліття «однією з найсуттєвіших проблем у подоланні корупції є відсутність політичної волі представників державної влади...на всіх рівнях» [5, с. 212].

Однак в умовах безпрецедентно складної війни, інтереси сфери безпеки, навпаки вимагають посилення антикорупційної політики з боку силових відомств із метою нейтралізації зростання корупційних ризиків у державному секторі. Керуючись цим, а також категорично

позицією ЄС щодо запровадження сучасних механізмів мінімізації корупції, президент В. Зеленський підписав Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління юридичних осіб, акціонером (засновником) яких є держава» [3], що проголосований українським парламентом у лютому 2024 р.

Водночас, закладаючи новітні інструменти боротьби з корупцією в управлінні державними підприємствами та установами за рахунок появи нової «системи внутрішнього контролю», замінюючи, наприклад, ревізійні комісії в Україні більш ефективними механізмами – комплаєнс, управління ризиками, внутрішній аудит» тощо [3], влада, [не] свідомо формує потенційно «нові»: появу транснаціонального лобізму, що в перспективі загрожує [транс]націоналізацією національної економіки, враховуючи прийняття закону «Про добросчесне лобювання» [1]. Оскільки, українські компанії не зможуть конкурувати із лобістами економічно розвинутих держав чи транснаціональних груп, спроможності яких у будь-якій сфері (фінансовій, економічній, юридичній, політичній), відчутно перевищують українські, враховуючи виснаженість національної економіки та відтік інтелектуального капіталу з країни [6, с. 97].

Наразі в державі створено велику кількість антикорупційних органів, які фактично володіють рівнозначним функціонально-правовим інструментарієм, що продукує певний дисбаланс як в роботі органів державної влади, так і самих силових відомств. Практично всі новостворені антикорупційні структури (серед яких, наприклад, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Державне бюро розслідувань (ДБР), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП)) не володіють монопольним мандатом для боротьби з корупцією. Технологічно розвинуті країни Заходу із ліберально-демократичною політичною системою, навпаки вдаються до зменшення їхньої кількості, зосереджуючись на функціональній ефективності. Остання залежить не лише від якісної роботи самих антикорупційних структур, але й спроможності національної судової системи ухвалювати необхідні правові рішення.

Можливість уникнути кримінальної відповідальності за корупційні діяння окремими політиками чи керівниками підприємств державного (стратегічного) рівня (шляхом затягування судового процесу тощо) і виступає основною перепорою здійснення ефективної антикорупційної політики. Спроможність будь-якої влади здійснити якісну судову реформу й закладає успішну алгоритмію для реалізації такого роду завдань. Прикладом реалізації таких підходів є Сінгапур, влада

якого відразу зробила ставку на незалежність судової системи, запровадивши у правову юрисдикцію держави можливість найму кваліфікованих британських суддів. У 2018 р. подібно Сінгапуру, влада Казахстану теж запроваджує «Лондонське право» у новоствореному судовому органі, внівши, навіть, законодавчі поправки до Конституції держави з метою гарантування його політико-правової суб'єктності [7, р. 1].

Значущим чинником запобігання поширення корупції в органах державної влади є якісні реформи сфери освіти. Оскільки, цивілізаційні цінності носіїв технократичної культури, політичні актори яких прагнуть економічно домінувати в епоху завершення «Четвертої промислової революції», не будуть ефективними в меритократичній політичній системі невід'ємним чинником якої є інституціональна корупція. Національна освіта того ж Сінгапуру, наприклад, вчить молодь всесторонньо любити й поважати свою країну в контексті соціально-правової відповідальності, роз'яснюючи шкідливість формування у них «сутнісної» корпоративної культури, яка може означуватися «корупційними» маркерами.

У державах із недостатньо розвинутими інститутами демократії, соціум часто керується певним прагматизмом щодо корупції в соціальній сфері, усвідомлюючи масштаби її інституціональної складової. Однак, результати багатьох соціологічних досліджень демонструють схильність громадян України до вчинення таких протиправних корупційних дій. Це засвідчує неефективність обсягу роз'яснювальної роботи та пропаганди серед громадян України, яку здійснює влада на державному рівні. Водночас, українці не змінюють свого ставлення до протиправних корупційних практик, оскільки сама корупція в державі носить інституціональний характер (особливо у сфері державного управління), а егалітарний клас не демонструє політичної волі щодо категоричного вирішення цієї проблеми, каналізуючи лише окремі її сегменти. Наприклад, досі не зрозуміла модель подолання корупції у самих силових відомствах (наприклад, в судах, прокуратурі, національній поліції тощо), який механізм усунення штучного обмеження конкуренції під час проведення тендерних закупівель через допуск до них компаній, що носять фіктивний кланово-родинний характер, використання чиновниками власного службового становища з метою власного збагачення тощо [4, с. 136].

Трансформуючи національне законодавство в сфері антикорупційної політики, українська влада прийняла Закон України «Про захист інтересів суб'єктів звітності та інших документів у період воєнного стану» [2, с. 32], який передбачає системні інновації в контексті регулювання сфери державного управління та запобігання корупції в державних органах в умовах воєнного стану в Україні. Однак,

введення воєнного стану й послаблення дії антикорупційного законодавства в правовому полі держави, формує «нові» потенційні ризики щодо зростання проявів корупції. Оскільки війна завжди продукує значне погіршення соціально-економічної ситуації (підвищуючи вразливість громадян будь-якої соціальної верстви), перед різними формами реалізації корупційної складової.

Адаптивне запровадження ефективної системи моніторингу та правового контролю з боку силових відомств, що несуть відповідальність за безпеку держави і новостворених антикорупційних органів, стимулюватиме офіційний (політичний) курс на зменшення корупції як в означених вище структурах, так і в органах державної влади. Водночас, ефективним механізмом реалізації такої політики є її прозорість, а також широке залучення громадяни країни для моніторингу діяльності цих органів й роботи багатьох підприємств, бенефіціаром яких безпосередньо є українська держава.

Отже, визначальними чинниками реалізації дієвої антикорупційної політики, виступає відсутність політичної волі у владних структурах держави провести якісну судову реформу, уповноважені суб'єкти якої спроможні долати державний бюрократизм. Інший фактор – брак громадського моніторингу за роботою державних органів влади та стратегічних підприємств. Екзистенціальною проблемою є російська військова агресія, яка унеможлиблює оптимізацію всіх наявних ресурсів і їхньої направленості на каналізацію корупційної компоненти. За такого статус-кво, безпекові (й національні) інтереси держави потребують швидкого покращення нормативно-правової бази й запровадження новітніх (інноваційних) механізмів для боротьби з інституційною корупцією у сфері державного управління. Окреме місце посідають спеціалізовані органи по боротьбі з корупцією (які безпосередньо несуть правову відповідальність за безпеку держави в умовах запровадження воєнного стану) та володіють необхідними (юридичними) механізмами запобігання її розповсюдженню.

Література:

1. «Закон про добросчесне лобіювання. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD+%D0%BF%D1%80%D0%BE+%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B7%0%BC+%D0%B2+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96+2024+%D1%80&sca_esv=edb2c34a13ef0733&rlz

2. Пархоменко-Куцевіл О. І. Формування та розвиток сучасних антикорупційних органів державної влади як основа запобігання та подолання корупції: теоретико-методологічний аналіз : монографія. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. 308 с.

3. Президент підписав закон, що вдосконалює корпоративне управління. *Юридична газета Online*. Всеукраїнське професійне юридичне видання. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/prezident-pidpisav-zakon-shcho-vdoskonalyue-korporativne-upravlinnya.html> : text

4. Сахарова О. Б., Близнюк І. Л. Корупційні прояви при управлінні критичною інфраструктурою України. *Національна безпека як конституційна цінність: сучасні виклики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (22 червня 2023 р., Україна) / редкол.: Т. М. Слінько та ін. Харків : 2023. С. 134–138.

5. Тарасенко Н. Боротьба з корупцією в Україні: успіхи, проблеми, перспективи. *Україна : події, факти, коментарі*. 2019. № 19. С. 37.

6. Широка С. І. Екзистенційний вимір освітніх втрат в умовах діджиталізації суспільства. *Філософія в сучасному світі* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 17–19 листопада 2023 р. / ред. кол. Я. В. Тарароєв, А. В. Кіпенський, О. О. Дольська [та ін.]. Харків, 2023. С. 97–99. Укр. та англ. мовами.

7. UK judges head new court in Kazakhstan. *THE TIMES, WEDNESDAY, APRIL, 10, 2024, P. 1*. URL: <https://www.thetimes.co.uk/article/uk-judges-head-new-court-in-kazakhstan-0dkf6c87d>

ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДНИКІВ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Потеряйко С. П.

*доктор наук з державного управління, професор,
заступник начальника науково-організаційного відділу
Інститут державного управління та наукових досліджень
з цивільного захисту
м. Київ, Україна*

Під час проведення досліджень складних систем, зокрема єдиної державної системи цивільного захисту, що є складником системи національної безпеки, важливе місце займає порівняння варіантів їх структури та складу (альтернатив) за відповідними показниками ефективності. Таке порівняння звичайно здійснюється з метою визначення раціонального варіанта системи.

Визначення чисельних значень показників ефективності функціонування складної системи здійснюється за допомогою методів моделювання дій формувань цивільного захисту з використанням

аналітичних методик, шляхом проведення натурних експериментів і навчань. Кожний варіант системи може характеризуватися одним або сукупністю показників ефективності [1, с. 3].

Задача визначення складу раціональної системи цивільного захисту, як правило, зводиться до пошуку параметрів цієї системи, які повинні задовольняти критеріальним обмеженням щодо ефективності функціонування при мінімальних витратах або забезпечувати максимально можливу ефективність функціонування при обмежених витратах. Така задача спрощується, коли відомі функціонали ефективності (цільові функції), тобто аналітичні залежності показників ефективності функціонування системи від її параметрів. У цьому випадку немає необхідності під час визначення параметрів системи розглядати множину варіантів її побудови, параметри системи можуть визначатися за допомогою відомих методів оптимізації. Однак отримання відповідних цільових функцій для оцінки ефективності дій формувань цивільного захисту і складних технічних систем, призначених для забезпечення їх функціонування є проблематичним, а вірніше, у більшості випадків практично неможливим. Тому для оцінки ефективності дій формувань цивільного захисту і ефективності функціонування складних технічних систем частіше застосовують методи математичного моделювання. Це змушує під час визначення складу раціональної системи розглядати множину варіантів системи (альтернатив), які відрізняються значеннями її параметрів.

Погоджуємося із думкою вчених, які стверджують, що під час проведення досліджень щодо функціонування складних систем чисельні значення показників ефективності можуть бути отримані для різних варіантів їх побудови. За такої умови основну увагу необхідно приділити застосуванню системного підходу та способам формування узагальнених показників оцінювання ефективності функціонування складних систем цивільного захисту [1, с. 10].

Необхідно відзначити, що під час визначення раціональної структури системи цивільного захисту не завжди можна використати формальні методи. Частіше для вирішення такої задачі використовуються методи, які ґрунтуються на експертному оцінюванні варіантів побудови структури системи, зокрема на методиці порівняльного аналізу варіантів структури системи за допомогою методу аналізу ієрархій.

Також вважаємо за необхідне застосовувати метод двох функцій для вирішення задачі щодо розподілу неоднорідного ресурсу між елементами системи. Основним завданням під час дослідження систем цивільного захисту є визначення їх раціонального складу. Вирішення цього завдання пропонуємо здійснювати за допомогою, зокрема методу Парето.

Дослідження складної системи потребує опису її загального вигляду, що будується за принципом “від загального до поодинокого” та забезпечує подальше дослідження питань її функціонування [2, с. 200].

При дослідженні структури складної системи, як правило, виділяються декілька рівнів дослідження, зокрема її підсистем, залежно від її побудови, функціонального призначення, організаційної ланки, місця в системі вищого рівня, етапів створення, становлення, функціонування системи управління, забезпечення, системо-технічного рівня та інше [3, с. 108].

До підсистем національної безпеки можливо віднести: безпеку людини, суспільства, держави, визначення раціонального, тобто необхідного і достатнього складу сил і засобів забезпечення національної безпеки, їх взаємодії, принципів, форм, методів, способів та основних напрямів використання механізму відпрацювання, прийняття та реалізації управлінських рішень на загальнодержавному та регіональних рівнях щодо виявлення, попередження, адекватної протидії та ліквідації наслідків загроз національній безпеці [3, с. 109].

Література:

1. Загорка О. М., Мосов С. П., Сбитнев А. І., Стужук П. І. Елементи дослідження складних систем військового призначення. Київ : НАОУ, 2005. 99 с.
2. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник. Київ : НАДУ, 2012. 544 с.
3. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.

CONSEQUENCES OF THE IMPACT OF MILITARY AGGRESSION ON THE DOMESTIC REAL SECTOR OF THE ECONOMY

Pushak Ya.Ya.

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor at the Department of Social, Behavioral, Humanitarian Sciences
and Economic Security
Lviv State University of Internal Affairs
Lviv, Ukraine*

In the current transformational conditions, the functioning and development of the domestic economy has been largely determined by the influence of a number of negative factors, including disproportionate economic development of certain regions, presence of depressed areas, significant level of shadow economy, low degree of foreign investment, adverse effects of the global financial crisis that began in early 2009, high depreciation of fixed assets in most sectors of the economy, decrease of population of Ukraine, and others. However, in the list of the above factors, it is worth noting two more key ones, namely the first and second phases of armed aggression against Ukraine and the Covid-19 pandemic, which have far exceeded all the previously mentioned factors in terms of their negative impact on the domestic economy.

The economy of any developed country cannot fully develop without its key component, namely an efficiently functioning real sector, as it serves as the basis for generating economic wealth and creates the conditions for ensuring national welfare.

The real sector of the economy represents a set of business entities in various sectors of the economy that ensure production, not redistribution of national income, the creation of gross domestic product, as well as the formation of gross added value. The key components of this sector of the economy are industrial and agricultural production, activities in the field of transport and communication, as well as various types of inter-sectoral industrial and economic complexes, namely agro-industrial, fuel and energy, publishing and printing, military-industrial, etc. [1, p. 75].

Among the main directions of manifestations of negative influence on the real sector of the domestic economy caused by military aggression against Ukraine, it is expedient to include:

- loss of production potential due to the occupation of part of the territory (the area of which today is about 20% of the pre-war period), as a result – a decrease in the real volume of GDP;

- damage, destruction or seizure of industrial, educational, social, energy, residential and communal, infrastructural and other objects;
- complication of logistics processes, restriction or closure of a part of logistics routes due to military actions or blockade of the domestic border (complete stoppage of air transportation, restriction of transportation by water transport, both river and sea);
- reduction of the labor resource potential caused by the departure of a large part of the population abroad (according to various estimates from 6 to 9 million people), the diversion of a large part of it to the needs of ensuring the defense capability of our country, as well as the loss of part of it due to the occupation of new territories by the aggressor;
- drop in real demand due to the departure of residents from the areas of hostilities and territories adjacent to them, as well as a drop in solvent demand among a significant part of the population;
- damage and destruction of critical infrastructure facilities, primarily gas and electricity distribution systems, power generation facilities, etc.

Agriculture in the conditions of martial law remains one of the main competitive branches not only of the real sector, but also of the domestic economy in general, which forms a significant part of the domestic GDP, ensures the filling of the state budget of Ukraine with income and ensures the food security of our country. And that is why it is extremely important to ensure prompt and unhindered delivery of agricultural products to foreign markets and to make it impossible to increase the problem of labor shortages in this segment of the economy [2, p. 36–37].

The explosion of the Kakhovka hydroelectric power plant, the occupation of the Zaporizhzhia nuclear power plant, and the total mining of the territories covered by the hostilities are an incomplete list of factors that will negatively affect the environment not only in Ukraine but also in neighboring countries, and the potential opportunities for agricultural production of ecologically safe food to ensure national and global food security [3, p. 1005–1009].

Active international support for Ukraine forms the prerequisites for convincing confidence that it will help Ukraine regain the annexed territories and restore its lost production potential.

Bibliography:

1. Пушак Я. Я. Реальний сектор економіки України в умовах військового стану. Вплив війни на соціально-економічні системи: безпековий аспект : колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. М. І. Копитко., д.ю.н., проф. З. Р. Кісіль [Електронний ресурс]. Львів : ЛьвДУВС, 2024. Р. 72–106.

2. Pushak, Y., Zaichenko, V., Kornicheva, H., Petrukha, S., Kharabovskiy, Y. Features of the Impact of Military Actions on Food Security. *International journal of computer science and network security*. 2022. Vol. 22. Iss. 6. P. 33–38.

3. Levkovska Lyudmila, Pushak Yaroslav, Mandzyk Valeriy, Lagodiienko Volodymyr and Nechepurenko Mykyta. Ukraine's Water Management Complex: Opportunities for Climate Action and Sustainable Development. *Review of Economics and Finance*. Vol. 21. 2023. P. 1002–1009.

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Романюк Н. А.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри європейських та регіональних студій
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Романюк Р. Й.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Європейська безпека традиційно перебуває у фокусі уваги як науковців, так і практиків. Якщо під час міжблокового протистояння європейська безпека розглядалася, значною мірою, як похідна суперництва двох наддержав – США та СРСР – то після закінчення холодної війни спектр зацікавлення питаннями безпеки у Європі зазнав істотного розширення. Починаючи з 1990-х років йшлося про трансформацію наявних (НАТО, ОБСЄ) та розвиток нових форматів безпекової співпраці (наприклад у межах ЄС) в контексті тогочасних змін у міжнародному середовищі. Станом на сьогодні сфера академічних досліджень проблематики європейської безпеки є доволі комплексною і загалом насиченою.

Водночас, сучасна Європа, як і в минулому, залишається географічно диференційованою. Якщо у минулому потреба у співіснуванні

в окремих частинах Європи призвела до розвитку виразної субрегіональної спорідненості (а релевантні відносини між «близькими державами» були оформлені у невеликі союзи як Бенілюкс чи Вишеградська група), то сучасні процеси нового регіоналізму поширилися на відносини, які більше не є виразом фізичного (географічного) сусідства, а можуть реалізуватися у ширшому функціональному контексті. У наш час субрегіональне буття спонукує до обговорення ініціатив зі створення нових перспективних об'єднань, як «Люблінський трикутник», «Балто-Чорноморський союз» чи «Квадрига» [1, с. 157]. Сьогодні у межах Європи успішно функціонують чи лише розвиваються численні більш або менш формалізовані взаємодії між державами, причому вони мають перехресний характер і демонструють виразну взаємозалежність. Навіть якщо після декількох раундів розширення ЄС, цілісність та гомогенність Європи не сприймалася як довершений факт з інституційного погляду, все ж дублювання членства держав регіону у різних форматах співпраці, дає змогу стверджувати про наявність певного когнітивного відчуття європейської єдності.

Упродовж 1990-х років НАТО, ЄС та ОБСЄ знайшли власне місце у новому середовищі безпеки, хоча це й передбачало певне дублювання. Водночас саме завдяки дублюванню членства держави змогли вибирати інституцію, яка найкраще задовольняла основи їхніх власних інтересів з безпеки [4]. Зокрема, колективна оборона залишалася виключно в компетенції НАТО. Водночас, комплексний підхід ЄС та ОБСЄ до питань безпеки означав, що вони можуть реалізувати цивільні завдання, які НАТО не могла виконувати, навіть якщо й робила кроки в цьому напрямі. Між тим військовий розвиток ЄС відрізняв його від ОБСЄ. Хоча кожна організація була створена для виконання різних завдань, зміна сенсу безпеки та її розуміння, у свою чергу, вплинула на дебати щодо розподілу функцій та дублювання, особливо у випадку ЄС та НАТО. Зокрема ЄС почав «вторгнення» в традиційну сферу оборони, а НАТО – залучати цивільний вимір у свою діяльність з управління кризами [3].

Слід констатувати, що незважаючи на численні намагання та предметні ініціативи, ЄС так і не набув статусу впливового актора у сфері безпеки та оборони. Однією з причин цього є різні оцінки з боку держав ЄС щодо загроз власній безпеці. На останні, зокрема істотний вплив має географічне положення. Якщо держави на Сході та Півночі регіону зосереджуються, передовсім, на загрозах з боку Росії та Білорусі, то у випадку Південної Європи пріоритету набувають безпекові виклики Середземномор'я. Російська агресія в Україну виразно унаочнила, що у європейському порядку безпеки є значні недоліки: норми, які лежали в його основі, порушуються, інституції

відчувають конкуренцію, а військовий потенціал слабший, ніж передбачалося. Консолідація колективного Заходу навколо допомоги Україні сприяла, водночас, перегляду державами Європи власних оборонних бюджетів і загалом посилила увагу до стану справ у військовій сфері. Тому у 2022 р. була реалізована спроба звести ці диференційовані безпекові інтереси до спільного знаменника за допомогою «Стратегічного компаса», – першої спільної стратегії ЄС у сфері безпеки та оборони [2]. При цьому поступове перетворення ЄС у реального глобального актора у цій сфері може поставити питання щодо потреби уникнути дублювання зусиль ЄС та НАТО.

Паралельно слід звернути увагу й на такий аспект. Ефективність колективних домовленостей багатьох демократичних держав у межах Рамштайн розкрила не лише потенціал спільних дій та підкреслила важливість гнучкого підходу до питань безпеки, а й увиразнила значення мережевих структур, регіональних і субрегіональних союзів, альянсів чи ad hoc коаліцій для гарантування безпеки і миру в майбутньому. Останні розглядаються як винятково придатні для опрацювання безпекових інтересів держав учасниць особливо у випадках, коли великі альянси чи союзи демонструють меншу гнучкість чи гіршу динаміку в прийнятті рішень. Серед минулих ініціатив такого характеру слід виокремити, насамперед, започаткований на початку лютого 2022 р. політико-безпековий альянс за участі Великої Британії, Польщі та України. Він мав бути орієнтований на реалізацію широкої співпраці – від стримування агресії Росії, до зміцнення європейської безпеки й розглядався як частина ширшої стратегії України зі створення малих альянсів: «Люблінського трикутника» (Україна – Польща – Литва), «Асоційованого тріо» (Україна, Грузія, Молдова) і «Квадриги» (Україна – Туреччина). Водночас упродовж першої половини 2024 р. можемо констатувати поновлення колишніх платформ зі співпраці європейських держав (Веймарський трикутник за участю Франції, Німеччини й Польщі) та появу нових перспективних ініціатив. Серед останніх – ідея міністрів закордонних справ Великої Британії Д. Кемерона та Франції С. Сежурне відродити Антанту – воєнний блок часів Першої світової війни (на цей раз без участі Росії). «Оновлена Антанта», за задумом британців та французів, має забезпечити поразку Росії у війні проти України, адже, «якщо програє Україна, програємо ми всі (європейці – *авт.*)» [5]. Безперечно, таке поживалення безпекового дискурсу у Європі зумовлене не лише потребою перевизначення власної європейської безпекової та оборонної ідентичності, каталізованою усвідомленням реальної російської загрози, а й істотним зволіканням США з фінансовою і військовою

допомогою Україні на зламі 2023–2024 рр. Збільшення власної відповідальності за безпеку Європи з боку держав регіону здатне позитивно вплинути на динаміку стратегічної ситуації навколо України, особливо після остаточного схвалення очікуваного американського пакета допомоги нашій державі. Більше того, синергетичний біконтинентальний вплив на перебіг російсько-української війни посилює активізація європейсько-китайського й американсько-китайського діалогу (березень–квітень 2024 р.), покликаною врегулювати суперечливі питання, пов’язані з латентною підтримкою Росії з боку КНР.

Таким чином, консолідація держав Європи навколо питань безпеки та оборони з одного боку, й актуалізація ролі США в світових справах, – з другого, дають підстави для обмеженого оптимізму щодо майбутнього України. Ці аспекти поряд із задекларованим прагненням з боку НАТО посилити власну участь у визначенні обсягів та забезпеченні координації допомоги Україні підтверджують, що традиційні формати співпраці у сфері безпеки не втратили актуальності. І справа не лише в необхідності постійної та глибокої координації спільної політики у різних сферах, прямо чи опосередковано пов’язаних з питаннями безпеки та оборони, а й у здатності генерувати й демонструвати значний потенціал ймовірним суперникам, тобто забезпечувати ефективне стримування [1, с. 160]. Саме тому, на наше переконання, Україні слід й надалі послідовно реалізувати обраний курс на набуття членства в НАТО та на інтеграцію з ЄС, забезпечуючи паралельний розвиток вигідних форматів співпраці у межах менших (наявних, чи лише започаткованих) ініціативах, альянсах та союзах.

Література:

1. Романюк Н., Романюк Р. Інституційні формати європейської безпеки: досвід та перспективи трансформації. *Регіональні студії* 2023. ДВНЗ «Ужгородський національний університет» : Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 33. С. 155–161.
2. A Strategic Compass for Security and Defence. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en (дата звернення 26.04.2024).
3. Flockhart T. “Me Tarzan – You Jane”: The EU and NATO and the Reversal of Roles. *Perspectives on European Politics and Society*. 2011. Vol. 12(3). P. 263–282.
4. Hofmann S. C. Why Institutional Overlap Matters: CSDP in the European Security Architecture. *Journal of Common Market Studies*. 2011. Vol. 49(1). P. 101–112.

5. The world is safer for a renewed Entente. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2024/04/07/world-is-safer-for-a-renewed-entente/> (дата звернення 26.04.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЗДОБУВАЧАМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ГАЛУЗІ ЗНАТЬ «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ»

Рябцев Г. Л.

*доктор наук з державного управління, професор,
професор Києво-Могилянської школи врядування
імені Андрія Мелешевича*

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна;*

*професор Академічного департаменту соціальних наук
Європейський гуманітарний університет
м. Вільнюс, Литва*

Стандартом вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» передбачено опанування здобувачами спеціальної компетентності «Здатність здійснювати професійну діяльність з урахуванням потреб забезпечення національної безпеки України, аналізувати проекти документів на відповідність цим потребам» [1, СК06]. Відповідний результат навчання сформульовано так: «Знати основні засади національної безпеки та уміти попереджати й нейтралізувати виклики і загрози національним інтересам України в межах своєї професійної компетенції» [1, РН03].

Акредитаційні експертизи, проведені за участі автора в 2021–2024 роках, свідчать, що більшістю освітніх програм за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» не передбачено окремої компоненти, в рамках якої здобувачі можуть отримати компетентність СК06. Відповідні знання, уміння, навички і ставлення пропонується одержувати під час самостійної роботи, підготовки кваліфікаційних робіт та/чи вивчення вибіркового компонент. Це не лише суперечить вимогам стандарту [1], але й ставить під сумнів здатність досягнення результату навчання РН03, методологічно невдале формулювання якого і так ускладнює його об'єктивну перевірку.

Існує й протилежний підхід, у рамках якого підготовку здобувачів за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

ототожнюють із такою для фахівців спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)», беручи за основу вимоги стандарту [2]. Якщо не йдеться про між-дисциплінарні освітні програми, це може ускладнити досягнення здобувачами інших результатів навчання.

Щоб вирішити згадані проблеми, автор пропонує перевіряти досягнення результату навчання РНОЗ за спроможністю здобувача оцінити вплив проєкта нормативно-правового акта на національну безпеку за результатами аналізу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Або в рамках окремої обов'язкової компоненти, або під час викладання тем, спрямованих на опанування СК06, як складової інших освітніх компонент професійного спрямування, варто акцентувати увагу здобувачів на такому.

1. Безпека визначається станом захищеності об'єкта управління (що характеризується його взаємозв'язками із зовнішнім середовищем) та його (внутрішньою) спроможністю (що характеризується сукупністю параметрів, які можуть бути змінені суб'єктом управління).

2. Основні питання безпекової політики й відповіді на них є такими: що потрібно захищати – людину (та особистість), суспільство, державу (її національні інтереси), зовнішнє природне середовище; від чого потрібно захищатися – від загроз безпеці; в який спосіб це робити – нейтралізувати загрози, зменшувати ймовірність і негативні наслідки їхньої реалізації, підвищувати стійкість до впливів, створювати системні й засоби захисту.

3. Втіленням безпекових запитів окремих громадян і суспільства в цілому є національні інтереси – цілі суверенної держави, що зумовлюють раціональність врядування в ній.

4. Загроза безпеці – стихійне явище або цілеспрямовані дії (зокрема зловмисні), або необґрунтована бездіяльність суб'єкта управління, здатні спричинити негативні наслідки. Загроза впливає на об'єкт управління через його уразливість – чутливість до впливів, слабку ланку в захисті від загроз. Зовнішні (щодо об'єкта) загрози виникають у неконтрольованій суб'єктом управління сфері, внутрішні є наслідком дій чи необґрунтованої бездіяльності суб'єкта управління.

5. Загрози реалізуються не завжди. Об'єкти управління уразливі не до всіх загроз. Не всі загрози призводять до наслідків (завдяки попереджувальним заходам і системам захисту). Імовірність негативного впливу загрози встановлюють, оцінюючи ризик – величину впливу невизначеності на цілі об'єкта управління, загальну можливість того, що загроза реалізується, порушить функціонування об'єкта і спричинить негативні наслідки.

6. Усі загрози оцінюють за однаковою процедурою, яка охоплює: ідентифікування – виявлення, усвідомлення й реєстрування загроз; аналізування – встановлення уразливості об'єкта й можливих наслідків впливу реалізації загрози (з урахуванням дій суб'єкта з її нейтралізації); оцінювання – визначення ризику реалізації загроз (з їхнім наступним ранжуванням). Ранжування здійснюють, щоб сконцентрувати ресурси безпекової політики на нейтралізації загроз із найбільшою величиною ризику.

7. Щоб оцінити ризики, варто застосовувати кращі практики [3; 4].

8. Безпекова політика є частиною суспільної політики й базована на оцінюванні ризиків під час забезпечення безпеки об'єкта управління. Етапами такої політики є: ідентифікування та аналізування загроз – з'ясування потреб у державному втручанні; оцінювання ризиків і ранжування загроз – встановлення порядку денного, визначення, на чому варто зосередити увагу й ресурси; проектування політики – вироблення наборів варіантів (альтернатив політики), що нейтралізують найбільші загрози; ухвалення політики – вибір найкращого варіанта для кожної загрози, створення підтримки для них та їхня легітимація шляхом ухвалення владних рішень; реалізація і моніторинг політики – упровадження заходів, передбачених владними рішеннями, і відстеження їхньої дієвості; оцінювання політики – аналізування результатів політики на відповідність встановленим цілям.

9. Алгоритм формування безпекової політики та оцінювання її впливу має відповідати кращим практикам [5; 6].

Дотримання наведених вище рекомендацій забезпечить належне виконання вимог стандарту [1] і дозволить зосередити підготовку здобувачів на опануванні спеціальних компетентностей, визначеними саме для спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування».

Література:

1. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : наказ МОН від 04 сер. 2020 р. № 1001. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/08/05/281publichne-upravlinnya-ta-administruvannya-magistr.pdf> (дата звернення 28.03.2024).

2. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : наказ МОН від 23 груд. 2021 р. № 1423. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/12/24/256-Nats.bezpeka-mahistr.pdf> (дата звернення 28.03.2024).

3. Risk assessment methodologies for critical infrastructure protection. Part II: A new approach. URL: <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC96623/lbna27332enn.pdf> (дата звернення 28.03.2024).

4. Оцінювання загроз енергетичній безпеці : аналіт. доп. / [О. М. Суходоля, Г. Л. Рябцев, Ю. М. Харазішвілі та ін.] ; за ред. О. М. Суходолі. Київ : НІСД, 2022. 63 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.11> (дата звернення 28.03.2024).

5. Кілієвич О. І., Рябцев Г. Л., Тертичка В. В. Практикум із підготовки аналітичних документів : навч. посіб. Київ : К. І. С., 2016. 95 с. URL: <http://ipas.org.ua/index.php/library/educational-materials/295-praktikum-iz-pidgotovki-analitichnih-dokumentiv-navch-posib> (дата звернення 28.03.2024).

6. Суходоля О. М., Рябцев Г. Л., Харазішвілі Ю. М. Методологія оцінювання впливу загроз на рівень енергетичної безпеки. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2(41). С. 3–16. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).3-16](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).3-16) (дата звернення 28.03.2024).

ЗАХИСТ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Саричев В. І.

*доктор економічних наук,
професор кафедри економіки та економічної безпеки
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Початок ХХІ ст. був відзначений тим, що він приніс у глобальний цивілізаційний порядок низку потужних за наслідками та масштабних за охопленням ризиків і загроз, які суттєво вплинули на всі сторони життя як світової спільноти в цілому, так й на населення окремих країн.

Йдеться, передусім, про продовження ескалації воєнних конфліктів ХХ ст., локальних та регіональних війн тощо, загострення економічного протистояння між провідними міжнародними центрами управління, збільшення не тільки кількості терористичних атак, а й їх небезпеки через можливість застосовувати зброю з великою руйнівною силою.

Цей перелік доповнюють інциденти інформаційних, кібератак, а також широке розповсюдження як ефективного засобу боротьби

масованих спеціальних психологічних операцій, особливо в зонах воєнної конфронтації, які є гібридними за характером досягнення цілей [2].

Саме такі чинники пояснюють масовані удари різними видами зброї по об'єктах критичної інфраструктури (КІ) України з боку РФ, які переслідують не тільки військові цілі, а й мають на меті здійснити вплив на суспільну свідомість населення задля її пригнічення, послабити національний опір, погіршити морально-психологічний клімат всередині держави у тому числі через значні людські втрати як на фронті, так і в тилу.

Аналіз державної політики щодо забезпечення важливих об'єктів від несанкціонованого втручання дозволяє визначити провідні інструменти національної системи захисту КІ (рис. 1)

Рис. 1. Провідні інструменти національної системи захисту критичної інфраструктури

Джерело: створено авторами на основі [3]

Характерною особливістю національної системи захисту критичної інфраструктури, на наш погляд, є те, що наведені інструменти можуть бути продуктивними лише за умови їх комплексного застосування, коли система інфраструктури на макро- та мікрорівні розглядається як цілісний об'єкт, пов'язаний внутрішніми господарчими зв'язками.

Також, особливо доречним є розгляд захисту КІ у контексті збереження наявного людського потенціалу. Адже якість трудових ресурсів, які на сьогодні зосереджені переважно у сфері народного господарства, напряму залежить від формування освітнього потенціалу молодого покоління та його фізичного здоров'я.

За підрахунками Моніторингової місії ООН із прав людини в Україні (ММПЛУ) за дворічний період з моменту повномасштабної агресії РФ проти України постраждали 465 медичних закладів (у т.ч. повністю зруйновано – 59 та пошкоджено – 406), а також постраждали 1072 заклади освіти, серед яких зруйновано – 236 та пошкоджено – 836 (дані на 15 лютого 2024 року). [1] Безумовно, втрати цивільної інфраструктури сьогодні є не менш важливими з позиції перспективи відновлення країни у післявоєнний період.

Ще однією вкрай важливою та актуальною проблемою національної безпеки є поступове зниження якості людського потенціалу України через тривалі кризові явища у суспільно-політичному житті, а також воєнні та соціально-економічні катаклізми останнього часу.

Рисунок 2. Втрати цивільного населення України у 2022–2024 рр.
Джерело: створено авторами на основі [1]

Масова міграція економічно активного населення, молоді зокрема, від'ємна демографічна динаміка та воєнні безповоротні втрати на фронті й в тилу викликають появу загрозливих дисбалансів на

національному ринку праці через численні каскадні ефекти і взаємопов'язаність різних об'єктів КІ. [2, с. 14]

Ватро відзначити, що перелік загроз національного масштабу цим не обмежується. Як свідчить статистика міжнародних баз даних з надзвичайних ситуацій [4], аварії та катастрофи природного, а також техногенного характеру з огляду на прискорену технологічну трансформацію суспільства, появу інновацій з невиявленим до кінця змістом негативних наслідків, згодом можуть тільки збільшуватися ризики та небезпеки планетарного характеру.

Таким чином, аналіз виявлених загроз та ризиків повинен спонукати владу, науково-експертну спільноту, бізнес та громадянське суспільство до прискіпливої, теоретично обґрунтованої оцінки виявлених негативних тенденцій сталого розвитку, оперативного прийняття доцільних рішень з імплементацією їх основ у національне законодавство, а також до продуктивної їх реалізації у практику відновлюваного періоду.

Якщо не зробити цього зараз, Україна може опинитися на задвірках розвиненого світу і залишитися там назавжди.

Література:

1. Звіт моніторингової місії ООН із прав людини в Україні. Захист цивільних осіб: вплив бойових дій на цивільних з 24 лютого 2022 року. URL: 22 Feb 2024 Protection of Civilians_.pdf

2. Концепція захисту критичної інфраструктури: стан, проблеми та перспективи її впровадження в Україні : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 листопада 2013 р., Київ – Вишгород) / у поряд. Д. С. Бірюков, С. І. Кондратов. К. : НІСД, 2014. 148 с. (Серія «Національна безпека», вип. 5). URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-05/Virukov_bezprka-d05fd.pdf

3. Національний план захисту та забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вер. 2023 р. № 825-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/825-2023-%D1%80#Text>

4. EM-DAT: The OFDA/CRED International Disaster Database / Université Catholique de Louvain, Брюссель, Бельгія. URL: www.emdat.be

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА ЛІСОВІ ЕКОСИСТЕМИ

Сергієнко Л. Г.

*старший науковий співробітник
Державний науково-дослідний інститут
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

Воєнні дії на території України мають негативний вплив як на економічний та соціальний, так і екологічний стан в країні. Природні екосистеми, зокрема лісові, страждають від інтенсивних бойових дій.

Під час війни лісові екосистеми зазнають негативного впливу, оскільки є природним сховищем для особового складу та техніки, зазнають обстрілів з різних видів зброї та інших збитків. З відкритих джерел відомо, що понад 59 тис га лісів та інших насаджень знищено та випалено ракетами і снарядами, їх відновлення триватиме протягом кількох десятків років [1]. 2,9 млн га лісів мають різні рівні пошкодження, 1 млн га розташовано в окупованій зоні, а понад 690 тис га потребують розмінування [1]. За результатами аналізу можна виокремити низку основних чинників впливу воєнних дій на лісові екосистеми: вибухи ракет, мін та різноманітних боєприпасів; падіння підбитих ракет та літальних апаратів; вибухи і займання військової техніки внаслідок влучання снарядів; пересування військової техніки; будівництво інженерних укріплень; залишені та захоронені тіла загиблих людей і тварин; залишене пально-мастильні матеріали, залишки техніки та озброєння, сміття [2].

Для маскуванню особового складу та техніки, а також обладнання позицій військової часто використовують насадження лісу. Так, облаштування та укріплення позицій потребують зрубів дерев та чагарників, викопування заглиблень для техніки. Це спричиняє знищення та ушкодження рослин, їх коренів, що призводить до порушення шару ґрунтів. Слід також зазначити, що руйнівними є вибухи ракет та боєприпасів. Вибухова хвиля та осколки завдають значних ушкоджень рослинам. Внаслідок потужних вибухів утворюються вирви, виникають масштабні пожеги тощо.

Значну кількість деревини використовують на військової потреби й за межами лісу: будують бліндажі та інші укриттів, укріплюють стіни траншей, виготовляють тимчасові мости і переправи. Деревина також є основним видом палива для господарських потреб, зокрема приготування їжі та зігрівання, за відсутності інших енергетичних ресурсів

в умовах бойових дій і на прифронтових територіях. Все це призводить до неконтрольованих рубок, які негативно впливають на лісову екосистему [1].

Значну небезпеку становить мінування лісових територій навіть після завершення бойових дій, оскільки може стати причиною загибелі або поранення у разі вибуху. Занепокоєння також викликають наявність мін та боеприпасів, які не розірвалися, що робить неможливим ведення лісового господарства.

Небезпеку для навколишнього середовища становлять незахоронені тіла загиблих військових, внаслідок чого можуть поширюватися різноманітні хвороби [1].

Залишки розлитих пально-мастильних матеріалів, уламки військової техніки та озброєння, а також сміття призводять до забруднення лісових територій, ґрунтів, поверхневих і підземних вод хімічними сполуками, тощо.

Отже, бойові дії зумовлюють чинники, які мають негативний вплив на лісові екосистеми. Внаслідок вибухів на території лісів виникають пожежі, що призводить до руйнування ґрунтів. Також відбувається забруднення фрагментами техніки, вибухонебезпечними предметами, хімічними речовинами тощо. Відновлення лісового фонду можливо тільки після завершення бойових дій з безпосереднім розмінуванням територій, дослідженням лісів та оцінювання ступеня ушкоджень, прибиранням залишків військової техніки тощо.

Література:

1. Вплив воєнних дій на лісові екосистеми України та їх післявоєнне відновлення. URL: file:///C:/Users/Dell/Downloads/2_5325557789735537062.pdf

2. Аналіз наукових досліджень прим'ячених оцінці впливу військових дій на продуктивність земель. URL: file:///C:/Users/Dell/Downloads/Butenko_Kharytonenko_Petrychenko.pdf

3. Державна екологічна інспекція України повідомляє / Державна екологічна інспекція України. Офіційний веб-портал. URL: <https://dei.gov.ua/post/2512>

СУЧАСНА ВИЩА ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Серьогіна Н. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу аспірантури та докторантури
Національний університет охорони здоров'я України
імені П. Л. Шупика
м. Київ, Україна*

Воєнні дії, які тривають на території України вже 10 років, призвели до різкої зміни відчуття загроз національній безпеці суверенної України, витягнувши на поверхню проблеми соціальної та економічної безпеки, що суттєво перешкоджає ефективній роботі суб'єктів господарювання, а подекуди й повністю її унеможлиблює. Це, в свою чергу, негативно позначається на функціонуванні ринку праці загалом та сфері зайнятості зокрема, що виражається у зниженні рівня зайнятості населення та збільшення кількості безробітних.

З початком повномасштабного вторгнення в Україні відбулись кардинальні зміни в економіці держави, зокрема на ринку праці в контексті забезпечення продуктивної зайнятості, якою, відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» є ... [1].

Адже відбулися кардинальні зміни у соціальному капіталі країни внаслідок великої кількості жертв, внутрішньої та зовнішньої міграції населення, суттєвого пошкодження інфраструктури держави – реальний валовий внутрішній продукт стрімко впав, різко підскочив рівень інфляції, порушена система торгівлі та надання послуг, що призвело до масового скорочення робочих місць та кількості зайнятого населення.

З метою запобігання соціальної кризи, державну політику було переорієнтовано та визначено такі пріоритетні витрати як фінансування оборони, соціальних виплат, гуманітарні потреби і, за можливістю, відновлення критичної інфраструктури після руйнування під час ракетних атак.

В результаті ведення бойових дій понад 7 млн українців, за даними Міжнародного валютного фонду залишили територію України або стали внутрішніми переселенцями, що посилює тиск на систему соціального захисту населення.

Ще однією з проблем, яка тиснена забезпечення продуктивної зайнятості – це мобілізація працівників аграрної сфери – виникає загроза забезпечення продуктової безпеки, адже в деяких регіонах

немає чоловіків, які б могли обробляти землю, і нарешті, збирати врожай. Є приклади, де жінки замінили чоловіків на деяких ділянках сільськогосподарських робіт, однак це не вирішує проблеми в повній мірі.

За даними Державної служби зайнятості у січні-березні 2023 року роботодавцями було подано Державній службі зайнятості інформацію про заплановане масове вивільнення 24,5 тис. працівників, (у січні-березні 2022 року – 18,2 тис. осіб). За регіонами: найбільша кількість попереджених про заплановане масове вивільнення у м. Києві (3,6 тис.), Дніпропетровській обл. (2,1 тис.), Житомирській (1,9 тис.), Запорізькій (1,7 тис.) та Харківській (1,6 тис.) областях. За видами економічної діяльності: із загальної кількості попереджених про масове вивільнення 33% становили працівники державного управління й оборони, 24% працівники охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, 15% працівники професійної та наукової діяльності. За професійними групами: серед працівників, попереджених про вивільнення, 68% становлять керівники, професіонали та фахівці [2].

Станом на 1 квітня 2023 року мали статус безробітного 137 тис. осіб.

Станом на 1 квітня 2023 року кількість вакансій, зареєстрованих в Державній службі зайнятості, становила 35,1 тис. одиниць, що на 5% більше, ніж на 1 квітня 2022 року (33,5 тис. одиниць). Станом на 1 квітня 2023 року середня заробітна плата у вакансіях, які містяться у базі даних Державної служби зайнятості, становила 11 тис. грн. [2]

Зважаючи на те, що активні бойові дії наразі проводяться на сході та півдні України, в тих регіонах, де відсутні бойові дії, активізувалась економічна активність населення, стала більш стабільною, це говорить про те, що економіка почала пристосовуватись до роботи в умовах правового режиму воєнного стану.

Цевельов О. Є., Вітер Д. В. зазначають, що окрім зниження поточного виробництва, війна суттєво скорочує потенціал економіки, також дуже суттєві втрати людського капіталу через міграцію робочої сили та загибель громадян, особливо серед осіб чоловічої статі від 30 до 60 років [3].

Потреба у фахівцях після війни залежатиме від обраної економічної стратегії України. Акценти мають бути зроблені на впровадженні програм, спрямованих на повернення біженців та їх успішній реінтеграції в нових умовах. У поствоєнній відбудові найбільші темпи приросту можуть бути досягнуті в тих галузях, які працюватимуть на відновлення внутрішнього ринку. Розвиватимуться в найбільшій мірі і потребуватимуть працівників будівництво, сільське господарство, виробництво продуктів харчування, оптова та роздрібна торгівля, сфера

логістики, виробництво хімічної продукції, електроустаткування, меблів.

Отже, забезпечення зайнятості в умовах війни є найголовнішим вектором соціально-економічного розвитку як держави, так і суспільства. Водночас це є складним, систематичним, багатовекторним процесом, який спрямований на розширення зайнятості, покращення її продуктивності, ліквідацію тіньового ринку праці, скорочення рівня бідності, покращення суспільного добробуту і життєдіяльності тощо. Такі завдання повинні бути взаємопов'язаними із визначеними напрямками національної безпеки України, а саме:

- забезпечення належних передумов для стабільного економічного зростання і зростання рівня конкурентоздатності вітчизняної економіки;

- ліквідація тіньового сектору економіки шляхом легалізації «тіньового» ринку праці;

- реальне покращення суспільного добробуту і життєдіяльності, насамперед за рахунок зростання оплати праці, вчасної її виплати, а також зменшення рівня безробіття в країні;

- забезпечення належних передумов для скорочення рівня бідності в країні;

- зменшення негативних наслідків кризових явищ тощо.

Таким чином, на основі вище наведеного можна дійти висновку, що рівень зайнятості виступає найважливішим показником стану національної безпеки країни. Наведені нами рекомендації покращення розвитку сфери зайнятості в умовах сучасної російсько-української війни, на нашу думку, дозволять не тільки ефективно розвивати сам ринок праці, а й будуть мати сприятливий вплив на економічний розвиток самої держави. Такі рекомендації є довгостроковими та відповідно до змін сучасності можуть удосконалюватися разом із державним економічним розвитком та світовим ринком. Не варто чекати закінчення війни, а вже зараз розпочинати розробку пропозицій в даній сфері. Це дасть можливість чітко визначити слабкі сторони, а також дослідити гнучкість даної сфери до впливу зовнішніх факторів. Водночас задля активізації рівня зайнятості в країні потрібно задіяти як державні, так і ринкові механізми, а також підвищити міру відповідальності самих працівників за власне майбутнє.

Література:

1. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>

2. Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості у січні-березні 2023 року <https://old.dcz.gov.ua/analytics/67>

3. Цевельов О. Є., Вітер Д. В. Російсько-українська війна: причини, хід ведення та наслідки (огляд подій та хід ведення бойових дій 2022–2023 років) : монографія / О. Є. Цевельов, Д. В. Вітер. К. : Талком, 2024. 374 с.

ОБОРОННИЙ ПОТЕНЦІАЛ & НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Сироватко В. В.

аспірант

*ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна*

Сучасна ескалація практично усіх міжнародних політичних процесів, які згенерувала російська збройна агресія, ілюструє повернення до геополітичних дискусій з безпекової політики, яка формується і реалізується за умов, коли у сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки.

На жаль, наша держава стала центром російської гібридної агресії іще у 2014 році тому питання національної безпеки України є найбільш актуальним та обговорюваним блоком проблем для діючої влади.

Перш ніж загострювати увагу на конкретних викликах які стоять перед нашою країною треба надати офіційне визначення даних понять, та описати їх структурні елементи. Відповідно до ст. 1 п. 9 Закону України «Про Національну безпеку України», *національна безпека* – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз»[2]. Поняття «національна безпека» вживається стосовно широкого кола соціальних систем для характеристики їх захисту від різних негативних впливів природного й соціального характеру; характеризує ступінь захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави [1; 3; 4]; як здатність нації задовольняти потреби, необхідні для її самозбереження, самовідтворення й самовдосконалення з мінімальним ризиком збитку для базових цінностей її нинішнього стану.

Виходячи із запропонованих визначень можемо зробити висновок, що національна безпека України є багатокомпонентним та багатоаспектним поняттям, і для її активної практичної реалізації повинні

тісно співпрацювати майже всі внутрішні та зовнішні державні системи.

Вітчизняні дослідники Д. Павленко, Ю. Семенюк, Ю. Лисецький основними складниками національної безпеки визначають: безпеку особистості; державну безпеку; громадську безпеку; техногенну безпеку; екологічну безпеку й захист від загроз стихійних лих; економічну безпеку; енергетичну безпеку (як складника економічної безпеки); інформаційну безпеку та кібербезпеку. А основним завданням забезпечення національної безпеки на їхню думку є: захист державного ладу; захист суспільного ладу; забезпечення територіальної недоторканності й суверенітету; забезпечення політичної та економічної незалежності нації; забезпечення здоров'я нації; охорона громадського порядку; боротьба зі злочинністю; забезпечення техногенної безпеки; захист від загроз стихійних лих[5].

Важливим елементом для розкриття сутності та змісту процесів забезпечення оборони нашої країни, на нашу думку є категорія «обороздатність держави». Розкриття сутності та змісту обороздатності держави можливе лише в контексті розгляду інших понять, якими, на нашу думку, є «воєнний потенціал держави» та «оборонний потенціал держави», «зовнішньополітичний потенціал держави» та «зовнішньополітичний потенціал обороздатності держави».

Сучасний тлумачний словник української мови визначає «потенціал (лат. *potentia* – сила), як можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані» [7]. В. Пасічко наводить більш широке визначення потенціалу, як «засоби, запаси, джерела, які є у наявності і які можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення мети, здійснення плану, вирішення завдання; можливості окремої особи, суспільства, держави у певній галузі» [6].

До складу оборонного потенціалу входять показники воєнного, науково-технічного, соціального та морального потенціалу, воєннополітичного потенціалу, пов'язуючою складовою якого є воєно-економічний потенціал.

Забезпечення воєно-економічної складової сектору безпеки та оборони України представляє собою складну сукупність різноманітних за характером та численних по формі виробничих, управлінських, організаційних, логістичних, контролюючих та інших заходів, які націлені на задоволення потреб збройних сил та забезпечення безпеки держави.

Основу військово-економічного сектору держави складає оборонно-промисловий комплекс– сукупність органів державного управління, підприємств, установ і організацій промисловості та науки, що розробляють, виробляють, модернізують і утилізують продукцію військового

призначення, надають послуги в інтересах оборони для оснащення та матеріального забезпечення сил безпеки і сил оборони, а також здійснюють постачання товарів військового призначення та подвійного використання, надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іншими державами [2].

Фундамент воєнно-економічної складової сектору безпеки та оборони країни формує *оборонна промисловість*, яка виробляє озброєння, військову техніку, продукцію військового призначення та подвійного використання і є складовою оборонно-промислового комплексу та відноситься до ключової компоненти комплексної потужності держави. Розвиток оборонно-промислового комплексу України за умов повномасштабної війни – це питання виживання держави, особливо зараз, на тлі можливого скорочення західної підтримки та виснаження запасів держав-союзників; це нові можливості для розвитку й інших галузей національної економіки, задіяних у оборонному виробництві; це активізація інноваційної діяльності в державі, що сприяє розвитку науки, адже потреба у створенні нових та перспективних технологій активізує наукову діяльність що, в свою чергу, є своєрідним чинником цивілізаційного розвитку всього суспільства а за допомогою інституту оборонного замовлення забезпечувати її обороноздатність та суверенітет.

Отже, сукупність можливостей держави для забезпечення її оборонної безпеки, складову воєнного потенціалу складає оборонний потенціал держави.

М. Іщук, О. Шахов, В. Смолянук пропонують представити оборонний потенціал держави, як сукупність потенціалів, розділених на групи за кількома самостійними основами, а саме:

1-а група – за філософсько-соціологічною основою. Згідно з нею, потенційна сукупна могутність країни і воєнна могутність держави розподіляється на матеріальний (військово-матеріальний) потенціал і духовний (військово-духовний) потенціал;

2-а група – за загально-соціологічною основою. Це – географічний (військово-географічний) і демографічний (військово-демографічний) потенціал;

3-я група – за частково-соціологічною основою (царинами суспільного життя). До неї входять економічний (військово-економічний), соціальний (військово-соціальний), політичний (військово-політичний) і моральний (військово-моральний) потенціал;

4-а група – на основі системного, універсального функціонування: організаційний (військово-організаційний), управлінський (військово-управлінський), науковий (військово-науковий) потенціал [6].

Гібридність та багатокомпонентність сучасних воєнних конфліктів, воєн та збройних загроз демонструють, що забезпечення національної безпеки вимагає більш широкого підходу, ніж просте розглядання воєнного потенціалу. Необхідно розглядати великий спектр проблем, таких як запобігання війнам і збройним конфліктам, міжнародна дипломатія для зменшення напруги між країнами, політична деескалація, і поліпшення загального міжнародного клімату співпраці. Такий підхід дозволяє більш ефективно вирішувати складні виклики, що стоять перед сучасним світом на зовнішньополітичному рівні. Тому важливим структурним елементом обороноздатності держави є «зовнішньополітичний потенціал держави».

В. Пасічко, пропонує розглядати зовнішньополітичний потенціал держави, як сукупність відображених у міжнародно-правових актах держави політико-дипломатичних, економічних, військових, науково-технічних, культурно-освітніх, інформаційних та інших можливостей, які виникають на основі співробітництва з іншими державами (міжнародними та регіональними організаціями) і можуть бути задіяні для забезпечення її національних інтересів і безпеки [6].

Підсумуємо, оборонний потенціал не можна розглядати поза воєнним та зовнішньополітичним потенціалом держави тоді як, національну безпеку слід розглядати як стан, коли відсутня небезпека, а бажаний рівень національної безпеки – як мету, спосіб, необхідну умову життєдіяльності людини, соціальної групи, суспільства й держави.

Література:

1. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. *Політологія. Наукові праці*. 2011. Вип. 143. Т. 155. С. 42–46.
2. Закон України «Про Національну безпеку України» зі змінами № 2952-IX від 24.02.2023. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31, ст.241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Кондратьєв Я. Ю., Ліпкан В. А. Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду. Київ : *Національна академія внутрішніх справ України*, 2003. 20 с.
4. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С., Яковенко О. О. Національна і міжнародна безпека в визначеннях та поняттях. Київ, 2006. 256 с
5. Павленко Д., Семенюк Ю., Лисецький Ю. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/3_2021/19.pdf

6. Пасічко. В. Обороздатність держави: теоретичні основи системного дослідження. *Політичний менеджмент. Воєнна безпека.* № 2. 2008. С. 135–143. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/pasichko_oborozdatnist.pdf

7. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Харків : ВД "ШКОЛА", 2006. 1008 с.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ У ВОЄННІ ЧАСИ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ

Сокіл О. Г.

*доктор економічних наук,
професор кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Економічна безпека України у часи воєнного стану, який був запроваджений у зв'язку з повномасштабним російським вторгненням у 2022 році, стала предметом особливої уваги на національному та міжнародному рівнях. Воєнний стан вплинув на всі аспекти життя українського суспільства, зокрема на економіку країни, яка вимагала негайних дій для забезпечення стійкості та адаптації до нових викликів.

З початком повномасштабного військового конфлікту у 2022 році, Україна зіткнулася з рядом серйозних економічних викликів, які вимагали негайної відповіді та адаптації на всіх рівнях управління. Ці виклики можна класифікувати на кілька основних груп:

1. Зруйнована інфраструктура і виробничі потужності: повномасштабне вторгнення призвело до масштабних руйнувань промислових об'єктів, логістичних мереж та інфраструктури, що критично важливі для економіки країни. Велика кількість підприємств була змушена зупинити або скоротити виробництво через безпосередні загрози для безпеки, а також через пошкодження обладнання і комунікацій.

2. Внутрішнє переміщення населення: велика кількість українців була вимушена залишити свої домівки та переміститись в інші регіони країни або за її межі, що призвело до труднощів з працевлаштуванням та соціальною адаптацією. Це також створило тиск на регіони, які приймали внутрішньо переміщених осіб, зокрема, з точки зору надання житла, соціальних послуг та доступу до ринку праці.

3. Зовнішньоекономічні зв'язки: військові дії спричинили скорочення зовнішньої торгівлі через закриття ключових транспортних маршрутів, портів та інших логістичних вузлів, а також через міжнародні санкції та обмеження, які впливали на торгових партнерів. Це особливо торкнулося експорту зернових та інших аграрних продуктів, які є важливою частиною економіки країни.

Державна реакція та міжнародна підтримка. У відповідь на ці виклики уряд України вжив низку заходів, спрямованих на стабілізацію економічної ситуації та мінімізацію негативних наслідків війни. Серед них:

- Фінансова підтримка: запровадження програм фінансової допомоги для постраждалих бізнесів та населення, включно з субсидіями, грантами, та податковими пільгами для збереження робочих місць та підтримки внутрішньо переміщених осіб.

- Міжнародна співпраця: активізація залучення міжнародної допомоги, зокрема фінансової, гуманітарної, технічної, та військової підтримки від західних партнерів і міжнародних організацій. це допомогло стабілізувати національну валюту і підтримати основні економічні індикатори.

- Регуляторні зміни: спрощення деяких регуляторних процедур для бізнесу, зокрема для залучення інвестицій та сприяння експортним операціям, що стало важливим кроком для збереження економічної активності під час війни.

Ці заходи, хоч і були екстремними, забезпечили основу для подальшої адаптації економіки до умов воєнного часу, сприяючи зміцненню економічної безпеки на всіх рівнях.

У відповідь на численні виклики, викликані воєнним станом, Україна розробила комплексні стратегії, які мають на меті не лише відновлення, а й адаптацію економіки до нових реалій. Основні напрямки цих стратегій включають забезпечення енергетичної незалежності, підтримку ключових експортних секторів, стимулювання малого та середнього бізнесу, а також інтеграцію в глобальні ринки.

1. Енергетична незалежність. Енергетична безпека стала однією з пріоритетних задач для України, особливо в контексті залежності від імпортованих енергоресурсів, яка становила значний ризик в умовах війни. Уряд запровадив програми для розширення виробництва енергії з відновлюваних джерел, таких як сонячна, вітрова та біоенергія, що не лише зменшує залежність від імпорту, а й сприяє сталому розвитку.

2. Підтримка аграрного сектору. Аграрний сектор, який є одним з основних драйверів економіки України та значною частиною експорту, зіткнувся з величезними викликами через обмеження в доступі до міжнародних ринків і знищення інфраструктури. Уряд вжив заходів для забезпечення функціонування цього сектору, включно з фінансовою

підтримкою фермерів, розвитком логістики та збуту, а також створенням "зелених коридорів" для експорту зерна.

3. Розвиток малого та середнього бізнесу. Малий та середній бізнес (МСБ) стикається з багатьма проблемами, включаючи доступ до фінансування, ринкові можливості та регуляторні обмеження. Державні ініціативи, такі як пільгові кредити, гранти, а також спрощення податкової та регуляторної політики, були введені для підтримки цього сектору. Також важливим є залучення МСБ до державних закупівель, що дозволяє забезпечувати їхню стійкість та розвиток.

4. Інтеграція в міжнародні ринки. За часи війни, Україна активізувала зусилля з інтеграції у європейські та інші міжнародні ринки. Це включало підписання двосторонніх угод, полегшення торговельних бар'єрів, і активну участь в міжнародних економічних форумах. Такі кроки не лише допомагають зберегти економічну активність, але й підвищують імідж України як надійного міжнародного партнера [1].

Ці стратегії і ініціативи відіграють ключову роль у зміцненні економічної безпеки України, сприяючи її відновленню і адаптації до складних умов воєнного часу. Уряд разом з міжнародними партнерами продовжує працювати над розробкою та реалізацією нових рішень, які будуть спрямовані на подальше забезпечення стабільності та розвитку національної економіки.

На даний момент Україна знаходиться на етапі активної роботи над відновленням та модернізацією своєї економіки, намагаючись адаптуватися до умов тривалого воєнного конфлікту. Держава та приватний сектор стикаються з численними викликами, але також мають унікальні можливості для розвитку та інтеграції в світову економіку [2].

Широкомасштабне відновлення інфраструктури є одним із ключових пріоритетів для України. Руйнування доріг, мостів, залізничних та енергетичних мереж потребує значних інвестицій та координації з міжнародними організаціями та партнерами. Проекти з відновлення не тільки покращать повсякденне життя громадян, але й сприятимуть відновленню економічної активності та підвищенню інвестиційної привабливості країни.

Акцент на інноваціях та впровадженні новітніх технологій може допомогти Україні не тільки вирішити поточні економічні та соціальні проблеми, але й забезпечити довгостроковий розвиток. Розвиток IT-сектору, цифровізація державних послуг, а також інвестиції в наукові дослідження та розробки можуть стати фундаментом для нової економіки України.

Створення сприятливого інвестиційного клімату є важливим для залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Уряду потрібно працювати над усуненням бюрократичних перешкод, поліпшенням

законодавчої бази, і забезпеченням захисту інвестицій. Залучення міжнародних інвестицій не тільки допоможе фінансувати великі інфраструктурні проекти, але й стимулюватиме внутрішній розвиток через технологічний та управлінський обмін.

Окрім економічних викликів, соціальна стабільність є ключовою для довгострокового процвітання. Забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, та соціального захисту для всіх категорій населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб та ветеранів, є важливим для підтримки громадського порядку та економічного зростання [3].

Зміцнення економічної безпеки та стабільності України потребує комплексного підходу та активної участі всіх секторів суспільства. На шляху до відновлення та модернізації економіки країни залишається багато викликів, але й значні можливості для розвитку та прогресу. Стратегічне планування, міжнародна підтримка, та внутрішні реформи будуть ключовими у досягненні стабільності та довгострокового процвітання України.

Основними кроками на шляху до зміцнення економічної незалежності України стали реалізація важливих інфраструктурних проектів, підтримка ключових галузей економіки, інвестування в інновації та технології, а також активізація внутрішніх та міжнародних інвестицій. Такі заходи дозволили не тільки забезпечити короткострокову виживаність в умовах кризи, але й покласти основу для довгострокового економічного зростання та розвитку.

Підтримка соціальної стабільності та розвиток людського капіталу також відіграли важливу роль у забезпеченні загальної стійкості країни. Це забезпечило не тільки зменшення соціальної напруги, але й сприяло формуванню ресурсу, здатного ефективно впроваджувати реформи та адаптуватися до змінних умов.

Завдяки спільним зусиллям уряду, громадянського суспільства, приватного сектору та міжнародних партнерів Україна не лише зуміла вистояти в умовах війни, а й зробила значні кроки на шляху до створення міцної, стійкої та інноваційної економіки. Досвід України показує, що згуртованість, відданість своїй країні та віра в свої сили є ключовими чинниками успіху на шляху до подолання найбільших викликів.

Література:

1. Васильев А. А., Галенко В. М. Фінансова безпека аграрних підприємств України в умовах правового режиму воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 45. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-63>

2. Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 141–146.

3. Москвін Б. Ю. Економічна безпека фінансових інституцій в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка і організація управління*. 2022. № 2(46). С. 110–119. <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.2.11>

БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ СПРИЙНЯТТЯ

Сонюк О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна*

Безпекознавство, як знання про способи забезпечення безпеки різноманітних соціально-економічних систем, є достатньо молодою міждисциплінарною наукою, потреба у виникненні якої була зумовлена світовими історичними, політичними, економічними кризовими явищами 20-х рр. ХХ ст. Для подолання негативних наслідків світової економічної кризи («великої депресії» 1929–1939 рр.) в ряді країн було прийнято закони про національну безпеку, створюються міжнародні організації для забезпечення в т.ч. міжнародної економічної безпеки. В 70-х рр. ХХ ст. в країнах Західної Європи широко застосовуються економічні методи забезпечення національної безпеки.

На кінець ХХ ст. формується галузь економічної безпекології, яка вивчає економічну безпеку соціально-економічних систем за вертикаллю «держава – регіон (галузь) – суб'єкт господарювання (екосесент)». Українські вчені-економісти виділяють 4 етапи еволюції національної економічної безпекології мікрорівня з 1992 р. (феноменологічний) до 2010 р. (конвергентно-седиментитивний), чим пояснюють чисельність підходів, сукупність тверджень, категорій. Зміст поняття «економічна безпека підприємства» протягом майже 30 років постійно змінюється: розширяється його обсяг, уточнюються додаткові ознаки. І до тепер не існує однозначного тлумачення вказаного поняття, воно багатопланове і багатогранне. На майбутнє прогнозується інтеграційно-прагматичний етап, що передбачає інтеграцію інструментарію оцінювання та забезпечення економічної безпеки, його імплементацію до інструмен-

тального базису управління підприємством [1, с. 46–47, 53, 55]. Так, в економічній галузі поширені понад 10 підходів дослідження економічної безпеки підприємства: ресурсно-функціональний, гармонізаційний, захисний, стійкісний, інформаційний, конкурентний, фінансовий, інвестиційний, економіко-правовий, інноваційний [2, с. 479]. Отже, основна увага приділяється певним ресурсам, що потребують захисту і фінансовій стійкості підприємства загалом. При цьому підприємство, хоч і визнається окремим суб'єктом, але розглядається як частина національної економіки на макрорівні, соціально-економічний тип активності людини [3, с. 8].

Фахівці з ризик-менеджменту, частіше застосовують функціональний підхід, за яким пропонується захист від ризиків, тобто мінімізацію негативного впливу на ресурс або процес в діяльності підприємства. При цьому, виділяють ризики фінансові, операційні, надзвичайні [4, с. 235]. В менеджменті приділяється більше уваги не ресурсній складовій об'єкту захисту, а на етичні аспекти корпоративної культури, ціннісні норми у функціонуванні організації і взаємодії зацікавлених сторін (власник – менеджмент – працівники – зовнішнє середовище).

Дослідження безпеки підприємницької діяльності в правовій науці не характеризується такою множинністю підходів, що зумовлено об'єктивними факторами. По-перше, правники зобов'язані оперувати термінами «у відповідності і на виконання» законодавчих актів. Вчені можуть тлумачити, подавати розгорнуті характеристики, пропозиції до зміни. Що робити, якщо безпека підприємницької діяльності не врегульована спеціальним законодавчим актом?! Тоді, ми застосуємо принцип аналогії закону (використовуємо норми іншого закону, який врегульовує подібні правовідносини) або аналогії права (принципи права/ загальні засади законодавства). Така строгість може здатися менш варіабельною, водночас зменшує протиріччя, колізії, маніпуляції, полегшує процес комунікації між представниками різних галузей. Зокрема, терміни «підприємницька діяльність» (ст. 42 Господарського кодексу України), «безпека» (ст. 1 ЗУ «Про національну безпеку України»), «ризик» (ст. 2 ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України») визначені відповідними законами і не можуть мати інакших бажаних трактувань, до поки не будуть внесені зміни у поточні загальні закони або прийнятий спеціальний закон/підзаконний нормативно-правовий акт, який врегульовуватиме відповідні категорії та механізм забезпечення безпеки в сфері підприємницької діяльності. Тобто, якщо «ризик» відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України» визначено, як – загроза, що ідентифікується в бюджетній, податковій, митній, грошово-кредитній або інвестиційній сфері, вплив якої призводить до тінізації економіки та послаблення економічної

безпеки держави [5]. Ми не можемо визначати це поняття інакше, подекуди зовсім протилежним значенням (наприклад, позитивний ризик), або ототожненням з іншим поняттям (частіше із «загрозою»).

По-друге, перехід від планової до ринкової економіки вимагав зміни адміністративно-командної системи державного управління до регулювання господарської діяльності інструментами ринкового типу і в подальшому – дерегуляції, як максимальної свободи для бізнесу. Було прийнято ряд законодавчих актів по врегулювання порядку здійснення підприємницької діяльності. А що ж з безпекою? У відповідності до нормативних документів ще з 1997 року [6], застосовуючи аналогію закону, юристи надають перевагу захисному підходу і розглядають безпеку підприємницької діяльності як стан захищеності та забезпеченості законних інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз. Власне підприємництво відповідно до ст. 42 ГК України визначається як серед іншого діяльність на власний ризик і під свою відповідальність. Тому, в правовій площині ризики, як активізовані загрози, що завдали збитків в діяльності доречніше аналізувати, оцінювати, мінімізувати. Діяльність по забезпеченню безпеки розглядаємо як неодмінну складову ефективного корпоративного управління. При цьому забезпечення безпеки підприємницької діяльності в системному підході передбачає комплекс заходів захисту інтересів підприємства щонайменше в чотирьох напрямках: кадровому, економічному, інформаційному, техніко-технологічному [7, с. 88–91].

Система безпеки підприємства є складовою частиною системи національної безпеки України. Проте, не зважаючи на це фактично законодавство стосовно організації безпеки підприємницької діяльності в Україні відсутнє. Євроінтеграційні процеси, імплементація європейського законодавства, входження в регуляторне середовище, комплаєнс вказують на необхідність врегулювати на законодавчому рівні Стратегію розвитку малого і середнього бізнесу (прийняти за основу Проект Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року, розроблений Департаментом регуляторної політики та підприємництва Мінекономіки від 25.01.2024 року), типовий Кодекс корпоративного управління або Етичний кодекс підприємця. Означені нормативні документи подадуть визначення базових термінів, мінімізують протиріччя та маніпуляції, передбачать державні гарантії захисту, окреслять шляхи розбудови сприятливого бізнес-середовища в Україні.

Література:

1. Економічна безпека підприємства : підручник / А. М. Дідик, О. Є. Кузьмін, В. Л. Ортинський, Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов,

О. В. Ілляшенко та ін. Львів : НУ "Львівська політехніка", ТЗОВ "Видавнича група "Бухгалтери України", 2019. 624 с.

2. Рожков В. О. Підходи до визначення сутності поняття економічної безпеки. *Економіка та управління підприємствами*. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2016. Вип. 10. С. 478-480. URL: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/99.pdf>

3. Організація та управління системою економічної безпеки підприємства : навчально-методичний посібник / З. Б. Живко, О. В. Черевко, Н. В. Зачосова, М. О. Живко, О. Б. Баворовська, В. О. Занора ; за ред. З. Б. Живко. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2019. 120 с. С. 8, 18, 24.

4. Когут Ю. І. Корпоративна безпека: практичний посібник. Київ : Консалтингова компанія «СІДКОН», 2021. 460 с.

5. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України № 1150-IX від 28 січня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

6. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова ВРУ N 3/97-ВР від 16 січня 1997 року (Концепція втратила чинність на підставі Закону N 964-IV (964-15) від 19.06.2003); Про основи національної безпеки України: Закон України № 964-IV від 19 червня 2003 року (Закон втратив чинність на підставі Закону № 2469-VIII від 21.06.2018). Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>

7. Сонюк О.В. Понятійно-категоріальний апарат безпекознавства. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2021. № 4. С. 85–95. *Серія. Юридичні науки*. http://zt.knute.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2842&catid=315&lang=uk

АНАЛІЗ СТАНУ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Сосюра С. Г.

*кандидат економічних наук, головний спеціаліст
Директорат стратегічного планування та європейської інтеграції
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

Сучасний стан безпекового середовища характеризується високим ступенем мінливості й непередбачуваності, а ситуація, яка склалася у Україні впродовж останніх десяти років у зв'язку з збройною агресією російської федерації, зумовила значну трансформацію життєдіяльності нашої держави, тому що в цих умовах потребують першочергового вирішення питань врегулювання та забезпечення стабільності суспільних відносин, що пов'язані з відстоюванням державного суверенітету, а також захисту особистої безпеки громадян України та інших осіб, які мешкають на її території.

До наукових досліджень з безпекових питань долучалася велика кількість українських науковців, зокрема, В. Горбулін, К. Бугайчук, М. Вербенський, К. Качинський, О. Кулик, Н. Нижник О. Литвиненко, О. Резнікова, Г. Ситник та інші, а також розвитку безпекових досліджень сприяли роботи зарубіжних вчених: К. Буз, Т. Вайс, Л. Фрідмен, М. Фуко, Е. Хан та інші.

Проаналізувавши роботи вчених, які досліджували цю проблематику, стало зрозуміло, що останнім часом при визначенні цілей і сфер діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони все частіше використовується поняття «безпекове середовище», зокрема у сфері діяльності Міністерства внутрішніх справ України. Так, у роботах К. Бугайчука [1], М. Вербенського [2], О. Кулика [3] безпекове середовище, пов'язувалося, зокрема, з соціальними, безпековими, матеріальними та духовними умовами життєдіяльності людей, які мають бути захищені від загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, а МВС забезпечує внутрішню безпеку держави шляхом нейтралізації внутрішніх загроз, у тому числі забезпечує формування та розвиток внутрішнього безпекового середовища держави.

В Україні з прийняттям у 2020 році нової редакції Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392) було розпочато підготовку галузевих безпекових

стратегій у межах нового циклу стратегічного планування, зокрема: Стратегія воєнної безпеки України (2021); Стратегія економічної безпеки (2021); Стратегія енергетичної безпеки (2021); Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату (2021); Стратегія інформаційної безпеки (2021); Стратегія кібербезпеки України (2021); Стратегія забезпечення державної безпеки (2022) та Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, яка була розроблена у 2021 році, але до цього часу ще не прийнята.

Також з метою реалізації Стратегії національної безпеки України Рішенням РНБО у 2021 році було схвалено Концепцію забезпечення національної системи стійкості (Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 479), спрямовану на забезпечення здатності держави і суспільства своєчасно ідентифікувати загрози, виявляти вразливості та оцінювати ризики національній безпеці, запобігати або мінімізувати їх негативні впливи, ефективно реагувати та швидко і повномасштабно відновлюватися після виникнення загроз або настання надзвичайних та кризових ситуацій усіх видів, включаючи загрози гібридного типу, але не обмежуючись ними [4].

10 листопада 2023 року Кабінет Міністрів України затвердив План заходів із реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року, який синхронізований із основними вимогами НАТО та враховує український контекст повномасштабного вторгнення рф. Проте, за словами О. Резнікової, оцінювати ефективність розрізненних секторальних заходів щодо посилення стійкості не можливо через відсутність єдиних концептуальних підходів і відповідних критеріїв [5, 6].

Про зміни в безпековому середовищі, зростання рівня, масштабу і кількості сучасних загроз і ризиків та шляхи їх вирішення, йдеться також у стратегічних документах міжнародних організацій та розвинутих країн, зокрема, про це йдеться в: Глобальній стратегії ЄС щодо зовнішньої політики та політики безпеки «Спільне бачення, спільна дія: сильніша Європа» (2016), Інтегрованому огляді безпеки, оборони, розвитку та зовнішньої політики до 2025 року (2021), Стратегії національної безпеки Японії (2013), Стратегії національної безпеки США (2022) тощо.

У даних документах було визначено широкий спектр загроз національній безпеці в різних сферах. Але зазначені стратегічні документи було розроблені без врахування ситуації, яка склалася у лютому 2022 року у зв'язку повномасштабної військової агресії рф.

Враховуючи це, постає питання щодо їх реалістичності, релевантності та подальшої реалізації, а саме виникає питання необхідності набуття відповідними складовими національної безпеки нових

характеристик, що нададуть державам можливостей самостійно протистояти загрозам і небезпекам будь-якого характеру, а для України також реалізувати прагнення інтегруватися до європейської (євроатлантичної) спільноти з метою забезпечення її виживання, відновлення та подальшого розвитку.

Законом України «Про національну безпеку України» в якості необхідного підготовчого етапу здійснюється відповідні галузеві огляди, зокрема, оборонного огляду, огляду громадської безпеки та цивільного захисту, огляду оборонно-промислового комплексу, огляду розвідувальних органів України, огляду загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, огляду стану кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та критичної інформаційної інфраструктури.

За результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту передбачено, за результатами якого розробляється Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України – документ довгострокового планування, що визначає напрями державної політики щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства та держави від загроз у сферах громадської безпеки та цивільного захисту. Тобто, для формування безпекового середовища необхідно в першу чергу здійснити ідентифікацію та комплексну оцінку сучасних і перспективних загроз та ризиків життєво важливим для держави, суспільства та особи інтересам, правам і свободам людини і громадянина.

Рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту», уведеним в дію Указом Президента України від 23 грудня 2022 року № 883/2022, Кабінету Міністрів України визначено забезпечити проведення Міністерством внутрішніх справ України огляду громадської безпеки та цивільного захисту (далі – Огляд), зокрема, для вжиття комплексу невідкладних заходів, спрямованих на подолання наслідків повномасштабного збройного вторгнення РФ, оцінювання стану сил і засобів складових МВС та єдиної державної системи цивільного захисту, визначення заходів для досягнення ними необхідних спроможностей до виконання завдань за призначенням у поточних і прогнозованих умовах безпекового середовища відповідно до статей 25, 26, 27, 29 Закону України «Про національну безпеку України».

Для визначення змісту Огляду і механізму його проведення Кабінетом Міністрів України у 2023 році затверджено оновлений Порядок проведення Огляду (постанова від 22.05.2019 № 507 в редакції постанови від 18.07.2023 № 729) та Методичні рекомендації з організації та проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту, затверджені наказом МВС України від 30.01.2023 № 44, у яких визначено орієнтовний перелік завдань проведення Огляду (аналіз

ризиків; прогнозування (аналіз) майбутнього безпекового середовища; оцінка здатності спроможностей органів системи МВС; уточнення завдань органів системи МВС за імовірними сценаріями виникнення та розвитку безпекової ситуації, зокрема з урахуванням загроз воєнного характеру; планування спроможностей органів системи МВС; актуалізація та вдосконалення законодавства з метою правового регулювання діяльності органів системи МВС в умовах нових викликів у безпековому середовищі та вказані окремі методи отримання відповідної інформації (PEST-аналіз оцінки зовнішнього безпекового середовища, SWOT-аналіз).

У межах проведення Огляду МВС було розроблено Єдиний перелік спроможностей Міністерства внутрішніх справ України (далі – Каталог спроможностей), який було затверджено наказом МВС ід 19.05.2023 № 420 (Каталог спроможностей склав інформаційну основу для реалізації ключового завдання Огляду – оцінки наявних спроможностей органів системи МВС) та здійснювалася оцінка стану безпекового середовища, загроз, які існують у сфері громадської безпеки та цивільного захисту та оцінка ефективності органів системи МВС у протидії визначеним загрозам (проводилися на основі статистичних і дослідницьких даних), що є основою, за визначеними ймовірними сценаріями розвитку безпекової ситуації, загроз у сфері громадської безпеки та цивільного захисту, здійснити уточнення завдань органів системи МВС, визначити пріоритетні напрями розвитку кожного з органів системи МВС та актуалізації і вдосконалення законодавства. Тобто, схвалення Огляду має скласти основу для розроблення Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту в Україні.

Отже, відповідно до визначеного в Україні, наведеному на прикладі підготовки Огляду, порядку та правил управління ризиками аналіз ризиків і загроз національній безпеці та визначення стратегічних орієнтирів має постійно оновлюватися та здійснюватися регулярно, а оскільки безпекове середовище України зазнає змін, змінюються й пріоритетні потреби щодо забезпечення національної безпеки та подальший вектор розвитку держави в цілому.

Оскільки процес відновлення економічного і людського розвитку України буде складним і тривалим пріоритетними напрямами державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України, у тому числі у сфері громадської безпеки і цивільного захисту, у післявоєнний період, на мою думку, будуть такі: зміцнення складових сектору безпеки і оборони України (у тому числі шляхом досягнення взаємосумісності з відповідними структурами держав-членів НАТО); реалізація безпекових гарантій у межах Північноатлантичного альянсу та за його межами; розбудова національної системи стійкості.

Враховуючи зазначене, у першу чергу мають бути переглянуті підходи щодо здійснення в Україні стратегічного планування, з урахуванням підходів та практик Північноатлантичного альянсу іншим міжнародних організацій, що в свою чергу призведе до перегляду основоположних стратегічних безпекових документів, і як наслідок галузевих стратегії та інших документів.

Література:

1. Бугайчук К. Безпекове середовище держави в контексті діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 111–120. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.10>

2. Вербенський М. Г., Свірін М. О. Протидія та запобігання злочинності як ключовий компонент нової архітектури безпекового середовища в Україні. *Нова архітектура безпекового середовища України* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 груд. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Нац. акад. правових наук України, Наук.-дослід. ін-т вивчення проблем злочинності ім. В. В. Сташиса. Харків : Юрайт, 2022. С. 44–48.

3. Кулик О. Г. Теоретичні та методичні підходи до створення безпекового середовища в Україні. *Нова архітектура безпекового середовища України* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 груд. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Нац. акад. правових наук України, Наук.-дослід. ін-т вивчення проблем злочинності ім. В. В. Сташиса. Харків : Юрайт, 2022. С. 99–103.

4. Про запровадження національної системи стійкості : Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

5. Резнікова, О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с.

6. Резнікова, О. О., Войтовський, К. Є., Лепіхов, А. В. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України : аналіт. доповідь. Київ : НІСД, 84 с.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІЙНИ

Старинський М. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету
м. Суми, Україна*

Національну безпеку України чинне законодавство України визнає як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [7]. Не вдаючись до детального аналізу структури національної безпеки, в контексті нашої розвідки, ми лише зазначимо, що головними її пріоритетами є: а) захищеність державного суверенітету, б) захищеність територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, в) захищеність інших національних інтересів України. Сутність і пріоритетні напрямки реалізації національної безпеки закріплені в Стратегії національної безпеки України, що затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [8]. При цьому загрозами національній безпеці України визначені явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України.

На сучасному етапі розвитку нашої держави головним чинником, що може загрожувати національній безпеці є повномасштабна війна рф проти України. На сьогодні вона продовжується з різною інтенсивністю у всіх сферах життя української держави та вимагає більш детального аналізу для її припинення та унеможливлення в майбутньому.

В рамках нашої розвідки спробуємо проаналізувати, що собою представляє війна як соціальний феномен, визначити шляхи її трансформації на сучасному етапі та окреслити напрямки забезпечення національної безпеки України.

Війна є невід'ємною частиною людської цивілізації. Це твердження, яке б воно лаякливе не було, досить аргументовано підтверджується як різного роду дослідниками. Так за даними Ж.-Ж. Бабель з 3500 р. до н.е. людство прожило без війн лише 292 роки. За цей період виникло близько 14 550 великих і малих війн, у ході яких загинули, померли

від голоду, епідемій та інших причин понад 3,66 млрд. людей [5]. Таку ціну платить людство за «продовження політики іншими засобами (в термінології К. Клаузевица [6])».

Разом з тим, якщо ми поглянемо на це явище з точки зору його чіткої ідентифікації як за змістом, так і за суттю, то ми не зможемо дати однозначної відповіді на питання що таке війна. Сприйняття війни як політики, що здійснюється іншими засобами не дає нам чіткого уявлення про це явище, оскільки сучасний світ політики значно розширив свій інструментарій.

Звернення до наукових джерел, нормативних актів як історичних, так і сучасних також не дає нам можливість зробити чітке усвідомлення цього феномену. Цьому також не сприяє ситуація з постійним розмиванням змісту та суті цього явища за допомогою використання різного роду слів-замінників (збройний конфлікт, збройна агресія, спеціальна військова операція) як на національному, так і на міжнародному рівнях [4, с. 559].

Враховуючи це, в рамках нашої розвідки, спробуємо окреслити в загальних рамках що таке війна за своєю суттю.

Один з основоположників сучасної теорії війни К. Клаузевиц, підкреслював, що війна це соціальна дійсність[6], що включає в себе мобілізацію і організацію чоловіків (і практично ніколи жінок) з метою вчинення фізичного насилля, передбачає певні типи регулювання соціальних відносин і володіє своєю власною особливою логікою. Будучи одним з провідних теоретиків війни він наголошував на тому, що «війна відноситься не до сфери мистецтва і науки, а до галузі суспільного життя». При цьому він зазначав, що «війну можна порівняти з торгівлею, що також є конфліктом людських інтересів і діяльності [6. с. 78–79]». Ми повністю погоджуємось з таким підходом, оскільки сучасні форми і методи ведення військових дій його підтверджують.

В цьому зв'язку варто погодитись з думкою, що у кожного суспільства є його власна характерна форма війни [2, с. 39]. Те що сприймається нами в якості війни те, що отримує від нас політичне визначення «війна» насправді є специфічним феноменом соціального життя суспільств, головні риси якого склались в Європі десь між XV і XVIII століттям. Цей феномен найтіснішим чином пов'язаний еволюцією новоевропейських держав, а також їх активним технічним розвитком, що був направлений на забезпечення ефективності ведення військових дій.

Враховуючи зазначене, в рамках нашої мети, спробуємо в загальних змістовних рисах визначити що собою являє війна як соціальний феномен. К. Клаузевиц визначав війну як «акти насилля, що мають за

мету примусити противника виконувати нашу валю [6. С. 83]». Дане визначення є найбільш загальним та за своєю суттю політичним. Разом з тим воно може бути використано для розуміння сутності явища війни.

Аналіз запропонованого визначення дає можливість виділити сторони війни – «ми» і «наш противник», а також окреслює цілі – «виконання нашої волі». Враховуючи це ми можемо говорити про те, що класичними ознаками війни як соціального феномену є: сторони (противники), насилля одного противника по відношенню до іншого, політична мета у вигляді волі, яку намагаються досягти противники. Відповідно до позиції К. Клаузевица, війна представляє собою агресію, переважно між державами, заради досягнення політичної цілі, що піддається визначенню (по суті державний інтерес). З часом, по мірі розвитку озброєнь і виникнення нових військових технологій, війна почала сприйматись як діяльність держави.

Сприймаючи зазначене як вихідне теоретичне вчення про війну, в рамках нашої розвідки також зазначимо, що дійсна війна значно відрізняється від теоретичної за двома причинами: політичними і матеріальними. По-перше, політичні наміри можуть виявитись обмеженими або/чи підтримка населення буде недостатньою. По-друге, війна завжди характеризується тим, що К. Клаузевиц називає «тертям»: проблеми матеріально-технічного забезпечення, погана видимість, погана оснащеність, недисциплінованість, місцевість. Все це робить війну іншою ніж вона є на папері і дає можливість характеризувати її як результат напруженості, що існує між внутрішнім намаганням до абсолютної війни і стримуючими політичними і практичними факторами.

Розкриваючи сутність війни, як певного виду державної діяльності варто звернути увагу на місце її реалізації. В цьому аспекті теоретики війни використовують таке поняття як «театр військових дій». Він сприймається як умовне поняття, що передбачає сухопутну територію, морську акваторію і повітряний простір над ними, в межах яких збройні сили держав (коаліцій держав) можуть вести або ведуть військові дії стратегічного масштабу. Виходячи з цього сприйняття ми можемо виділити три класичних території, на яких можуть відбуватись війни: сухопутна територія, морська територія і повітряний простір.

Разом з цим, розвиток сучасних як військових, так і цивільних технологій та інтенсивні процеси глобалізації, які відбувались протягом останніх тридцяти років свідчать про виникнення нових «театрів війни» та нових сфер застосування насилля однією державою відносно іншої. Їх природа, в своїй переважній більшості, не пов'язана з прямим насиллям, а має економічну та технологічну сутність. Такими новітніми театрами війни є економічна сфера – економічний простір

в рамках якого ведуться економічні війни, яскравим прикладом яких є валютні війни між економічно розвиненими державами [1] та кіберпростір [3], в рамках якого здійснюються постійні кібернапади.

Таким чином, результатом трансформації війни в сучасних умовах стало розширення сфер ведення військової агресії та виникнення п'яти основних театрів військових дій: сухопутна територія, морський простір, повітряний простір, економіка, кіберпростір. При цьому слід звернути увагу на те, що ведення військових дій на новітніх театрах військових дій завдає значно більшої перспективної шкоди противнику і не дає можливість вести ефективні військові дії на інших театрах.

В аспекті розвитку системи забезпечення національної безпеки України та необхідності її трансформації, варто вказати, що після повномасштабного військового вторгнення РФ, наша держава на собі відчула ведення військових дій на всіх п'яти театрах сучасної війни. Відбулось і вторгнення на сухопутну територію нашої держави, одночасно здійснюються військові дії на морі та повітрі, відбуваються спровоковані ворогом економічні протистояння всередині держави і по її кордонам, а також відбуваються кібератаки на критичну інфраструктуру України. На свій захист Україна, пройшовши вже три роки війни, також активно веде військові дії на всіх п'яти театрах військових дій.

Разом з цим, якщо поглянути на глибину розробленості захисту національної безпеки на зазначених театрах військових дій, то найбільш розробленими є інструменти ведення військових дій на сухопутній території, морському просторі та в повітрі. Натомість економічний простір та кіберпростір все ще залишається територією експериментів. Враховуючи це подальший розвиток системи забезпечення національної безпеки України, з нашої точки зору, має йти по шляху стратегічної розробки механізмів військового впливу на новітніх театрах сучасної війни.

Література:

1. James Rickards. *Currency Wars: The Making of the Next Global Crisis*. Portfolio/Penguin, 2011. 288 p.
2. Mary Kaldor. *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era*, Third Edition. 2012. 256 p.
3. Shane Harris. *@WAR: The Rise of the Military-Internet Complex*. Houghton Mifflin Harcourt, 2014. 263 p.
4. Берхуз Х. Н. Поняття війни в міжнародному праві: проблеми концептуалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 558–561. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/132>

5. Валиуліна З. В. Військова теорія К. Клаузевіца в теоретичному дискурсі. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5881> (дата звернення 08.15.2024).

6. Карл фон Клаузевіц. Принципи ведення війни / Карл фон Клаузевіц. Київ : ВД «Професіонал», 2023. 274 с

7. Про національну безпеку України. Закон України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

8. Стратегія національної безпеки України. Затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЩОДО ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Стахура І. Б.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу*

*Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Проблему торгівлі людьми, зокрема – торгівлі жінками, багато разів піднімали у контексті діяльності ОБСЄ з початку 1990-х років, коли держави – учасниці ОБСЄ взяли на себе зобов'язання по боротьбі з цим явищем, включивши його в Московський документ (1991). Парламентська асамблея ОБСЄ 1996 року висловила серйозну занепокоєність розмірами торгівлі людьми в регіоні ОБСЄ і за його межами, визнала зв'язок цього явища з економічними проблемами перехідного періоду і зростанням організованої злочинності (Стокгольмська декларація 1996 р.). Під час Семінару ОБСЄ з питань людського виміру (1997) і Народи з людського виміру (1998) НУО та кілька країн-учасниць визначили торгівлю людьми та насильство над жінками як явища, що мають вкрай негативний вплив на долю жінок, отож 1998 р. Рада міністрів ОБСЄ торгівлю людьми також назвала новою загрозою безпеки, що вимагає пильної уваги [5, с. 85].

Незважаючи на ці заходи, ОБСЄ лише нещодавно зробила конкретні кроки у сфері боротьби з торгівлею людьми. Зазначимо, що 1999 р. *Бюро по боротьбі з наркотиками та торгівлею людьми*

(ODIHR) підтримало три проекти, спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми, роботу по двох з яких продовжили 2000 року. У квітні 1999 р., завдяки фінансуванню Сполучених Штатів, в рамках ODIHR заснували посаду Радника з проблеми торгівлі людьми, в завдання якого входить допомога ОБСЄ у визначенні основних напрямів діяльності по боротьбі з цим явищем, які не були б простим дублюванням зусиль інших організацій, а також сприяння ОБСЄ в розробці Плану дій та ініціатив ОБСЄ на 2000 р. [5, с. 85].

Кілька місій ОБСЄ на місцях також зіштовхнулося з проблемою торгівлі людьми, переважно на рівні надання підтримки в індивідуальних випадках. Місії ОБСЄ в Албанії, Боснії та Герцеговині доповідають про випадки торгівлі людьми, та члени місій почали роботу з координування зусиль з іншими міжнародними організаціями. Найважливішим документом ОБСЄ, прийнятим щодо запобігання явищу торгівлі людьми, є прийнятий на Маастрихтській Раді Міністрів 55-ма закордонними міністрами ОБСЄ у грудні 2003 року План дій щодо боротьби з торгівлею людьми.

Щодо Міжнародної організації з міграції (МОМ), то до її складу входять 100 місій з різних країн світу. Діяльність організації переважно сфокусована на проведенні досліджень за основними напрямками міграції, включаючи торгівлю жінками з Центральної та Східної Європи [5, с. 85].

Великий внесок у боротьбу з торгівлею людьми зроблено в рамках *Міжнародної організації праці* (МОП). Уряди подають МОП доповіді про кроки, здійснювані ними з метою дотримання цих міжнародно-правових документів. Доповіді вивчає Комітет експертів по застосуванню конвенцій та рекомендацій, а також Міжнародна конференція праці. Будь-які проблеми розглядають до остаточного вирішення. МОП також активно здійснює програми технічної допомоги у боротьбі з дитячою працею, кабальною працею та іншими неприйнятними формами експлуатації. МОП подає інформацію Робочій групі з сучасних форм рабства; своєю чергою, діяльність Робочої групи висвітлює те, як витримуються конвенції МОП, і ті випадки, коли МОП може надати допомогу у вирішенні проблем [5, с. 85].

Вагомий внесок у протидію торгівлі людьми належить *Всесвітній організації охорони здоров'я* (ВООЗ). Під час слухань, що проводять у Робочій групі, представники ВООЗ засвідчили, що сексуальна експлуатація, боргова кабала, торгівля дітьми та практика апартеїду становлять серйозну небезпеку для розумового та соціального розвитку дітей, які стали жертвами насилля. Експлуатація з сексуальною метою також збільшує небезпеку поширення *вірусу імунодефіциту людини* (ВІЛ) та СНІДу. Окрім сприяння у вивченні проблеми дитячої

проституції та розробці підступів до попередження і лікування захворювань, ВООЗ та її регіональні установи надають технічну допомогу у здійсненні конкретних проектів. Зокрема, ВООЗ розробляє керівні положення з питання торгівлі людськими органами з метою трансплантації.

Рабство й практика, подібна до рабства, є предметом багатьох нарад та доповідей, що здійснюються під егідою ЮНЕСКО. Наприклад, ЮНЕСКО фінансує дослідження Міжнародного католицького дитячого бюро з питань захисту неповнолітніх від порнографії.

Одна з постійних груп *Управління Верховного комісара ООН у справах біженців* (УВКБ) здійснює контроль за ситуацією, в якій опиняються діти-біженці, та займається розглядом конкретних проблем, з якими вони зіштовхуються. Керівними положеннями для відділень УВКБ на місцях щодо дітей-біженців охоплено питання втягнення у збройні конфлікти та усиновлення неповнолітніх безпритулних дітей.

Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) проводить конференції, присвячені проблемі торгівлі людьми, і намагається підтримати та координувати зусилля правоохоронних органів різних країн з протидії явищу торгівлі жінками і дітьми. Інтерпол подає Робочій групі інформацію про практику, подібну до рабства, в межах домовленості з Організацією Об'єднаних Націй.

Ефективною щодо протидії торгівлі людьми є діяльність неурядових організацій та ЗМІ як каналів, через які суспільство отримує інформацію про проблему [5, с. 86].

Загалом глобальний механізм протидії торгівлі людьми має фундаментальне політичне значення. Намагання окремих країн самотужки боротися з торгівлею людьми малоефективні без координованих міжнародних зусиль. Оскільки проблема досягла глобальних масштабів, усі причетні до цієї діяльності країни повинні працювати разом, об'єднуючи свої зусилля. Адже чинний механізм протидії має багато недоліків. Окрім недосконалості законодавчої бази щодо протидії торгівлі людьми, а в деяких країнах – цілковитої її відсутності, є низка міжнародно-політичних чинників низької ефективності функціонування механізму протидії торгівлі людьми.

Зокрема, на міжнародному рівні досі не розроблено єдиного підходу до вирішення проблеми. Недостатньо ефективно залишається міждержавна співпраця, насамперед стосовно захисту потерпілих. Спільні заходи (наприклад, між поліцією Польщі і Німеччини, Австрії та Чехії) здебільшого базуються на особистих зв'язках. Зусилля не скоординовані ні на глобальному, ні на державному рівнях. Лише у деяких країнах існують міжвідомчі органи, які займаються виробленням

рекомендацій стосовно змін чинного законодавства, а також забезпечують координацію дій між правоохоронними, міграційними органами, службою зайнятості, соціальними службами і відомствами іноземних справ. Низькою залишається поінформованість щодо проблеми торгівлі людьми. Потребують скоординованості програми і процедури екстрадиції винуватців жертв торгівлі людьми, оскільки сьогодні справа вирішується здебільшого їхнім арештом та депортацією. Не вистачає кваліфікованих працівників у системі правоохоронних органів, міграційних служб та інших установ, до компетенції яких належить протидія торгівлі людьми і надання допомоги потерпілим від цього злочину [5, с. 87].

Між тим, правозахисники відзначають, що, з одного боку, Україна знаходиться серед світових лідерів за масштабами торгівлі людьми. Україна є країною походження, транзиту та дедалі частіше – призначення торгівлі людьми – таке визначення масштабам цього явища у державі дала Міжнародна організація з міграції. З 2000 року жертвами торгівлі людьми стали майже 9 тисяч українців (це ті люди, які отримали допомогу МОМ) [2], а за 30 років незалежності України – близько 120 тисяч українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що упродовж останнього десятиріччя торгівля людьми на брала масштабного, загрозливого характеру для національної безпеки багатьох європейських країн, які намагаються виробити спільну політику та механізми державного управління для її протидії [1, с. 131]

У сучасну епоху глобалізації все більшої гостроти набуває питання транскордонної міграції. Перш за все тому, що це явище дало початок ще одному різновиду міжнародної злочинності, окрім наркоторгівлі та торгівлі зброєю, – торгівлі людьми. Безумовно, це є порушенням всіх прав і свобод людини, закріплених у Загальній декларації прав людини [3], прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році.

Найбільшу тривогу викликає ріст об'ємів незаконного вивозу жінок і дітей з рідних країн за кордон для використання в цілях сексуальної експлуатації та примусової праці. Між тим, підпільна проституція сприяє розповсюдженню інфекцій, що передаються статевим шляхом, зокрема СНІДу. Останнім часом зустрічаються також випадки використання людей для трансплантації органів, адже нестача донорського матеріалу та його висока вартість приваблюють кримінальні структури [1, с. 131].

Отже, факт поширення в XXI столітті явища торгівлі людьми, як одного з видів транснаціональної злочинної діяльності, кинув виклик усій світовій спільноті, нівелюючи основні права і свободи людини та загальноприйняті норми і принципи міжнародного права. Заходи

боротьби із цим явищем мають ґрунтуватися на комплексному підході та реалізовуватись шляхом консолідації зусиль урядових структур, міжнародних організацій, кожного окремого члена суспільства як країн походження, так і країн призначення і транзиту [5, с. 87].

Література:

1. Буреш І. В. Європейський досвід державного управління з протидії людьми. *Економіка і право*. 2013. № 5. С. 131–133.
2. Солонина Є. Україна в ОБСЄ очолить боротьбу з торгівлею людьми // *Радіо Свобода Європейський простір*. URL: <http://eu.prostir.ua/view/255995.html?print>
3. Святун О. В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми : автореферат. Київ, 2005.
4. Аніщук Н. До проблеми работоргівлі жінками. *Право України*. 2002. № 9.
5. Краєвська О., Лукач Н. Міжнародний досвід протидії глобальній проблемі торгівлі людьми. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2015. Випуск 37. Частина 3. С. 82–89.

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ФРАНЧАЙЗИНГУ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ

Стебляк Д. М.

*доктор філософії, доцент кафедри міжнародної політики
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Франчайзинг став невід’ємною частиною міжнародного бізнесу. Адже уявити деякі сучасні та великі транснаціональні компанії такі, як: «Starbucks», «McDonald's», «KFC», «Burger King» та ін. практично не можливо без франчайзингу [1].

Суб’єктами франчайзингу є франчайзер та франчайзі.

Франчайзер – власник бренду, який отримує відрахування за використання свого товарного знака, бренду.

Франчайзі – купує право використовувати назву бренду, купує право ведення справи за планом, розробленим франчайзером. Франчайзі сам несе витрати на підготовку, запуск та роботу своєї ділянки.

Об'єктом франчайзингу є франшиза. Франшиза – це система, яка описує всі аспекти та умови ведення справи франчайзі, щоб вона відповідала вимогам франчайзера.

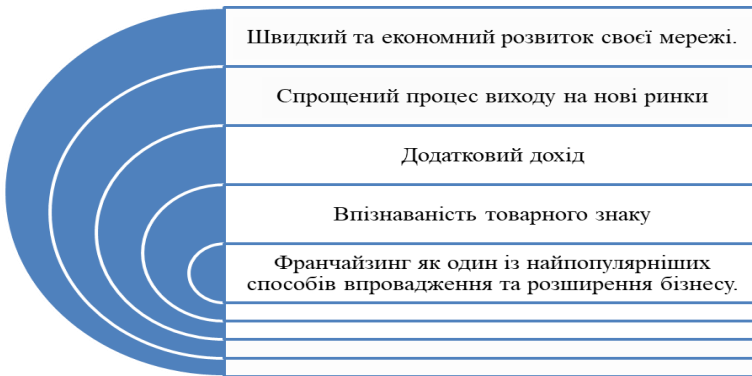
Франчайзі платить паушальний внесок, роялті, інколи також і рекламний внесок.

Паушальний внесок – це вартість франшизи, фіксована сума, яку франчайзі сплачує франчайзеру на початковому етапі.

Роялті – щомісячний платіж за використання франшизи, що належать франчайзеру. Може становити 2-6% від обороту/виручки франчайзі або бути фіксованою сумою або навіть нульовою.

Рекламний внесок – зазвичай щомісячний платіж на користь франчайзера для проведення глобальних рекламних та маркетингових кампаній.

Франчайзинг має багато переваг (рис. 1).

Рис. 1. Переваги франчайзингу

Джерело: розроблено автором на основі [2, с. 63; 3, с. 136]

Також франчайзинг має багато переваг для франчайзі. Серед яких: робота під вже відомим брендом, маркою для споживача; досвід франчайзера; додатковий захист; впізнаваність бренду та ін. [4, с. 132].

Франчайзинг набуває поширення з кожним роком адже, «франчайзинг популярний через те, що він створює сприятливі умови для розширення мереж збуту товарів (послуг) як на національних, так і на іноземних ринках» [5, с. 35].

Варто зазначити, що ринок франчайзингових послуг у світі розширюється, свою співпрацю пропонують:

- сфера ресторанного бізнесу;
- сфера послуг автомобільної промисловості;

- сфера надання послуг із ведення бізнесу у секторі економіки;
- сфера будівництва;
- сфера освітніх послуг;
- сфера роздрібно́ї торгівлі;
- сфера ІТ-послуг;
- та ін. [6, с. 8].

Згідно рейтингу «2024 Franchise 500 Ranking», серед найбільш популярних франшиз є «Taco Bell», «Jersey Mike's Subs», «Hampton by Hilton» та ін. [1].

Франчайзинг є можливістю для бізнеса поширювати свою мережу в різні країни світу, до прикладу, компанія «McDonald's» має понад 36 000 закладів у понад 100 країнах, і ця цифра продовжує зростати. Франшиза цієї компанії надає багато переваг, серед яких: операційні ресурси та керівництво, інтенсивне навчання, доступ до торгових марок і брендингу, впізнаваність торгової марки та ін. Завдяки цьому бізнес має суттєву конкурентну перевагу [1]. Фінансові вимоги та поточні комісії франшизи є досить високими. Франчайзер стягує постійні комісії протягом усього періоду існування бізнесу. До прикладу під час купівлі франшизи компанії McDonald's початкові інвестиції – 1,469,000–2,503,000 дол. США., роялті 4%, комісія за рекламу 4%+ та ін. [1].

Франшиза – це бізнес під ключ. Адже в франчайзі немає необхідності у: складанні бізнес-плану, брендбуку, розробленні концепції бізнесу, маркетингових стратегій та ін.

Література:

1. 2024 Franchise 500 Ranking. URL: <https://www.entrepreneur.com/franchise500>

2. Мішура В. Б., Буйлова К. О., Запрудська О. Ю. Франчайзинг як особлива форма організації бізнесу в Україні. URL: [http://www.evd-journal.org/download/2019/2\(56\)/08-Mishura.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2019/2(56)/08-Mishura.pdf)

3. Бившева Л. О., Кондратенко О. О., Лисенко А. О. Франчайзинг як ефективна форма розвитку інноваційного підприємництва в Україні. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/143518/23-Vyvsheva.pdf?sequence=1>

4. Вовчанська О. М., Іванова Л. О. Франчайзинг як маркетингова технологія забезпечення розвитку та стійкості ресторанного бізнесу. *Підприємництво і торгівля*. 2018. Вип. 23. С. 130–136.

5. Кахович Ю. О., Турко О. І., Березняк А. В. Франчайзинг як ефективна модель ведення бізнесу в Україні: стан і перспективи розвитку. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2019. № 6(111). С. 34–39.

6. Бондаренко Н. М., Савченко Д. В. Ринок франчайзингових послуг в Україні: переваги та недоліки. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. № 2(68). С. 7–12.

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДАНИХ ДЛЯ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЙ ПРОТИДІЇ ВОЄННІЙ АГРЕСІЇ В СЕКТОРІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Тимчишин А. М.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Івано-Франківського національного технічного університету
нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

В умовах зростаючої інтенсивності воєнної агресії росії проти України, енергетична безпека нашої країни зіштовхується з безпрецедентними загрозами та викликами. Систематичні атаки на енергетичну інфраструктуру не тільки призводять до значних матеріальних збитків та перебоїв у енергопостачанні, але й мають глибокий гуманітарний вплив, загострюючи кризу в країні, яка перебуває в стані війни. Знищення та пошкодження об'єктів енергетичної інфраструктури є частиною цілеспрямованої стратегії ворога, яка покликана паралізувати життєдіяльність населення і підірвати національну обороноздатність.

Актуальність досліджуваної проблематики на даному етапі є однією з найпріоритетніших у житті нашої країни, оскільки загроза енергетичній безпеці призводить до цілого ряду негативних явищ, зокрема, економічних втрат та гуманітарних наслідків. Нестабільне енергопостачання, у першу чергу, загрожує гуманітарній сфері, найбільш чутливою є галузь охорони здоров'я та цивільна безпека громадян. Ключовими завданнями дослідження використання криміналістичних даних для розробки стратегій протидії воєнній агресії в енергетичній сфері є створення наукового підґрунтя для подальшого впровадження рекомендацій щодо зміцнення енергетичної інфраструктури, її трансформації, модернізації; розробка планів швидкого реагування та

відновлення наслідків атак; залучення міжнародних партнерів з метою захисту і відновлення енергетичної інфраструктури.

У цьому контексті важливість криміналістичних досліджень не може бути переоцінена. Через системний аналіз пошкоджень та вивчення методів ведення воєнних атак, необхідно розробляти стратегії, які не тільки допоможуть ефективно реагувати на подібні кримінальні правопорушення в майбутньому, але й відновлювати пошкоджену інфраструктуру, зміцнюючи резильєнтність країни перед сучасними воєнними загрозами, забезпечуючи тривалу енергетичну безпеку України.

Для визначення ключових загроз в контексті масованих воєнних атак на енергетичні об'єкти України можемо розглянути кілька основних напрямків, зокрема, типи атак, збір криміналістичних даних, їх фіксація, дослідження та перспектива використання у суді в якості доказів. Власне, фізичні атаки на інфраструктуру включають бомбардування, артилерійські обстріли, комбіновані масовані ракетні атаки, застосування так званих безпілотників (БПЛА), а також диверсійні акти, спрямовані на безпосереднє пошкодження енергетичних об'єктів, таких як електростанції, підстанції, лінії електропередач, газорозподільні станції, трубопроводи тощо.

Окремої уваги заслуговують кібератаки, спрямовані на паралізацію керування енергетичною інфраструктурою, збої в програмному забезпеченні, що контролює розподіл електроенергії, а також атаки на інформаційні системи підприємств, установ та організацій органів державної влади.

Криміналістичне дослідження атак об'єктів енергетичної інфраструктури включає збір даних про попередні атаки, їх детальний аналіз, вивчення модусів операцій агресора (тобто методів, засобів та стратегій, які використовує ворог для досягнення своїх цілей).

Збір та аналіз криміналістичних даних – це складний процес, який включає ряд етапів, використання спеціального обладнання та методик. Збір доказів розпочинається з огляду місця події. Слідчі спільно зі спеціалістами прибувають на місце події, щоб зібрати матеріальні та ідеальні сліди кримінального правопорушення. Це можуть бути уламки боеприпасів, сліди вибухових речовин, цифрові дані з пошкодженого обладнання, показання очевидців та свідків тощо. Всі деталі місця події документуються для подальшого аналізу, що включає фотографування широкими планами та детальні знімки уламків і слідів.

Зразки вибухових речовин, ґрунту, решток матеріалів та інші важливі елементи збираються для лабораторних досліджень. Форензичний аналіз дозволяє встановити склад вибухових речовин, джерело матеріалів, тип боеприпасів, а також може допомогти встановити та

ідентифікувати злочинців [1, с. 109]. Цифровий форензичний аналіз дає змогу отримати цифрові дані з пошкоджених пристроїв, здійснити відновлення інформації, виявити можливі небезпечні програми або треки кібератак.

Спеціалісти використовують широкий спектр технологій, методик та інструментів для фіксації слідів злочинів, особливо коли йдеться про атаки на енергетичні об'єкти, розглянемо лише деякі з них:

1. *Фотографування та відеозйомка.* Для детальної фіксації фізичних доказів на місці події спеціалісти використовують професійні цифрові камери, а для фіксації загального стану місця події та динамічних процесів застосовують відеозапис з місця руйнування енергетичних об'єктів.

2. *Дрони та аерофотознімання* доцільно використовувати для отримання зображень та відео з висоти, що особливо актуально на великих територіях або у небезпечних місцях [2, с. 139]. Для виявлення теплових слідів, які можуть вказувати на нещодавню активність або збережені залишки тепла від вибухів доцільно застосовувати тепловізійні камери.

3. *Геолокаційні технології, GPS-маркування.* Всі докази та зразки, зібрані на місці, позначаються за допомогою GPS для точної географічної фіксації. Геологічні дослідження та геологічне обладнання застосовуються для аналізу землі та інших елементів, що можуть містити сліди вибухів.

4. *Кіберфорензика* – інструменти для відновлення даних з пошкоджених або знищених цифрових носіїв. Аналіз мережевого трафіку, програмне забезпечення для аналізу вхідного та вихідного трафіку мереж, які могли бути використані для кібератак.

5. *Спектральний аналіз та мас-спектрометрія* дозволяє ідентифікувати хімічний склад зразків, виявлених на місці злочину, що може вказувати на тип вибухівки. Хімічний аналіз передбачає використання різних хімічних реактивів і методів для визначення складу зразків, які містять сліди вибухових речовин.

6. *Біологічні дослідження.* ДНК-аналіз використовується для ідентифікації осіб, які могли бути присутніми на місці злочину, залишивши біологічні сліди (наприклад: кров, волосся, частинки шкіри, нігті тощо). Мікроскопія застосовується для детального дослідження мікроскопічних слідів матеріалів, які можуть допомогти ідентифікувати джерело або тип матеріалів, використаних під час атак на енерго-системи.

7. *3D-сканування* місця події із використанням лазерних сканерів для створення точних тривимірних зображень місця злочину, що

дозволяє експертам відтворювати сцени злочину в деталях і аналізувати різні аспекти події [2, с. 360].

8. *Радіологічний аналіз, гамма-спектрометрія* – це технології, що використовуються для визначення наявності та типу радіоактивних матеріалів, які можуть бути використані у вибухових пристроях.

Згадані технології та інструменти дозволяють криміналістам точно фіксувати та аналізувати сліди злочинів, спрямованих на послаблення енергетичної безпеки нашої держави, забезпечуючи необхідні докази для подальших судових процесів та допомагаючи розробляти заходи для попередження майбутніх атак. Ці дослідження також мають важливе значення для відновлення пошкоджених об'єктів та зміцнення загальної резильєнтності інфраструктури.

Наступний етап – це реконструкція та моделювання подій. Методом реконструювання спеціалісти можуть моделювати хід подій на основі зібраних даних, відтворюючи як сам акт атаки, так і передумови до нього [3, с. 254]. Завдяки детальному аналізу зібраних доказів можна встановити винних осіб або групи осіб, відповідальних за атаки на об'єкти енергетики.

На основі аналізу і реконструкції подій розробляються стратегії для зміцнення безпеки енергетичних об'єктів, включаючи покращення фізичного захисту, кібербезпеки та оперативного реагування, а також відбувається впровадження профілактичних заходів щодо запобігання майбутнім подіям.

У свою чергу значну роль відіграє міжсекторальне співробітництво – сприяння співпраці між спеціалістами, правоохоронними органами, військовими інституціями та енергетичними компаніями для розробки комплексного підходу до безпеки.

Отже, охарактеризовані процеси не тільки допомагають в розслідуванні конкретних злочинів проти основ енергетичної безпеки України, але й сприяють формуванню довгострокових стратегій зміцнення національної безпеки та стійкості.

Література:

1. Чернобров В. Методи інформаційного аналізу в розслідуванні злочинів у воєнних умовах. *Актуальні питання досудового розслідування* : збірник матеріалів круглого столу (в авторській редакції), м. Кривий Ріг, 28 квітня 2023 року. Кривий Ріг : КННІ ДонДУВС, 2023. 152 с.

2. Тимчишин А. М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 362 с.

3. Негребецький В. Використання методу криміналістичної реконструкції під час слідчого експерименту. *Підприємництво, господарство і право. Кримінальний процес*. Київ. 2018. № 5. С. 253–257.

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОГРОЗУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Титаренко О. О.

*доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з підготовки військ
Київський інститут Національної гвардії України
м. Київ, Україна*

Одною зі складових національної безпеки України є воєнна безпека [1], яка визначає стан захищеності національних інтересів від реальних і потенційних загроз. У Стратегії воєнної безпеки України зазначається, що даний вид безпеки утворює умови для реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей [2].

В сучасних умовах повномасштабної війни з боку російської федерації (далі – рф) збільшились загрози, які негативно впливають на стан воєнної безпеки. Більшість з цих загроз знайшли своє відображення в Стратегії воєнної безпеки України (2021), серед яких окремо виділяють поширення міжнародного тероризму та злочинності, загроза розповсюдження зброї масового ураження [3, с. 26], а також окремі внутрішні потенційні загрози воєнній безпеці, які може використати рф проти України, і які були висвітлені в аналітичному звіті «Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики» (2024) Національного інституту стратегічних досліджень [4].

Важливого значення для забезпечення воєнної безпеки та функціонування всіх його складових набуває питання удосконалення її кримінально-правового забезпечення. Останнє полягає в створенні надійного, дієвого механізму притягнення до кримінальної відповідальності осіб винних у вчиненні кримінальних правопорушень, які посягають на

воєнну безпеку та його складові, що в подальшому впливає на забезпечення існування та надійне функціонування Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, інших органів державної влади, на які покладено функціонування оборони нашої країни.

До кримінальних правопорушень, що посягають на воєнну безпеку, крім іншого, відповідно до чинного кримінального законодавства (далі – КК України) відносять переважну більшість суспільно-небезпечних діянь проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, зокрема це: ст.ст. 436, 436-1, 436-2, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 443, 445, 447 КК України [3, с. 31-33; 5].

В умовах повномасштабної війни постійно існує реальна загроза застосування зброї масового знищення, зокрема ядерної зброї (тактичної ядерної зброї) з боку РФ, про що неодноразово заявляли в ЗМІ перші особи країни-агресорки [6]. Відповідно до чинного законодавства ст. 439 КК України передбачена відповідальність за застосування зброї масового знищення. Проте, сама норма побудована таким чином, що передбачає відповідальність як за самі суспільно-небезпечні дії, пов'язані із застосуванням такої зброї (ч. 1 ст. 439 КК України), так і за тяжкі наслідки, які настали за результатами її застосування (ч. 2 ст. 439 КК України). Така конструкція норми не повною мірою відповідає сьгоднішнім реаліям та наявним загрозам. Наприклад, важко уявити собі застосування ядерної зброї без наслідків. Хіба що, така зброя буде знищена під час її запуску і вона не досягне цілі, але при цьому все одно буде створена реальна загроза настання тяжких наслідків у виді людських втрат, руйнувань, забруднення екосистеми. У зв'язку з цим диспозиція ч. 1 ст. 439 КК України потребує уточнення.

Також поза увагою кримінального законодавства залишаються випадки публічних висловлювань (закликів), погроз з боку: 1) перших осіб (керівництва) країни-агресорки щодо реальної можливості застосування проти України ядерної зброї, що містить ознаки «ядерного тероризму»; 2) інших публічних осіб країни-агресорки з використанням засобів масової інформації (що може носити характер публічних закликів до вчинення відповідних дій з боку керівництва країни-агресорки).

У зв'язку з цим вбачається перспективною диференціація кримінальної відповідальності за ст. 439 КК України, зокрема в частині запровадження відповідальності за публічні погрози (заклики) керівництва, офіційних представників іноземної держави про можливість застосування зброї масового знищення відносно України, в тому

числі з метою примушування її вчинити певні дії. Такий підхід узгоджується і з положеннями окремих міжнародних документів.

Так, проведений аналіз наявних міжнародних документів, зокрема: Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (1968) [7], Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (1994) [8], Договір про заборону ядерної зброї (2017) [9] показав, що частково в них закріплюється заборона країнам на використання ядерної зброї та погрозу її використання відносно інших країн. Так, наприклад у Договорі про заборону ядерної зброї (2017), до якого Україна ще не приєдналась, в пп. d. ч.1 ст.1 визначено, що кожна держава-учасниця зобов'язується ніколи і за жодних обставин не застосовувати ядерну зброю або інші ядерні вибухові пристрої та не загрожувати їх застосуванням [9]. Схоже положення закріплене і в Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (1994). В подальшому, незважаючи на той факт, що гарантії дотримання і виконання міжнародних документів в сучасних умовах частково «знецінені» завдяки агресивним діям РФ, вони можуть стати підґрунтям для вдосконалення чинного кримінального законодавства в частині запровадження відповідальності за такий вид «ядерної погрози», що позитивно вплине на посилення кримінально-правового захисту воєнної безпеки України та створить додаткові умови для притягнення політичного керівництва країни-агресорки до відповідальності у міжнародних інстанціях.

Література:

1. Про Національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України": Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
3. Кваліфікація окремих кримінальних правопорушень проти воєнної безпеки України : навчальний посібник / А. Є. Фоменко, О. С. Юнін, В. С. Березняк, В. В. Шаблистий та ін. Київ : Алерта, 2023. 532 с.
4. Потапенко В. Г., Павленко І. А., Нагірний В. М., Маляревський Є. В. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. К. : НІСД, 2024. 31 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-04/ad_zagrozi_vnutr_polit.pdf
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (в редакції від 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

6. Kelly, L. Putin warns the West: Russia is ready for nuclear war (14/03/2024). URL: <https://www.reuters.com/world/europe/putin-says-russia-ready-nuclear-war-not-everything-rushing-it-2024-03-13/>

7. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року (приєднання України 16.11.1994). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098

8. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text

9. Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons A/CONF.229/2017/8/ United Nations. 7 July 2017. URL: <https://disarmament.unoda.org/wmd/nuclear/tpnw/>

ЗАХИСТ ОБ'ЄКТІВ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ткаченко П. І.

*аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ України,
член Асоціації правників України
м. Дніпро, Україна*

В усі часи на різних етапах становлення та розвитку певної країни чи світової спільноти, одним із ключових поставало питання забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури, як в контексті організаційних заходів так і в правових та безпекових аспектах. Залізнична інфраструктура є одним з ключових компонентів критичної інфраструктури України, яка відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки країни. Завдяки залізниці здійснюється перевезення пасажирів та вантажів, що сприяє функціонуванню економіки та забезпеченню життєдіяльності суспільства. Захист об'єктів залізничної інфраструктури є невід'ємною складовою національної безпеки України оскільки забезпечується економічна стабільність. Залізничний транспорт є основним засобом перевезення вантажів та пасажирів, що забезпечує функціонування підприємств та економічних зв'язків між регіонами. Стратегічна важливість обумовлена тим, що залізниця відіграє ключову роль у забезпеченні

мобільності військових і цивільних ресурсів. Забезпечення соціальної стабільності визначається надійністю залізничних мереж, котрі забезпечують доступ до транспорту для громадян, особливо в регіонах, де залізниця є основним засобом пересування. Запобігання загрозам обумовлене тим, що залізнична інфраструктура може бути ціллю для диверсійних атак, що може призвести до дестабілізації транспортних мереж і порушення постачання. Інтеграція з іншими видами транспорту має на меті наступне, а саме залізниця пов'язана з іншими видами транспорту, такими як автомобільний, морський і авіаційний, що забезпечує комплексну систему логістики.

Для забезпечення безпеки залізничної інфраструктури необхідно розробити та реалізувати комплексний підхід, який охоплює фізичний захист, кібербезпеку, системи раннього виявлення загроз, а також співпрацю з правоохоронними органами та спеціальними службами, які уповноважені здійснювати та забезпечувати належний захист об'єктів залізничної інфраструктури. Забезпечення захисту залізничної інфраструктури сприяє стабільному функціонуванню економіки, підтримці суспільної стабільності та забезпеченню національної безпеки України.

15 грудня 2021 року набрав чинності вкрай важливий закон «Про критичну інфраструктуру». Закон визначає правові та організаційні засади створення та функціонування критичної інфраструктури і є складовою законодавства України у сфері національної безпеки. Він дає основні визначення та, поряд з вже прийнятими Постановами Кабінету Міністрів України, дає підґрунтя для комплексного забезпечення захисту критичної інфраструктури [1].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про критичну інфраструктуру», об'єктами критичної інфраструктури визначаються об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам [1].

Водночас, статтею 9 Закону України «Про критичну інфраструктуру», закріплюються сектори критичної інфраструктури серед яких, зокрема транспортне забезпечення, яке віднесене до життєво важливих функцій та/або послуг, порушення яких призводить до негативних наслідків для національної безпеки України [1].

Статтею 2 Закону України «Про залізничний транспорт» унормовано, що залізничний транспорт є однією з важливих базових галузей економіки України, забезпечує її внутрішні та зовнішні транспортно-економічні зв'язки і потреби населення у перевезеннях. Діяльність залізничного транспорту як частини єдиної транспортної системи

країни сприяє нормальному функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, соціальному і економічному розвитку та зміцненню обороноздатності держави, міжнародному співробітництву України [2].

Особливості захисту об'єктів критичної інфраструктури в умовах надзвичайних ситуацій, надзвичайного та воєнного стану, особливого періоду регулюються законами України «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» та «Про оборону України». Окремим законом регулюються відносини щодо забезпечення кіберзахисту та кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури.

Варто наголосити, що у перші дні й тижні повномасштабної війни головним шляхом евакуації для тисяч українців стала Укрзалізниця. Евакуаційні потяги вивозили людей безкоштовно, вдень і вночі, попри обстріли й небезпеку ракетних ударів. Стратегічне значення залізниці переоцінити неможливо. І саме безпеці критичних об'єктів Укрзалізниці присвячено проєкт науковців Державного університету інфраструктури та технологій «Розробка наукових засад комплексного підвищення безпеки, ефективності експлуатації та управління критичними об'єктами залізничного транспорту в умовах післявоєнного розвитку України» [3].

Таким чином, зважаючи на вищевикладене захист об'єктів залізничної інфраструктури, як складова забезпечення національної безпеки України передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення безпеки залізничних мереж, а також запобігання потенційним загрозам. Така структура складається з наступних складових: в першу чергу це фізичний захист об'єктів залізниці, а саме контроль доступу, який полягає у встановленні системи контролю доступу до важливих об'єктів залізниці, таких як станції, депо, системи сигналізації та інші критичні об'єкти або об'єкти підвищеного рівня. Відеоспостереження передбачає встановлення камер відеоспостереження для моніторингу залізничних об'єктів, колій, мостів та тунелів, однак варто звернути увагу, що системи відеоспостереження мають бути належним чином захищені з точки зору кібербезпеки. Огорожі та охорона передбачають забезпечення об'єктів захисними огорожами, а також присутність персоналу охорони для моніторингу та реагування на інциденти.

До речі влучним прикладом є запровадження Укрзалізницею діяльності підрозділу охорони об'єктів залізничної інфраструктури, який за допомогою дронів здійснюватиме моніторинг та охоронятиме залізничну інфраструктуру. У складі цього підрозділу працюватимуть ветерани-залізничники, які отримали поранення та повернулися з фронту. Така ініціатива допоможе забезпечити охорону залізничних

об'єктів, а також надати можливість ветеранам застосувати свій військовий досвід і навички в цивільній роботі. Укрзалізниця підписала меморандум із відповідною організацією щодо підготовки операторів БПЛА. Пристрої будуть використовуватися для боротьби з розкраданням майна Укрзалізниці на станціях та перегонах, фіксування правопорушень, виявлення крадіжок пального з локомотивів, інспектування інфраструктури під час воєнного стану, а також для участі в розслідуванні транспортних пригод. Представники прес-центру Укрзалізниці зазначають, що першим кроком буде створення тестового підрозділу. На його основі планується створити мережу, яка допоможе забезпечити ефективність роботи залізниці в майбутньому [4].

Кібербезпека передбачає комплекс заходів, зокрема захист цифрових систем, забезпечення безпеки інформаційних систем, включаючи системи керування рухом поїздів, квиткові системи та інші цифрові платформи, моніторинг та виявлення загроз, розробка систем моніторингу для виявлення кібератак і реагування на них, навчання персоналу, зокрема підвищення обізнаності працівників щодо кіберзагроз і навчання заходам безпеки.

Також до заходів забезпечення захисту об'єктів залізничної інфраструктури варто включити планування та реагування на кризові ситуації:

1) планування дій у разі надзвичайних ситуацій, а саме розробка та впровадження планів реагування на надзвичайні ситуації, такі як аварії, природні катастрофи, терористичні атаки, тощо;

2) навчальний процес включає в себе проведення навчальних занять для персоналу залізниці щодо реагування на кризові ситуації, включаючи евакуацію пасажирів.

Крім того, важливе місце посідає ефективна співпраця з правоохоронними органами та іншими структурами, яка полягає у своєчасному обміні інформацією, співпрацею з місцевою владою та рятувальними службами та інше.

Забезпечення захисту об'єктів залізничної інфраструктури вимагає комплексного підходу та постійної взаємодії між різними органами та структурами. Це сприяє збереженню безпеки залізничної системи та забезпеченню стабільності та безпеки держави.

На сьогоднішній день, питання щодо наукового розроблення заходів захисту об'єктів залізничної інфраструктури як складової забезпечення національної безпеки України становлять підґрунтя для подальших наукових досліджень та виокремлення результатів із впровадженням таких в практичну діяльність.

Література:

1. Про критичну інфраструктуру [Електронний ресурс] : Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1882-IX // Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20>

2. Про залізничний транспорт [Електронний ресурс] : Закон України від 4 липня 1997 р. № 1909-IX // Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96>

3. Залізна безпека [Електронний ресурс] : Національний фонд досліджень України. Режим доступу: <https://nrfu.org.ua/news/zalizna-bezpeka>

4. Укрзалізниця залучатиме ветеранів до охорони інфраструктури за допомогою дронів [Електронний ресурс] : АТ «Укрзалізниця». – Режим доступу: https://www.uz.gov.ua/press_center/up_to_date_topic/622641

ПРОБЛЕМИ УРАЗЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Торічний В. О.

*доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри національної безпеки та управління
Національна академія Державної прикордонної служби України
м. Хмельницький, Україна*

Тушко К. Ю.

*доктор педагогічних наук, професор,
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національна академія Державної прикордонної служби України
м. Хмельницький, Україна*

Проблеми уразливості сучасного державного кордону України є актуальними для сектору безпеки та оборони, і зокрема прикордонної служби держави. Представники різних наукових галузей здійснювали дослідження проблем аналізу та оцінки ризиків та викликів на державному кордоні. Державна прикордонна служба до зазначеної категорії (уразливості) відносить чималу кількість подій та об'єктів (від

нелегальної міграції до незаконного перевезення через кордон боєприпасів та здійснення терористичних актів).

Важливим завданням прикордонної служби України є попередження ризиків та загроз на ділянці відповідальності державного кордону, що реалізується нині, навіть у період повномасштабного вторгнення росіян на територію країни, на основі окремих механізмів та алгоритмів. Пріоритетним компонентом такої попереджувальної діяльності виступає аналітична діяльність офіцерів-прикордонників, які здійснюють процедури збору, обробки та інтерпретації вхідної інформації в органах охорони державного кордону.

Офіцери-прикордонники опрацьовують компоненти даних у складі інформації, що можуть мати різний ступінь пріоритетності з погляду на мету і завдання прикордонного відомства. В органах охорони державного кордону при здійсненні аналітичної діяльності враховують також результати експертної оцінки коефіцієнтів значущості даних під час оцінки ризику усіх різновидів загроз [1]. Така робота проводиться для того, щоб сформулювати пропозиції щодо прийняття рішень в охороні державного кордону. Зазначені дані класифікують таким чином:

- дані, що отримані прикордонною службою за результатами статистичних спостережень, ситуативного аналізу, аналізу результатів оперативно-службовою діяльністю, кримінального аналізу;
- результати досліджень, проведені у прикордонній сфері національної безпеки України;
- дані про результати оперативно-службової діяльності і про характер та зміни обстановки на державному кордоні;
- документальні й аналітично-синтетичні інформаційні матеріали, які характеризують сферу загроз на ділянці відповідальності кордону.

На особливу увагу з-поміж існуючих ризиків та загроз, заслуговують терористичні загрози, що з внутрідержавного рівня перемістились на міждержавний, тобто міжнародний рівень. Одночасно із цим, війна росіян проти України вже позиціонується світом як прояв тероризму. Тому сучасне прикордонне відомство України враховує ці факти у своїй діяльності.

Можна констатувати, що статистичний аналіз інформації щодо ймовірності терористичних загроз на державному кордоні України не дає змогу забезпечити точність прогнозу. Проте сектор безпеки та оборони держави, і зокрема прикордонна служба спрямовують усі зусилля на превентивну роботу щодо ризиків та загроз.

Література:

1. Кириленко В. А. Теоретичні основи інформаційно-аналітичного забезпечення процесів охорони державного кордону (у контексті

національної безпеки України у прикордонній сфері) : монографія / В. А. Кириленко, В. П. Городнов, М. М. Литвин, Д. В. Іщенко. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2009. 472 с.

ТЕНДЕНЦІ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Трофименко Д. С.

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківський національний економічний університет*

імені Семена Кузнеця

м. Харків, Україна

З моменту здобуття Україною своєї незалежності одним із ключових аспектів діяльності незалежної, демократичної, правової та соціальної держави було досягнення безпекового середовища в країні, яке б повноцінно реалізовувало конституційні положення, відповідно до яких людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані найвищою соціально цінністю. Події останніх десятиріч в Україні стали каталізатором демократичного розвитку українського суспільства на шляху до євроінтеграції. Наша держава впевнено заявила про своє прагнення посісти належне місце в європейській спільноті. Відкрилися нові можливості для реформування основ суспільного життя на демократичних засадах і проведення суверенної зовнішньої політики [1, с. 153].

Фактично не маючи власного досвіду, з 1991 року майже з нуля розпочався процес формування системи національної безпеки. З прийняттям у 2003 році Закону України «Про основи національної безпеки України» відбувається активне впровадження законодавчих регуляторів, спрямованих на побудову та вдосконалення ефективної системи національної безпеки, визначення основних фігурантів, залучених до цього процесу та їхніх функціональних можливостей та повноважень. Надалі, ухвалюється ряд базових нормативно-правових актів у сфері національної безпеки та оборони, зокрема, «Про оборону України», «Про організацію оборонного планування», «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про Раду національної безпеки і оборони України» тощо, які враховують глибинні зміни, які відбуваються у країні та світі.

Як наслідок, одним із нагальних питань постала необхідність розроблення окремого стратегічного документа, який би містив національні ідеї та орієнтири для розбудови системи національної безпеки з урахуванням євроінтеграційних процесів та курсу, який обрала Україна у партнерстві з міжнародними гравцями. Саме національна стратегія мала стати тим перехідним документом між державною політикою та державним управлінням, між рівнем концептуальних засад політики, на якому визначаються системи національних цінностей, національних інтересів, національних цілей, пріоритетних напрямів, загроз (небезпек, викликів) національним інтересам, головна мета (місія), сукупність цілей та завдань тощо, і виконавським (адміністративним) рівнем, де політичні рішення трансформуються у відповідні стратегії, програми, проєкти, плани, бюджети тощо.

Важливо, що оптимізація державотворення і трансформаційних процесів у суспільстві неможлива без чіткої стратегії забезпечення національної безпеки на перспективу. За часів української незалежності тричі приймалися стратегії національної безпеки, якими визначалися цільові настанови та керівні принципи воєнного будівництва, а також напрями діяльності органів державної влади в конкретній обстановці з метою своєчасного виявлення, відвернення і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам України [2, с. 75]. Вперше, у 2007 році було прийнято Стратегію національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», на зміну якій у 2015 році – Стратегія національної безпеки України, надалі, у 2020 році – Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», яка нині визнається основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки, та має своєю головною метою забезпечення такого рівня національної безпеки, який би гарантував поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність, забезпечення прав і свобод людини й громадянина, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави у сучасному світі.

Серед основних загроз національній безпеці, що закріплені у Стратегії національної безпеки 2020 року «Безпека людини – безпека країни», затвердженій указом Президентом України № 392/2020 14.09.2020 р. визнано, зокрема: наявність російської окупаційної адміністрації та збройні формування російської федерації на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, в окремих районах Донецької та Луганської областей України; діяльність спеціальних служб іноземних держав, насамперед сусідньої, яка продовжувала розвідувально-підбивну діяльність проти України, намагаються підживлювати сепаратистські настрої; наявність

деструктивної пропаганди як ззовні, так і всередині України; низькі темпи переозброєння Збройних Сил України, інших складових сил оборони на новітні (модернізовані) зразки; поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо.

Дана Стратегія стала основою для подальшого розроблення документів щодо планування у сферах національної безпеки та оборони, і як наслідок, з 2020 року в Україні створено 15 окремих «секторальних» стратегій, які конкретизують основні напрями державної безпекової політики, серед яких можна виокремити, зокрема стратегії: людського розвитку, воєнної безпеки України, громадської безпеки та цивільного захисту України, забезпечення державної безпеки, продовчої безпеки тощо.

Внаслідок ухвалення у 2020 році Стратегії забезпечення національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» відбулося формування потужної системи забезпечення національної безпеки, основу якої складають взаємопов'язані складові сектору безпеки та оборони, державні та недержавні інституції та організації, громадянське суспільство та інші суб'єкти, які функціонують як одне ціле і покликані вирішувати завдання у сфері безпеки та оборони, відповідне регулювання, забезпечення та координація вказаної системи.

Водночас з лютого 2022 року Україна постала перед новим викликом – повномасштабним вторгненням російської федерації, яке не лише супроводжувалося активною фазою воєнних дій, але й мало свої наслідки для збройного військового конфлікту – руйнування інфраструктури, пошкодження та знищення майна, а також – значну кількість жертв серед цивільного населення. Так, у січні 2024 року Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні повідомила, що з моменту повномасштабного збройного нападу росії зафіксовано щонайменше 10 200 випадків загибелі цивільних осіб, понад 560 з яких становили діти, а також понад 19 500 випадків поранення цивільних осіб.

У нових реаліях стратегічні документи з національної безпеки, громадської безпеки та цивільного захисту України не повною мірою відповідають новим умовам буття українського суспільства та не здатні повноцінно реагувати на ті виклики, які зазнає держава в умовах воєнного конфлікту. Так, дані стратегічні документи спрямовані на визначення державної політики щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства та держави від загроз у сферах

національної та громадської безпеки, цивільного захисту, яка може бути ефективно реалізована у мирний час. Натомість в умовах воєнного конфлікту державна політика як гнучке, адаптивне явище, повинна відповідати тим реаліям, в яких перебуває країна та її суспільство.

За результатами системного аналізу чинних стратегічних документів можна зробити висновок, що сучасна українська державна політика спрямована на припинення російської агресії, повне відновлення територіальної цілісності, захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України та суб'єктів господарювання, шляхом ведення переговорів з росією за посередництва партнерів з-поміж держав – членів ЄС та НАТО, а також ОБСЄ, захист прав, свободи та законних інтересів своїх громадян на тимчасово окупованих територіях, ведення позовної роботи в міжнародних судових інстанціях із притягнення російської федерації до міжнародно-правової відповідальності. Разом з тим, в умовах воєнного конфлікту саме цивільні особи є найбільш вразливими учасниками конфлікту і часто стають жертвами насильства та порушень прав людини. Захист їхнього життя та гідності – це складна та багатогранна проблема, яка потребує комплексного підходу. Наявна правова основа для захисту цивільних осіб в умовах воєнного конфлікту, реалізація їх прав, діючі механізми захисту та відновлення порушених прав є недостатніми для подолання кризових явищ, що виникають в умовах воєнних конфліктів.

Вбачається, що нині потребує розробки відносно стабільної, несуперечливої та самоузгодженої системи національних інтересів, пріоритетів і цілей, пов'язаних із запровадженням ефективних механізмів захисту цивільного населення в умовах воєнного конфлікту. У надзвичайно складній динамічній геополітичній та економічній ситуації Україна, виходячи із власних національних інтересів, потребує ефективного державного управління щодо забезпечення безпеки цивільного населення в кризових умовах, значних зусиль і постійної уваги з боку керівників державних інституцій усіх рівнів, наукової спільноти, кожного громадянина.

Доречно підтримати думку, що сучасна державна політика у сфері національної безпеки повинна бути втілена в документі, що не тільки відповідатиме викликам та загрозам в умовах війни, але й стане натхненням для всієї нації [3, с. 106], саме тому прийняття стратегії з захисту цивільного населення в умовах воєнного конфлікту є одним із ефективних стратегічних управлінських рішень на рівні держави, активне адвокатування якої відбувається з боку міжнародних організацій та партнерів, що дозволить не лише запровадити дієві механізми захисту цивільних в умовах воєнних конфліктів, але й системний підхід із запобігання та зменшення (мінімізації) шкоди цивільному населенню

під час збройних конфліктів та надалі – створити в Україні ефективний механізм реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах збройних конфліктів.

Література:

1. Шевченко О. Еволюція стратегій національної безпеки України протягом років незалежності крізь призму забезпечення економічної безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія : Право*. 2021. Випуск 65. С. 152–159. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/30.pdf>

2. Лагодіна В. Національна безпека як зміст і мета державної політики України. *Правова інформатика*. 2007. № 2(14). С. 69–76. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/071vdpu.pdf>

3. Примаков К. Аналіз сучасного стану та тенденції розвитку нормативно-правового регулювання державної політики у сфері національної безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 104–109. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/3/nv_3-2023-104-109.pdf

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ І ВИКЛИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗМІН

Трушкіна Н. В.

*кандидат економічних наук, старший дослідник, докторант,
старший науковий співробітник сектору промислової політики
та інноваційного розвитку*

*відділу промислової політики та енергетичної безпеки
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України
м. Харків, Україна*

На даний час у нових геостратегічних реаліях гостро постали різнопланові питання національної безпеки [1–3]. Це викликано зміною глобального безпекового середовища, яке сьогодні містить у собі велику кількість загроз і викликів різного характеру. Тому проблема забезпечення національної безпеки є центральною у стратегічно значущих пріоритетах розвитку України. І особливо ці питання актуалізувалися через повномасштабне вторгнення росії на територію України.

У результаті цього розширюється спектр загроз національній безпеці, а також посилюються вже існуючі проблеми, які створюють небезпеку державі й потребують негайного й адекватного на них реагування, зокрема у сфері безпеки державного кордону.

Національна безпека як соціальне явище є складним об'єктом соціально-філософського дослідження. Поняття «національна безпека» можна трактувати як стан захищеності національних інтересів України від ендогенних та екзогенних загроз. Безумовно, системотворчим поняттям в обсязі понятійного апарату національної безпеки виступають саме національні інтереси, а зміст дефініції включає необхідність захисту національних інтересів від небезпек, ризиків і загроз. Національні інтереси держави охоплюють усі сфери життєдіяльності особистості, суспільства та держави, тісно взаємопов'язані та є концептуальними орієнтирами її довгострокового розвитку.

Категорію «національна безпека» можна розкрити через поняття захищеності, проте воно не вичерпує всього його змісту. Теоретично національну безпеку можна трактувати у широкому та вузькому значенні. Широке трактування – це надійність існування та стійкість розвитку країни. У вузькому значенні національна безпека є станом країни, за якого відсутні або усунуті зовнішні та внутрішні загрози її національним цінностям, національному способу життя, а також забезпечується реалізація її життєво важливих інтересів.

Складність категорії «національна безпека» полягає в тому, що вона має включати два поняття – збереження (стабільність) і розвиток (мінливість), які, як відомо, перебувають у діалектичній єдності. Так, збереження за своєю природою консервативне поняття, тоді як розвиток передбачає мінливість, яка виключає стабільність. Щоб вирішити цю суперечність між двома сторонами національної безпеки – захистом і розвитком, – необхідно визнати, що за кожною з них стоїть своя світоглядна парадигма, відповідно до якої соціальна система формує ставлення як до самої себе, так і до зовнішнього соціального оточення.

В останні десятиріччя вчені (О. Вонсович [4], Ю. Хатнюк [5], О. Резнікова [6], О. Бойко [7], В. Лобко [8] та інші) приділяють особливу увагу визначенню та систематизації загроз національній безпеці. Під загрозами слід розуміти явища, що унеможливають або ускладнюють реалізацію національних інтересів і збереження національних цінностей країни.

Дослідниця О. Резнікова [6] запропонувала три групи загроз національній безпеці України:

– перша група загроз походила від агресивної зовнішньої і воєнної політики росії (посганяння на суверенітет і територіальну цілісність України; блокування руху нашої держави до набуття повноправного

членства у ЄС та НАТО; можливість подальшої ескалації збройної агресії РФ проти України та повномасштабного застосування військової сили проти України; провокування збройного конфлікту на державному кордоні України; ведення розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб Росії проти України; здійснення інформаційних спецоперацій; використання незаконних збройних формувань; поширення тероризму, який РФ фінансує та підтримує; атаки в кіберпросторі; блокування постачання необхідних ресурсів та обладнання для потреб економіки);

– друга група загроз (руйнування системи міжнародної безпеки й послаблення впливу міжнародних організацій, що мають забезпечувати дотримання норм міжнародного права). Зазначені глобальні процеси знизили ефективність наявних інструментів кризового врегулювання, знецінили безпекові гарантії, надані різним державам, провокували нові міждержавні конфлікти і поширення міжнародної злочинності за відсутності системи ефективних стримувань і покарань;

– третя група ризиків і загроз (зміна клімату, розвиток науки і технологій, просування іншими державами інтересів, які суперечать національним інтересам України, тощо). Зазначені джерела ризиків і загроз є типовими для більшості держав, усунути їх повністю неможливо. Отже, під час формування державної політики у сфері забезпечення національної безпеки держави мають знаходити інструменти, які дозволятимуть адаптуватися до постійної дії таких загроз. Такий підхід передбачає посилення національної стійкості [6].

На думку О. Бойко [7], до сучасних загроз національній безпеці України у сфері цивільного захисту пропонується виокремити такі: значні масштаби руйнувань унаслідок бойових дій на території України; велике антропогенне і техногенне перевантаження території України; зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру; небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму.

Отже, до основних проблем, що викликають ризики і загрози національній безпеці України, належать:

1) явища, притаманні багатьом державам, в основі яких – боротьба за енергоресурси, техногенні катастрофи, міжнаціональні та міжконфесійні конфлікти, тероризм, торгівля наркотиками, організована злочинність і корупція, нелегальна міграція, торгівля людьми, демографічні проблеми тощо;

2) геополітичне положення України, що визначає її високу залежність від зовнішніх чинників та об'єктивні суспільно-політичні і соціально-економічні проблеми розвитку країни як суверенної держави.

З метою усунення гібридних загроз, недопущення перетворення території країни на «сіру зону» необхідним є реалізація низки заходів як на внутрішньополітичному, так і на зовнішньополітичному рівнях, а саме:

- розкриття у системі національної безпеки країни найбільш уразливих для загроз місць, визначення тенденцій їхнього негативного впливу на військово-політичне становище;
- розроблення комплексної єдиної державної стратегії, що відображатиме можливі загрози національній безпеці держави, за участю військових, невійськових структур та громадянського суспільства;
- розроблення стратегії комплексного протистояння новим викликам і загрозам в умовах російської агресії;
- визначення ідеологічної спрямованості у рамках контрстратегії, що включає завдання аналізу, прогнозування, планування, міжвідомчої координації та управління заходами із блокування гібридних впливів;
- деталізація нормативно-правової бази як усередині країни, так і на міждержавному рівні у рамках забезпечення національної та міжнародної безпеки;
- розроблення національних і міждержавних механізмів реагування на нетрадиційні (гібридні) загрози національній безпеці держави.

Слід зазначити, що ключовим завданням у перспективі має бути проведення в Україні ефективної антикризової політики, у рамках якої будуть поєднуватися реалізація реформ і мінімізація негативних впливів на Україну нових загроз національній безпеці.

У подальших дослідженнях планується розробити рекомендації щодо вдосконалення механізмів забезпечення національної безпеки України у сучасному безпековому просторі з урахуванням кращих світових практик.

Література:

1. Bezpartochnyi M., Khaustova V., Trushkina N. Mechanism for ensuring international security in new geostrategic realities. *Prospects for sustainable development and ensuring the security of economic systems in the new geostrategic realities: scientific monograph*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2023. P. 222–246. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10436679>

2. Трушкіна Н. Концептуальні підходи до визначення поняття «міжнародна безпека». *Věda a perspektivy*. 2023. № 4(23). Str. 37–51. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4\(23\)-37-51](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4(23)-37-51)

3. Bezpartochnyi M., Khaustova V., Trushkina N. Bibliometric analysis of the relationship between the concepts of “critical infrastructure” and “national security”. *Management of socio-economic transformations*

of business processes: current realities, global challenges, forecast scenarios and development prospects: scientific monograph. Sofia : Professor Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 2023. P. 177–193. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10463183>

4. Вонсович О. Стан національної безпеки України в сучасній геополітичній ситуації. *Політичний менеджмент*. 2012. № 1–2. С. 177–185.

5. Хатнюк Ю. А. Аналіз сучасних загроз національній безпеці України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2020. № 43. С. 65–68. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.14>

6. Резнікова О. О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. *Стратегічна панорама*. 2022. Спец. вип. С. 45–53. <https://doi.org/10.53679/2616-9460.specialissue.2022.05>

7. Бойко О. А. Загрози національній безпеці України у сфері цивільного захисту. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 362–365.

8. Лобко В. В. Сучасний стан та проблеми правового забезпечення національної безпеки в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 30-36. <https://doi.org/10.32782/39221384>

ПОГЛЯДИ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ НА РОЛЬ І МІСЦЕ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ В ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

Федорчук А. В.

*кандидат військових наук,
начальник кафедри національної безпеки та управління
Національна академія Державної прикордонної служби України
м. Хмельницький, Україна*

Глуздань О. П.

*кандидат військових наук,
начальник кафедри прикордонної безпеки
Національна академія Державної прикордонної служби України
м. Хмельницький, Україна*

Історичний досвід створення та розвитку системи територіальної оборони (далі – ТрО) свідчить, що її завдання за обсягом, характером і способами виконання не були незмінними, а в усіх випадках відображали зміни, які відбувалися у поглядах на способи ведення збройної боротьби [1; 2].

В умовах сьогодення ТрО набуває для України особливої значимості, зокрема, на деокупованих територіях. Повномасштабна збройна агресія російської федерації (далі – рф) та практика ведення “гібридної війни” продемонстрували нові форми та способи збройної боротьби, насамперед широке застосування диверсійно-розвідувальних груп (далі – ДРГ) та незаконних збройних формувань (далі – НЗФ). При цьому об’єктами особливої уваги противника були і залишаються: підприємства військово-промислового комплексу, електростанції, водосховища, важливі державні і військові об’єкти, об’єкти життєзабезпечення населення тощо. Такі групи здатні на тривалий час паралізувати великий регіон або державу в цілому, піддаючи небезпеці життя значної кількості населення [3]. Зі світового досвіду, найефективніший варіант розв’язання цієї проблеми полягає через удосконалення побудови ТрО держави.

Розглядаючи існуючі варіанти системи ТрО провідних європейських країн, можна назвати два основні підходи до визначення її ролі та місця в загальній системі оборони держави, формулювання її змісту та розподілу зусиль між збройними силами й силами ТрО в ході виконання завдань з оборони держави.

Перший варіант: ТрО – комплекс державних і військових заходів, що проводяться для безпосередньої оборони території держави та підтримки на своїй території бойових дій військ, які входять до складу воєнно-політичного блоку. Таку систему застосовує більшість країн-членів НАТО (Федеративна Республіка Німеччина (далі – ФРН), Велика Британія та ін.). Збройні сили країн-членів НАТО виконують завдання із захисту національних інтересів у складі об'єднаних сил або самостійно. Для оборони національної території країн залучаються сили ТрО.

Другий варіант: ТрО – комплекс державних і військових заходів, спрямованих на збереження інфраструктури, важливих об'єктів поза смугами відповідальності угруповань військ (сил) та забезпечення бойових дій збройних сил держави. Сили ТрО застосовуються для охорони важливих об'єктів (зокрема військових), посилення охорони державного кордону, оборони населених пунктів, участі в протидиверсійних операціях та ведення бойових дій “партизанськими” способами в тилу агресора [4].

Виходячи з існуючих підходів до організації ТрО провідних європейських країн, можна констатувати, що система ТрО розглядається як комплекс загальнодержавних заходів, які організуються і здійснюються для безпосередньої оборони території держави, забезпечення мобілізаційної готовності військ, підтримання на своїй території бойових дій збройних сил, захисту населення, об'єктів, комунікацій на території держави від впливу дій сил і засобів противника, диверсій та терористичних актів з широким спектром завдань, а саме: прикриття й оборона сухопутних ділянок державного кордону, морського узбережжя та острівних зон; охорона й оборона важливих об'єктів, адміністративних центрів; забезпечення мобілізаційної готовності, розгортання та надання підтримки з'єднанням і військовим частинам сухопутних військ; підтримання громадського порядку; забезпечення функціонування вищих державних і військових органів управління; боротьба з ДРГ (НЗФ), повітряними і морськими десантами тощо. Разом з тим система ТрО кожної держави має свої, тільки їй притаманні риси.

Наприклад у Республіці Польща (далі – РП) ТрО розглядається як система тотальної підготовки держави до оборони через підготовку патріотично налаштованих військово-навчених громадян, підготовку міст та інших населених пунктів до кругової оборони за рахунок використання місцевих людських і матеріальних ресурсів, ведення партизанських дій у разі тимчасового захоплення території противником. Розвиток системи ТрО РП відбувається в напрямі інтеграції цивільних та військових структур з метою зміцнення обороноздатності держави та патріотичного виховання населення, підвищення ефектив-

ності функціонування органів державної влади, економіки, забезпечення конституційного ладу та життєдіяльності населення як в мирний час, та і в особливий період.

В Угорській республіці війська захисту тилу складаються з військових частин центрального та обласного підпорядкування. Військові частини центрального підпорядкування призначені для забезпечення функціонування вищих органів державного та військового управління, несення комендантської служби. Військові частини обласного підпорядкування розгортаються в загрозливий період і призначені для забезпечення функціонування місцевих органів державної влади, економіки, життєзабезпечення населення, боротьби з ДРГ та НЗФ противника.

У Румунії сили ТрО створюються тільки під час війни і призначені для мобілізаційної підготовки країни та населення.

В Італії левова частка обсягу завдань з ТрО покладається на територіальні сили (далі – ТС), які призначені для підтримання громадського порядку, боротьби з терористичними угрупованнями, охорони урядових і державних установ, політичних діячів, виявлення злочинців, нагляду за іноземцями. У кризових ситуаціях та у воєнний час ТС передбачається використовувати у взаємодії з сухопутними військами для боротьби з ДРГ і десантами противника, а також для охорони важливих адміністративних центрів і воєнно-економічних об'єктів.

У Греції сили ТрО представлені Національною гвардією (далі – НГ) для виконання таких завдань: у мирний час – забезпечення підтримки внутрішньої безпеки; охорони важливих промислових та військових об'єктів; забезпечення діяльності системи цивільної оборони; ліквідації наслідків стихійного лиха, техногенних аварій та катастроф; підготовки резервістів; у загрозливий період та у воєнний час (крім завдань, що виконуються у мирний час) – сприяння проведенню часткової та загальної мобілізації; допомога регулярним військам в обороні країни; ведення боротьби з повітряними та морськими десантами противника, а також диверсійно-розвідувальними силами; забезпечення заходів правового режиму воєнного стану; ліквідації наслідків застосування противником засобів масового ураження.

У сучасній концепції ТрО ФРН вищою командною інстанцією ТрО є головне командування сухопутних сил, яке здійснює оперативне управління військами та ТрО, а також забезпечує діяльність військ союзників, дислокованих у Німеччині. Головне командування сухопутних сил вирішує весь комплекс “національних завдань територіальної оборони” із забезпечення розгортання з'єднань і військових частин сухопутних сил бундесверу, а також дислокованих у Німеччині

військових контингентів союзників по блоку, взаємодії з “цивільним сектором” та координації діяльності підрозділів цивільної оборони.

Виконання завдань з ТрО в Туреччині покладені на сухопутні війська. В особливий період до виконання завдань ТрО залучається жандармерія, яка за мирного часу перебуває під командуванням міністерства внутрішніх справ. Організаційно-штатна структура, дислокація ЖВ у мирний час забезпечує виконання завдань міністерства внутрішніх справ і дає змогу у воєнний час без будь-яких реорганізаційних заходів перейти у підпорядкування генерального штабу збройних сил Туреччини і в повному обсязі виконувати завдання ТрО.

У Франції до виконання завдань ТрО залучається жандармерія, яка разом з поліцейськими силами та корпусом цивільної оборони забезпечує охорону правопорядку в невеликих населених пунктах і в мирний час оперативно підпорядкована міністерству внутрішніх справ, а у воєнний час – міністерству оборони.

Отже, у більшості країни Європи систему ТрО розглядають як одну з основних підсистем у загальній системі оборони держави. При цьому ТрО розглядають не лише як комплекс охоронних дій, а й як систему загальнодержавних, військових та спеціальних заходів, які забезпечують переведення держави на функціонування в умовах особливого періоду, створюють умови для функціонування органів державного та військового управління всіх рівнів, галузей національної економіки, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, життєдіяльності населення в умовах особливого періоду й сприяють успішному веденню операцій (бойових дій) угруповань військ збройних сил та інших військових формувань.

Досвід відбиття збройної агресії показує, що життєво необхідним стає посилення охорони та оборони вже з початком загострення воєнно-політичної обстановки не лише важливих державних об’єктів та об’єктів комунікацій, а й об’єктів життєзабезпечення населення регіонального та місцевого значення. Саме тому необхідно за мирного часу передбачати розгортання системи ТрО ще до початку настання особливого періоду.

Література:

1. Романченко І. С., Фролов В. С. Роль і місце територіальної оборони України в загальній системі оборони держави. *Наука і оборона*. 2009. № 1. С. 18–23.
2. Палій В. В., Романченко І. С., Фролов В. С. Територіальна оборона України : якою їй бути? *Наука і оборона*. 2007. № 1. С. 18–23.

3. Грабчак В. І. Воєнна організація, сектор безпеки, територіальна оборона України: державно-управлінський аспект : монографія. [В. І. Грабчак, Г. В. Єфімов, В. М. Замана та ін.]. Львів : АСВ, 2013. 372 с.

4. Дузь-Крятченко О. П., Єфіменко В. І., Нечхаєв С. М. Виринаюча війна. *Оборонний вісник*. К. : ЦВППБ, 2014. № 4. С. 12–15.

ПОЛІТИЧНІ РІШЕНЬ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Фещук Т. Л.

аспірант

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

Однією із найважливіших функцій кожної держави є її усталена безпека.

Сьогодні у світі істотно зріс ризик терористичних, політичних, економічних та екологічних загроз і питання національної безпеки відносяться до числа найважливіших і найскладніших проблем сучасності.

Тому розробка та впровадженні державної політики національної безпеки на середньострокову, так і довгострокову перспективу має враховувати ризики стабільності в умовах багатополісного світу.

Національна безпека включає в себе оборону держави і всі види безпеки, передбачені Конституцією України і законодавством України, перш за все державну, суспільну, інформаційну, екологічну, економічну, транспортну, енергетичну безпеку, безпеку особистості. Це особливий стан захищеності особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, при якому забезпечуються реалізація конституційних прав свобод громадян, гідні якість і рівень їх життя, суверенітет, незалежність, державна і територіальна цілісність, сталий соціально-економічний розвиток.

Забезпечення національної безпеки є одним із основних завдань держави. Про його важливість найкраще свідчить той факт, що у багатьох наукових дослідженнях та стратегічних документах національна безпека визначається як «найвища цінність», «національна мета», «вища ціль державної політики», «найвища екзистенціальна цінність», «національна цінність».

Щодо поняття «національна безпека», то воно трактується як: інтегральна багатокomпонентна оцінка наявного (бажаного, прогнозованого)

рівня (ступеню) захищеності життєво важливих національних інтересів та умов їх реалізації, зокрема, стану соціально-економічної системи, соціальних та політичних інститутів в країні, спроможності національних збройних сил протистояти загрозам територіальній цілісності та незалежності держави тощо [6, с. 118]; як категорія, яка характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави [2]; як «безпека її народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні» [3]; як своєрідний ступінь захищеності особи, держави та суспільства, що забезпечує їх стале функціонування та базується на діяльності особи, суспільства, держави та інших суб'єктів для виявлення, попередження, припинення та ліквідації наслідків загроз національним інтересам [4, с. 12]; як «процес, що включає різні заходи, що гарантують тривале і вільне існування та національний (державний) розвиток, включаючи захист та оборону держави як політичного інституту, і захист людей та всього суспільства, їхніх благ та природного середовища від загроз, які суттєво обмежують його функціонування або шкодять благам, що підлягають спеціальному захисту» [7, с. 31].

Виходячи з наведених та інших визначень та підходів до розуміння сутності, змісту національної безпеки, можемо стверджувати що вона визначає універсальність цінностей, які вона відображає. Тобто національна безпека – це перш за все, здатність держави зберігати цілісність, суверенність, політичні, економічні, соціальні, культурні, духовні, національні основи суспільства та виступати самостійним суб'єктом системи міжнародних відносин.

Виходячи з вище означеного можна виокремити наступні цінності, які утворюють концепцію національної безпеки: територіальна цілісність, суверенітет, національна ідентичність, конституційний лад, громадський порядок та якість життя громадян.

Саме тому, проблема якісного забезпечення національної безпеки, розробка системної державної політики захисту національних інтересів та належних механізмів її реалізації є надзвичайно актуальною.

Формою розробки системної політики та способом вироблення механізмів її реалізації є політичні рішення.

Вітчизняна дослідниця О.Г. Мазур, наводить низку слухних трактувань поняття «політичне рішення»: як здійснюваний в колективній або індивідуальній формі процес визначення завдань політичної дії, етапів, способів їх, досягнення, зв'язок з реалізацією влади; центральний елементом перетворення політичних вимог різних груп в запрограмовані дії за допомогою прийнятних засобів і методів регулювання

громадських процесів; як «певна сукупність операцій, як система і процес організаційної діяльності» [5].

Все розмаїття політичних рішень можна поділити на п'ять типів: закони й постанови вищих органів влади; рішення місцевих органів влади; рішення, які приймаються безпосередньо громадянами; рішення вищих органів політичних партій і громадських організацій; рішення місцевих органів політичних партій і громадських організацій.

Прийняття політичних рішень, які були ретельно обговорені та мають високу якість в контексті національних інтересів, і які відповідають чітко визначеному і схваленому внутрішньо- та зовнішньополітичному курсу держави, що підтримується суспільством, стає особливо важливим у період політичних трансформацій, нестабільностей та воєнного стану. Адже такі політичні рішення мають значний іноді навіть вирішальний вплив на суспільно-політичні процеси, на правові та соціально-економічні стандарти життя суспільства і держави.

Отже, розглядаються глобальні проблеми, що стосуються українського суспільства і держави, і їхнього нормального функціонування і розвитку, такі як розробка та втілення державної стратегії; забезпечення національної безпеки у всіх сферах; оптимізація форми державного управління, державно-територіального устрою, політичного режиму; захист прав людини і громадянина та інші аспекти.

З точки зору масштабів охоплення, часових термінів та правових форм реалізації виокремлюють типи політичних рішень:

– фундаментальні (стратегічні) – ухвалюються конституційним (правовим) або насильницьким (революційним) шляхом. Вони стосуються формально-правового статусу і функціональних повноважень основних суб'єктів політики: політичних структур та правлячої еліти (президента, монарха, парламенту, уряду, судових і прокурорських органів та ін.), стратегічних напрямків розвитку суспільства та моделей ухвалення політичних рішень;

– законодавчі – ухвалюються вже в межах конституційного поля або так званої революційної законності, декларованої як конституційної. Ці рішення торкаються статусу й прав більшості членів суспільства (інколи і всіх громадян), прийомів і процедур ухвалення рішень у співавторстві (закони, укази президента, постанови парламенту та уряду);

– адміністративні стосуються відносно невеликої кількості людей і можуть видаватись у вигляді розпоряджень, інструкцій, наказів тощо [1, с. 13].

Моделі прийняття політичних рішень у сфері національної безпеки – це підходи або системи, які визначають, яким чином держава

приймає стратегічні та оперативні рішення для забезпечення своєї національної безпеки. Ці моделі визначають, як органи управління, політики, військові та інші структури взаємодіють і координують свої дії у сфері безпеки країни.

Особливість у прийнятті політичних рішень у сфері національної безпеки полягає в їхній вирішальній важливості для забезпечення стабільності та захисту держави від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Ці рішення потребують комплексного підходу, оскільки вони впливають на різні аспекти життя суспільства і держави, включаючи економіку, політику, військову справу, інформаційну безпеку та інші. При прийнятті таких рішень важливо враховувати поточну ситуацію в державі та на міжнародній арені, геополітичні та економічні тенденції, а також внутрішні та (або) регіональні соціально-політичні процеси.

Крім того, враховуються досвід минулих кризових ситуацій і здатність держави мобілізувати ресурси для ефективного протидії потенційним загрозам. Важливим елементом у процесі прийняття таких рішень є також забезпечення широкої підтримки громадськості та розуміння суспільством необхідності заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки.

Таким чином, національна безпека забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку політичних рішень (доктрин, концепцій, стратегій і програм) у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технічній, інформаційній та інших сферах.

Література:

1. Бебик В. Технології, процеси, типи і правила ухвалення політичних рішень. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* Випуск 1. 2009. Серія 22. *Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. С. 11–18.

2. Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Вагапов В. Б. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України. *Наука і оборона*. 2002. № 1. С. 18–24.

3. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки : підручник. К. : КНТ, 2009. 576 с. URL: <http://politics.ellib.org. ua/pages-cat-154.html>

4. Левицька М. Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2002. 17 с.

5. Мазур О. Політичне рішення і процес його прийняття : специфіка національних та суспільно політичних умов. *Вісник СевНТУ*:

зб. наук. пр. Вип. 145/2014. Серія : Політологія. Севастополь, 2014.
URL:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vsntupol_2013_145_28.pdf

6. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник К. : НАДУ, 2011. 730 с.

7. Kitler W. Bezpieczeństwo narodowe RP: podstawowe kategorie, uwarunkowania, system. Warszawa, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, 411 s.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Чорномаз О. Б.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу*

*Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

З перших днів війни громадські організації, соціальні структури й експерти, які займаються профілактикою та протидією домашньому насильству, прогнозували стрімке зростання кількості епізодів, вказуючи на сукупність чинників, які підвищують ризик домашнього насильства в умовах війни [1].

Україна є учасницею низки міжнародних документів у сфері прав людини, які прямо забороняють сексуальне насильство, а саме Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Конвенції про права дитини; обов'язковими є положення Загальної Рекомендації Комітету з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок, яка прямо підкреслює зобов'язання держави запобігати, розслідувати та притягати до відповідальності за сексуальне насильство. А також Україна є учасницею низки конвенцій Ради Європи: Конвенція Ради Європи про захист прав та основоположних свобод людини, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства та нещодавно ратифікованої Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [2, с. 96].

Крім того, прийнято Стратегію ЄС щодо гендерної рівності на 2020–2025 роки, в рамках якої мають бути впроваджені комплексні заходи запобігання та боротьби з гендерним насильством, підтримкою і захисту потерпілих, притягнення винної особи до відповідальності. В обґрунтуванні прийняття Стратегії невтішна статистика, що в ЄС 33% жінок є жертвами сексуального чи психологічного насильства, 22% жінок стають жертвами насильства від своїх партнерів [3]. У Стратегії наголошується на важливості ефективності насамперед профілактики насильства, що можливо досягти навчання хлопчиків та дівчаток гендерній рівності з раннього віку та підтримку розвитку ненасильницьких стосунків.

Окрім того, необхідним є впровадження мультидисциплінарного підходу серед служб та уповноважених осіб, включаючи систему кримінального правосуддя, служби підтримки потерпілих, програм для кривдників, а також забезпечення дієвості соціальних та медичних служб [4, с. 592].

8 березня 2022 року Комісія ухвалила пропозицію прийняти Директиву про боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством. Пропозиція містить правила захисту потерпілих та пропонує посилити відповідальність, а також гарантувати належний захист від насильства, незалежно від того, відбувається воно онлайн чи офлайн. Згідно вказаної Директиви правопорушеннями визнаються: сексуальне насильство, включаючи зґвалтування, калічення жіночих статевих органів, примусові шлюби, примусові аборти або стерилізацію, торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, переслідування, сексуальні домагання, феміцид, мову ненависті та злочини на ґрунті статі та різні форми онлайн-насильства («кібернасильство»), включаючи обмін або маніпулювання інтимними матеріалами, кіберпереслідування [5].

В умовах російсько-українського збройного конфлікту підлягають застосуванню норми і Додаткового Протоколу Женевської конвенції, статтею якого визначено, що заборонені й залишатимуться забороненими такі дії: насильство над життям, здоров'ям, а також погрози вчинити будь-яку із зазначених дій. Ця норма Додаткового Протоколу чи не єдина, яка забороняє вчинення окремих актів сексуального насильства як щодо жінок, так і щодо чоловіків [2, с. 97].

Оскільки головним позитивним обов'язком держави є створення національної правової бази (*national legal framework*), яка забезпечує ефективний захист прав людини [6, с. 36], ратифікація Стамбульської конвенції та подальша імплементація її положень в українське законодавство підкреслює зусилля України для досягнення мети ефективно протидіяти насильству щодо жінок і домашньому насильству.

Література:

1. Знецінення та страх. Як війна вплинула на рівень домашнього насильства в Україні? URL: <https://www.wonderzine.com.ua/wonderzine/life/life/12999-znetsinennya-ta-strah-yak-viyna-vplinula-na-rivendomashnogo-nasilstva-v-ukrayini>.
2. Баранюк Д. Є., Бугаєць Т. І. Захист природних прав постраждалих осіб від насильства в умовах російсько-української війни. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. ДонДУВС, 30 вересня 2022 р. С. 94–98.
3. Gender Equality Strategy 2020–2025. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en (Last accessed: 26.02.2023).
4. Менджул М. В. Принцип заборони насильства в сім'ї: впровадження європейських та міжнародних стандартів в умовах воєнного стану в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Розділ XI. *Міжнародне право*. 2023. С. 591–594.
5. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Combating Violence Against Women and Domestic Violence. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC01051> (Last accessed: 27.03.2024).

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗПАДУ РОСІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Чупрій Л. В.

*доктор політичних наук,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

Сьогодні Україна переживає повномасштабне вторгнення росії і одним із ключових завдань української держави в контексті забезпечення національної безпеки є звільнення тимчасово окупованих територій. Важливою умовою забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України навіть після звільнення тимчасово окупованих територій є розпад російської імперії, яка є екзистенційним ворогом нашої держави і прагне до її знищення. Сьогодні росія ще має

певний запас міцності але час її краху вже наближається. Аналізуючи причини розпаду більшості великих імперій серед них слід виділити: економічний занепад, поразка у війні, неефективність управління, корумпованість на всіх рівнях, моральна та духовна деградація інше.

Щодо перспектив розпаду російської імперії то виділямо ряд ключових причин та передумов:

1. Відсутність чіткої мети і стратегії розвитку. Для того щоб певна держава активно розвивалася, вона повинна мати мету, яка б об'єднувала її населення. Щодо росії, то головною метою Путіна та його кліки є посилення своєї влади та власне збагачення. Він також має маніакальну мету щодо відродження Радянського союзу, але при всьому його бажанні вона не може бути реалізована, оскільки історія не може розвиватися у зворотньому напрямі. Деякий час західні політики сподівалися що росію можна демократизувати і як тільки відбудуться прозорі демократичні вибори то ліберальні цінності швидко поширяться російськими територіями. Але населення імперської росії довгий час було поневоленим, воно звикло до патерналістичного мислення і завжди хотіло «сильного правителя, царя-батюшку», який би вирішував всі його проблеми. Тому «російський глибинний народ» не має спільної мети і чіткої стратегії розвитку.

2. Відсутність єдності і спільних цінностей народів, що проживають на території росії. Росія як імперія захопила сотні етнічних груп, кожна з яких має свою мову, культуру, історію, традиції. Деякий час росія намагалася їх об'єднати, формуючи наратив про єдиний «російський народ», але використовувала здебільшого жорсткі силові методи, відтак коли малі і великі етноси заганяли в «тюрму народів», ніхто не цікавився спільністю інтересів поневолених і поневолювачів, а отже це не давало потрібного результату. В часи царської російської імперії народ намагалися об'єднати під гаслами «Православ'я, самодержавство, народність». Державною релігією в царській росії визнали православ'я, а всі інші релігійні групи заборонялися та переслідувалися. Але в ті часи як і сьогодні на території Росії жили прибічники різних релігій, зокрема ті ж мусульмани і буддисти і іудеї, інші відтак православні ідеї вони не приймали і не могли бути об'єднані під їх егідою. Деякий час була поширена ідея слов'янської єдності, але знову ж таки на теренах російської імперії проживали переважно не слов'янські народи. В період Радянського союзу намагалися побудувати нову соціальну спільність «радянський народ», який би сповідував соціалістичні та комуністичні ідеї, але здебільшого жорсткі методи, які при цьому застосовувалися, не дали потрібного результату, оскільки будь-хто, хто не погоджувався з гаслами провідної політичної партії КПРС, переслідувався чи знищувався. В сучасній

росії також немає єдності в релігійних, етнічних, регіональних питаннях. Сьогодні важливу роль відіграє Російська православна церква. Проте в сучасній росії прихильників ісламу сьогодні стає все більше, згадаймо Чечню, Дагестан інші кавказькі республіки. За останньою інформацією в росії сьогодні проживає близько 20 мільйонів мусульман, тобто близько 15 % населення росії А оскільки мусульманські родини багатодітні то кількісно вони скоро будуть переважати православне населення.

Відтак протягом всього часу своєї історії на тернах російської імперії так і не було вироблено єдиних цінностей. Росіяни намагалися виробити спільну національну ідею. Але чи можливо її взагалі виробити для сотні етнічних груп, які проживають на російських тернах, риторичне питання. Як писав відомий дослідник Бенедикт Андерсон, росіяни намагалися «натягнути маленьку тісну шкіру нації на гігантське тіло імперії».

3. Надмірна централізованість влади та крихкість управлінської системи. Будь-яка управлінська система може бути стійкої тільки тоді коли є відкритою і коли в ній буде відбуватиметься зміна еліт, про що ще в минулому столітті писав один із засновників елітології В. Парето. Проте в росії все централізовано і зосереджено на одному лідері в. путіну. В такій системі немає механізмів взаємообмеження певних гілок влади. В системі централізованої влади також немає механізмів обговорення і прийняття ключових рішень, оскільки вони приймаються одноосібно відтак досить часто можуть бути необґрунтованими а отже і неефективними, як і було у випадку прийняття в. путіним рішення про напад на Україну, яке він прийняв на основі тієї інформації яку йому надавало його найближче оточення, а воно надавало йому тільки ту інформацію, яку він хотів почути, зокрема про те що нібито «Україна з хлібом сіллю буде зустрічати «визволителів». В централізованому суспільстві правдива інформація не здатна пробитися до центру прийняття рішень, бо вождь сам вибирає, яку інформацію приймати і за правдиву об'єктивну інформацію, яка йому не подобається, він може й покарати, а за брехливу але приємну він може ще й винагородити. В такій системі також немає чітких механізмів правонаступництва та кар'єрного просування, відтак посади займають не кандидати з високими професійними якостями а тільки чиновники, особисто віддані вождю, відтак управлінська система просякнута підлабузництвом та корупцією. Зокрема регіональні лідери не зацікавлені в лояльності і підтримці місцевого населення оскільки їхнє правління залежить не від місцевих виборів, а тільки від волі кремлівського диктатора, а отже вони не зацікавлені в ефективному вирішенні місцевих проблем, які з часом будуть тільки посилюватися.

Також в разі ослаблення влади лідера починається жорстка боротьба за цю ж владу. В такій системі також немає прозорих механізмів розв'язання конфліктів, це може робити тільки лідер одноосібно, на основі своїх суб'єктивних суджень а отже упереджено, що також робить цю систему нестійкою. Знову ж таки в разі виникнення кризових ситуацій, зокрема в регіонах, всі чекають наказу з центру оскільки бояться самостійно приймати будь які рішення, що робить управлінську систему нестійкою оскільки навіть помилкове рішення лідера не буде ніким критикуватися чи виправлятися а навпаки воно буде викликати нові помилкові рішення, що ще більше поглиблюватимуть кризу.

4. Посилення економічних проблем, зростання економічної прірви між регіонами. Хоча російська влада нині й декларує, що в них відбувається зростання ВВП, а отже й покращення економічного добробуту населення, це аж ніяк не відповідає дійсності, оскільки хоча можливо ВВП росії трошки й зросло але насамперед за рахунок збільшення витрат на оборонну промисловість, на танки, літаки, іншу зброю, яку успішно утилізують ЗСУ, відтак на зміцнення економіки та покращення життя простих росіян воно не вплинуло.

Якщо раніше російська економіка була профіцитна то останнім часом стає все більш затратною. Продажі енергоносіїв скоротилися, оскільки основний їх споживач – Євросоюз, відмовився від російського газу та нафти і росія продає енергоносії переважно в країни Азії, зокрема Китай та Індію. Щодо витрат на війну, то вони зростають з кожним місяцем. Так напередодні 2023 року кремлівський диктатор в. путін підписав закон про бюджет, в якому передбачалося 4,98 трильйона рублів чи 52 мільярди доларів за тогочасним курсом – на «національну оборону» у 2023 році. Трохи пізніше, за даними Reuters, цей прогноз подвоїли до 9,7 трильйона рублів (101 мільярд доларів). Це майже втричі більше, ніж Росія витратила на оборону в 2021 році, до її повномасштабного вторгнення в Україну в лютому минулого року.

5. Відсутність верховенства права, порушення прав і свобод людини і громадянина, прав етнічних груп тощо. Будь-яка держава може існувати тільки до того часу поки в ній дотримуються закони інакше розпочинається хаос і розруха. В росії існує законодачий орган – Державна дума, але оскільки більше 20 років тут панує диктаторський режим та культ особи Путіна, то будь-які рішення в тому числі й закони приймають тільки після дозволу диктатора. І суди приймають рішення тільки такі які вигідні диктаторському режиму. Тому ні про яке верховенство права і захист прав і свобод людини в росії ми не можемо навіть говорити, оскільки будь-яка людина в будь-який момент

може опинитися за ґратами під надуманим приводом і захистити себе їй буде дуже важко чи взагалі неможливо. Це тільки декілька ключових причин, їх можна знайти набагато більше.

Відтак всі вищеперераховані чинники засвідчують що крах російської імперії неминучий, постає тільки питання часу. Щоб трохи відтягнути час розпаду імперії їхні лідери досить часто використовували сценарій захоплення територій і збільшення ресурсів і цим шляхом намагався йти путін захопивши Придністров'я, Осетію, Абхазію, але з Україною такий варіант вже не пройде вона обов'язково звільнить свої території. Тоді залишається сценарій закручування гайок і путін вже почав збільшувати силові структури, посилювати репресії проти власного населення. Але якщо економічні санкції Заходу продовжуватимуться, гроші, що вкладатимуться у війну не даватимуть потрібного ефекту, оскільки Україна при активній допомозі Заходу буде перемоловати російські війська, то російська економіка почне занепадати, рівень добробуту погіршуватиметься і при виникненні певних чорних лебедів, а вони обов'язково виникатимуть в умовах жорсткого централізованого і неефективного управління, росія почне розвалюватися. Звичайно точно вказати коли це станеться ми не можемо але сам процес може бути досить раптовим, як це сталося з Радянським союзом, коли навіть деякі західні лідери не вірили, що це може відбутися. Тому і Україні і західним країнам потрібно до цього готуватися і передбачити всі можливі ризики, щоб їм запобігти.

ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНУ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

Шамрасва В. М.

*доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного і європейського права
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Національна безпека є доволі широким та містким терміном, який охоплює багато сфер життєдіяльності суспільства, а на захисті національної безпеки стоять фактично всі функції держави. Також необхідно підкреслити, що для вирішення питань правового регулювання національної безпеки необхідним є вирішення на теоретичному рівні

цілої низки питань, які є визначальними для розуміння сутнісного навантаження поняття національна безпека та її змісту.

Розробка цієї важливої категорії супроводжувала людство протягом всієї історії розвитку. Так ідеї безпеки обговорювалися в Стародавніх державах – Греції, Римі, Китаї, роботах давніх філософів – Аристотеля, Цицерона, Конфуція тощо. Питання забезпечення державної безпеки знайшли закріплення у перших правових пам'ятках Київської Русі. Так, у договорі Русі з Візантією 912 р. на глав держав покладался обов'язок щодо забезпечення заходів з метою попередження будь-якого посягання на державну безпеку Договірних сторін [1].

Зазвичай безпека держави у сенсі її захисту та захищеності від різних загроз втілюється через визначення «національна безпека». Прийнято вважати, що перша згадка цього терміну у модерну добу відноситься до 1904 р., коли у посланні до Конгресу президент США Т. Рузвельт обґрунтував необхідність встановлення повного контролю над зоною Панамського каналу інтересами національної безпеки США, хоча насправді запровадження даного терміну в обіг у його нинішньому розумінні відбулося на тридцять років пізніше [2]. У 1934 р. у посланні американського президента про проблеми забезпечення безпеки у політичній, військовій та економічній сферах було використано словосполучення «national economic security» (національна економічна безпека) [3, с. 48].

У вітчизняних наукових дослідженнях кінця ХХ ст. автори аналізували проблеми національної безпеки через призму пошуку та реалізації можливих напрямів вирішення найгостріших питань запобігання загрозі саморуйнування особистості, суспільства, економіки та держави під впливом внутрішніх криз; подолання соціально-економічних протиріч шляхом еволюційних перетворень. Видається особливо важливим відзначити, що відродження України як міцної держави, здатної забезпечити захист національних інтересів країни, пов'язувалося, насамперед, з виходом економіки з глибокої кризи та подоланням міжнародної ізоляції. Зокрема, наголошувалося на нагальній необхідності подолання негативних процесів деіндустріалізації економіки, руйнування науково-технічного потенціалу [4, с. 37].

Повертаючись до самого аналізу терміну національна безпека слід запититися на наступних визначеннях. Передусім, безпека визначається як «стан, при якому не загрожує небезпека, є захист від небезпеки» [5, с. 41]. Інакше кажучи, «безпека» розуміється за контрастом з поняттям небезпеки. Водночас у Західній Європі «безпека» розумілася дещо глибше. В англійській мові терміни «небезпека» та «безпека» не можна розглядати як ті, що перебувають у відносинах протиставлення. Безпека – "security" – це "стан захищеності від

небезпеки; захищеність від шпигунства, атаки або пограбування. Безпека також означає можливість не відчувати тривоги чи побоювання, а також свободу від сумнівів, впевненість, переконаність» [5, с. 35]. Небезпека – «danger» – це «можливість заподіяти шкоду чи зіпсувати щось; схильність до завдання шкоди або каліцтва, ризику, небезпеки. Небезпека також означає збитки, шкоду» [5, с. 51]. Європейські науковці розглядали безпеку як стан людини, який підносить її над стражданням; об'єктивне становище індивіда, в якому його позбавлено перспективи раптового замаху на його особистість і власність (А. Сміт); мету суспільства з республіканським політичним устроєм (Г.В. Лейбніц); складову частину політичної свободи (Ш.Л. Монтеск'є). Розширення поняття безпеки, яке спостерігається останнім часом, призводить до появи ще більшої кількості значень, у рамках яких розглядається дане поняття.

Якщо систематизувати існуючі визначення поняття безпеки, можна виділити три основні підходи до розуміння сутності цього явища. Перший напрямок має на увазі розуміння безпеки як багатоаспектного стану. Подібне розуміння безпеки властиве більшості сучасних дослідників і має на увазі відмову від її розгляду лише як відсутності зовнішніх загроз стосовно держави з боку інших держав.

Другий напрямок передбачає розгляд безпеки як уявлення про те, яким має бути такий стан і який він є насправді. Наприклад, безпека – це стан стійкого функціонування та відтворення соціального об'єкта/суб'єкта, що підтримується за допомогою особливого інституційного середовища. При цьому під «відтворенням» розуміється повторення у часі та просторі, у послідовності поколінь структурних, функціональних та семантичних характеристик соціального об'єкта/суб'єкта, взятих у їх динамічних зв'язках із оточенням.

Третій напрямок у визначенні суті явища безпеки передбачає виділення механізмів її забезпечення. Вони містяться вже у самому визначенні поняття «національна безпека». Відповідно до положень існуючої законодавчої та нормативно-правової бази визначення поняття «національна безпека» виглядає так. Національна безпека чи безпека нації є захищеністю життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави у різних сферах життєдіяльності від внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечення сталого поступального розвитку країни [6].

Таким чином, під національною безпекою у сучасних умовах розвитку суспільства розуміють державно-правовий інститут, який містить комплекс механізмів та структур із забезпечення стану захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави

у різних сферах життєдіяльності від цілого спектра існуючих або потенційних загроз.

Література:

1. Бедрій М. М. Історико-правовий огляд джерел права Київської Русі. *Молодий вчений*. 2014. № 8(11). С. 179–184
2. Шамраєва В.М. Функціонування інституту державної служби в США. *Державне будівництво [електронне наукове фахове видання Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України]*. 2007. № 1. Ч. 2. URL: <http://www.nbu.gov.ua>
3. Шамраєва В. М. Українсько-американське стратегічне партнерство: концептуальні засади й практична реалізація : монографія. Харків : Оберіг, 2015. 364 с
4. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія. Київ : НІСД, 2010. 288 с.
5. Ліпкан В.А. Національна безпека України: монографія. Київ : Кондор, 2013. 437 с
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII (2469-19) зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Шилін М. О.

*доктор юридичних наук, професор,
професор спеціальної кафедри*

*Навчально-науковий інститут державної безпеки
Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Ефективність забезпечення національної безпеки України безперечно на пряму залежить від рівня виконання своїх функцій відповідними суб'єктами, визначеними чинним законодавством. У чинних нормативно-правових актах – Законі України «Про національну безпеку» [1], Указі Президента України, яким затверджено «Стратегію національної безпеки України» [2], на відміну від Закону України «Про основи національної безпеки» від 2003 року [3], а також Концепції

(Основи державної політики) національної безпеки [4], які втратили чинність, суб'єкти забезпечення національної безпеки чітко не визначені. Замість цього визначено сектор безпеки і оборони та його складові елементи, сфери в яких вони забезпечують формування і реалізацію державної політики та їх повноваження, щодо чого виникають певні питання в контексті доцільності.

Так зокрема, доволі дискусійним вбачається визначення в Законі України «Про національну безпеку України повноважень такого суб'єкта сектору безпеки і оборони як МВС України. Відповідно до цього нормативно-правового акту, Міністерство внутрішніх справ України «є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах:

1) забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг;

2) захисту державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

3) цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

4) міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів» [1].

А згідно п. 3 статті 18 Закону діяльність Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Державної міграційної служби України спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, тобто названі державні органи фактично підпорядковуються МВС [1].

«Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, призначеним для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з іншими органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій. У мирний час Національна гвардія України входить до складу сил безпеки і виконує

правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони. Із введенням воєнного стану Національна гвардія України приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до сил оборони, виконує завдання та підпорядковується відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Закону України «Про Національну гвардію України» (п. 5 статті 18 Закону «Про національну безпеку») [1].

Водночас, у статті 12 Закону України «Про національну безпеку» наголошується, що Національна гвардія України входить до складу сектору безпеки і оборони на рівні з такими державними органами як : Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України та інші. Таким чином Національна гвардія України вважається, поряд із зазначеними державними інституціями, самостійним елементом сектору безпеки і оборони [1].

Законом України «Про національну гвардію» від 04.11.1991 року № 1774-ХІІ (*втратив чинність на підставі Закону № 1363-ХІV від 11.01.2000 року*) Національна гвардія підпорядковувалася Верховній Раді України, безпосереднє керівництво нею покладалося на командуючого, який призначався Верховною Радою України за поданням Президента на 5 років, а його заступники призначалися на посади президентом України за відповідним поданнями (ст. 11). У Національній гвардії створювалася військова рада, персональний склад якої затверджувався Президентом України (ст. 12). А основними її завданнями, відповідно до статті 1 Закону, було визначено:

- захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб змінити їх насильницьким шляхом;
- участь у підтриманні режиму надзвичайного стану в порядку, передбаченому законодавством України;
- участь у ліквідації наслідків аварій, катастроф та стихійного лиха;
- формування в особливий період частин для охорони і оборони найбільш важливих державних об'єктів;
- подання допомоги прикордонним військам у затриманні порушників державного кордону України силами частин, дислокованих у прикордонних районах;
- участь у бойових діях по відбиттю нападу ззовні та захисту безпеки України;
- охорона дипломатичних і консульських представництв іноземних держав на території України [5].

11 січня 2000 року Національна гвардія була розформована на підставі Закону України № 1363-XIV [6].

Законом України від 13 березня 2014 року № 876-VII Національну гвардію було створено повторно. При цьому в зазначеному нормативно-правовому акті було наголошено, що національна гвардія є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ [7] та значно розширено її повноваження у сфері забезпечення громадського порядку, які притаманні органам МВС. У липні 2015 році Верховною Радою України було розглянуто проект Закону України «Про органи внутрішніх справ» в якому Національна гвардія визначалася одним з елементів системи органів Внутрішніх справ [8]. А у жовтні цього ж року Постановою Кабінету Міністрів України, яка набрала чинності одночасно із Законом України від 2 липня 2015 року № 580-VIII «Про національну поліцію», було затверджено Положення про МВС [9]. Згідно нього основними завданнями МВС України було передбачено забезпечення формування державної політики у сферах, віднесених до компетенції діяльності Державної прикордонної служби, Національної гвардії, Митної служби України і Національної поліції, що в подальшому «перекочувало» в Закон України «Про національну безпеку України».

Концентрація (зосередження) в одній державній інституції, в даному випадку МВС, значної частки силового блоку за певних умов може створити загрозу конституційному ладу держави. На наш погляд, Національну гвардію як і Державну прикордонну службу доцільно визначити самостійним суб'єктом сектору безпеки і оборони України та підпорядкувати її Верховній Раді і Президенту України по аналогії із законом України від 1991 року.

Література:

1. Про національну безпеку. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Про затвердження рішення РНБО «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
3. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, № 39, ст. 351). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
4. Про Концепцію (Основи державної політики) національної безпеки України. Постанова Верховної Ради України від 16 січня

1997 року № 3/97- ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 10, ст. 850. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Про національну гвардію. Закон України від 04 листопада 1991 року № 1774-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 1.С. 1 (втратив чинність на підставі Закону № 1363-ХІV від 11.01.2000 року.). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1774-12#Text>

6. Про розформування національної гвардії. Закон України від 11 січня 2000 року № 1363-ХІV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2000, № 8, с. 48. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-14#Text>

7. Про національну гвардію України Закон України від 13 березня 2014 року № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 17. Ст. 594. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>

8. Про органи внутрішніх справ. Проект Закону України від 2 липня 2015 року № 579-VIII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH1Z500G?an=16>

9. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНЕ
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ

1 квітня – 12 травня 2024 року

Підписано до друку 13.05.2024. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 14,88. Тираж 100. Замовлення № 0624-047.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.